

DUE DATE SLIP**GOVT. COLLEGE, LIBRARY****KOTA (Raj)**

Students can retain library books only for two weeks at the most

BORROWER'S No	DUE DATE	SIGNATURE

Beware Imitators.

The suit Mānōrañjān Ray and others Vs. J. D. Chowdhury (Prof. of St. Xaviers College) being suit No. 2026 of 1927 instituted in the High Court of Calcutta by Kumudranjan Ray against Prof. J D. Chowdhury, for infringement by him of the Plaintiffs' copyright in their father's annotated edition of Kalidasa's Abhijnana Sakuntalam has been decreed in favour of the plaintiffs by the Hon'ble Mr Justice Pearson on the 27th Nov. 1928 ; Prof J D. Chowdhury being ordered to pay damages and costs of the suit

MAGHA'S SISUPALAVADHAM

CANTO I

WITH THE COMMENTARY OF MALLINATH

EDITED BY

SARADARANJAN RAY, VIDYAVINODA, M. A.,

LATE PRINCIPAL, VIDYA NAGAR COLLEGE,

WITH ANALYSIS, ANGLO-SANSKRIT NOTES &c., &c.

THIRD EDITION

(*Revised and Enlarged*)

BY

KUMUDRANJAN RAY, M. A.,

Author of Meghadutam, Kirat I, II, VI etc.

90-4A, Harrison Road, Calcutta

Price Rs. 1 8.

PRINTED BY
RABINDRA NATH MITRA,
SREEPATI PRESS
38, Nandakumar Chowdhury Lane, Calcutta.

PREFACE

This edition of Magha's *Sisupala Vadham* is intended for students preparing for the B. A. Examination of the Indian University.

The text is followed by an analysis of both ^{the} language and thought of the verse entitled the *Prakasika*. Next come the Prose Order, Translation, Explanation, *Tika Sarvamkasha* by Mallinatha, *Sara*—the substance of the verse in Sanskrit and Miscellaneous Notes under the name *Charcha* in the order herein exhibited.

In editing the *Sarvamkasha* I have consulted the edition of Mahamahopadhyaya Pandit Durgaprasad, and of Pandit Tarakavachaspati and another edition published in Calcutta in 1815. Unfortunately these are all corrupt. The first two are one the transcript of the other. I was thus in several places left to my own resources and with a view to get a meaning out of my text have hazarded guesses under brackets thus (?). Besides very often it has been found that two or three lines utterly disconnected have been merged into a single line or a single line broken up into two or three in a manner puzzling to the extreme. I have tried to restore order in such cases but with what success it is for my readers to judge.

My warmest thanks are due to Pandit Kalikrishna Bhattacharyya, senior Professor of Sanskrit, Metropolitan Institution, for kindly seeing the book through the press.

July 27, }
1917. }

SARADARANJAN RAY.

INTRODUCTION.

SISUPALAVADHAM

This is a poem in twenty Cantos dealing with the killing of Sisupala, the king of Chedi by Sri Krishna and is one of a group of three books known as the *Kṛitai Triṭī* (कृतयुती) viz the Kiratarjuniyam of Bharavi the Sisupala of Magha and the Naishadha of Sriharsa. The incidents are taken from the Mahabharatam.

It is hazardous to speak of the poetry of the Sisupala vadham in a country where critics are not rare who find no poetry in the Raghuvamsam. In Bengal the relative merits of the three poems mentioned above are embodied in the verse — “नवमः भवति नवमः नवमः । उदिते नवमः नवमः नवमः ।” which perhaps does not do full justice to Bharavi.

ITS GENESIS

The *Kṛit* in the 6th and 7th centuries enjoyed a great reputation and it contained laudations of Siva only for the poet Bharavi was a Śaiva. Now the Vaishnavas to outrun Bharavi produced a similar book based on *Kṛit* in all particulars though Magha. Here Vishnu was lauded. As in Bengal of that time the Vaishnava outnumbered the Śaivas so Magha's work enjoyed a greater celebrity in the 7th and 9th centuries and the verse “नवमः भवति नवमः” is a fabrication of the Vaishnavas to put down *Kṛit*. (See also our Introduction on *kṛit* I)

MAGHA S AGE

Little is known of the poet Magha. Pundit Durgaprasad in the Introduction to his edition says—"माघकविस्तु ख्रि.साब्दीय-
नवमशतकात् कयमपि नावाचीन । यतः कालीरेषु नवमशतकोत्तरभागे वर्तमान-
श्रीमदानन्दवदन्याच-य धन्यालोकस्य द्वितीयोद्गते 'वास्यकुप परिपलन—' (५१२६)
इत्यादिपद्यम् 'रम्या इति प्रातवती — (३१५३) इत्यादिपद्यञ्च शिष्यपालवधा-
न्दाहतवान्" । That is to say Magha cannot be later than the
ninth century A.D. because Anandavardhana quotes him in
his Dhanyaloka.

Pundit Durgaprasad overlooks the fact that Magha has
been quoted by the Rhetorician Vamana in his Kavyalamkara-
Sutra Vtti. The following, from Magha Canto I occur in
Vamana's book — "कुथेन नयेन्द्रमिदं दण्डनम्"—sl 8 "गिरमडितानि
तत्र तत्र केचन पीडादतिहृदयुतः ।"—sl 12 "मितं नितिद्या मुतरा मुनेर्वपुषि
मारिभिः सौमित्रैश्च लक्ष्मण । विजत्रनिष्याजनिशकरायुभिः युचिष्यिता वाचमवोचद-
युतः ।"—sl 25, "मुखेन निनाचन"—sl 71. Now Vamana is supposed
to have lived in the 8th century A.D. Magha then probably
flourished towards the latter end of the 7th century and was
perhaps a contemporary of Bhavabhuti.

Magha also in the sloka "अनुनमूषदन्वासा सहृतिः सद्भिरनना"
(Canto II, sl 112) refers to Kasika and Jin-ndrabuddhi's
Nyasa, and Nyasa's date is 720 A.D. so Magha flourished
after it and before Vamana at the end of 8th Century.

With this compare—

भवत्सुखावनीत्याय परितोषाय मृच्छंते ।

अपि व्यानदिगन्तानि नाद्वानि प्रभवन्ति मे ॥

Kumara, VI. 59

(c) Again—

हरत्यर्थं सम्पतिं हतुरेष्टतः शुभस्य पूर्वोचरितेः कृतं गुणे ।

शरीरभाजा भवद्दीयदर्शनं व्यनक्ति कालवित्तयेऽपि योग्यताम् ॥

Sisu, I. 26.

Compare—

अनातपुण्योपचयेद्दुरापा फलस्य निर्धनतरजाः कविषी ।

तुल्या भवद्दर्शनसम्पदेषा दृष्टे दिवो वीतबलप्रकाया ॥

Kirata, III. 5.

(d) Again—

गतस्य ह्योऽप्यायमनप्रयोजनं वर्द्धति वक्तुं व्यवसीयते यथा ।

तनोति नक्षत्रमुदितात्मसौरवो मुकुलवेवणस पथं धृष्टताम् ॥

Sisu, I. 30.

Compare—

त्वत्सुखावितनान्मानं बहुमन्यमाने वरम् ।

प्रायः प्रत्ययमाधत्ते अगुणेषु तनन्दरम् ॥

Kumara, VI. 20.

Also—

कर्मस्य बीजं न पश्यामि व्याधेत किं नोदयत्यने ।

मन्त्रे मत्पञ्चनायैव प्रस्थानं भवन्मिदम् ॥

Kumara, VI. 61.

(e) Again—

विशोद्धनेनेव त्वामुना मुने कृतः कृतयोऽस्मि निर्वर्द्धिताहमा ।

तदानीं यदुत्तरं दरीयमोर्गिरोऽपवां श्रेयसि केन वृध्यते ॥

Sisu, I. 29.

Compare—

निरास्यद प्रशक्तुर्हृत्तिलमस्मास्वधीन किमु निस्पृहायाम् ।

तथापि कल्याणकरी गिर ते मा शीतुमिच्छा मुम्हरीकरोति ॥

Kirata IX. 3.

(f) Lastly the entire speech of Narada where it refers to Ravana is a close imitation of Brihaspati's speech to Brahman relating to the oppression of Taraka.

CANTO II

Here we see Krishna, his brother Balarama and his uncle Uddhava all discussing whether Krishna should first go to kill Sisupal or to the राजमूय of दुषिष्टिर । बलराम voted for the former alternative while उद्दव advised the latter course.

Estimate of the poet

This is a महाकाव्य falling under the class of श्रव्यकाव्य Dramas etc. falling under the heading दृश्यकाव्य । The poet's style is laboured artificial always, but sometimes there is real poetry in our Sisū. Here also we see the vast range of Magha's study for we see reference to Purana, Philosophy Rhetoric Astronomy, medicine, politics and what not. The description and the style is grand, sublime and lofty as well. Metrical puzzles are characteristics of Sisū. The verse :

“वृथं वृ जगती नमस्तु जायते ।

नारीव नमः पुत्रयेव विदुः ॥

नदीव नमः नयती च रामः

जायते मातुः चरि कान्दिदम्”—is a flattering one

to Magha.

Sources of the Plot

The plot is taken from the महाभारत । That Sisupal was in former births हिरण्यकशिपु and रावण is taken from the विष्णुपुराण ।

शिशुपालवधम्

शिशुपालस्य वधः शिशुपालवधः । By transference of epithets (लक्षणा) this is taken to denote the काव्य of which the subject is शिशुपालवधः । काव्य being in the neuter we have शिशुपालवधम् in the neuter.

१ वक्तृवद्भि with the वाक्य—शिशुपालस्य वधः शिशुपालवधम् should be avoided, first because this is a अधिकरणवक्तृवद्भि and such a वक्तृवद्भि is allowed only when the leading word is सन्ध्यान्त never when यत्तान्त secondly, the book does not contain वधः but वधवर्णनम् । Hence to get a sense out of it वधः must be taken in the sense of वधवर्णनम् by लक्षणा । If then after all लक्षणा cannot be avoided why all this trouble ? Why not have लक्षणा at the very beginning and avoid the अधिकरणवक्तृवद्भि ?

A तद्विध in the sense शिशुपालवधम् अधिकृत्य कृता यच्च is also undesirable because this gives अण् and we get शिशुपालवधः । Nor does “लुप् चाख्यायिकाया वचनम्” help much because शिशुपालवधः is not a prose work and cannot be called an आख्यायिका । Even if this point be conceded the लुप् gives us शिशुपालवधः in the masculine by the rule “लुपि युक्तवद्भाविबचनम्” ।

Hence the best way to expound seems to be by लक्षणा with a यत्तान्तपुरुष as above

चर्चाकृतो मङ्गलाचरणम्

शिवाय मास्वाय नमो विधाय
वागीश्वरीं तातमपि प्रणम्य ।
श्रीसारदारपञ्चननामकोऽहं
माघप्रबन्धे प्रसरं समीहे ॥ १ ॥

श्रीश्यामसुन्दरकवेस्तनुजोऽहमस्मिन्
दुर्भेदबन्धविषमेषु घटिष्यमाणाम् ।
टीकां परीक्षितुमिमां स्वमतिं तनिषे
चर्चाभिधा विरत्नवाग्बिभवा नवीनाम् ॥ २ ॥
पाचार्य, श्रीमहेशो मे न्यायरत्नोपनामकः ।
दुष्करं यतमानस्य भद्रं दिशतु सर्वथा ॥ ३ ॥
यदनुक्तं दुरुक्तं वा मतिमोहममुद्वयम् ।
भक्ताः भक्तातकारुण्यास्तत् भवं मर्पयन्तु मे ॥ ४ ॥

टीकाकृतो मङ्गलाचरणम्

— ० —

इन्दीवरदलखाममिन्दिरानन्दकन्दलम् ।

वन्दारजनमन्दार वन्देऽह यन्मन्दनम् ॥ १ ॥

[I salute the delighter of the race of Yadu who is blue like the petals of a blue lotus the banner (Or—bud) of Lakshmi's joy the Kalpa tree of people that worship him]

दन्ताचलन धरणीतलमुद्रमध्य पातालकेलिषु धृतादिवराहलीलम् ।

उद्गाधनीतृफणपाधरगीयमानक्रीडावदानमिभराजमुख नमाम् ॥ २ ॥

[I salute the god with the head of the prince of tuskers who imitated the deed of the Primeval Boar by lifting the body of the earth with the tip of his tusk in his sports in the Patala and whose feat at sport is being lauded by the serpent who has raised his hood through the lightening of his load]

शारदा शारदाभोजवदना वदनाम्बुजे ।

सर्वदा सर्वदास्वाक सन्निधि सन्निधि क्रियात् ॥ ३ ॥

[May Sarasvati with face like the autumnal moon the giver of all, constantly render that imperishable treasure well placed in our lotus face]

वार्यो कापभुज्रीमज्जीगणदवागसीय ० य'सुक्ती

मन्तस्तन्मरस्त पद्मन्दवीगुम्फे ष घ'ज'रीम् ।

वाचामाषकनद्रहन्मखिल यथाचपादम्बुरी

लीकेभूदय'पद्मेव विन्धा सीनन्यजन्य यम् ॥ ४ ॥

मन्निनाध मुषी सोऽय मन्तोपाध्यायशब्दभाक् ।

विधत्ते माषकाव्यस्य व्याख्या सर्व'इयामिमाम् ॥ ५ ॥

Mallinatha is writing a commentary called Sarvamkasha to the poem of Magha—Mallinatha that savant-enjoying the

application of Mahopadhyaya who mastered the tenets of Kanada preached those of Vyasa roamed in the depths of the Tantras and spent sleepless nights among the collections of the sayings of Patanjali who counted all the mysteries of the teachings proceeding from Gotama and with whom indeed originated the fame of the learned proceeding from civility¹

य शब्दार्थपरोक्षवप्रणयिनो य वा गुणालङ्कारा-
 मिवाकौमुदिना विहर्तुमनमा ये च भवदरभवा ।
 अभ्यङ्गावतरद्भिर्न रममुधापूर मिसङ्गनि धी
 नेषामव ज्ञाने करोमि विवर्ति मायस्य सर्वद्वयम् ॥ ६ ॥

[I am writing this commentary on *Magha*, the *Sarvam-kasha* for the sake of those only who are desirous of scrutinising words and their meanings or are anxious to understand *Guna* and *Alamkara*, or with a mind to enjoy it have taken the road to *Dhāra* or wish to have a plunge in waters with billows of *Bhāra* that is being stirred and having the surge of the nectar of *Rasa*]

नत किम् घञ्जन्दन स भववान् वीर प्रधानो वस
 मङ्गारादिभिरङ्गवान् विजयन युष्मा पुनर्वर्षणा ।
 इन्द्रप्रस्थानस्य पुष्पावविषययेष्टावसाद कन
 यन्तो मायकविर्गर्भे तु कृतिमङ्गलमृजिमसिधवान् ॥ ७ ॥

[Herein the hero is the Almighty, the delighter of the race of Yadu, the main *Rasa* is *Vira* supplemented by *Śringara* &c., the journey to *Indraprastha* &c., are the means, the overthrow of the lord of Chedi the result. Blessed is the poet *Magha*, we again are lucky (Or—have done our life work) by enjoying his fine words]

इहानन्दमुपैते सर्वे व्यापारयन्ते मया ।
 नान्यत्र विचार्य विविध नन्दितमनुत्तमम् ॥ ८ ॥

[Here by the prose order itself every thing is being explained by me. Nothing unfounded is being written or irrelevant being said]

शिशुपालवधम्

प्रथम सर्ग

1 *Narada approaches Hari*

द्विय पति श्रीमति शासितु जगज्जगन्निवासो वसुदेवसद्गनि ।

वसन ददर्शावतरन्तमम्बराद्विरण्मगर्भाद्भुव मुनि हरि ॥ १ ॥

Prakashika—हरि हरिण्मगर्भाद्भुव मुनि ददर्श [Lord Hari saw Narada] Did the Lord visit Narada at the sage's house ?—वसुदेवसद्गनि वसन ददर्श [The Lord was in the house of Vasudeva, when he saw Narada] In the same house with him ?—अम्बरात् अवतरन् मुनि ददर्श [No He saw the same coming down from heaven] But the Lord is the receptacle of the whole universe how could he find room for him in the tiny house of Vasudeva ?—जगन्निवासो हरि जगत्शासितु वसुदेवसद्गनि वसन ददर्श [Qu te true, but the Lord willed it, and he was born as an ordinary mortal—as Vasudeva's son—in the house of Vasudeva This was but his Lila the reason for which was the spread of unrighteousness in the world which stood in the need of cleansing So the Lord came down to teach the world righteousness] Where was his spouse Sri during his sojourn on earth ?—द्विय पति हरि श्रीमति वसुदेवसद्गनि वसन ददर्श [Do you think, devoted as she is to the Lord, she can leave him even for a moment ? Not at all She was with the Lord all the while Otherwise whence was that incomparable Sri of the house of Vasudeva ? Sri's lord was born where Sri herself was—in the Srīmat house of Vasudeva] 1

Prose—द्विय पति जगन्निवास जगत् शासितु श्रीमति वसुदेवसद्गनि वसन हरि अम्बरादवतरन् विरण्मगर्भाद्भुव मुनि ददर्श ॥ १ ॥

इति विष्णुपुराणतः }। 'जगद्विवास' जगतामाधारभूतं कुचिष्यास्त्रिभुवन इति यावत्। तस्मात् 'जगत्' लोकं शासितुं दृष्टनियमिष्टानुपद्वाभ्यां नियन्तुं 'धीमति' लक्ष्मीयुक्ते 'वसुदेवमघनि' वसुदेवकृपिणं करपस्य वरमग्निं 'वसन्' कृष्णवपुषि तिष्ठन् 'हरि' विष्णुं 'अम्बरात् अवतरन्तम' आयातम् इन्द्रसन्देशकथनायम् इति भावः हिरण्यगर्भं 'हिरण्यगर्भं' ब्रह्मा ब्रह्माण्डप्रभवत्वात्। तस्य अद्भुतं तनूनम। अथवा तस्य 'अद्भुत' अवयवात् उत्तमज्ञाख्यातं भवतीति 'हिरण्यगर्भाद्भुतम्' त 'सुनि नारदमित्यथ ["उत्तमज्ञान्नारदो जज्ञ दक्षोऽद्भुतात् स्तयन्मुक्" इति भाववत्वात्] 'ददमं कदाचित् इति शेषः। [अथ अम्बोयमि वसुदेवमघनि सकलजगदात्पतया महीयसा हर आधयत्कथनात् अधिकप्रभदं अयानहारः। तत्कृतम्—"आधाराधयोरानुपद्वाभावोऽधिका मतः" इति। जगद्विवासस्य अगदक दग्निवानित्वम् इति विरोधश्च। तथैव तकारसकाराद् केवलस्य असकृदावत्या अग्न्यगदिति सकलं व्यञ्जनव्यसाहस्यैव वृत्तानुप्रासमेदौ शब्दान्तद्वारी। एषाञ्च अम्बोऽम्बनेरपदस्य एकत्र समावशात् तिलतत्पुत्रवत् सृष्टिः संश्लेषविधौ वक्ष्य्यहन्तम्। ["जनौ तु दग्ध्यमुदीरितं जरी" इति लक्षणात्] ॥ १ ॥

Notes on Malli

1 अथ &c—Now the respected poet Malli, wishing to write the poem named Sisupalavadha, introduces the story alluded to at the very outset, with the use of the word *Sri*, to the subject matter viz., the sight of Narada by Lord Sri Krishna which is the germ of the object of the poem viz., the slaying of Sisupala. He does this for two reasons—First it secures an uninterrupted finish of the work aimed at and also its end in the shape of a permanent school of followers. Secondly the opening of a poem has to be one of अग्निम् &c by the diction "अग्निं नमस्कृत्य"—Its commencement must be (a) a benediction, (b) a salutation, (c) statement of the subject matter. He writes the poem because he sees that a poem secures many advantages (confers many benefits) as declared by Rhetoricians (चल., "काव्यं दधमे"—A poem brings fame and

wealth teaches manners and customs removes evil, forth-
with affords supreme bliss imparts instruction while behaving
like a wife) and that prohibitions like "कव्यालापः" (Even
the talk of poems should be avoided) refer to inferior poems
2 नम आदी ऽc—Here purity of the initial *letter* and *triad*
is secured by the use of the word *Sri* at the opening. It is
said—Words signifying a divinity a blessing &c are not to be
condemned from considerations of the initial *letter* and *triad*
[1 B—Letters are supposed to have mystic significations
attached to them. Thus in *Raghu I*, which opens with the
triad वासुधा which is a मन्त्र (see Note on metre at the end of
the book) Malli says this is auspicious—"शुभदी मो भूमिभय" । Of
this मन्त्र again the letter व which leads is supposed to be an
emblem of immortality and therefore very auspicious—"वकारश्च
अमृतबीजलज्ज प्रचयममनादिभिर्दिष्टः" । Here neither the letter न nor
the triad दिव्य व which is a मन्त्र has anything to recommend
it, so Malli offers the excuse that यो, being देवतावाचक more
than makes up for this apparent defect] 3 राघवणे &c—
From the *Vishupurana* which says 'Sita in his character of
Raghava and Lakshmi when born as Krishna' 4 इन्द्रमन्त्रे
&c—To deliver the message of Indra 5 नमस्तुते &c—
From the *Mahabharata* which says—Narada sang from
the tip and Daksha from the thumb of Brahman" 6 अथ
&c—Here the अथोपहार is of the class called अर्थक because
Hari the *immense*, owing to his being the receptacle of
the whole universe, is described as contained in the *small*
house of Vasudeva. It is said—अर्थक is the अथोपहार when
there is disproportion between the container and the con-
tained. Also there is विशेष in the residence in a part of the
universe (अर्धवसुधम्) of one who is himself the residence of the
universe (कर्मवसुधम्) । Besides there is अर्थोपहार of two varieties
of the इन्द्रोपहार and विश्वोपहार class because of the frequent
repetition of single-consonants like न, व &c and because of

the repetition for once of a pair of consonants in अगच्छन्त । The association of these अलङ्कार again is like that of तिल and तण्डुल in the same receptacle because they are independent of one another 7 सर्गोद्भिन्न &c —In this Canto the metre is अगच्छ, the definition being—The traids अ त च, र in order are called अगच्छ (see also Note on metre at the end of the book)

Sara—अथ भगवान् हरिर् देवकार्ये कर्त्तुं मानुषजन्म चक्रे । ततः प्राप भुवः कश्यपो वसुदेवरूपेण दत्तव्यं कृष्णनाम्ना तत्पुत्रभावेन लक्ष्मीरपि रुक्मिणीसूच्या । इत्युक्तिं काले कदाचिदसौ दिव आरब्धुना नारदमपश्यत् ॥ १ ॥

CHARCHA (1 c Miscellaneous Notes)

1 द्विय—अयति पुरुषस इति द्वि + क्तिप् कर्त्तरि श्रीं Lakshmi तस्या । The विसर्ग does not elide in the 1st case singular because इ is got by the lengthening of इ in the root itself and does not come from डी

2 पति—द्विय पति is here apparently used as a name of विष्णु । But the name is श्रीपति in the compounded form Compare "देवकीनन्दन श्रीरि श्रीपति पुरुषोत्तम" इत्यमरः । The constituents are purposely left un-compounded because the proper name हरि is already there, it is illogical to put in a second proper name, so द्विय पति is to be taken as an ordinary qualifying phrase. Also see next

3 श्रीमति—Here श्री is लक्ष्मी in the shape of रुक्मिणी (see Malli राघवणे &c) श्री अति अस्मिन् इति श्री + मत्तुप् कर्त्तुं श्रीमत् । रुक्मिन् । Qual वसुदेवमदति । श्री was in the house of वसुदेव, so it is natural that the पति of श्री should also be there This requires emphasis on श्री in द्विय पति, hence the two should not be compounded Malli thinks that the un-compounded form indicates that श्री accompanied हरि when he came down to chasten the world (See Malli —अनेन रुक्मिणी &c)

4 इतिवृत्त—इ + मत्तुप् कर्त्तुं भवे । To impart discipline अस्मिन् । The world had become undisciplined (अविष्ट) and was fast getting out of hand The Lord came down to impart disci

pline (शमितम्) : This is an अव्यय by the rule "ह्रस्वगत"—A ह्रस्व word ending ng in म् or ए, ऐ ओ औ is अव्यय।

5 जगत्—गच्छति इति म् + क्तिप् कर्त्तरि जगत् (neuter) तत् । कर्म of गच्छितुम् । The duplication is by the Varttika “द्युतिगमिषुभोतीनां च” । It is also treated as if it was जगद्व्ययान् though really क्तिप् । This gives जगत् जगता जगन्ति -जगति, &c Also in the fem. जगती । We do not get here चतुष् कच्चादि षष्ठी because by the rule न आकाञ्चयनिष्ठाग्रनद्यन्ताम् the चतुष् कर्म of an अन्त्यङ्गत् does not take षष्ठी and गच्छितुम् is an अन्त्यङ्गत् ।

6 अग्निरास—निवासस्थान इति नि+वस+ञ्च् अधिकरणे निवासः
abode अग्निरास the abode of the worlds, इत्यम्—। For
justification of this epithet compare "अग्निरासं सविताग्नासत,"
sl 23, infra. Hence Malli says—कस्यैवाग्निर्भवत् ।

7 वसुन्धर ऋ — वसुन्धर was the father of कृष्ण । He is treated as an incarnation of कृष्ण the father of हरि । तस्य सप्त, सप्त— १ तथिज । सपिं दसी ।

8 वसुन्—वस + इत् कर्त्तेरि sitting, residing Qual इति ।

५) दन्तां—हृत् + लिट् बन् । पश्यति, द्रष्ट्यति etc

10. अवतरणम्—अव + तृ + णञ् कर्त्तरि अवतरणम् descending तम् ।
Q.2) मन्त्रिम् ।

११. चम्पू—चम्पू श्लो. तस्मात्। चम्पूद्वये ३मी

12 द्विष्टः &c.—द्विष्टः gold । By transference of epithets it means द्विष्टवर्णम् the golden egg. This is the first product of water. Comp. "अथ यत्र ममजातो ताम्रं बीजमवकाशतुः तदव्यमवर्णम् मृद्वर्णमुत्पन्नम्" — *Manu* ३.३३ contents अष्ट १।१५, here अष्टलप (see *Yaj.*, अष्टलप &c.) द्विष्टः स्व the contents of the golden egg (तम्—). This refers to वज्रम् in the masculine. Compare "तद्विष्टं वज्रं मये वज्रां सर्वेषु वज्रमस्तु" — *Manu* द्विष्ट-वर्णम् अष्टम्, इति—। तद्वज्रं मयेति द्विष्टवर्णम् इ + भू + द्विष्ट् अर्चति द्विष्टवर्णमिहम्' उपपन्नम्—। तम्। (1) १११ मृत्तम् Refers to सप्तः मृत्तम् ।

13. *Loc.* — पश्चिम तिरुवर्णम वनस्य इतिहासः पश्चिमस्य भू-सुन्दरः ।

14. Remark—Māhātma māsas Bharava Kirat in this

opening verse For like Kirat (e.g. "प्रिय भूषणमिदं मन्त्रम्"
&c) here also the first word is प्रिय । Bharata ends each
canto with the word लक्ष्मी and Magha with that of श्री ।

2 *People looks disturbed*

गतं तिरश्चीनमनूरुमारथः प्रसिद्धमूर्द्ध्वज्वलनं हविर्भुजः ।

पतत्यधो धाम विसारि सर्वत. किमेतदित्याकुलमीक्षितं जनै ॥२॥

Prak.—Did not others notice the sage?—उत किम इति जनेः
 शकुनम् द्रष्टुं मुनिं ददम [People saw him and were perplexed ;
 they did not know what it was] Why perplexed?—सर्वतः
 विभारि धाम अध पतति, एतन् किम् इति [Perplexed because here was
 a mass of light that spread all round and was dropping down,
 They knew of no light with such characteristics] The sun ?
 —अनूह्यते तिर्यगेण गतं प्रसिद्धम् [No it could not be the sun,
 because the sun moves obliquely from east to west and this
 is coming vertically down] Fire?—द्विमुञ्ज ऊर्ध्वञ्जनं प्रसिद्धम्
 [Nor fire either , for fire sends its flames upwards, while this
 one shoots its beams all round It is neither the one nor the
 other and no light except the sun and the fire is so intense as
 this one Hence the perplexity] 2

Prose—चनूस्वरूपे गत तिरक्षीणम् (भवति) । हविभुं^१ अ कर्षं^२ ज्वलनं प्रसिद्धम् ।
 सर्वतः त्रिसरि^३ धाम अध पतति, किमेतत् इति आकुलं जने ईक्षितम् ॥ २ ॥

Eng—Oblique is the motion of the one with Anuru for his charioteer (Sun), of the eater of sacrificial offerings (Fire), burning with flames upwards is well known, what light is this falling vertically down with flames spreading all round? Thus eyed by people in bewilderment 2.

Peng—হুন্দি'ক আসিয়ে দেবো। লোকে এই প্রকার বিতর্ক করি ত নাহি—
 "স্বাধীন পতি বসু আর অস্তিত্ব প্রসব উচ্ছিন্নিক এ প্রসিদ্ধ কথা। এ উক্ত বৈষ্ণব নিক
 পণ্ডিতের আর এর প্রসব সর্গসিক। এ কি ? 'অ'হ'হ' কোনও নিশা'র টপহিত
 হইয়া গাঢ়িত না ২২।

Expl—Those who saw him in the sky at first thought it was the sun, but immediately after they noticed that he was falling vertically down, so they had to correct themselves because the sun's motion is east to west. Next they guessed

it was something lighted and dropped down by some aeronaut but soon it was seen that he cast a halo all round, which the burning upwards never does. Thus they came to no conclusion about him. Also see *Prat* 2

V B—The reader will be grievously disappointed if he expects in *Magha* the precision and judgment of *Kalidasa*. For instance the sun's progress in the sky is not perceived by a casual look at him the observer takes him to be *fixed*. He won't speak of the motion (गत) of the sun. Again, if a light is once taken for the sun it cannot be again mistaken for fire the two are so dissimilar one being perfectly white and the other yellow. Lastly in the day time, fire is not even noticable in the presence of the sun.

1/2 1—तदानीं जनैर्विष्वाद्यादीदितु प्रथमम् इत्याह गगनमिति । अविद्यमानो
ऊह यस्य स अमरः । स मारुतिरस्य 'अमरमारुति' इत्यस्य 'गत' गति [भावे
क्त] 'तिरद्योत' तिर्यक्भुतम् ["विभाषा अघोरदिक्त्रियाम्" इति तिर्यक्-
भुतान् अघबलान् प्रातिपदिकान् स्यादे ध्रुवस्य] । 'हविर्भुज' अघे
'ऊर्ध्वलोलनम्' ऊर्ध्वलुब्धं 'अग्निहम्' इत्यस्य 'गतेता विमारि धाम अथ यतनि' ।
'किञ्चित्' इति 'गुण्यादिबिलस्यम्' अदृष्टपूर्वम् इदं धाम विमारिक्तं भवति इति
'आहुतं विजयान् सन्ध्यां यदा तदा 'जने देवितम् इत्यर्थं कृतम् [सकर्मका
द्वि अविद्यमानं कर्मणि भावः स । "अग्निदेवविषयात् कर्मणाकर्मिका क्रिया"
इति वचनात्] । 'हवि' कर्मणि काल इत्या 'इदितं कुनि ददम् इति पूर्वेषु
याजुषि' [अथ लघुसिद्धयं कुनिधाय 'लघ्यादिभ्याम् लघुसंज्ञकम् अथ लघुसंज्ञकम्
अविद्यमानम्' इति । तत्रैव कथ्यते—"लघुसंज्ञकं लघुसंज्ञकं इति ।
स एव स" इति । "धाम वदन्ती गच्छेत्तु लाल लघुसंज्ञकम्" इति वचनात्] ।
तिर्यक्भुतं इत्यत्राहरोरुदायां लघुसंज्ञकम् "तिर्यक्भुतम् विमारि विषय
वाचि विमर्शं कृतम्" इति अत्राहरोरुदायां लघुसंज्ञकम् इत्यत्राहरोरुदायां
लघु । तत्र अत्राहरोरुदायां लघुसंज्ञकम् इत्यत्राहरोरुदायां लघुसंज्ञकम्
(१ लघुसंज्ञकम् इति लघुसंज्ञकम्) [१०]

Notes on Malli

१ विभाषा &c.—By the rule “विभाषा—” (See *Charcha*) the affix is ख without change of meaning added to the stem तिथ्यक् which ends with a derivation of अच् । २ सूर्याग्नि &c—Different from sun and fire ३ सकर्मकात् &c—Though the root is सकर्मक the क्त is भावे through अविवाचा of the क्त in accordance with the dictum “प्रसिद्धे—” (*Charcha*) ४ केचित् &c—Some add क्त in the क्तवाच्य and connect it with what precedes construing as ईदित सुनि ददर्श । ५ चव &c—Here the चवङ्कार is व्यतिरेक because superiority of the उपमेय which is the धामन of the sage, over the उपमान, which are the sun and the fire, is stated by the characteristic of spreading below Thus it is said in the काव्यप्रकाश— It is a व्यतिरेक when the other (उपमेय) excels the उपमान । A B—अधप्रसरण perhaps should be अध पतनसर्वत प्रसरण । ६ धाम &c—Hemachandra ३१७—धाम means रश्मि, गङ्गा, दीह, स्थान, जगन् and प्रभाव । ७ दिवाकरस्तु &c—Divakara however in his Tika on the हनुमत्वाक्य cites this very verse as an instance of one with six lines with the two additional lines “विधाकृतात्मा—” (*Charcha*) which are read at the beginning In this, by the first two lines, something like a सन्देह is raised the removal of which has to be understood in गतम् &c that follow

Sara—त बीज्य केचिदवदन् आदित्योऽयं वा स्यात् । परे जगुर्मव स हि तिथ्यक् गच्छति अथन्तु अध पतति । अन्ये पुनरुचिरे अग्निवा भवेत् इतरे विप्रतिपदा अग्नि रूर्ध्वं गच्छति अथञ्च सर्वत एव इति । इत्य जना निदय नाध्यमच्छन् ॥ १ ॥

CHARCHA

१ तिरयोनिम्—तिरस् oblique, अथञ्च । तिर अञ्चति गच्छति इति तिरम् + अच् + क्तिन् कर्त्तरि निर्यक् that which moves obliquely The प्रातिपदिक is तिथ्यक्, here in the neuter Decline तिथ्यम् तिरयो तिथ्यञ्चि &c. तिथ्यक् एव इति तिथ्यक् + ख सार्धे—तिरयोनिम् progressing obliquely Pred to गतम् । Or it is an ordinary attributive of गतम् the construction being अनुसारेति तिरयोनिं यत प्रसिद्धम् । In this construction

we suppose *प्रसिद्धम्* to go with both *तिरयोर्न गतम्* and *उन्मूलनम्* ।
Mal : s rule means—Stems ending in a derivative of *च*, and not meaning *दिक्* in the feminine, optionally take *छ* साधे ।
 Here *तिरय्* is applied to *गत* (motion) which is not a *दिक्*, hence the rule applies. Thus with *छ*—*तिरयोर्न गतम्*, without it, *तिरय्क् गतम्* ।

२. *अनुर* &c.—*ऊरु* thigh, *सारथि* charioteer *अविद्यमानो ऊरु यस्य* *अनुर* thighless, *बहू*— । Proper name of the elder brother of *Garuda* *स सारथि* *अस्य अनुरसारथि* having *Anuru* for his charioteer, *बहू*— । Refers to the sun *तस्य* । *अने* *दही*, related to *गतम्* । *Anuru* and *Garuda* are the two sons of *Kasyapa* by *Vinata* who were born as birds in two eggs. The first egg was hatched prematurely an undeveloped bird came out without thighs and was thence named *Anuru*. He felt chilly, asked for heat and was appointed charioteer of the sun. *Aruna* is his another name. Comp. “*आविष्कृत्याहवपुर सर एकतोऽर्के*”—*Sakuntala*, Act IV. *Garuda* came out of the other egg.

३. *प्रसिद्धम्*—*प्र* + *सिध* + *ञ* कर्त्तरि । Notorious, *Pred* to *अर्ध-ज्वलनम्* (also *गतम्*—see under *तिरयोर्न गतम्*) ।

४. *ऊर्ध्व* &c.—*ऊर्ध्व* up. *By* उपधार (transference of epithets, लक्षणा) it means here *ऊर्ध्वस्थितम्* the region above *ज्वल + सुप्त* भावे *ज्वलनम्* burning *ऊर्ध्व ज्वलनम्*, सुप्तमुपा । *Nom* to *भवति* understood.

५. *हविर्भक्ष*—*हविम्* sacrificial offering, *हरि भुङ्क्ते इति हविम् + भुज् + ङिप् कर्त्तरि हविर्भुक्* the eater of sacrificial offerings, उपपद तम्— । A proper name of fire “*हिरण्यरता दध्मन् दधना हव्यवाहन*” *इन्द्रिपय्याय अस्य* । *तस्य* । Fire consumes the offerings and is therefore described as the eater of them. Really these are eaten by the gods through Fire and Fire is like their mouth “*वर्धन्मया वे दधन्*” ।

६. *दग्नि*—*दग्* + *नि* । *सुप्त* *अपगत* etc

७. *अव*—*अ* + *व* down *अवर्द्धिद् ईश इति अवर् + ङि (२मी) + अणि* *अर्थे* । *अवर्द्ध* । *अव* becomes *अ* by “*प्राश्निकवाक्यम् अणि पुद् अव* *अवर्द्ध*” । *अ* *दग्नि* *द* *stingashes it from the sun*

8 विचारि—वि + चि + णिनि आवय्यके साधुकारिणि वा कचरि pervading Qual धाम ।

9 भवेत्—भवामु दिव इति सर्व + डि (धी) + तसि सार्थे । अथ । This differentiates it from Fire

10 आकुलम्—आकुल is दावाचल full of indecision तत यदा तथा । Qual the क्रिया is ईदितम् । For the sense of आकुल compare “अहो नहीं भासति सूर्यवत् निरास प्राणाहर क एव । इत्याकुल नम्यति वल्गुपूर लज्जाम्बुनी मञ्जति राघवन्द” ॥”

11 ईदितम्—इच् + ल भाव (Malli) Here the root being सकर्मक we cannot have भाव ल । Hence Malli says there is no विवक्षा of the कर्म thus the root becomes अकर्मक and भवे ल is available Malli's *Karika* in full is “धातोरवान्ते वृत्तेषाल्लोप संदहात् । प्रविदरविबलत कमणोऽकर्मिका क्रिया ॥”—सकर्मक roots become अकर्मक if (a) the meaning of the root is changed (b) कर्म is included in the meaning of the root (c) the कर्म is very well known (d) there is अविबक्षा of the कर्म । Others here take ईच् as सकर्मक attaching कमणि ल (See Malli, कचित् filic.)

12 Voice— बनेन तिरद्योन (मूरने) ललनन प्रसिद्धेन (मूयते) । विचारिणा धावा पश्यते केन एतेन (मूरने) जना ईदितवत् ।

13 Remark—The additional two lines quoted by Malli from D vakara yield the following six footed verse —

दिग्गताग्ना किमय दिवाकरी विधूमरोवि किमय अवाग्ना ।

एत तिरद्योनममूरमारये प्रविद्धमूर्ध्न ललन इविमुं ज ।

पतत्यधो धाम विचारि सुवत् किमतदित्याकुलमीदित नै ॥

Here the first line is obviously spurious, because if suddenly a second sun is seen blazing in the sky we cannot say, without watching it for sometime that it follows or does not follow the laws which the old sun obeys If we can, the doubt does not arise at all Hence the third line which is the poet's own becomes incongruous We are therefore forced to reject the first line and with it goes the second also, because a five footed sloka is never heard of

3 *Krishna forever recognised Narada,*

चयस्त्रिषामित्यवधारितं पुरा ततः शरीरीति विभावितारुतिम् ।

विभुर्विभक्तावयव पुमानिति क्रमादमुं नारद इत्यबोधि सः ॥३॥

Prak—विभुः स यमुं नारद इति अबोधि [The perplexity was with the people only. The Lord, however, knew that it was Narada coming] Did he know as soon as seen?—क्रमात् [No, the knowledge came in stages] What are the stages?—पुरा त्रिषां अयः इति अवधारितम् [At first he thought it was a mere mass of light]. And then?—ततः विभावितारुतिं शरीरी इति [Next when the outlines were discernible he knew it was some embodied being] What next?—विभक्तं अयं पुमान् इति [Soon when the limbs were distinguished he knew him to be a male. Lastly, that male proved to be Narada] 3

Prose—विभुः स पुरा त्रिषां अय इत्यवधारितं, ततः विभावितारुतिं शरीरी इति, विभक्तं अयं पुमान् इति अमुं क्रमात् नारद इति अबोधि ॥ ३ ॥

Eng—Him—first taken as a mere mass of light—then, with the figure discerned, as something embodied—next as a male with the limbs distinguished—he the lord, ultimately, knew as Narada 3

Peng—इति विदुषां प्रथमं पश्यन् मुक्तिरस्य ए. एकदा देवता पुरुषात् आकारं लेभित्वा अस्मिन् ए. लेहे एतत् पश्यन् प्रथमं विभुं बोधेन लेभित्वा ए. पुनरविभक्तं तदस्मिन् आकारं इति भावः । ० ।

Expl—The perplexity was with the people only. To him, the lord, the knowledge came all right though in stages. The first impression was of a mere mass of light. Next he noticed the outlines and knew it was an embodied being. Soon the limbs were distinguished and disclosed to him a male who at last proved to be Narada 3

Mall—अयं भगवान् निरन्तरं नारदं अय इति । विभुः बहुलाकारं आरम्भमर्त्तं सः इति 'पुरा' प्रथमं विभुं अय इति अवधारितं अत्र पुनरावृत्तम् इति दत्तम् । 'ततः' इत्यत्र विभावितारुतिं विभुता 'अरुति' मन्त्रार्थं दत्तं तं

तथोक्तम् अतएव 'शरीरी' चतन 'इति अवधारितम्' । तत 'विभक्ता' विविच्य
 गृहीता 'अवयवा' सुखादयः यस्य त तथोक्तम् अतएव 'पुमान्' इति अवधारितम्
 असुम् अगच्छत् व्यक्तिविशेष नारदम् [वास्तवाभिप्रायेण इति (१) पुलिङ्ग(१) निवाहः]
 'क्रमात् पूर्वोक्तसामान्यविशेषज्ञानक्रमण' [लोकदृष्ट्या इदमुक्तम् । हरिस्तु सर्वे
 वेद एव इति तत्त्वम्] नारद इति अवोधि नारद बुद्धवान् इत्यर्थः [नारदस्य कर्मत्वे
 ऽपि निपातशब्देन अभिहितत्वात् न द्वितीया । तिङ्गाम उपसङ्ख्यानस्य उपसङ्ख्यत्त्वान् ।
 यथाह वामन — "निपातेन अभिहिते (अपि) कर्मणि न कर्मावभक्ति परिगण्यस्य
 पात्रिकत्वात्" इति । बुध्यते कर्त्तरि लुङ् । "दीपजन—" इत्यादिना चिण् ।
 "चिणो लुक्" इति तस्य लुक् । अत्र 'विभाविताकृतिम्' 'विभक्तावयवम्' इत्यादिना
 आकृतिविभावनावयवविभावनयोः पदार्थयोः विशेषणहत्या शरीरित्वपुम्तावधारणहेतुत्वेन
 उपन्यासान् पदार्थहेतुकं काव्यलिङ्गमवधार । "इतोवाक्यपदार्थत्वे काव्यलिङ्गमुदा
 हृतम्" इति लक्षणात्] ॥ ३ ॥

Notes on Malli

1 अथ &c — By अथ &c he says that the Almighty came to a conclusion 2 यस्तु &c — Able to realise the essence of things 3 वास्तव &c.—The masculine gender has to be defended by reference to the reality A B —The इति here seems misplaced and पुलिङ्ग should be पुलिङ्गता 4 In the order of knowledge from general to particular as detailed above A. B —Note the order — a) त्रिषा अथ, a very general (सामान्य) concept, (b) त्रिषा अथ शरीरी, a particular (विशिष्ट) case of 'a', (c) त्रिषा अथ शरीरी पुमान् which is more particular than (b) and contracts the scope of (b) by excluding females, (d) त्रिषा अथ शरीरी पुमान् नारद which is an individual and admits of no further contraction 5 लोङ् &c.—This is said from the point of view of the ordinary individual The fact is Hari knows every thing indeed 6 नारदस्य &c.—There is no द्विलेखा in नारद though it is the कर्म, because the कर्म is declared by an अवयव, the enumeration of तिङ् &c being only illustrative Thus

says Vamara— There is no कर्मविभक्ति also when declared by a निपत because the enumeration is only illustrative" (see *Char*) वृध्यते &c—Here लुङ् comes after वृष in the कर्मवचः। चिन् is attached by "दीपजन—"। त disappears by "चिह्नी— See *Char*) ४ अतः &c—Here the अन्तहार is काव्यनिर्दिष्ट of the variety in which the हेतु is the import of a पद (पदाद्य); this is the cause from the epithets विभावितारुतिम् and विभक्तावयवम् which are the पदाद्यः, आकृतिविभावन (guess about the general outline) and अवयवविभावन (guess about the limbs), which, from the functions of a qualifying epithet, are advanced as हेतु for the guess that this is a शरीरे and a पुमान्। This follows from the definition— It is a काव्यनिर्दिष्ट when the हेतु is a वाक्याद्य or a पदाद्य"।

Sara—अनुभवपि जनयु देवस्तस्य ब्रुवन्। प्रथमं तिष्ठतां यव इति, तत आहारयद्वयान् दहौ इति, यद्यान् अवयवविभक्त्यान् पुमानिति, ततश्च नारद इत्येवमासीत् बोधक्रमः ॥ १ ॥

CHARCHA

१ अद्य—वि+अच् भावे collection Same case with अमुम्। See नारदः। Also see next.

२ निवाम्—निवृ light तावाम्। निवां अद्य collection of light—चित्तां निवाम् massed light, i.e., mass of light भावामयमे दृष्टानयनम् इति शब्दः। We do not get काव (with चम् instead of अच्) because the idea is not that of *heaping* (राशौकरण) but merely of light that has got heaped somehow The rule for काव is "निवाम इति शरीरे अयमसाधनम् आद्यः क"।

३ अश्न-हितम्—अश्न+धृ+विच्+त कर्मणि, ascertained, तम्। Qual. अमुम्।

४ पुनः—An अवयव meaning अङ्ग with the sense of प्रथमो प्रथमः।

५ शरीरे—शरीर body. तन् अस्मि अद्य इति शरीर+इति अन्तरे embodied soul. This is the same as Mall ११ वृत्तः। Same case with अमुम्। इति शरीर इति (See नारदः below)

6 विभाषित—वि+भू+णिच्+क्त कर्मणि विधायाम विभाषिता guess ed चा+क्त+क्तिन् कर्मणि चाकृति outline विभाषिता चाकृति अस्य, बहु—। तम्। Qual अमुम्। विभाषिताकृति hence शरीरी। It is now not any चयस्त्रियाम् but शरीरी चयस्त्रियाम्।

7 विभु—वि+भू+ङ कर्त्तरि। Literally विभु प्रभु &c mean the Master Hence Almighty therefore not subject to the limitations of the ordinary individual Such a person is omniscient To him knowledge is ever present and requires no क्रम for its development Hence the epithet विभु is not a happy one when describing the stages of knowledge—how the knowledge came in stages Malli offers the excuse “लीकृष्ट्या—”। His language is loose He wants to say perhaps that the Lord did not like to exercise his real powers but behaved just like an ordinary individual of intelligence The excuse is a lame one the fact is as we have already remarked we look in vain for the art of Kalidasa in the works of our later poets

8 विभक्त &c—वि+भज+क्त कर्मणि विभक्त differentiated demarcated अवयव limb विभक्ता अवयवा अस्य, बहु—। तम्। Qual अमुम्। By अवयवविभक्त we understand the *lie* of each limb such as eye, ear, nose &c Comp “वपुर्विभक्त नवयौवनम्”—*Āumara* The locks the beard &c became visible and he knew it was a male.

9 पुमान्—Same case with अमुम्। इति योने रमा (See नारद below)

10 क्रमन्—क्रम is परिपक्वी order तद्वन्। इती or तद्वन्नापे प्रभो। The क्रम is not that each stage superseded the previous, but that it modified the previous by contracting its range Each सामान्य ज्ञान was followed by a विग्रहज्ञान (See Malli note 4)

11 अमुम्—अदम् here refers to the धर्म of Sl 2 that was falling For this reason, and also because before विग्रहज्ञान comes in we ought to have सामान्ये नर्पुनकम्, we expect अदम्। Malli's defence is half hearted and unsatisfactory (see वास्तव्यमि &c Malli), and our explanation is the same as in note 7

12 नारद—This is कर्म of अरोधि। We do not get द्वितीया

because of the rule “अनभिहित”—The विभक्तिs द्वितीया, तृतीया &c. come in only when the corresponding कारक is not *declared*. Here इति declares the कर्म। Hence उक्तार्थे प्रथमा। The भाष्य says that the declaration is made by तिङ्, क्त्वं लङित and समासः। The *followers* of the भाष्य do not take this as an exhaustive list but merely as an illustrative one. That is to say there are other ways also of declaring कारकता, and one of them is by means of an अवयव (निपात)। Thus we have here the declaration by इति। See Malli and compare “विषयधीःपिर्मन्त्रा सर्वं लक्ष्मणसाम्यतम्”—*Āumara*

13 अवाधि—बुध + लुङ् त कर्त्तरि = अ + बुध + लृ + त = अबुध् + चिच् = अवाधि। चिच् here comes in optionally by the rule “दोष जन बुध् प्रतिताविष्यादिभ्याऽन्यतश्चाम्” त coming after चिच् disappears by the rule “चिचो लृक्”। Without चिच् the form is अबुध्। बुध्यन् बुध्ये, भान्मन्।

14 *Voice*—विभुना तन अवधारित चाकृति अवयव चमो ।

५ *Narada resembled Śi a*

नवानधोऽधो हृहत पयोधरान् ममूढकपृग्परामपाण्डुर ।

क्षणं क्षणोत्क्षिप्तमगजेन्द्रहृत्तिना म्फुटोपमं भूतिमितेन शम्भुना ॥४॥

Prak—भूतिमितेन शम्भुना च म्फुटोपमम् चमम् अवाधि [He saw that he was for a moment of the same complexion with Sambhu whose body is grey with ashes] How so?—ममूढकपृग्परामपाण्डुरम् चमम् अवाधि [The sage was white like camphor dust heaped together] But the whiteness of the Lord's body is not visible because he is wrapped up in his upper garment of elephant's hide—अवोत्क्षिप्तमगजेन्द्रहृत्तिना शम्भुना म्फुटोपमम् [When the Lord in his delirious dances throws up his upper garment, his white body is clearly seen, Narada bore distinct resemblance with the Lord in such a state] But stay the Lord is then capped with the dark hide & trown up. Narada has nothing similar—इदम् नष्टम् पदार्थम् अवाधि (नितम्) चमम् [I have said that the resemblance was momentary only] In his

descent towards the earth, Narada had to pass several big clouds that were water laden and therefore dark Just as he had passed one of them and was in the level immediately below, the cloud on his head looked like the hide above Siva, and the sage's resemblance with the Lord was complete] 4

Prose —नवान् हृहत पयोधरान् अयोध (स्थितम्) समूढकर्पूरपरागपादरं
 चणं सद्योतविभ्रगजिन्द्रलुगिना भूतिक्षितेन शम्भुना स्र टोपमम (अनुम अयोधि) ॥४१

Eng —Him, grey like heaped camphor dust, for the moment when just below big fresh clouds, clearly comparable to Sambhu, grey with ashes and with the hide of the huge tusker tossed up in his ecstasies (ecstatic dances) 4.

Beng —देखिलेन आकाश बड़ बड़ काल देग इहियाके, गुह्योदृत कर्पूरधूलि
 क्षण पशुदरहे मुनि ये एक एकदमि मेघर ठीक निरे येन नाहिआ आनि उहिन
 अमनि कर्पूरलेर लक्ष जेने सुखरह उ'त'व प्रहृष्ट शिव बड़ ह'वर छमे इ टंडरी'य'नि
 उर्ध्वे तुलिया बटिल येन देव'र अदिकन स्नेहने देवाइ'ह'ह । ४१

Expl —At the time there were huge masses of dark clouds floating in the sky The sage who was personally white as camphor had to pass by several of them in his descent. No sooner he came under one of these than, for the moment, he gave the Lord the impression of Siva,—who too was white in his coating of ash,—standing under the canopy of his wrapper of the elephant hide which he had thrown up in the course of his ecstatic dance 4.

Malh —अथ नमस्कुनि विमिनष्टि नव'श्रियादिभि । कीदृशमनुम १
 'नवान्' सद्य'सम्भूतमनिलान् अतिनील'निति यावत् 'हृहत विपुलान् 'पयोधरान्'
 निघान् 'अयोध' निघनां समीप'प्रदेशे, स्थितम् इति शेष ["उदयध्वजस
 समीप्ये" इति विभां । लक्ष्यं नि दिनेया । "उमसर्वतसी काष्ठा धिमुपस्थादितु
 विष" इत्यादि वचनात्] 'समूढ' पुञ्जीकृत ['समूढ' पुञ्जिने मुदे" इति विश्व]
 'कर्पूरस्य पराग' चणु लक्ष् 'परागम्' अतएव 'चण' निघसमीप'वक्ष्यानद्यते ['चन्दन

—those that have just then gathered moisture—means about the same

2 अधोऽध—अधरस्मिन् देश इति अधर + डि (०मी) + अधि स्त्रायें अध below अध्य । अधि ०मी or सन्त्यधस्य उक्तत्वात् प्रातिपदिकार्थे । ना । The duplication implies immediate neighbourhood i.e. अधोऽध = just below Mallis rule means—उपरि अधि अधस् are duplicated when proximity in time or place is implied

3 बृहत्—बृहत् big तान् । Qual पयोधरान् । This is necessary to compare with the very large piece of elephant's hide which is the upper garment of Siva

4 पयोधरान्—पयम् water धरन्तीति धृ + णच् कर्त्तरि धरन् holders. पयसा धरा, इतन्— । तान् । रथा owing to अधोऽध । We do not say पयोधरन्तीति पयोधरा because this requires णच् by the rule “कश्चण्” leading to पयोधरा । Mallis Varttika in full is “उभयसंज्ञसो काव्या धिगुपय्यादिषु विभु । द्वितीयास्तेऽतितान्यु ततोऽन्येषामि दृश्यन्ते ॥”—द्वितीया is the विभक्ति in connection with धिक् शब्द उभय and संज्ञ ending in तस्मिन् and the duplicated three words beginning with उपरि (i.e. उपरि, अधि, अधम् as in the rule “उपदध्यधम् —”) । द्वितीया is seen else where also The reference is to the duplication by “उपदध्य—”, hence in other cases we do not get द्वितीया but षष्ठी owing to उपदध्य । “कथं तर्हि ‘उपदध्यपरि बुद्धोना चरन्तीत्यरुद्धय’ । उच्यते । प्रतिपदात्तस्य ‘उपदध्यधम् भामीष्ये’ इति कृतदिलम्ब अत्र रहस्यम् । तेन वीर्यादिवचन सति नास्य प्रसक्तिः”—*Bholtoji*

5 समूढ &c—सम + वह + क्त कर्त्तरि समूढ heaped massed. कपर camphor पराम dust पाण्डुर white “दुलभमगुचिश्चेतविशदश्चेत पाण्डुरा । अवदात सितो गौरी वचसो धवलोऽनुन ॥” इत्यमर । The derivation is unreliable “पाण्डुरत मय अस्मिन् । पडि गती । बाहुलकान् धरा, दीर्घश्च”—*Bhanuji* कर्पूरस्य परागा, इतन्— । समूढा कर्पूरपरागा, कर्मधा— । ते इव पाण्डुर, उपमान कर्मधा— । तम् । Qual असुम् Sl 3 Here some read पाण्डुरम् । But पाण्डुरम् is pale white and not the bright white of camphor, thus पाण्डु वर्धविशिष्ट अस्ति अस्य इति पाण्डु + र सत्वर्थे पाण्डुर । पाण्डु as pale white is seen in “हारीस्य पाण्डुमिकते पदपङ्क्तिर्दृश्यतः भिनशा”—*Sakuntala*, Act III, “तत्र दयं पाण्डु

तथा मङ्गलम्—Kumara I &c Mango blossoms are called पाण्डुर
in “चतुर्विंशतिपाण्डुर”—Sakuntala, Act VI &c Hence पाण्डुरम्
is preferable. See, however, पाण्डुरम्, sl 22 The rule for उपमान
कर्मधा—15 “उपमानानि कामात् न च मे”

6 चषोत् १८—चष festively उत्सव here the dance known
as चष उत्सव उत्सव + चष कर्मणि उत्सवित्र thrown up. गज elephant,
इन्द्र like Indra &c the best (by स्वचषा)। कृति hide गजानाम्
इन्द्र इतत्— or गजानाम् इन्द्र इव, उपमितकर्मधा— or गजवत् इन्द्र,
उपेयुषा गजवत्। तस्य कृति इतत्—। उत्सवित्रा गजवत्कृति चवन, वधु—।
चष उत्सवित्रगजवत्कृति सुयमुषा। तेषां। Qual गजानां। For उपमितकर्मधा
—see “उपमित व्याप्रा—”, App The गजवत्कृति is the hide of
गजानाम् whom Śiva had slain It is worn by him as a wrap for
the upper part of his body Hence it could easily become
उत्सवित्र। When going in for a dance Śiva is particularly eager
to have his wrap wet with blood Comp “पद्मार्द्धमङ्गलवत्तममङ्गल
मङ्गलमेष मास्य तेषां प्रतिवत्तममङ्गलमेषां दधान। गजानाम् इव पद्मपत्राद्
मङ्गलमेषां गजानाम् इवमिति तेषां दधानमिति शब्दाः”—*Magha* On this
Mall remarks—“गजानाम् इवमिति तेषां दधानमिति शब्दाः मङ्गलमेषां दधानमिति
मङ्गलमेषां दधानमिति शब्दाः मङ्गलमेषां दधानमिति शब्दाः”

7 न टापसम्—न ट clear उत्सव + मा + चष भाव उपमा resem-
blance न टा उपमा चष न टापस चष—। तम्। Qual चषम् St 3

8 भूति १८—भूति ash मित white भूतिभि मित इतत्—। तेषां।
Qual गजानां Comp “मङ्गलमेषां गजानाम्”—*Harsha*

9 गजानां—इत्यु Śiva तेषां मङ्गलमेषां इत्यु। Malli defines
इत्यु by the rule “गजानाम् इत्यु गजानाम् इत्यु गजानाम्”—In connectio
with words implying resemblance there is द्वितीया opt 111
except when तुल्य or उपमा is used Let us examine the rule
a little closely Supposing this rule is omitted at all either
what form is available in connection with मङ्गलमेषां? We
find no form is enjoined except in the case of मङ्गलमेषां and मङ्गल
मेषां govern द्वितीया by implication (चर्च) in the case of मङ्गलमेषां
मङ्गलमेषां द्वितीया द्वितीया द्वितीया”। Hence generally the rule
words is as yet unnoticed (चर्च)। But मङ्गलमेषां द्वितीया—

what is not noticed is शब्द । Thus तुल्याय words as a rule give शेष शब्दी, the rule “तुल्यायैरनुलो—” provides for द्वितीया *also* Cases not covered by this rule admit of शब्दी only. So तुला and उपमा gave शब्दी and not द्वितीया be the meaning सहस्र or साहस्र it does not matter. Now Malli argues—तुला and उपमा in the rule are तुल्याय, i.e., सादृश्याय and *as such* are excluded if they are सादृश्याय the prohibition does not apply. The rejoinder is obvious—when सादृश्याय, they are no longer तुल्याय (i.e., सहस्राय) and can not come under the rule to claim द्वितीया, they are entitled to शब्दी only. So Malli's defence falls through.

Nagesa thinks तुला and उपमा do not mean सहस्र but साहस्र only and by तुल्य in the rule he understands तुल्य, i.e., सादृश्याय to keep up correspondence with तुला and उपमा. According to this view also उपमा here meaning साहस्र cannot give द्वितीया because it comes under the prohibition अनुलोपमाभ्याम् । Hence we have taken शब्दीना as सहस्रयै योगी श्या ।

Malli also supposes that कटोपम शब्दीना is equivalent to कटोपममम i.e., शब्दी should have entered into the compound, but defends its separate existence by the dictum “सापत्न्येऽपि रमकत्वान् समासः” । This remark seems to be an interpolation शब्दी here stands qualified by the epithets भूतिमित्तन &c., and the Bhashya says what is qualified cannot enter into a compound सहस्रं रात्रं पुरुषं will not give सहस्रं रात्रपुरुषः । “सविश्वं यतो न हति न वा इतस्य विषयणम्”—*Bhashya*. So कटोपमं भूतिमित्तनं शब्दीना is not the same as कटोपमममं भूतिमित्तनम् । The remark could not have been made by Malli. It is an interpolation.

10 Voice — पाण्डुरः कटोपमः (यतो यद्वेदि) ।

3 The sage appeared like Himalaya

दधानमभोरुहकेशरद्युतोर्जटा शरच्चन्द्रमरीचिरीचिपम् ।

विपाकपिङ्गानुहिनस्यनीरुहो धराधरेन्द्रं व्रततीततीरिव ॥ ५ ॥

Prak—धराधरेन्द्रं निव अनुमं यद्वेदि [He saw him appearing like the Himalaya] How so?—विपाकपिङ्गा व्रततीरती रधान धराधरेन्द्र

Notes on Mall

1 कान्ति । तुङ्गिन् &c — This is indicated by तुङ्गिन्शब्दो, also by the fact that Narada has been compared with it (Charcha)

Sara—ध्वनिकान्तेनारदस्य किरिति पिङ्गला जग । तेनासौ अधिपकायां
मुपारधवन्तामुप्यन्तीषु युष्काभिः पिङ्गलाभिरुताभिः हिमनिरिरिव मयुभ ॥ ५ ॥

CHARCHA

1. दधानम्—धा + शानच् कर्त्तरि दधान carrying तम् । धारयमाणम् ।
Qual अमुम् Sl 3

2 अश्विरोह &c—अश्वम् water केशर filaments दिव + शिन् भावे
करण वा युति lustre अश्वसि रोहति इति अश्वम् + रोह + क कर्त्तरि अश्वारोहम्
lotus उपपदत—। तस्य केशरा इतत्—। तेषां युति इतत्—। अश्वो-
रोहकेशरयुतिरिव युति आसाम् अश्वारोहकेशरयनय इ—by the Varttika
“सतमुपमानपूवध्यात्तरपन्थीपद्य वक्तव्य” thus the उत्तरपद & g युति in
केशरयुति elides in final समास । तम् । Qual जग ।

3 शरद्वन्द्व &c—शरत् autumn चन्द्र moon here full moon,
मरीचि ray रोचिम् lustre शरत् चन्द्र इतत्—। तस्य मरीचि इतत्—।
तत् तस्या वा राशिः शरद्वन्द्वमरीचिरोचि, इतत्—। तदिव रोचि अथ शरद्वन्द्वमरी-
चिरोचि इव । तम् । Qual अमुम् Sl 3 The “इव—” is by “सतमुप-
मान—” as above Malli expounds in a slightly different man-
ner His उपमान is शरद्वन्द्वमरीचि with which he compares the
रोचिम् of the sage His शरद्वन्द्वमरीचिरिव is a compound with इव
for the उत्तरपद । This उत्तरपद is dropped by the Varttika
“सतमुपमान—” । This is more logical than our exposition which
is the current exposition

4 विपाक &c—वि + पक् + घञ्भावे विपाक maturity पिङ्ग yellow
रिपकेन पिङ्गा, इतत्—। तम् । Qual प्रतनीतनी । Comp—“असौ
पुरुषस्य भवति पिङ्गवर्णः यदा विपाकः कालस्य मासस्य ।”—Bharavi

5 तुङ्गिन् &c—तुङ्गिन् snow शन + डीष् वियाम् श्यन्ती a natural
site अत्रवमा मुनिः । तुङ्गिन्शब्दो, इतत्—। तस्यां राहति इति तुङ्गिन्शब्दो

१४८ किं कर्त्तरि स्त्रियाम् तुहिनल्लनीरुहं, उपपदतम्—। ता । Qual.
 २ नत । ne तुहिनल्लनीरुहं—रुही—रुह । —रुहम्—रुही—रुह ।
 —रुह २५० म ५८

५४१ ५ —धृ + चक्ष् कर्त्तरि स्त्रियाम् धरा earth, धराया धरा
 धर ५१ १ १५ of the earth, १८, mountains ६तम्—। Comp
 वधाधर ५१ ५ तयम् इन्द्र लक्ष्मण राजा धराधरेन्द्र the king of moun-
 ts ६८ Himalaya), ६तम्—। तम् । कर्म of चरोधि, Sl 3
 ५१ ५ reasons why धराधरेन्द्र is हिमालय,—(a) Because of the
 n of snow fields—snow is not seen in other mountains,
 (b) १ ५१८ नात्र ५ compared to it It is not clear what he
 me ६१८ perhaps the idea is that no mountain except
 th ६१८ alaya is holy enough for the purpose But why all
 this trouble? Himalaya was actually the crowned king of
 m n an Comp “ब्रह्माद्वयीनिजमवेत्य धन्यं ह्यारं धरिषीधरवचमद्य ।
 मत्र पति कवितयश्चभार्त मौलाधिपस्य भवमन्वतिष्ठत् ॥”—*Kumara I.*

५१८ व्रततो रूढ—व्रततो creeper तम् + चिम् भावे तति array व्रततोना
 ततय ६तम्—। ता । कर्म of the क्रिया in दधानम् । Here व्रततोना
 ततय = तता व्रतय by the maxim—भावा नयन दृष्टानयनम् ।

५१८ ५१८—दधानं रोषि दधान धराधरेन्द्र (चरो चरोधि) ।

6 He also imitates Balarama

पिण्डमौञ्जीयुजमर्जुनच्छविं यमानमेणाजिनमञ्चनद्युति ।

सुवर्णमुवाकलिताधराभरा विडम्बयन्तं गितियामममस्तनुम् ॥६॥

१४९ ~गितियामममस्तनुं विडम्बयन्तम् चक्षुम् चरोधि [He saw the sage
 im iting the person of the dark rubed Balarama] How so ?
 —चक्षुश्चक्षुम् [The sage was white coloured like Balarama].
 Balarama wore a blue garment—चक्षुश्चक्षुम् चक्षुश्चक्षुम्
 [The sages garment was a dark deer skin] What was
 the sages waist band ?—पिण्डमौञ्जीयुजम् चक्षुम् [१८ band was
 of Mun's grass dried yellow] And of Balarama ?—
 सुवर्णमुवाकलिताधराभरा तनुम् [Balarama's lower garment was
 he'd fast by a string of gold furnishing another point of
 resemblance] 6.

Prose—पिशङ्गमौञ्जीयुजम् अजुं नच्छविम् अचनन्ति एषाजिन वसानं सुवर्णं
स्वाकङ्कितधराम्बरं श्रितिवाससं तनुं विडम्बयन्तम् (अनुम् अभीधि) ॥ ६ ॥

Eng—Him white of complexion with a yellow belt of
Munja grass and wearing a deer skin of the lustre of collyrium,
thus imitating the person of Balarama with the lower garment
fastened with strings of gold 6

Beng—इतिर बेह सव परिधाने कृकङ्कपत्र छत्र उ ईश सुहृदपेक्ष निम्न
कङ्किते आवद्ध । उहि उद्दृष्ट नैनाम्बरं (वन्द्यम्बरं) सुवर्णरेखे कङ्कित नै
अम्बरमे अचनन्ति मेहेर छत्र रेखे ईडहिन ॥ ७

Expl—In his white body and yellow girdled skin of black
antelope the sage imitated the person of Balarama with the
sable robe fastened with a chain of gold 6

Mallī—पिशङ्गति । पुन कौटुम्भम् ? सुवर्णवर्णविशेष । तन्मयी मौञ्ज्या
मौञ्जी । पिशङ्गा मौञ्जा युज्यते इति 'पिशङ्गमौञ्जीयुज्' । तम् ["सुवर्णवर्ण—"
इत्यादिना क्रिय । "स्त्रियां पुवत्—" इति पिशङ्गशब्दस्य (? पिशङ्गीशब्दस्य)
पुवङ्गाव] अजुं नच्छवि धवलकान्तिम् ["वत्सो धवनोऽजुं न" इत्यमर] 'अचन
द्वति' अचनवर्णम् 'एषाजिनं कृकङ्कपत्रम् वसानम् आच्छादयन्तम् [वस आच्छादने
इति धातो यानच्] 'सुवर्णसूत्रेण कनकमखण्डया 'आकङ्कित' वडम् 'अधराम्बरम्
अनारीयक' यस्य तां 'श्रितिवाससं मौलाम्बरस्य रामस्य 'तनुं विडम्बयन्तम् अनु
कुवाचमित्यर्थः ['आर्षो इत्युपमा'] ॥ ६ ॥

Notes on Mallī

1 विडम्बयन्तम् । 2 अभीधि । 3 This is an उपमा of the आर्षो
class (in which the comparison is inferred from the sense)

Sarg—तन्मयी वत्सवर्णस्य चित्तेन देहेन श्रिताङ्गस्य नारदस्य समतां दृष्ट्वा । एकस्मिन्
मौलमन्त्रं कनकमखण्डयन्ति तम् अन्वयं च कृकङ्कपत्रं पिशङ्गया मौञ्जा वडम् ॥ ६ ॥

CHARCHA

1 पिशङ्ग &c.—पिशङ्ग reddish brown twany, मुञ्जा a sort of
grass तन्मयी विकार इति मुञ्जा + अन्वितम् मौञ्जी made of the *munja*

grass T ५ < a girdle worn at the time of investiture with the c dith read The ceremony is known as मौडीवधम्।

विशङ्गा मात्रं विशङ्गमौडी कमधा—। तथा युजति इति विशङ्गमौडी + युज् + क्तिप्

कर्त्तरि विशङ्गमायुज्क endowed with a brown girdle of munja grass, उपपन्नम्— तम्। Qual अमुम्, Sl 3 Mallis rules are—(a)

"स्त्रि" एवम् द्वित्वपञ्चादमङ्ग समानाधिकरणे स्त्रियामपूरणीप्रियादिषु—। It all takes the masculine form when it qualifies an उत्तरपद

in the feminine which is not पूरणप्रयत्नम् or of the प्रियादि class

(b) "सप्तर्षिपञ्चदश दृष्टं दृष्टं विदं विदं जि नो राजासुपमर्गेऽपि क्तिप्"।

2 अञ्जल १८—अञ्जल white इति complexion अञ्जना इति अञ्जलम्— तम्। Qual अमुम् Sl 3

3 वसानम्—वस + शानच् कर्त्तरि wearing, तम्। Qual, अमुम्, Sl 3

4 एव १८—एव deer अङ्गिरा skin एवम् अङ्गिरम्, इतम्—। तम् अम् of the क्रिया in वसानम्। "मनोकाव्ययम्"— इति वहीनिवध

(App 1 This was his lower garment, the upper garment being a अमुनम् (Sl 4)

5 अञ्जल १८—अञ्जल collyrium द्युति lustre (Sl 5) अञ्जल द्युति, इतम्—। अञ्जलद्युतिरिति द्युतिरन्त, वद—। तम्। Qual, एवाङ्गिरम्।

The वद—is by "सप्तर्षिपञ्चदशम्"— (Sl 5 and App)

6 सुवर्ण १८—सुवर्ण gold सूत thread आ + क्त + विच् भावे + क्त कर्त्तरि आकृतित् worked अथर lower, अथर garment अथरम् अथरम् अथराथरम् lower garment, इतम्—। सुवर्णम् सूतम् or सुवर्णविहार सूतम् सुवर्णम्, इतम्— or कर्मधा—। तम् आकृतितम्, इतम्—। सुवर्ण सूताकृतितम् अथराथरम् अथरम्, वद—। तम्। Qual तमुम्।

7 रिक्त्वयम्—रि + क्त + विच् भावे + क्त कर्त्तरि रिक्त्वयम् imitating, तम्। Qual अमुम्, Sl 3

8 श्रित्वासाध—श्रित् means white, black, here black श्रित्वा अथरम् अथरम् इतम्। अथरम् garment श्रित्वा अथरम् अथरम् वद—। तम्। इति वही। I refers to अथरम् who donned dark garments.

9 तमुम्—तम् person तम्। Here तम् is compared to तम्, but from the points of resemblance noted in the verse the natural conclusion seems to be that the sage resembled Bala Krishna himself, yet the poet says he resembled the latter's तम्

the play of lightning in them is a very very rare phenomenon at the last of it

॥ १ ॥ एतद् विहङ्गराजवद्वैरिव गदध्वजोऽमृत्युरेव 'चायते' दीर्घः
 विहङ्गस्य विहङ्गः विहङ्गस्यो ["दाङ्गिनायम्—" इत्यादिना मयटि यन्मोपनिपातः]
 ल्याम् ॥ २ ॥ एतद् मदा [इगुपधनस्य कप्रत्ययः] तासां 'बज्रोनां तन्मुभिः' ।
 लङ् ॥ ३ ॥ इत्येव उपादानमुखात् द्विरत्यये १ : 'हृत्तोपवीतं' श्रीभाष्ये कश्चित्प्रत्ययस्य
 एव द्विमनुष्यम् अतएव घनात्के शरदि 'तद्विनां गुणे' उपलब्धितम् ["तद्विन्
 मोदामनो विनात्" इत्यमरः] उच्चैरिव 'उच्चकं' उच्यते 'घनं' मेषम् 'इव' श्रुतम् ॥ ७ ॥

Notes on Malli

1. When मयट् is attached य disappears by निपातन in the rule "दाङ्गिनायम्—" (*Charcha*) 2. The affix is क guided by an इङ् as उपा (*Charcha*). 3. Like them (i. e., like the feathers of Garuda) slender in body and golden by virtue of the materials.

Sira—विहङ्गो मारुतं सुवर्णमयीभिः सताभिः हृत्तोपवीतं तद्विन्नानिविन्नितो
 मदानिव कश्चिन् मरुतयो विरेजे ॥ ७ ॥

CHARCHA

1. विहङ्ग & c.—विहायम् sky विहायसा मयलि इति विहायम् + एन
 + यच् कर्त्तरि विहङ्गा or विहङ्गसा birds, उपपदतम्—। अङ्गे रोहनि इति
 अङ्ग + एङ् + क कर्त्तरि अङ्गहङ्ग feathers, उपपदतम्—। विहङ्गानां राजा
 विहङ्गराजम् + टच् समासान् विहङ्गराज the king of birds, i. e., Garuda,
 इतम्—। तस्य अङ्गहङ्गा, इतम्—। ते । कर्त्तव्य of the शिवा in हत
 (of हृत्तोपवीत) । Here विहङ्गम् becomes विहङ्ग in connection with एङ्
 by the varitika "विहङ्गस्य विहङ्ग," and लम् drops म् only by
 "अङ्ग हिरा वल्लभः" । विहङ्ग is with ह and the Varitika "हृत्
 विहङ्गो वल्लभः" । The समासान् affix टच् is guided by the rule
 "राजङ्गमस्यमटच्"—राजम् etc. being final in a तन्पुत्रम् । The
 rule for क is "इगुपधनस्यैविव क" एङ् is इगुपध, i. e., has an इङ्
 (इ, उ, ए or अ) for its penultima e The resemblance lies in

length and also in the material which is gold in both cases. *Hair*—in a *bird* is difficult to conceive and feather again is not easy to twist into threads

2 हिरण्य &c —हिरण्य gold तस्य विकार इति हिरण्य+सयद् भ्रियो हिरण्यो golden उर्वो earth वज्र creeper वज्रो is also correct तन्नु tendril हिरण्यो उर्वी हिरण्योर्वी golden soil कर्मधा—। तस्य राक्षसि इति हिरण्योर्वी+रुह्+क कचरि भ्रियाम् हिरण्योर्वीरुहा उपपद तत्—। तादृश्य वज्र कर्मधा— तासौ तन्नु, इतत्—। ते । करण of कृत । Here Malli thinks that the creepers are golden because growing on a soil of gold (उपादान &c) Malli's rule for यन्तोप in हिरण्य is "दाशिन्यायन हासिनायन आदर्शविक्र जैद्राशिनिय बाशिन्यानि भौष ह्य धेव्य सारव पलाक भेव्य हिरण्यानि" ।

3 कृत &c —उप+वि+इ+क्त कचरि उपवीत that which has gone round keeping close to the body । e the sacrificial thread कृतम् उपवीतम् अथ वक्—। तम् । Qual अमुम् Sl 3 (Malli) Or qual both अमुम् and घनम् । Malli has शोभायम् । But शोभा in a sage of Narada's standing sounds curious

4 हिम &c.—हिम snow हिममिव युध हिमयुध उपमानकर्मधा—। तम् । Qual अमुम् Sl 3 (Malli) Or qual both अमुम् and घनम् ।

5 उद्यते—उद्येम् hoh an अद्यय । उद्येरेव इति उद्यस+अकच् भाष्ये । तम् । Qual घनम् । The resultant word here is also an अद्यय because अकच् comes just before the ऐम् portion (णि) of उद्येम् by the rule "अद्ययसर्वनायाम् अकच् प्राक् णे" । Thus उद्य+अकच्+एम्=उद्यते in which the अकच्, (i.e अकच्) acts like an आत्म and therefore does not alter the character of the stem

6 घनम्—कर्म of अनेपि Sl 3

7 घनात्—घन cloud By सञ्चया (transference of epithets) this means the season for clouds । e वदा । घनस्य अना घनात् end of the rains, । e इतत् इतत्—। तद्धिन् । We may also say घनात्तम् अना disappearance of clouds इतत्—। क इति अद्धिन् इति घनात्+अथ सतथे घनात् the time when rains cease autumn

8 रुहे—रुध string ते । Malli has उपन्यसे इय । This

would mean that clouds are indicated (लक्ष्य) by तद्विदुः, i. e., a white mass seen in the sky is known as a piece of cloud by the flash of lightning. This is unusual. It is better to construe तद्विता नो हतापवीत घनमिव ।

9 i. e.— हतापवीत द्विमय (उपलक्षित) घन (चमो चमधि) ।

10 Remark—The description closely follows Kirat III where Vyasa black in colour but wearing brown hair is compared to a black cloud having lightning within.

8 *Narada taken like Indra's Airavata*

निमर्गचित्रीज्ज्वलसूक्ष्मपद्मणा लसद्दिसच्छेदसिताद्भ्रमद्भिना ।

चक्रामत चारुचमूरुचर्मणा कुयेन नागेन्द्रमिवेन्द्रवाहनम् ॥ ८ ॥

Prak—इन्द्रवाहने नगेन्द्रमिव चमू चमोधि [He appeared to him like Indra's tusked Airavata] How so?—चारुचमूरुचर्मणा चक्रामतम् चमूम् [He was wrapped in a fine skin of the Chamuru deer] Where is the resemblance?—कुयेन चक्रामत न दम्भिमि [Airavata in his rich coverlet bore the same appearance as the sage with his Chamuru skin on] Just Airavata is white in the body—लसद्दिसच्छेदसिताद्भ्रमद्भिना चमूरुचर्मणा [In person the sage was white like a lotus fibre, and with the deer skin on he looked like Airavata in his rich coverlet] But the coverlet was worked in a beautiful pattern—निमर्गचित्रीज्ज्वलसूक्ष्मपद्मणा चमूरुचर्मणा [The deer skin was naturally spotted and the hair on it was exquisitely fine] 8

Pras—निमर्गचित्रीज्ज्वलसूक्ष्मपद्मणा लसद्दिसच्छेदसिताद्भ्रमद्भिना चारुचमूरुचर्मणा कुयेन चमूरुचर्मणा नगेन्द्रमिवेन्द्रवाहनम् (चमू चमोधि) ॥ ८ ॥

Eng—Him, like Indra's mount the prince of tuskers in his housings, showing off in a beautiful skin of the Chamuru deer with naturally spotted fine bright hair and clinging to his person that was white like a lustrous bit of lotus fibre. 8.

Pras—निमर्गचित्रीज्ज्वलसूक्ष्मपद्मणा लसद्दिसच्छेदसिताद्भ्रमद्भिना चारुचमूरुचर्मणा कुयेन चमूरुचर्मणा नगेन्द्रमिवेन्द्रवाहनम् (चमू चमोधि) ॥ ८ ॥

Expl.—A naturally spotted Chamuru skin with a fine glossy coat was on the sage's back. With this he appeared like Indra's white elephant Airavata in his gorgeous trappings. See *Prak.*

Malli.—निसर्गेति । पुनः ? 'निसर्गात्' स्वभावादेव 'चिवाचि' श्वत्वानि 'उज्ज्वलानि' भास्वराणि 'मूष्माणि पद्माणि' क्षोमानि यस्य तेन 'लसन्' यो 'विसृष्टेदः' मृशानखरुः ["देदः खरुडोऽग्नियाम्" इति विकाष्टशेषः] तद्वत् 'सिते' चक्रे' वपुषि 'सद्भिना' सत्तेन 'चारुणा' मनोहरेण 'चमूरुचर्मणा' समलवा 'कुपेन' पृष्ठाक्षरेण ["प्रवेष्ट्याक्षरं वचः परिक्षीमः कुपे इयोः" इत्यमरः] 'इन्द्रवाहनं नागेन्द्रम्' ऐरावतम् 'इव चकासत्' शोभमानम् [इन्द्रस्य वाहनम् इति स्वस्वामिभावमात्रस्य विवक्षितत्वात् "वाहनमाहितात्" इति न एतन्म । यथाह वामनः—“नेन्द्रवाहनशब्देऽतन्म । आहितत्वस्य अविबचित्वम्” इति । चकासते, अतएव “नाभ्यस्ताच्छतुः” इति नुमभावः । “जदित्यादयः षट्” इत्यभ्यस्तसंज्ञा^१] ॥ ८ ॥

Notes on Malli.

1. इन्द्रस्य &c.—We do not get एव by the rule “वाहन—” (*Char.*) because इन्द्रस्य वाहनम् here merely states the relation of the possessor and the possessed. So says Vamana—“There is no एव in इन्द्रवाहन because it is not meant to say that Indra is at the time on its back. 2. मृश coming after कास, there is no नुम् owing to the prohibition “नाभ्यस्ताच्छतुः” (*Char.*). कास is designated अभ्यस्त by the rule “जदित्यादयः षट्” ।

Sara—तस्य सिते पूर्वकावे विवेकज्ज्वलैस्तनुभिश्च क्षोभभिः शोभमानं चमूरुचर्मणासीत् । तेन चासीं विचित्रेष्वाम्बरैरेन भूषितपृष्ठः धवलाङ्गी मञ्जरान् एवावृत इव गुणैः ॥ ८ ॥

CHARCHA

1. निसर्गे &c.—नितरां सृज्यते अनेन इति नि + सृज् + घञ् करणे निसर्गः nature. चिक्व spotted, parti-coloured. उद् + ज्वज् + षच्, कर्त्तरि उज्ज्वल bright, glossy. सूक्ष्म fine. पद्मन् hair. चिवाचि उज्ज्वलानि

अस्ति पक्षिणश्च अस्ति वा विदोऽप्यसूक्ष्मपक्ष, बहु—। निम्नैव विदोऽप्यसूक्ष्मपक्ष तत—। ततः। Qual चादयमूहवर्मेण। The बहु—with four c n (sl. 5) here is quite legitimate, the rule being “अनेकमप्यर्थे” as a h अनेक may mean any number more than one.

2 लसत् &c—लस+शब्द कर्त्तरि लसन् bright, lustrous विमलुत्तु हत हिद+घञ् कर्मणि हिद piece. विमलुत्तु हिद विमलुत्तु a bit of our shoot लसन् विमलुत्तु लसद्विमलुत्तु, कर्मण—। स इव सितम्, उपमानकर्मण—। लाटगम् चाटम्, कर्मण—। तव सज्जते इति लसद्विमलुत्तु सितगङ्गा + सज्ज + क्तिन् कर्त्तरि साधुकारिणि तच्छीले वा लसद्विमलुत्तु सितगङ्गासहि, उपपदतम्— ततः। Qua चादयमूहवर्मेण।

3 चकासत्—चकास to shine (चदादि)+शब्द चकासन् appearing-त्म् (Qual चमू, sl. 3) Here we do not get चकासत् because चकास is regarded as an अभ्यस्त by the rule “अपिवाद्य” यद्—अभ्य and the six roots that follow it are also called .अभ्यस्तः। These are जघ, जाग्र, ददिदा, चकास, मास, दीधी, वेरी। Next by the rule “नाभ्यमाच्यतु” तुम् is prohibited after अभ्यस्त roots ending in इङ्। Hence decline चकासन् चकासतो चकासतः। चकासत् &c.

4 चारु &c—चमू is a species of deer. It is different from चमर which gives us the चामर। Amara mentions twelve species thus —“कदम्बी .चमूद्विषयावपि .रोहिताचमरी गदा” which shows the difference चमूरीदम्, इत्तम्—। चारु चमूद्वर्मे, कर्मण—। ततः। इतो इषा।

5 कुदेन—इतो इषा।

6. गच्छन्—Expound like गच्छ, sl. 4, कर्म of चरेषि, sl. 3. Refers to the पञ्चतः। The elephant is white

7. इन्द्र &c—वाहनं चनेन चक्रिन् वा इति बहु+विच् भ्रातृ करणे चविहरत् वा वाहनम् mount. Or वाहनो यदवातिवर्ष कुर्वन् इति बहु+भ्रातृ कर्मणि वाहनवान्। इन्द्रो वाहनम् इत्तम्—। ततः। (Qual, गच्छन्। Here च was expected in वाहन by the rule “वाहनमहितम्”—वाहन takes च if the cause be in a पूर्वपद that indicates the rider इन्द्र is the rider of पञ्चतः and contains इ which is a cause for the change. Why not then इन्द्रवाहन here with the cerebral च? The answer is, इन्द्र was not actually चरित on the back of the

elephant, i.e., the meaning is the mount of Indra and not 'the mount with Indra on its back'. Hence the rule does not apply.

8 *Voice*— वाहन नागन्द्र इव चक्रासत् (असौ अवोधि) ।

2. *Parada described*

अजस्रमास्फालितवल्ग्वीगुणचतोज्ज्वलाद्गुणखण्डाशुभिद्रया ।

पुर मन्त्रालैरिव पूरितार्क्ष्या विभान्तमच्छस्फटिकाक्षमालया ॥८॥

Prat—स्रग्धराङ्गिकाक्षमालया विमानम अमुम् अशेषि [He saw the sage with a string of beads of clear crystal] What sort of a string?—प्रणमै पुर पूरिताईया इव मालया [It seemed as if the beads were coral in the fore half] How so?—अजसम् आस्कान्तिवद्भक्तौ गुणवतोऽथवाङ्मुनसामिन्द्रिया मालया [The lyre was his favourite instrument. He had frequent occasion in the day to test its tune and try the strings with his thumb-nail Thus, through constant friction the nail had become beautifully bright Now, the natural hue of the nail was red Hence while counting the rosary, the beads drawn in by the first joint of the thumb were tinged red in front : & in the half nearest the thumb-nail, and looked as if they were half coral and half crystal] 9

Prise—अनसम् अस्मान्नितवज्जसौण्यतोज्ज्वलाद्भनखागुभिन्नया पुन
प्रशान्ते पूरिताईया इव अस्त्वस्त्रिकाचम नया विभाज्यम् (अमुम् अवोधि) । ६ ।

Eng—Him, appearing with a rosary of clear crystal (the beads of which were) as if inlaid with coral in the half in front being tinged by the glow of the thumb-nail that was brightened by the friction of the strings of the lyre that were struck with it incessantly. 9

Lesson—ଦେବଦାସ ହୁଏତ ବହୁ-ପ୍ରକାର ଉପମାନ ରହିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ହୁଏତ
 ସର୍ବମୁଖୀ ଫକୀର ବ୍ୟବସାୟୀ ଏ ଉପାଦେୟ ବୃକ୍ଷ ଗୁଡ଼ିକ ନାମ ବଦଳାଉ ନିମ୍ନେ, ଯଦ୍ୟପି ଏ ବାବଦ
 କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଉଦ୍ଭବ ହେଉଅଛି ଯାହାର ଗ୍ରନ୍ଥର କୁହାଯିବ ହରିଜା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଉପାଦାନ ନାମ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ
 ଶ୍ରୀ ଏବଂ ପୁସ୍ତିକ ହୁଏତ । ୧ ।

Expl — See *Prak* from "The live" to "half crystal", 9

Mall — अजस्रमिति । पुनः १ 'अजस्रं' प्राप्नुयेत् 'आस्फान्तिता' ताडिता । सौष्टवपरीलाघ्न्यमाहुस्त न तन्वीताडनमिति हम् । तेषां 'वक्रकोमुषानां' वीर्यातमोषां 'चननं बहुधनं उज्ज्वलं चतुष्टयं गुणिभिर्गुणैर्मिश्रया तद्रागरक्तया इत्यर्थः चतस्रः 'पुर पुराभागा प्रवाप्ते विद्मः ["अथ विद्मः पुनि प्रवाप्ते पुनपुनकम्" इत्यमरः] 'प्रति हया इव' स्मृतया 'अस्फटिकाचमालया' स्वस्फटिकानां मालया जपमालया इत्यर्थः ["अस्फटिकी भङ्गके स्फटिके, मर्मोच्छाभिमुखेभ्यश्च" इति चन्द्रः । तथामिह स्फटिककण्डूनाम् अयमार्थाधिक्यं व्यज्यते । "स्फटिकी मोक्षद परम्" इति मोक्षादिना स्फटिकाचमालाभिधानात्] 'विभानं भासमानम् [भाते जहद्व्ययः । अथ "नखीशुभिर्गुणैः" इति स्वगुणव्यापारेण अथगुणस्वीकारत्वात्तद्व्यापारः । उक्तः] (१ उक्तयः) तद्वत् सगुणव्यापारः" इति] ॥ २ ॥

Notes on Malli

१ सौष्टव &c — Striking the strings with the bent thumb to test their suitability is well known २ अजस्र means अजस्र (hear) स्फटिक (crystal), अमल (clear) and when meaning अभिसृजः it is an अश्रयः । ३ तथा etc — The longing of the sage for salvation, is disclosed by the mention of स्फटिक, which is known as such (conferring salvation) from the prescription of rosaries of crystal beads, for those who seek salvation, by texts like "glass is the best procuter of salvation" ४ अमल &c — Here the अनद्वय is तद्वत् of which the indication is the acceptance of another's characteristics at the sacrifice of one's own It is said — "तद्वत् arises from a renunciation of one's own characteristics"

Sara — अस्ते तस्य स्फटिकाचमाला आसीत् । परन्तु तन्वीतरथं नृपत्यादिनाम् नन्दनस्य अङ्गुष्ठमालया दन्तिषु पुराहिषु रक्ता मयः मुनिहस्तं प्रवाप्युपगता इह दहति ॥ २ ॥

CHARCHA

१ अजस्रम् — न जलति नृपति इति अश्रु + जस + इति अजस्रम्

ceaseless तत् यथा तथा अजस्रम् ceaselessly, hence, frequently. Qual the क्रिया in आस्त्राहित। Here the समास is of सुप् in नञ् with the root जनु मोचये। धातुना समासः। Comp "मुपा मुपा तिङा नञ्धा धातुनाऽयं तिङा तिङा। सुवन्तेनेति च प्रोक्तः समासः षड्विधी बुधे इ" The rule is "नमि कम्पि वि अजस्र कम द्विम दीपो र"।

2. आस्त्राहित &c —पा + स्त्रा + हिच् + क्त कर्मणि आस्त्राहित struck वज्रको lyre. गुण string चण + क्त भाव चत (sore) friction अङ्गु hand, अङ्गी तिष्ठति प्राधान्येन इति अङ्गु + म्या + क्त कर्मणि अङ्गुष्ठ thumb उपपदत—। न खम् आकाशमस्य इति नख, वङ्—(नञ् प्रकृत्या)। अग्नौ glow भिद् + क्त कर्मणि भिन्न blended वज्रका गुणा वज्रकोगुणा the strings of the lyre, इतत्—। अङ्गुष्ठस्य नख अङ्गुष्ठनख the thumb-nail, इतत्—। आस्त्राहिता वज्रकोगुणा the strings of the lyre that are struck, कर्मधा—। तेषां चतुः, इतत्—। तेन उज्ज्वल, इतत्—। आस्त्राहित-वज्रकोगुणवतीञ्चल अङ्गुष्ठनख, कर्मधा—। तस्य अश्व, इतत्—। तै भिन्ना, इतत्—। तय। Qual अक्षुष्पटिकादमलया। Malli expounds slightly differently For अङ्गुष्ठनख &c —cp अभ्युताङ्गुष्ठनखप्रभाभिः।

3 पुर—पूर्वभिन्न देश इति पूर + डि (०नी) + अङि स्वार्थे in the fore part, i. e. the part nearest the thumb (that is the front of the bead because the motion is towards the thumb). अञ्चय। अङि एसी or better सम्यग्देश्य अन्तर्गतत्वात् प्रातिपदिकार्थे रमा।

4 प्रवालै—प्रवाल coral तै। इया करये। These are red and the glow of the thumb nail is also red Amara reads प्रवालै।

5 पूरित &c—पूर + हिच् + क्त कर्मणि पूरित or पूर्यं filled पूरितम् अङ्गम् अस्या. पूरिताङ्गा, वङ्—। तय। Qual अक्षुष्पटिकादमलया।

6 विमानम—वि + भा + शङ् विमान् shining तम्। Qual. अनुम्, sl. 3

7 अक्ष &c—अक्ष clear, स्पष्टिक crystal अक्ष originally meant वज्राक्षः। But as these are used as beads of rosaries, it has come to mean any bead strung in a rosary अक्षणां कृता अक्षमाला rosary, जवमाला, इतत्—। अक्ष स्पष्टिक clear crystal, कर्मधा—। अक्षस्पष्टिकस्य अक्षमाला, इतत्—। तया। सहाय्ये इया।

8. Voice—। विमान् (असी अवीधि)।

10 *Narada was all attention on his lyre*

रणाद्विराघदनया नभस्त्रत' पृथग्विभिस्रश्रुतिमण्डनैः स्वरैः ।

स्फुटीभवदग्रामविशेषमूर्च्छनामवेक्षमाणं महतीं सुहृर्महुः ॥१०॥

Prak—सहस्रं महतीं चदयमाणम् अमुम् अशेषि [He saw the sage frequently turning towards his lyre, the *Mahati*, with great interest. Why so?—स्फुटीभवद्ग्रामविशेषमूर्च्छनां महतीमवेक्षमाणम्]

[I vary now and then he noticed that the rise and fall of a whole compass of notes became distinctly audible in the lyre and this excited his curiosity] Was he counting the beads and playing the lyre at the same time?—नभस्त्रत' आघनया पृथक्, रणद्विः स्वरैः स्फुटीभवद्ग्रामविशेषमूर्च्छनां महतीम् [The wind owing to the sage's own speed rubbed with some force against the strings of the lyre and produced notes] Was that enough to cause the music?—विभिस्रश्रुतिमण्डनैः स्वरैः [Each string produced a distinct note hence the music] 10

Pras—अममत्त आघनया पृथक्, रणद्वि विभिस्रश्रुतिमण्डनैः स्वरैः स्फुटीभवद्ग्रामविशेषमूर्च्छनां महतीं सुहृर्महुः अवेक्षमाणम् (अमुम् अशेषि) ॥१०॥

Eng—I am ever and anon regarding with interest his lyre, the *Mahati*, in which the rise and fall of a gamut was becoming manifest by means of notes resounding separately from friction with the wind, with the compass of *Srutis* rendered distinct. 10

Eng—सहस्रं आघनया पृथक्, रणद्वि विभिस्रश्रुतिमण्डनैः स्वरैः स्फुटीभवद्ग्रामविशेषमूर्च्छनां महतीं सुहृर्महुः अवेक्षमाणम् (अमुम् अशेषि) ॥१०॥

Exp—The wind, through the sage's speed : rubbed with some force against the strings of his lyre the *Mahati*, each string thus produced a distinct note. I vary now and then the rise and fall of a whole compass of notes became audible and the sage in curiosity turned towards the lyre with great interest. 10.

Mall:—रण्डिरिति । पुन १ 'नमस्तु' वायो 'आद्यइनेयो' आधानेन 'पृथक्
 असदीये रण्डि ध्वनद्धि अनुरणनीत्यसाम्ने' रित्ये ["श्रुत्यारम्भम अनुरणनं स्वर
 इति लक्षणात् । तदुक्तं रवाकर—“श्रुत्यनन्तरभावो यं सिम्भोऽनुरणनात्मक ।
 स्वतो रद्भवति श्रावयितुं स स्वर उच्यते ॥” इति । श्रुतिनाम स्वरारम्भकावयव
 शब्दविशेषः । तदुक्तम्—“प्रथमश्रवणच्छब्दं श्रुते इत्यभावक । सा श्रुति
 सपरिज्ञेया स्वरावयवलक्षणा ॥” इति^१] । 'विभिन्नानि' प्रतिनियतसंख्यया व्यव
 हृतानि 'श्रुतीनां भण्डनानि' समूहा येषां ते विभिन्नश्रुतिसङ्ख्ये [श्रुतिसङ्ख्या
 नियमश्च दर्जित — चतुश्चतुश्चतुश्चैव षड्जमध्यमपञ्चमा । ष षे निषादगान्धारी
 विभिन्नं धर्मधेवती ॥”^२] । स्वरा षड्जादयः सप्त उक्तलक्षणा^३ [तदुक्तम्—
 “श्रुतिश्च सुरा स्वरा षड्जधर्मगान्धारमध्यमा । पञ्चमी धैवतश्चाथ निषाद इति सप्त
 ते । तेषां सप्त सविशमपधनीत्यपरा मता ॥” इति^४] । ते 'स्वरे स्फुटीभवन्तो
 यामविशेषाणां' षड्जाद्यपरनामकानां स्वरसङ्घातभेदानां वयाणां 'मूर्च्छना'
 स्वरारोहवरोहकमभेदो' यस्या ता 'महतीं महतीनाम्नी निजवीणम्' [“विश्रावसोऽनु
 हृता तुम्बुरीनु कलावती । महती नारदस्य स्यात् सरस्वत्यानु कच्छपी ॥” इति
 वैजयन्ती] सुहृत्सुहृदश्चैवमाणम् तत्कीयोजनाभदलक्षमहिषा पुरुषप्रयवमन्तरलैव
 अभिसवाद ध्वनति इति कौतुकात् अनुसन्दधानम्^५ इत्यर्थः [अथ यामलक्षणम्—“यामा
 तुम्बुमित्र सर्वेऽप्येकीभूता भवन्ति हि । तथा स्वराणां सन्दीप्तो याम इत्यभिधीयते ।
 षड्जगामो भवेदादौ मध्यमयाम एव च । गान्धारयाम इत्येतदयामवयवमुक्तम् ॥”
 इति । तथा—“नव्यावर्त्तोऽथ जीमूतं सुभद्रो यामकावयः । षड्जमध्यम—गान्धारी
 (१२) वयाणां उद्भूतव^६ ॥” इति ॥ मूर्च्छनालक्षणम्—“कनकं स्वराणां
 सप्तममराहवरोहणम् । सा मूर्च्छेत्याद्यते यामस्या ण्ता सप्त सप्त च^७ ॥”
 अन्वयेऽपि प्रत्येकं सप्त सप्त मूर्च्छना इत्येकविंशतिमूर्च्छना भवन्ति । तत्र इह
 नामानि तु “नानपचितमुच्यते” इति प्रतिश्रावभयत् न लिख्यन् । इति सर्वत्र
 दातम्^८ ॥ अथ पुन्यापरमन्तरश्च स्वराद्यविभागा^९ कीऽपि लाकारिकाणोऽयं
 सिन्धोऽहवतिशयो वीर्यदा प्रतीयते । तत्र सप्त सप्त प्रसिद्धानि श्रवस्य अमदन
 अश्रवमित्येतान् तन्मूलातिमयीत्यलङ्कारः । सा च महत्या पुन्यापर विना मूर्च्छा
 यामस्येऽपि सर्वत्र विधानात् अश्रवस्ये मन्त्रमन्त्रपतया (१ दया । तथा) पुन्या

रस्यदप (रस्यदप) कारण विनापि सूक्ष्मनादिकाद्यानित्योत्तमात् विभावनं
व्यज्जन । इत्यलङ्कारश्चन्द्रावधिनिरिति मत्तप १८] ११० ३

Notes on Malli

१ चतुर्लोक — Being generated by vibrations २ सुव्यवस्थाम्
लोक — १ the definition that सुर is the vibration commenced
१ श्रुति It is so stated in the Ratnakara—'That mild tune
is singing after श्रुति and consisting of vibrations only is called सुर
from the derivation "सुत रश्मयति श्रोतुमिदम्" । श्रुति is but a kind
of sound being that portion of the सुर which marks its com-
mencement. So it is said— When first heard it is a mere
sound of a short measure. That is श्रुति known as a portion of
२ सुर" ३ श्रुतिमत्या लोक — The allotment of the number of
Srutis is also stated—"वङ्ग, मध्यम and पद्म have each *four*,
निषाद and गम्भिर have *two* each. शयम and धैर्य have *three* each"
४ The सुरs are characterised above are वङ्ग लोक seven in
all ५ सप्तम लोक — So it is said— From the Srutis arise the
seven सुरs वङ्ग शयम गम्भिर मध्यम पद्म, धैर्य, निषाद । These have
other names स रि ग, म, प ध, नि" । ६ वङ्ग लोक — Of the three
different groups of सुरs having वङ्ग लोक for their other names
७ सुर लोक — Different ways of the rise and fall of cadence.
८ गम्भीर लोक — Watching with interest because it sounds in ac-
cord without the interference of any person merely through the
power arising out of a speciality in the setting of the strings
९ दम लोक — As individuals grouped together become कर्तृव्यम्
so a group of सुरs is called दम । First there is the वङ्ग दम,
then मध्यम दम, next the गम्भीर दम, these are the three दम.
Again—"गम्भीर, शीघ्र, सुमध्र these three दम are the source
of the three वङ्ग, मध्यम and गम्भीर" । १० सम लोक — "The
gradual rise and fall of the seven सुरs is called सम attaching
to the दम । These are seven in each ११ दम लोक — The
सम लोकs are २१ in all being seven in each of the दमs. Their
names are not given here for fear of violation of the promise

“ननपक्षितमुच्यते” । This clears all difficulties 12 अत्र &c — Here extraordinary excellence of the (make) of the lyre is inferred from the statement of the manifestation of the स्वस्व without the effort of any agent. With this excellence is identified the natural excellence of the lyre. Out of this identification arises the अलङ्कार called अतिशयोक्ति । [१ B — Now read सा च समन्वयः । तथा &c] This अतिशयोक्ति is of the kind असमन्वये समन्वयः, because it speaks of the समन्वय of सूक्ष्मता in the महती though there is असमन्वय of it without the effort of an agent. By this अतिशयोक्ति again विभावना is indicated because the manifestation of the effect “सूक्ष्मता &c” is implied without the cause “the effort of the agent.” Thus there is implication of an अलङ्कार (विभावना) by an अलङ्कार (अतिशयोक्ति)—This is the whole thing in brief.

Sara—पतति सुनी तस्य वीणाया मङ्गलभावा तन्त्रं प्रतिचक्ष्य वायुना ताडिता । तत्र भिन्नासु तन्त्रीषु भिन्ना स्वरा युगपज्ज ज्ञाताः । ते च वक्रमन्दात् उच्चैर्नोच्चैश्च स्वनन्तं तत्तद्व्यभिचारा सूक्ष्मता प्रकटीचकं सुनिध कौतुकादसक्तं महतीमवेक्षत ।

CHARCHA

- 1 रण्डि—रण + डि कर्त्तरि रणन् soundng तै । Qual खुरे ।
- 2 आचलनम्—आ + चल् + णिच् स्वर्णे + युच् भावे आचलना agitation तथा । इती श्या ।
- 3 नभस्वस—नभस् स्व् तत् अस्मि अस्म प्रचारत्वेन इति नभस् + मनुप् नभश्च wind तस्य । We do not get न्भावत because by the rule “तन्त्री मतर्णे” the स् of नभस् is not a पद when a मतर्णीय affix follows. Hence स remains unchanged by सञ्चि ।
- 4 प्रदक्—Qual the क्रिया in रण्डि ।
- 5 विभिन्न &c वि + भिन् + ञ् कमलि विभिन्न allotted by stating the number in each (See Mall प्रतिनिधत &c) *sepa a ed* seems better अयने अयदा इति शु + ङिन् करणे श्रुति vibration मण्डल round श्रुतीनां मण्डलानि इत्यु— । विभिन्नानि श्रुतिसंख्यानानि एवम् having allotted

round vibrations बहु—। ते । Qual.—सरे (Malli) Or—
विभिन्नानि अतिमन्त्रानि separate rounds of vibrations, असेधा—। ते ।
इवा करम् । In this case construe विभिन्नानि अतिमन्त्रानि सरे—
। ते । as that sounded separately in different rounds of
vibrations

(सार — इती तृतीया । इति of स्फुटीभवत् ।

स्फुटी &c — स्फुट manifest याम gamut वि+शिव+घञ् कर्मणि
विश्व different, any thing special सूच्यं ना cadence अस्फुटा स्फुटा
सम्पद्यमाना भवन्त्य इति स्फुटा+वि+भू+णञ+ङीप् भिष्याम् स्फुटीभवत्
becoming manifest, कतितत्—। यामाणां विविधा यामविशिषा the
different yams इतत्—। तेषां सूच्यं ना, इतत्—। स्फुटीभवत् याम
विश्वसूच्यं ना अस्याम् बहु—। ताम् । Qual मइतीम् ।

8 अवयमाद्यम्—अव+ईष+आनञ् कर्मणि Regarding with in
terest तम् । Qual अमुम् Sl. 1

9 मइतीम्—मइती is the name of the वीणा of नारद (See Malli
विश्ववर्षी &c) ताम् ।

10 मृदुमृदु—मृदुम् is an अवयव meaning पुन पुन । The re-
petition also implies पीन पुन (चामीला) and is therefore un-
necessary Qual the श्रिया in अवयमाद्यम् ।

11 Voice — अवयमाद्य (अमी अवाधि) ।

12 Remark—With the alternative construction suggested
in note 5 we observe that नृति being विभिन्न, वदन् sounding
becomes possible, and then the listener knows what notes are
sounding together at the time, &c, he becomes aware of the
याम which is then manifest, the याम being no other than com-
bination of particular सार (See Malli वदन् नृति &c.) Re-
member वदन् याम and वदन् सार are different

11. Nirada alights to Hari's a'ode

नियत्य मोऽनुग्रजतः छतानतीनतीन्द्रियज्ञाननिधिर्नभ मदः ।

ममामदत् मादितदेत्वमम्यदः पदं महेंद्रानयचारं चक्रिण ११॥

Prak.—म वदन् पदं मम मदम् । The a'ode is alighted in the
house of Hari the wielder of the conchus) What sort of a house ?

—महेंद्रानयचार पदम् [It was a fine house, beautiful like that of Indra himself] Did he come alone?—अनुव्रजत कृतानतीन् नमःसदः निवर्त्तन् समामदत् [He had a train of gods following him. These were stopped from going further. They then retired with a bow and the sage alighted alone]. Methinks the gods wanted the sage to employ Hari in some arduous work, or why should they follow him in a body?—सादितदैत्यसम्पदं वरिष्ठ पदं समामदत् [You can guess what the work was, from the fact that Hari had the grim *Chakra* always at hand and with it he had demolished many a strong hold of the demons. Indeed Hari would presently be led by the sage against a demon and the *Chakra* would do its ever-accustomed work] Did not the sage apprehend a refusal from Hari?—अतोन्द्रियमाननिधिः स [Do you say refusal? Why the whole future was laid bare to the spiritual vision of the sage and he saw the work already accomplished, the head of the demon rolling in the dust severed from the trunk by the irresistible *Chakra*]. ११

Prose—अतोन्द्रियज्ञाननिधिं कृतानतीन् अनुव्रजत नमोऽद निवर्त्तं स
सादितद्वैत्यममदः चक्रिष पद महेंद्रान्ववाह समासहत ।—*Mall. Or.*—
अतोन्द्रियज्ञाननिधि स कृता निवर्त्तं सादित चक्रिष महेंद्रान्ववाह पदं
समासदत् ॥ ११ ॥

Eng—Having dismissed the dwellers of heaven that were following and had rendered obeisance, he, the receptacle of transcendental knowledge, reached the abode of the wielder of the discus (Krishna) who had wiped off the prosperity of the demons—the abode that was charming like the residence of Indra. 11.

Hint—যেহায্য কেহ কেহ সেই অশ্লিষ্ট প্রবচন আরও সুনির্ভর অনুবাদ করিতে চাহিল। ইংহায্য অগাধ করিয়া বিচার হইল পর তিনি বৈজ্ঞানিকতার উদ্দেশ্য-বাহী চক্রান্তের বহুপুত্রের দ্বারা নানারূপ দুষ্কৃত প্রবণ করিলেন। ১১।

Expl.—The sage was attended by some of the gods who

bowed as if tired when he neared the beautiful house of Hari as useful like Indra's house itself. The mission of the sage was to set Hari to an arduous work for the sake of the gods and his spiritual ken he knew Hari would readily undertake to do it. Also see *Prat.* 11.

Alu/iti.—निवर्त्तते । अतीन्द्रिया इन्द्रियमतिक्रान्ता दैवज्ञानमदपान् विप्रकृष्टायां { “अथाप्य कालाद्यर्थे द्वितीयया इति समासः । “विदुमातापमान-पुत्रगतिसमासश्च परवर्द्धितप्रतिषेधा यत्तस्य ” इति विभक्त्यनिरूपम् } तेषां “मा” तस्य निधिः सहादद्रष्टा इत्यस्य ‘हतागतौ’ हतप्रणामान् ‘अनुव्रजत’ अनुव्रजन्त । ममसि आकाशं सीदन्ति इति मम सदः सुरान् [“सत्सुद्विष—” इत्यादिना कृप्] ‘निवर्त्त’ प्रतिश्रित्य ‘म’ मुनि सादितदेवसम्पद’ सादिता विध्वलीकृता देवतानां सम्पदा यत्र तस्य अक्रिय हन्तव्यं ‘पद’ स्थान ‘मद्व्यापयथाह’ इन्द्रभवनमिव भागमन समासदत् [समाहृद्वात् पदव्यधातौलुङ् । “पुत्रादि—” इत्यङ् । अत्र गतान्त पद पदम् इति च इया अङ्गनयुष्मदां सकृदाख्या प्रिकानुपास । अन्त इत्यनप्राप्त इत्यनयो संसृष्टि] ॥ १२ ॥

Notes on Malli

- 1 दृश &c—Objects that are far by virtue of time and space.
- 2 The समास is guided by “अथादय—” (*Char* 1). The gender is that of the corresponding noun by “विदु—” (*Char*).
- 3 कृप् by “सत्सु—” (*Char*).
- 4 We have लुङ् after सदः preceded by सम् and आङ् । अङ् in लुङ् comes in by “पुत्रादि—” (*Char*).
- 5 अत्र &c—Here we have अकानुपास in अतीन्द्रिया and पद पदम् owing to the repetition of a pair of consonants. Elsewhere there is इत्यनुपास । Thus there is coexistence of these two.

Sara—समिहितः, हृत्प्रभवः सुनेरनुचरा दैवा प्रणम्य प्रतिनिष्ठता । तत्र एकलो नारदो भगवन्मन्दिरं विवशः ॥ ११ ॥

CHARCHA

- 1 निवर्त्त—नि + वृत् + चिच् + ल्यप् Having set back.
- 2 अनुव्रज्जु—अनु + व्रज + झट् अनुव्रजन्त following तान् । Qual

नम सद । The sage was not in the habit of moving about with a retinue of celestial followers. But on the present occasion the gods themselves had sent him on this mission and they thought it their duty to see him safely arrive at his destination.

3 कृतानतीन्—आ+नम+क्तिन् भावे अति obeisance कृतान् आनतय एभि बह—। तान् । Qual नमसः ।

4 अतीन्द्रिय &c —इन्द्र soul तस्य चिद्रम् इति इन्द्र+घञ् इन्द्रियम् senses आ+लुङ् भावे ज्ञान knowledge निधीयते अस्मिन् इति नि+घा+क्ति अधिकरणे निधि receptacle इन्द्रियम् अतिक्रान्ता अतीन्द्रिया objects beyond the range of the senses प्रादितन्—। तथा ज्ञानम् इतन्—। तस्य निधि इतन्—। Or say इन्द्रियम् अतिक्रान्तम् अतीन्द्रियम् that which is beyond the reach of the senses प्रादितन्—। तद्वद् ज्ञानम् transcendental knowledge कस्यधा—। तस्य निधि, इतन्—। Qual स । Here “अथादयम्”— means that अति &c are compounded in a प्रादितन्—of the निव्यसमास class with a द्वितीयान्त word “द्विगु प्रत्यय”— means—We do not get the gender of the last word in a द्विगु अतितन्—and in compounds where प्राप्त, आपन्न or अलम् leads अतितन्—includes प्रादितन्— so in अतीन्द्रिया the gender is not of इन्द्रिय the last word which is neuter, but of the corresponding विषय which is अथा in the masculine. Without this prohibition the gender would have been that of इन्द्रिय by the rule “परवर्त्तिह वृत्तत्पुरुषयो” ।

5 नमसद—See *Mall.* नमस्+सद+ङिप् कश्चि । उपपदितन्—। तान् । कर्म of निवर्त्त । For “सतम्”— see Sl. 6 and App

6 समासदन्—सम्+आ+सद+लुङ् तिप् । सीदति, समाद सत्पति । *Mall.* rule in full is “पुत्रादि णातदि लन्ति परकैपदेषु”— Roots of the पुत्रादि and णातदि class and roots that drop ल् take अङ् instead of लृ in the परकैपद । सद is read यदन् in the धातुपाठ and is therefore नृदिन् ।

7 सन्ति etc.—सद+णिष्+त् कर्मणि सन्ति wiped off दिक्तरपानि दुर्गम् इति दिति+एदैव demons सम्+पद+ङिप् भावे सम्पत् prosperity देवानां सम्पत् इतन्—। सादिता णेदसम्पत् अनन बहु—। तस्य ।

नरकः । refers to the past deeds of Hari and im-

It has late to repeat the feats

—महादेवी इन्द्र महन् the great Indra, चा+

न + चत् चित्रकाल चावय city house महन्म चावय इत्—। म

इह वाक न न नकमथा— तत् (Qual) पदम् । The उपमानकर्मधा is

।। । उपमानानि म मान्यवचनं —the मान्यवचनं, the

comparison being mentioned

चक्रम् —चक्र is Vishnu's weapon मुदर्शन । चक्रमय चक्र इति

चक्र + इतिमलये चक्रो तस्य This is used here as a proper name,

चक्र was the weapon with which हरि became मर्दितश्चक्रमुत्पन्नः

Its use is hints at grim possibilities शिशुपाल was indeed

killed with the चक्र ।

10 *Verse* — निधिम तत्र समामादि ।

11 *Remark*—The alternative prose order given above is more natural. Perhaps the wording of Mallis Tika has got misplaced some how yielding an unnatural product

12 *Hari rises from his seat*

पतत्पतद्गप्रतिमस्तपोनिधि पुरोऽस्य यावत् भुवि व्यनीयत ।

गिरेस्तडित्वानिव तावदुच्चकैर्जवेन पीठादुदतिष्ठदधुतः ॥ १२ ॥

Truk—अथ ता तावत् जवेन पीठान् उदतिष्ठत् [By that time Hari

got up from his seat in haste] By which time?—यावत् तपो-

निधि भुवि न व्यनीयत [By the time the sage stepped on earth].

What was that like?—गिरि तडित्वान् इव उच्चकै पीठान् अनुगत उदतिष्ठत्

[The seat was high, and when Hari, dark in person, got up

from it it seemed as if a cloud shot up in the air from the top

of a hill]. How did the sage look then?—पतत्पतद्गप्रतिम [He

looked like the sun falling in the western sky. Hari resembled

a piece of evening cloud and his golden stool imitated the

setting hill gilded by the rays of the sun]

Prose—पतत्पतद्गप्रतिम तपोनिधि अथ पुर भुवि यावत् न व्यनीयत तावत्

अनुगत गिरि तडित्वान् इव उच्चकै पीठान् जवेन उदतिष्ठत् ॥ १२ ॥

Eng—That receptacle of asceticism resembling a falling

sun had not yet stepped on the ground in front of him, when,

like a cloud from a hill, Achyuta hastily got up from his high seat. 12

Bene—अच्युतः पर्वतः इव वाहिः सेहै मुनि इविव पुरोडासो हृदिनाप नन्दि
ना वाहिनाई अच्युत इहैव वेदन मेववउ डेविउ इव सेहैरुग उठ अमन हरे
अच्युत नन्दर डेविना नाडाहलन । १२ ।

Expl—Before Narada actually stepped on earth Hari got up in haste from his lofty seat. The sage looked like the sun falling in the western sky &c as in the *Prak* 12

N B—Mallī seems to have missed the meaning of the sloka altogether.

Mallī—पतदिति । 'पतद्' य 'पतद्' मूय स 'प्रतिमा' उपमान दस्य
स ['पतद्' पक्षिर्मुख्यं च' इत्यमरः] 'तपोनिधि' मुनि 'अस्य' हरे 'पुर' भुवि
पुर प्रदेशे 'यावत् न व्यतीथत नातिष्ठत्' [लीड गती इति धातो देवादिकात् कर्त्तरि
लङ्] 'तावत् अनुतो' इति 'गिरे' शैलात् । तडित् अस्य सन्तीति 'तडित्वान्' मघ
'इव ["मादुपघायाय भतीर्षे अयत्रादिभ्यः" इति मनुषो मकारस्य वकारः । "तसौ
मत्वर्थः" इति भस्मशायाम् एकमश्राधिकारेण अपदत्वात् न जश्त्वम्] 'उच्चैः'
उन्नतात् 'पीठान्' आसनात् 'जवन' उदतिष्ठत् । मुनिचरणस्य भूम्यात् प्रागेव स्वयं
मुन्यितवान् ["ऊर्ध्वे प्राणस्तुक्कामसि युन्ये स्वविर आयति । प्रतुल्यानाभिवादाभ्यां
पुननान् प्रतिपद्यते ॥" इति शम्भमनुष्टुप्प्रतिभावात्] । "उदोऽनुर्ध्वं कर्मणि" इति
निघमात् इह ऊर्ध्वं कर्मणि नामनेपदम् । 'पतत्पतद्' इत्ययं पतडस्य पतनासम्भवात्
इयम्भूतोपमा इत्याचार्यदृष्टिप्रभृतयो बभूवुः । अतएव अप्रसिद्धस्य उपमानत्वयोगात्
उत्प्रेक्षा इत्याधुनिकानुदाहिका सर्वे वर्णयन्ति] ॥ १२ ॥

Notes on Mallī

१ पतद् means पदिन् also मूय । २ मादुप &c—The म of मनुप् becomes व by the rule "मात्—" (*Charcha*) We do not get जश्त्व १८, तडित् does not become तडिद्) because by the rule "तसौ—" we have भस्मश of तडित्, and as only one मघा is to prevail, तडित् is not १ (*Charcha*) ३ ऊर्ध्वम् &c.—The sense-

is that he en-tered the injunction "उभयम्"—(The life-breath of a jun-cture) it when a senior approaches, he gets it back (i.e. from his seat and doing obeisance) 4 Here there is उभयम् hence no अक्षयपद because of the restriction अक्षयपदम् 5 वतन् &c—Acharya Dandin and others say there is अक्षयपदम् in वतन्वतन् &c because it is not possible for the वतन् to fall. For this very reason modern Rhetoricians call it a उत्प्रेक्षा because what is unknown cannot be a standard of comparison (Char)

Sara—पश्चिम गतं वतति आदित्ये तस्य भुवि विनश्यात् प्रातः पश्चिमशिरर्मेणा उत्तिष्ठति एव वतन्वतन्वित्यसङ्गमं मुनी भुवमागच्छति उन्नतान् विरिक्तान् आस ज्ञात् कच्छे मय इव उत्तिष्ठन् । १२ ॥

CHARCHA

1 वतन् &c—वत+ञ् वतन् fall ng. वतन् sun प्रतिमीयते अग्रा इति प्रति+मा+अञ् करण प्रतिमा standard of comparison वतन् वतन्, कम्पा— स प्रतिमा अग्रा इति—। Qual तपोनिधिः। The fall here is as opposed to rise Hence the sun is falling when it is setting Malli takes the fall in its literal sense—a drop and sees incongruity in the simile because the sun is never known actually to fall

2 तपोनिधिः—तपम् penance This is supposed to add lustre to the practiser नि+धा+क्लि अधिकरण निधि receptacle तपसं निधि एतन्—। With the light of तपस the sage resembled the sun and justifies the epithet वतन्वतन् प्रतिमा ।

3 पुर—पूर्वदिग् दक्षे इति पूर्व+ङि (७मी)+अभि सार्थे पुर in front अग्राय । See पुर, Sl 9, Note 3

4 अग्रा—Refers to हरिः । अग्रा पुर not अग्रात् पुर though पूर्व is a निक्षेपः । The reason is the rule "बहो अतस्यप्रत्ययेन" (An affix having the sense of अतस्य governs the 5th case) bars the पञ्चमी, अग्रा having the meaning of अतस्य ।

5 भुवि—Construe अग्रा पुर पुरोवर्तिन्यां भुवि &c

6 व्यनीयत—वि+ली+लङ् । The root is लीङ् प्र वने । Malli

takes it गती (धातूनामनेकात्वात्) । लीयते दिश्य, लयते—लाम्यते, अलट्—अलास ।

7 तडित्वान्—तडित electricity सा अस्ति अस इति तडित् + मतुप् तडित्वान् a cloud Malli's first rule is quoted under a misapprehension "मात्—" provides for व when मतुप् comes after म or अ final or उपधा । तडित् has no म or अ final or as उपधा । The rule is "भय" which directs वकार when after an अपचमवर्गोपनिर्णय । The rule "तसौ मत्वर्थे" is discussed under अभ्यस्त Sl 10

8 उच्चैः—See Sl 7 पद्यमन Qual पीठम् ।

9 चक्र—चक्र speed तेन । इया करण ।

10 पीठम्—अपादान ५मौ । The पीठ was golden Comp "म काद्यन यव सुनरनुग्रहा" &c Sl 19 *infra* Hence the comparison with the अस्त्राचक्षु lighted by the rays of the sun

11 उत्तिष्ठत्—उद् + म्भ्या + लट् तिप् । Conj App The rule "उत्तिष्ठत्—" (Malli) means that म्भ्या is आत्मनेपदी when preceded by उद् but not if upward motion is implied Here there is upward motion hence the परस्मैपद ।

12 अग्रात—अग्रा + कर्त्तरि प्रात fallen न प्रात not fallen १८, impenshable नष्टतत्— । A name of Vishnu "पीताम्बरोऽप्रात गार्हा विष्णुर्भवेनो जगत्तन" इति विष्णुपद्याय अमर ।

13 Voice— प्रतिमन् त्पानि धना अग्रातन उत्पीयत ।

14 Remark—The following are compared —(a) The setting sun and the sage both approaching the earth (b) The setting hill and the high seat of Krishna, both glittering one being clothed in sunlight the other because golden (c) Evening cloud and Krishna, both dark

13 Narada advanced towards Hari

अथ प्रयत्नोन्नमितानमत्फणैर्धृते कथञ्चित् फणिना गणैरथ ।

न्यधायिपातामभिदेवकीमुत सुतेन धातुदरणी भुवस्तले ॥ १३ ॥

Prat—अन् धत्तु मुतेन भुव तल चरणी न्यधायितम् [Now Narada stepped on earth] Which way ?—अभिदेवकीमुत न्यधायितम् [When he stepped he faced Hari] Did he tread lightly ?—फणिना गणै कथञ्चित् अथ धृत भुवस्तल न्यधायितम् [The tread was so

Sara—अयं मुनिर्मु^१ वसवततार । गुरुणा पादपातेन अधश्रिता इवासौहृ ।

CHARCHA

1. प्रयत्न &c —प्र + यत् + नङ् भावे प्रयत्न great effort उद् + नम + षिच् + क्त कर्मणि उत्थत raised आ + नम + श्ल आनमत् bending प्रयत्नेन उत्थमिता, उत्तत्— । प्रयत्नोत्थमिता आनमन्त्य कणा एषाम् whose hoods were going down though held up with great effort (Mall) or, प्रयत्नोत्थमिता आनमन्त्य कणा एभि who held up with great effort the hoods that were being pressed down विपद् बहु— । तै । Qual गणै । Here the constituents of the compound are प्रयत्नोत्थमिता, आनमन्ती and कणा । Of these आनमन्ती becomes आनमत् by पुवडाच the उत्तरपद being कणा । प्रयत्नोत्थमिता does not change because the उत्तरपद is separated from it by आनमन्ती । पूर्वोत्तरपदयोर्मध्यमेन व्यवधानात् प्रथमस्य न पुवत् । Hence प्रयत्नोत्थमिता + आनमत् + कण (उपसर्जनं डस्त्र) = प्रयत्नोत्थमितानमत्कण । This is after Malli A much simpler course is to take कण as the word as is seen in “तद्यैव तस्य कणरत्नशोभा” “व्यञ्जने एते भविषि कण्य” &c We have then प्रयत्नोत्थमित + आनमत् + कण &c कणिनाम् of the sloka itself suggests कण to be the word here (see next) We do not get उत्थमिता because, the root, ending in अम्, is counted as म्रित्, and then “मिता डस्त्र” gives उत्थमिता । If however no उपसर्ग precedes the म्रित् is optional by the rule “ञ्वलङ्घनञ्जनमाम् अनुपगोडा” । Thus नमित or नामित । Comp “न नमयितुमपि न्यमुक्तद्वये”—*Sakuntala*, “नामित तु गयनं व्यनितं तु” &c

2 कणिनाम्—कण hood. अ अस्ति एषाम् इति कण + इनि मत्वर्थे कणिन the hooded host तेषाम् । The इनि is by the rule “अत इतिउनी” । उन् gives कणिक । With कणा we cannot have इनि or उन the only form being कणावत् ।

3 अध —अधर low. अधरकिन् देश इति अधर + डि (उनी) + अस्ति मत्वर्थे अध below. An अद्वय । अधि उभी । Comp “ततो भुजगधिपते कणाद्यैरथ कदम्बिद्वृतभूमिभार । शनैः कृतभाषविमुक्तिरैव न्यर्थाद्वयं निविडं विभेदः” —*Kumara*

4. अधादिपाताम्—नि + धा + लुङ् आताम् कर्मणि = नि + अ + धा + इट्

+ म् + वात म् = अधिवाताम् were placed Here वा becomes वात्
 and इत् the rule "असिन्सोऽनुदासिन् भावकर्मणो उपदेश
 अत् इत् यत् इत् व विवत् इत् च" । This is called विग्रहात् and is
 cf. With : विग्रह इ मे हेतु अधिवाताम् ।

५. अमि \ अमि implies अमिसुख । देवकी was the mother
 of कृष्ण २५३ सुत इतम् — । देवकीसुतम् अमि अमिदेवकीसुतम्,
 अय्यो — देवकीसुत is the लक्षण (indicator) of अमिसुख । The
 rule लक्षणम् — (Mall.) अमि and इतम् implying अमिसुख are
 optionally compounded with the indicator of अमिसुख । If
 uncompounded we get देवकीसुतम् अमि where देवकीसुतम् takes
 द्वितीया because अमि implying अमिसुख is a कर्मप्रवचनीय and there
 is the rule "कर्मप्रवचनीयपुरु द्वितीया" We need not suppose that
 अमि and देवकीसुतम् are compounded here, the समास being
 optional

6. Voile — सुत अधात् ।

14. Hari's receives Nirada

तमर्घ्यमर्घ्यादिकयादिपूरुष सपर्यया साधु स पर्यपूजत् ।

गृहानुपैतु प्रणयादभीक्ष्वो भवन्ति नापुण्यकृता मनीषिणः ॥१४॥

Prak — आदिपूरुष स त साधु प-पूजत् [Hari the first Soul, re-
 ceived him with due honours] How did he honour him? —
 अर्घ्ये तम् अर्घ्यादिकया सपर्यया प-पूजत् [The sage was worthy of
 honour even by the Soul Supreme So Arghya and other
 offerings of worship were rendered unto him] Well, if the
 sage was such a high personage why did he deign to come
 down to Hari? — मनीषिण अपुण्यकृता गृहान् उपैतुम् अभीक्ष्वो न भवन्ति
 [Sages avoid going to the house of a sinner, but they do
 come to those who have earned merit] Even unto the
 sinner a sage may appear to hurl a curse — प्रणयात् अभीक्ष्वो न
 भवन्ति [Quite so, their mission is to secure peace to the world
 and towards that end they have now and then to punish the
 wicked But through sheer love they approach the mentori-
 ous only] 14

२— ४ Optionally कप् by “इवात्—” ५ We have to attach चट् after चिच्. ६ This is correct because the word is of the पञ्चमि class ७ We have हिप् भूने by “भुवसे—” (Cha ५) च comes after चप् ending in सन्. ई is subs. तु d l y चप्—” (Char) ९ Hence the good are to be honoured ! Cause they are not easily met

११ सम्प्रसज्जम इति हरिम् यदविधि पूजयामास ।

CHARCHA

१ अर्च्यम्—अर्थ honour तमइति इति अर्थ+यत् अर्च्य honour able, adorable तम्. Qual तम्. The reading “दद्यादिभ्या य” is not approved by Bhattoji who refers to read यत्.

अद्या ङ्—अर्च्य अर्च्य अर्च्य+कप् अर्च्य+कप् बहु—। तथा। Qual सपयथा। The कप् is optional by the rule “इवात्—” —कप् is attached optionally after a चट्—formed by the rule “शित् बहुव्रीहि” after which no special समासान् is enjoined अर्च्य+ङ् is another form.

३ आदि ङ्—पूरय and पूरय are optional forms, the latter by इति by the rule “अभेयम्—” । आदि पूरय, कर्मधा—। Refers to इति ।

४ सपयथा—सपर+यक स्वाधे (कण्ठ्यादि)+य भाव सपयथा respectful offering तथा। इया कारण ।

५ सत्यम्—Duly Qual पर्यपूजयत् ।

६ पश्यपूजयत्—परि+पूज+चिच्+लुङ् तिप् । पूजयति पूजयामास पूजयिष्यति ।

७ गृहान्—“गृहं गृहा पुंभूति” इत्यमरः । Hence the masc. गृह has to be taken in the plural

८ उपैतुम्—उप+आ+इ+तुमुन् ।

९ प्रवृत्तम्—प्र+वी+चच् भाव प्रवृत्त liking तथात् । इति ११

१० अभीष्टम्—अभि+आप्+सन्+उ कर्त्तरि desirous Ired to मनोविष्ट । The आ of आप becomes इ by the rule “आप्—” (Mall) When सन् follows (and not इत्) the vowel of आप् ङ् is replaced by इ ।

११ अपुण्य ङ्—पुण्य कृतवन् इति पुण्य+ङ्+किप् कर्त्तरि भुज पुण्यकृत

meritorious, चपपदत्तम् —। न पुण्ड्रकत नञतत् तेषाम् । शेष षष्ठी, related to गृहान । We say भूते क्तिप् because the rule “मुक्तम्—” wants the क्तिप् to be भूते when सु कर्मन् पाप मन्त्र पुण्य stand as चपपद to कृ । Also see under प्रजावमकृता, sl १४

12 मनीषिण —इष्ट to go is भ्वादि । अवश्यम् दूषण इति ईष + णिनि कञ्चि इषिण those who do reach मनस ईषिण = मनम् ईषिण = मनश्च ईषिण = मनीषिण the letters अ and स being destroyed (वर्णनाश) । Hence Malli says पृथोदरादिलात् साधु । “भवदङ्गागमादस्य सिद्धीवर्ण विपक्ष्यात् । गृहीत्या वर्णविकृतेर्वर्णनाशान् पृथोदरम् ।” This is after the भव्य । Bhattacharya takes this as a case परदृष्ट of ति (१८) कस of मनम् takes the form ई) like जकम् ।

13 Voice —आदिपुरुषेण तेन अर्था स पथपूजि मनीषिणि अभीक्ष्मि न भूयते ।

14 Remark—There seems to be a confusion of ideas in the sloka The first half says—Hari rendered due honour to the sage The second half supplies the reason—Because sages do not of their own accord visit the house of a sinner (१८, of their own accord do visit the house of the virtuous) The cause is not at all clearly put Perhaps the poet wants to say something like this —The sage visited Hari's house out of love for him Hari took this as a great honour done unto him and received the sage with marks of great respect The second half therefore should have been so put as to admit of the following analysis —कृत सपथ्या + यतो मनीषिरमी प्रथयात् गृहानुपैतुम् अभीक्ष्म । कृत प्रथय + —यत पुण्ड्रकत् हरि । This of course elicits the obvious retort—यदि आदिपुरुष तदा किं तस्य पुण्ड्रकरम् + Well we must take the poet as we find him It has also to be noted that the proper place of this verse is after verse 16.

15 Varada sits down

न यावदेतावदपश्यदुत्थितौ जनसुषाराञ्जनपर्वताविव ।

स्वहस्तदत्ते मुनिमामने मुनियिरन्तनस्तावदभिन्यवीविशत् ॥१५॥

Prak —चिरन्तन मुनि तावत् मुनिम् अभिन्यवीविशत् [By that time Sisu I—5

Notes on Malli

1. The affix is च्, with the augment तुच् by "सायश्चिरम्—" (Charcha). 2. लुङ्, coming after विष् in the causal form preceded by अमि and नि we have चङ्, by "रिश्चि—" (Caarcha)

Sara—चण हावपि तो स्थितौ दृष्टौ । ततः कृषौ मुनेरासनं कल्पयित्वा तम्
आत्मामिमुख्येन उपवेशयामास । १५ ।

CHARCHA

1. उदपद्यन्—उद् + दृश् + लङ्, तिप् । Nom. जन । अद्-चीत्—अदर्भत्, द्रस्यति ।

2. उल्लितौ—उद् + म्या + ल कर्भरि ।

3. जन—The people of the place Used collectively, hence singular. The plural may also be had optionally by "कान्याध्यायम् एकस्मिन् बहुवचनमन्यतरस्याम्" ।

4. तुषार &c —तुषार snow अञ्जन collyrium The emphasis is on colour only तुषारश्च अञ्जनश्च तुषाराञ्जने, दन्द् । तयोः पर्वतौ, इरत्—। तुषाराञ्जनपर्वतौ इव तुषराञ्जनपर्वताविव like two hills one of snow the other of collyrium, i.e., like a white and a dark hill अञ्जय समास । Qual. एतौ । The last समास is by the Vartika "इवेन समासो विभक्त्यनोप पूर्वपदप्रज्ञातस्वरत्वञ्च वक्तव्यम्"—इव may be compounded without eliding the विभक्ति of the preceding constituent the intonation (स्वर) being the same as of that constituent

5. स्वहस्त &c —स्व हस्त, कर्मधा— । तेन दत्तम्, १११— । तद्विद । Qual. आसने । एनेन आदरातिशयः गम्यते ।

6. मुनिम्—अधिकर्षकम् of अभिनविशित् which see.

7. आसने—आसने अस्मिन् इति आस + लुङ् अक्षरार्थे आसनम् seat लङ् । अर्चि ७मौ । The seat was of *Kusa* grass. See verse 16 The rule "अभिनविशित्" which requires the आधर of अभिनविशित् to be treated as कर्म and therefore to be exhibited with the द्वितीया विभक्ति does not apply to this case. The reason is, in the rule quoted, अभिनविशित् means 'to persist,' On the example आसमभिनविशिते, Bhattoji comments "अभिनविशित् आदह । तद्वान् भवति इत्यर्थः"—*Sabda kaustubha*. Nagesa accepts this interpretation, Here

अभिनिविश । in the sense to sit With the meaning
change I will not have its आधर as कर्म, so आसने अभिनिविशत् ।
at 1 / असनमभिनिविशत् ।

5 चिरलन —चिरम् a time that is long past, माता अव्यय । चिर
भव इति चिरम् ३१=चिरम्+तुट् ३१=चिरलन one who was long ago
(३१ मृनि Malli's rule in full is "मायम् चिरम् प्राङ्गे प्रमे अव्ययश्च
टाटापी तुष

चिरलना मुनि —One who was a sage long ago This is a
fact (See Malli)

10 अभिनिविशत्—अभि + नि + विष् + चिच् + लुङ् तिप् । Seated
The root is आकनपटो ly the rule "नेविष्" । अभिनिविशते, अभि
निविशति अभिनिवत्यते, अभिनिवस्यते । The root is अकर्मक । Hence
by the rule "रितिर्बुद्धिप्रत्ययमानादशब्दकमाकर्मकाणामधिकर्ता स चो" we shall
have the अधिकर्ता as कर्म when चिच् is attached Thus मुनि
(अधिकर्ता) आसने अभिनिविशत्=अ मुनिम् (अधिकर्ता कर्मे) आसने
अभिनिविशत् Malli's rule is "विदिदुसुभ्य कर्त्तरि चङ्"—चङ् comes
in instead of चिच् th लुङ् in the कर्म वाच्य after विजग्न roots and the
ro is चि द् and मु ।

force— जनन उदहृष्येताम् चिरलनन मुनिना . मुनि अभिनिवस्य ।

16 Sage's moon like glory

महामहानीनशिलारुचः पुरो

निषेदिवान् कंसकृप, म विष्टरे ।

यितोदयाद्रेरभिमायमुषकै-

रचूपुरचन्द्रमसोऽभिरामताम् ॥ १६ ॥

Prak—म चन्द्रमस उषकै अभिरामताम् रचूपुरम् [The sage at the
time, exhibited the imitable beauty of the moon] Which
moon?—अभिमायम् यितोदयाद्रे चन्द्रमस [Of the moon that has
topped the rising hill at dusk i.e. of the full moon] How
could he do it?—कंसकृप पुर विष्टरे निषेदिवान् स [He sat on a
a Kusasana in front of Krishna and white as he was he
looked like the full moon on the top of the rising hill] But

the hill is dark?—महामहानीलमिलाह्व कसकृष्ण पुर [Krishna too was dark as dark as a sapphire from Ceylon] Malli explains differently 16

Prese—महामहानीलमिलाह्व कसकृष्ण पुर उच्चैर्विष्टरं निषदिशान् स अभिमाय प्रितोदयाद्रे चन्द्रमस अभिरामताम् अचचुरत् ॥ १६ ॥

Eng—Seated on a high seat of Kusa grass in front of the slayer of Kamsa who appeared like a vast lump of Ceylon crown emerald he appropriated the beauty of the full moon when resting on the rising hill at dusk. Or—Omit a high seat of and add surpassing before beauty 16

Peng—इष्टवैभवं विष्टरं स्थायं शोभायान् इति कृत्वा सप्तमं उक्तं अस्मिन् विष्टरं। सेट्टे इत्येवम् मुनि सत्पाकात् उदयस्थानं आकृष्टं पूर्वोक्तं विष्टरं। वादय कश्चिन्मनः ॥ १६ ॥

Expl—See *Prah*

A B—Malli compares कसकृष्ण with सायम् because as he says सायम् is dark and कसकृष्ण is also dark. But the सायम् of the verse is the सायम् of a full moon night. It cannot therefore be taken as dark. The comparison is better taken as between कसकृष्ण and उदयाद्रे both being dark. The word मिला in महामहानीलमिलाह्व seems to say distinctly that the hill is the चन्द्रमानः. See *Charcha*

Malli—महामहति । 'महत्या महानीलमिलाह्व' मिहल्लोपमशब्दानीलोपमस्य 'हमिह रुक्म' यस्य तस्य इत्युपमानाद्वार ["मिहल्लोपमशब्दानीलोपमं न कृता" इति भगवन्मत्स्य] 'कसकृष्ण पुर' अये 'उच्चैर्विष्टरं' उदये 'उच्चैर्विष्टरं' विष्टरं' आसन् ["उदयासनयोर्विष्टरं" इति पल्लवः] निषदिशान् उपविष्टवान् ["भाषायां सद्वचसुः" इति छन्दः] 'स' मुनि 'अभिमाय सायकालाभिमुखम् [अयं यो भवसमासः । सायकालस्य काश्यात् लक्ष्योपमानत्वम्] प्रितः आश्रित उदयाद्रे 'उदय'वन्ती यत् तस्य 'चन्द्रमस अभिरामतां' शोभां 'अचचुरत्' चोरितवान् मन्त्रवान् इत्यर्थः [चुरतेत्यर्थः । "विष्टि—" इति चङ् । अत्यन्तं अत्यधर्मसम्बन्धसम्बन्धत्वात् चन्द्रमसाभिरामतामिव अभिरामताम् इत्योपपत्त्यवसानात् असम्भवदन्तुमुत्पन्नदया निदग्मा भव । स च उक्तपदमया अद्यापि भावः सतीत्यर्थः] ॥ १६ ॥

means आसन, here कुशासन because offered to a sage तस्मिन् ।
विस्तार is got with घञ् कर्मणि and means 'width length as in
पटम् विस्तार । "वञ्च किम् ? विस्तरो वचस म — *Vrittis*

6 शित & c — उद + इ + च्च् भावे उदय rise उदयस्य अद्रि उदयाद्रि
the rising hill, इतत् — । Here by लक्षणा the sky at the top of the
उदयाद्रि । Comp — गङ्गाया धीष उदयाद्रिरिति तत्तन्निहितनभप्रदेशे लक्षणा ।
शित उदयाद्रि अनेन, बहु — । तस्य । Qual चन्द्रमस The moon
rises every day, so day after day it is शितोदयाद्रि This epithet
is therefore vague The next word adds precision to it

7 अभिसायम् — सायम् अभि अभिनृत्य इति अभिसायम् towards even-
ing, अच्ययी — (see अभिदेवकीमुतम Sl 13) Qual the क्रिया in शित ।
This presents a difficulty because सायम can hardly be called
a लक्षण (indicator) of स्थण्डिल्य । An indicator is what *indicates* —
a प्रापक of *something unknown* We may say सायम इति अभिसायम्
at dusk विभक्त्यै अच्ययी — । This fixes the idea in शितोदयाद्रि ।
शितोदयाद्रि चन्द्रमा — The rising moon What time ? अभिसायम्
At dusk Hence it is the full moon

8 उच्चैः — See ante Malli takes it as qual fying विष्टर । We
have to suppose that the कुशासन was placed on a high pedestal
It may be taken also to qualify अभिरामताम् उच्चैः अभिरामताम्
the surpassing beauty

9 अच्युतम् — चुर + चिच् + लुङ् तिप् । For "निधि —" see अभि
नधीविष्णु Sl 15

10 चन्द्रमस — चन्द्र is कपर । चन्द्र कपर मिमोत इति चन्द्र + मा + अणि
कर्त्तरि चन्द्रमस् the अणि being taken as a डित प्रत्यय by the rule "चन्द्रे
मा डित्" । Or मिमोत कालम् इति मा + अणि कर्त्तरि मस् (बाष्पकालम्) time
keeper चन्द्रशर्मा माय चन्द्रमस् the moon the time keeper तस्य ।

11 अभिरामताम् — अभि मुमन्तात् रसने नना अनेन अस्मिन् वा इति अभि +
रस + घञ् कर्त्तरि अधिकरणे वा अभिराम charming तस्य भव अभिरामता
charm ताम् Obj of अच्युतम् ।

12 *Let e* — निपत्या तेन अभिरामता अचरि ।

13 *Remark* — In sl 15 Han get up and offers a seat to
the sage. Sl 16 notices the sage just seated Now is the

to effe चर्चा &c Hence sl 14 should be read after
 १३ If the effe of the चर्चा &c is described in Sl 17 which
 १३ It is now as sl 14 should immediately precede sl 17

Varada duly honoured

अथ विधाय तस्यापचितिं प्रमेदुषु

प्रकाममप्रीयत यज्वनां प्रिय ।

यद्दीप्तुमार्यान् परिचर्यया

सुहर्महानुभावा हि नितान्तमर्थिन ॥ १७ ॥

Prak—यज्वनां प्रिय प्रकामम अप्रीयत [Hari the favourite of sacrificers was much highly pleased] When?—प्रमेदुषु तस्य अपचितिं विधाय
 [The sage was pleased with his reception and Hari was delighted that his services proved so acceptable to the sage]
 Why did Hari care so much for the sage's satisfaction?—
 सुह परिचर्यया अर्थ्यान् यद्दीप्तु महानुभावा नितान्तं हि अर्थिन [The great are always anxious to secure the good will of the noble] 17

Prose—यज्वनां प्रिय (१६ लक्ष) प्रमेदुषु तस्य अपचितिं विधाय प्रकामम् अप्रीयत । महानुभावा अर्थ्यान् परिचर्यया सुह यद्दीप्तु नितान्तम् अर्थिन ॥ १७ ॥

Eng—That delighter of sacrificers was highly satisfied having rendered service unto him that was pleased The high minded are greatly desirous of winning over the noble at all times with attentions 17

Long—सुहृदादेर्युनि ज्ञानरहोत्तम वेदिना यज्वनः स्तुतिं पश्य अन्त्यं हरेत् ।
 देहात्तं महद्भूतं आहूयते पतिर्गणेश इह कर्तव्यं अकार्यं शान्तिं हरेत् ॥
 अथ ॥ १७ ॥

Expl See *Prak*

Mill—विधायति । यज्वना विधिना इष्टवन् [“यज्वान् विधिनत्वात्” इत्यमरः । “सुयज्ञा—” इति यजिधातो ङु निप्] तथा प्रिय इति प्रमेदुषु प्रमदेषु [सदं कमुरित्युक्तम्] ‘तस्य’ मुन अपचितिं पुत्राय [“पुत्रानमस्यापचिति”

इत्यमर] 'विधाय विशेषेण मनोवाक्कायकर्मभिस्तत्परतया कृत्वा 'प्रकामम अत्यधम्
'अप्रीयत' प्रीत अभवत् [प्रीयतेदेवादिकात् कर्त्तरि लङ्^१] । मुनिपूजायां
प्रीतिहेतुत्वे अर्थान्तरं न्यस्यति—'महाबुभावा' महात्मान 'आय्यान् पूज्यान् 'परि
चर्यथा मुहुर्यहीतु' वशीकर्तुम् [यद् अनिटि दीर्घं^२] इति इटो दीर्घं^३ । 'नितान्तम्
अर्चिन' अभिलाषवन्त 'हि' भवन्ति [अद्यनम् अथ अभिलाषः । स एवामसीति-
मन्वये इति । न तु चिनि "लृच् चेत्सहितउत्तिङ्भीयसी" इति भाष्यतः^४ ॥ १७ ॥

Notes on Malli

- 1 The affix is डृनिप् after the root by "मुयजो —" (Char)
- 2 Here there is लङ् after the दिवादि root प्री in the कर्त्तृ वाच्यः ।
- 3 The इट् is lengthened by "यद् —" (Charcha)
- 4 We do not get चिनि because the भाष्य says derivation by लृङि prevails over one by कृत् ।

Sara—पूजया तथा मुनि प्रसन्नो बभूव तेन च हररपि प्रीतिजाताः । आर्या
प्रीयन्तामिति साधवः सदैव काङ्क्षन्ति ॥ १७ ॥

CHARCHA

1. विधाय—वि + धा + ल्यप् having rendered
- 2 अपचितिम—अप + चि + क्तिन् भाव अपिचिति worship ताम्
- 3 प्रसेट्य —प्र + सट् + क्तु प्रसेदिवस् he who was pleased तस्य ।
Qual तस्य । This is the *past* The reference is to the time
when अपचिति was rendered
4. प्रकामम्—अत्यध । Excessively Qual अप्रीयतः Comp
"जातो ममय विग्रह प्रकामम्"—*Sakuntala* Act IV
- 5 अप्रीयत—प्री + लङ् । प्रीयत, पिप्रिय प्रेष्टे, अप्रेष्ट ।
- 6 यज्जनाम्—इष्टवन् इति यज् + डृनिप् भूत कर्त्तरि यज्जन् those who
had sacrificed. तेषाम् । Malli's rule is "मुयजाङ्निप्"—The
roots मु and यज् take डृनिप् in the भूतकाल and कर्त्तृ वाच्य ।
- 7 यद्गुम्—यद् + गुम् = यद् + इट् + गुम् = यद्गीतुम् to win over
The इ becomes ई by the rule "यद् अनिट्"—इट् after यद् is leng-
thened but not in निट् ।
- 8 आर्यान्—अर्चने इत्यने आनीयने इति च + णात् कर्मणि आर्या-

the noble तान् यत् gives अर्थे which means स्वामिन् master and वैश्वः ।

१ परिचर्या—परि + चर + ण भवि क्रियाम् परिचर्या service, तथा । यथा करण

१० महाशुभावा—भू + घञ् भावि भाव disposition अनुगत भाव अनुभाव । ११ and disposition majesty, प्रादितन्—। “अनुभाव” प्रभावे स्थान इत्यमरः । महात् अनुभाव एवम्, वच—। (Qual. जना understood. १० and अनु + भू + घञ् अनुभाव because the rule “प्रिषोभुवोऽनुवसर्गे” guides घञ् only when no उपसर्ग precedes, the above takes अनु + घञ् अनुभाव ।

११ नितान्तम्—नि + तन् + ञ् अतस्ति नितान्त excessive, तन् यथा तथा । (Qual the क्रिया is अर्चिन् । There is a क्रिया in अर्चिन् (see next)

१२ अर्चिन्—अर्च + घञ् भावि अर्थे longing स अस्ति एवम् इति अय + इति मत्वय अर्चिन् desirous Malli avoids the derivation अर्चयन् इति अर्चिन् with the क्त affix विनि because, as he says, the भव्य prefers a तद्धित affix in such cases The reason is in the arrangement of the अष्टाध्यायी we have क्त in the third chapter and then follows तद्धित । The latter being subsequent to the former, prevails when there is scope for both Here विनि gives अर्चिन् and so also does “अथायासतद्धित” । The latter guides a तद्धित and prevails over the former. If however, क्त is allowed, नितान्तम् is easily explained, for नितान्तम् अर्चिन् then means नितान्त यथा तथा अर्चयन्ने which is quite legitimate With a तद्धित we say नितान्तम् अर्चिन् = अर्थे एव नितान्त यथा तथा अस्ति । Either way नितान्तम् is a क्रियाविशेषण ।

१३ Voice— प्रियेण महाशुभावे अर्चिन्नि (भूयते) ।

१४ Hart receives holy waters from Narada

अग्निपतीर्यापहृताः कमण्डनोर्निधाय पाणासृपिणाभ्युदीरिताः ।

अघोघविध्वंसविधौ पटोयसीर्नतेन मूड्रा हरिरग्रहीदपः ॥ १८ ॥

Prak—नतेन मूडा हरि अप अग्रहीत् [Hari lowered his head and on it took the water] Which water?—सृपिणा अमुदीरिता अप [The water which the sage cast towards him] Where did the

sage get the water ?—कमण्डलीं पाणीं निधाय स्रवणाचम्यदीरिताम् [The sage took the water out of his *kamandilu* Why did Har accept the water ?—असौघविभ्रसविधां पयैयसीं अप [It was no ordinary water but very efficacious in removing sin] How was that ?—अमघतीर्योपहता अप [The sage in his roamings all over the three worlds had collected in his *Kamandalu* waters from the countless holy places he had visited Hence the efficacy] 18

Prose—अमघतीर्योपहता कमण्डलीं पाणीं निधाय स्रविणा अम्यदीरिता अघाघविभ्रसविधौ पयैयसीं अप हरिं नतैर्न मूर्द्धां वरहीत् ॥ १८ ॥

Eno—With head lowered Har accepted the water collected at endless sacred places and sprinkled at him by the sage after it was placed on his hand from his pitcher hence potent at the work of the removal of a multitude of sin 18

Beng—इति कंठतुल्यं नाना चैश्वर्यं कलं हितं त्रिभिर्लोकैः इत्येतत् स्रवणं कर्तुं किञ्च न दास्यति त्रिभिर्लोकैः कर्तुं न शक्यं न तेषां पानं कलं वरन् न शक्यं कर्तुं ॥ १८ ॥

Engl—The sage in his roamings all over the three worlds had collected in his *Kamandalu* water from the countless holy places visited by him This water consequently was very efficacious in removing sin Some of it he sprinkled on Har and Har felt gratified 18

Mall—अमघति । अमघा तीर्थेषु उपहता अहता तत्र कमण्डलीं उक्कपामन् पाणीं निधाय स्रवणं पाणीं निधाय इत्यम् [क्रियान्तराक्षितक्रियापक्षदा कमण्डलीरपदानवम् । “अस्मी कमण्डलु कुटी” इत्यमरः] स्रविणा अमघतीरिता अघिना अतएव अघीघाना पपघमूहानां विभ्रसविधौ विभ्रसकरस्य ‘पयैयसीं समानता [पयःशब्दात् इयमुनि “उग्नित्व” इति ङीष्] ‘अप उलानि हरिं नतन मूर्द्धा वरहीत्’ स्त्रीकृतवान् [वरुणः] ॥ १८ ॥

Notes on Malli

1 त्रिभुवन ९८—The *चम्यदीरिता* of कमण्डलु is with respect to

the क्रिय (उद्हरण क्रिया) that is implied by another क्रिया (निधान क्रिय) २ इयमुन् ३ attached to पट् and then डीप comes in १५ उचितम् (Charcha

Siva—पुनः कमण्डलुं देव मुनिना अमुदीरितं हरि आम्नाने विपद्म मले ॥ १८ ॥

CHARCHA

१ अयम् \c —गिप + घञ् कर्मणि शब्द remainder अविद्यमानम् ग्रीष्मं पश्याम् अश्यानि बभूव । तीक्ष्णं a holy ste उप + उ + क् कर्मणि उपहृतं fetched अग्निपाणि तीक्ष्णानि कर्मधा— । तिष्ठ उपहृतानि, सुपुसुपा । ता । Qual अप the बभूव— is by the Varttika “नञाऽप्यदानाम्—”

२ कमण्डली —अवादाने प्रसी । अवादान् of उद्हरणक्रिया understood (see Malli). Removal from the कमण्डलु is implied by निधान (see Malli) Placed in the hand suggests that it had been removed from the कमण्डलु ।

३ निधाव—नि + धा + ण्यप् having been placed

४ अमुदीरितम्—अभि + उद् + ईर + णिष भाषे + क् कर्मणि Jerked at ता । Qual अप ।

५ अघोर &c—अघ sin अघो multitude वि + ध्वञ् + घञ् भावे विध्वंस removal वि + धा + कि भाव विधि act अघानाम् अघा a multitude of sins इतन्— । तस्य विध्वंस removal of a multitude of sins इतन्— । तस्य विधि or स एव विधि, act of removing &c इतन्—or कर्मधा— । तस्यिन् । अधि ३मी ।

६ पटोयसी —पट् efficacious अतिशयेन पट् or पटु इति पटु or पटु + ईयमुन् + ङीप् लियाम् पटोयसी very efficacious ता । Qual अप । Here the comparisons, as implied by इयमुन् is with other holy waters and is mental (बौद्ध अतिशयविक्र) ।

७ मतेन—मम + क् कर्मणि low तन । Qual मूढा । The head was lowered in the act of obeisance it was then that the sage jerked out his handful of holy waters

८ मुता—इया करणी ।

9 अगहीत—दह + नड तिप गृहाति गृह्णाति, जगह जगत् अगहीत अगहीत, गृहीयति त ।

10 अप—अप् water ता Always feminine plural अप मुनमो वरा अप्सरममिकता मम एन विना वल्ल खरकलऽप्यत्तरचरम ॥”

11 Voice— घटीशस आप हरिणा अगहीत or अप द्विषत

19 *Sage's seat surpasses Sumeru's peak*

म काञ्चने यत्र मुनेरनुग्रया नवाम्बुदश्यामतनुर्न्यविचत ।

निगाय जम्बूजनितयिय यिय मुनेरनुग्रहस्य तदा तदामनम ॥१८

Prak—तदा तत् आसन मुनेरनुग्रहस्य यिय जिगाय [At the time the seat surpassed the beauty of the peak of Sumeru] Which seat ?—यत्र स मुने अनुग्रहा न्विचत [The seat on which he sat at the sages request] What happened to enhance the beauty of the seat then ?—नवाम्बुदश्यामतनु म काञ्चन (आसन) न्विचत [Personally Hari was dark as a new cloud—the seat again was golden Hence the beauty] But the Sumeru is goldier throughout without a dark speck—जम्बूजनितयिय मुनेरनुग्रहस्य यिय जिगाय [That is true but you forget that there is a huge Jambu tree on the peak of the Sumeru bearing an ^{enormous} crop of dark berries The tree always looks dark with its load The dark tree on the golden peak and Hari on the golden seat looked alike]

Prose—नवाम्बुदश्यामतनु म मुने अनुग्रहा काञ्चने यत्र (आसन) न्विचत तत् आसन तदा जम्बूजनितयिय मुनेरनुग्रहस्य यिय जिगाय ॥ १८ ॥

Eng—At the time the golden seat on which he sat shone dark like a fresh cloud at the command of the sages surpassed the beauty of the peak of the sumeru to which charm is lent by Jambu berries 19

Eng—मुनि अग्रह इति शब्द विचार्य आसन उपरान्त कहिम्ह । आसन नैव नव नारद मुनि आग्रह इति शब्द उपरान्त आसन आग्रह ये ये आग्रह इति आसन आग्रह इति आसन आग्रह इति इति ॥ १८ ॥

Exp—At the command of the sage Hari sat on a golden

नवाब्दग्रामा तनु अस्त्र बहु—। Qual स । A *fresh* cloud is a *dark* cloud, hence the qualifying epithet नव ।

4 अविच्छत्—नि + विञ् + लुङ् + क्त । विञ्ति, विञ्च वक्ष्यति, अविच्छत् । By the rule “नेर्विञ्” विञ् takes the आत्मनपद when preceded by the prefix नि । विञ् is replaced by क्त्वा in the case of an अनिट् root ending in ग घ ङ ह and having इ उ ऋ in the pen ultimate (See “इल—”, Malli) विञ् ends in ञ् and has इ for उपधा । Hence नि + विञ् + क्त = नि + अ + विञ् + क्त + क्त = अविञ् स त् = अविच्छत् ।

5 त्रिगण्य—जि + नि + ण्यत् । जयति जेष्यति अत्रैवेत् । By the rule “सुनन्तिगेज्” the ज becomes ग with सन् and also 17 नि ।

6 जम्बू & c—जम्बू (fem) is our कानजाम । It may stand here either for the tree or for its fruit then जम्बू फलम् इति जम्बू + अच् । The अच् disappears by the rule “लुप् च” । The result is जम्बू in the feminine It is not neuter because the rule “लुपि युक्तवत् व्यक्तिवचन” requires the final word to have the gender and number of the original which is here जम्बू in the feminine अन + विच् + क्त कर्मणि जनिता caused = अच् जनिता जम्बू जनिता इति—। तान्मी यो अस्त्र जम्बू जनितायि, बहु—। तस्य । Qual, सुनन्त्यस्त्र । The प्रतिपदिक here has यि with a short vowel because it qualifies सुनन्त्यस्त्र which is neuter, and then “इस्यो नपुंसके प्रतिपदिकस्य” shortens the vowel Another point to note is—why not जम्बू जनितायि like वरिष्ठ ? Malli answers that the word is one that may be applied to males & females & c equally well (भविष्यपुरा) । Such words are optionally treated as masculine in विलक्ति from वृत्तौ onwards by the rule “वृत्तौयादिषु भविष्यपुरा पुनर् गालवम्” । Hence जम्बू जनितायि if taken as पुनर्, otherwise जम्बू जनितायि । The fruit जम्बू here is in the singular as it stands for the जाति । Note that the rule “जम्बू वा” allows अच् optionally which does not disappear, and also अच् which disappears not by लुप् but by युक् “हले युक्”—। P 4 3. 163) अच् gives जम्बू फलम् and अच् युक् yields जम्बू फलम् with a short उ because the rule “लुपि युक्तवत्”— no longer applies, so the final word cannot be feminine like the original, but neuter as a

विश्वम् । कम there is the vowel is shortened by "इस्यो ननु मङ्—

सुमरु २८ —सुमरु the golden mountain which is the residence of the gods तस्य शङ्खम् इत्यतः । तस्य । The Puranas say it etc is a Jumbhu tree at the top of the Sumeru which lends its shade to जम्बुद्वीप । This tree is always blue because always fruit

१) आसन्नम्—आसन्नं अस्ति इति आम् + ल्यट् अधिकरण । १८३

२) *Voice*— तनुना तन स्वनि (भावे) तन आसन्नेन शो जित्ये ।

20 *Has described*

स तप्तकान्तस्वरभास्वराम्बर.

कठोरताराधिपन्नाब्धनच्छवि ।

विदियुते बाहवजातवेदस.

शिखामिराश्रित इवाम्भमा निधि ॥ २० ॥

Prak—स अम्भमा निधि इव विदियुते [The Lord appeared like the ocean] How so?—बाहवजातवेदस, शिखामि, आश्रित अम्भमा निधिरिव [He looked like the sea enveloped in the flames of the Badava fire] How was that?—तप्तकान्तस्वरभास्वराम्बर स [He was clad in clothes that glittered like liquid gold which resembled the lambent flames of the Padava fire] But where is the resemblance with the sea?—कठोरताराधिपन्नाब्धनच्छवि स [Personally he was dark like the stain in a full moon, so bore the complexion of the blue ocean] 20

Prose—तप्तकान्तस्वरभास्वराम्बर कठोरताराधिपन्नाब्धनच्छवि स बाहवजातवेदस शिखामि आश्रित अम्भमा निधि इव विदियुते ॥ २० ॥

Eng—He with a garment glittering like heated (melted) gold and of a complexion as that of the stain in a full moon, shone like the receptacle of waters (sea) clasped by the flames of the Badava fire. 20

Beng—इति वृद्धि पूर्वस्मै वक्तव्ये इति वृद्धिर्वा उ उ'ह्यः परिधाने इत्युक्त्वा वि

आय डेव्यन पीन वड्ड ईसाउ एन क बाड्डामन्तर निशाय आनद्विउ नरुए उअ
वेण-हिल ॥ २०

Expl—Dark in person and clad in clothes that glittered like liquid gold Hart bore the appearance of the blue ocean clasped by the lambent flames of the adava fire 20

Mall—स तस ति तत पुनपानमोक्षित कातस्वर सुवचम [कश्च
कार्तस्वर नञ्नुदकटापदास्त्रियम' इत्यमर] तन्तु भास्वर लीयमानम अस्वर
दम् म पीताम्बर इत्यय कर्त्तरतराधिपन् पुणन्ता नाञ्जनस्त्र हविरिव हवि'
रम्य म [इति उपमानपूर्वपदो वचनोर्हि उत्तरतन्त्रापय] 'म हरि' 'वाडव
जातवदस' वाडवाय 'गिह्वाभि' ज्वालाभि' 'आग्निष्ट' व्यात 'अधमा निधिरिव
समुद्र इव' विन्दुत्वं वभा ॥ २० ॥

Sara—मन्वन्तीन पीताम्बरी हरि वाडवान्त्रयपरीत माग्ग इव वभी । २० ।

CHARCHA

१ तत ऽc—तप+क कर्मणि तत heated heated कातस्वर ०० d
The derivation is under a n Bhanuji says—"कृतस्वर आकरविश्व
भवम् । अण् ।" He also suggests an alternate—"कृता पठित" स्वरा
यन मा कृतस्वर । learned Brahman तस्मै स्त्रियम शपे इत्यण् । भास+
वरच् कर्त्तरि भास्वर bright अस्वर robe तत कातस्वरम, कर्मध—।
तन्त्रि भास्वरम उपमानकर्मध— तादृशम अस्वरम अस्य बहु—। Quasi स ।
The rule for उपमानकर्मध—is "उपमान नि सुमानवचन" ।

२ कडार ऽc—कडोर full Comp "कडोरीमृती दिवम", "कडोरपरा
वतकण्ठनवक" ऽc तारा a zodiacal star supposed to be a daugh-
ter of दक्ष । नाञ्जन stain हवि complexion अधिपति इति अधि+पा+
क कर्त्तरि अधप lord तारायाम् अधिप the lord of the stars, ऽ c,
the moon, इतन्—। The principal zodiacal stars are अश्विनी,
मरुती, कृत्तिका, रश्मिश्च ऽc— २ in all These are regarded as
wives of the moon कडार ताराधिप, कर्मध—। तस्य नाञ्जन
इत्यण्—। तस्य हवि, इतन्—। मा इव हविरम्, वच—। Quasi म ।
The वच—s by "सतनुपमानपूर्वम्"—(an e)

३ विन्दुत्वे—वि+यत्+जिड् ए । यातन दिवुन यातिव्यन अय
'तिष्ठ—अनुत्त ।

५ ४ —वदव । वदवायां भव इति वदवा + अण वाङ्म
 जन + क ककार ज्ञात born ज्ञातु शिञ्ज इति
 जन वदव कत इ ज नवत् that which exists n everything
 h a जदवादि comp "वरधराणां जदव
 जन नव वदव व नम न् वदव । वदवा ज्ञातवेत्ता कमधा—। तव ।
 वदव n o भव d fa ed nto the sea is कापदि
 a rns sunn thr gl the mo tl of गृह्ण
 l i ve l ad "आत्मा वाङ्मा वदवान्म"
 इन्मर Cu तनन कश्चित् तात श्रीर्वा दि वदवान्म । उत्तमसज स
 पैवाप उपयुक्त क नम धी । कृद्वायिरो भुल यत्तव दवि ० रि" ॥—*Mat*
har 10

5 अष्टि —अ + शिप + क कश्चित् embraced Qual निधि ।

6 निधि —नि + ध + कि अधिकरण receptacle

7 c — अमरस्य इतिना तन वाच्येन निधिना ।

8 / ark—The propriety of the compa son is ques

71 H n s clothed yellow the sea is n t clothed n
 hic

The r u ion

रथाङ्गपाण पटलेन रोचिषाम्पित्विष सवलिता विरजिरे ।

चनत्पन्नाग्रान्तरगोचरास्तरोमुपागमूर्त्तिरिव नक्तमश्व ॥ २१ ॥

Prak—अपित्विष नक्त तुषारमूर्त्ते अश्व इव विरजिरे [The glow of the
 sage's pe son appeared like moon-beams at night] That s
 but natural n a white person—तत्र चान्यथाज्ञानरगोचरा अश्व इव
 [Not like ordinary moon beams but like those that enter the
 dark nite or of a tree shrouded n thick foliage when a few
 leaves here and the e are pushed as de by the breeze] How
 was tha ?—रथाङ्ग पा ण रोचिषा पटलेन सवलित अपित्विष [The lustre of
 Har was dark like the nter or of he tree mentioned above,
 and when the n l te lustre of the sage got blended w th that of
 Har the resemblance as above as comple e] ।

Prose—रथाङ्गपाण रोचिषां पटलेन सवलिता अपित्विष नक्त तरा अश्व
 पन्नाग्रान्तरगोचरा तुषारमूर्त्ते अश्व इव विरजिरे ॥ २१ ॥

Prak —तदा तौ एकवर्णौ इव बभूवतु [At the time the sage and Hari seemed to be of the same complexion] How so ?—
 परस्परं च्छुरितामलच्छवौ तौ [They were tinged by each other and so appeared to be of the same complexion] What shade of colour did they show when tinged ?—प्रफुल्लतापिच्छनिभे गुभे अभीषुभि (इति हारश्चरि) [The sage was white the rays from Hari not blended with it and the result was that the sage looked neither white nor dark but a mixture of the two] How did Hari fare ?—सतच्छरपागुपाण्डुभि गुभे अभीषुभि (इति हारश्चरि) [The dark body of Hari was suffused over with the white rays from the sage and he too looked of the same colour as the sage] २२

Prose—प्रफुल्लतापिच्छनिभे सतच्छरपागुपाण्डुभि च गुभे अभीषुभि परस्परं च्छुरितामलच्छवौ तौ तदा एकवर्णौ इव बभूवतु ॥ २२ ॥

Eng —At the time the two appeared as of the same complexion having their spotless figures tinged by each other with pure beams like full blown *Tarala* flowers and white like the pollens of the *Saptacchada* flower २२

Leno —“इति पदस्य लक्षणादेव रेहः प्रकृतं तस्य लक्षणात् तदा तौ सतच्छरपागुपाण्डुभि च गुभे अभीषुभि परस्परं च्छुरितामलच्छवौ तौ तदा एकवर्णौ इव बभूवतु ॥ २२ ॥

Mall —प्रफुल्लति । प्रफुल्लतीति ‘प्रफुल्ल विकसितम् [फल विकसने इति धाता पचायञञम् । फलनिष्ठायां “चतुष्पदात् फलचोवञञञञा” इति निपातनात् ‘प्रफुल्लम् इत्यत्र इति चोवञञञञा’] ‘तापिच्छ’ तमानसं पुंश्र तापिच्छम् [‘फलं लुक्’ इति तद्धितलुक् । “निहीनं प्रसवे सधम” इति लुप्तसकलम् । “कल्लभ्यमानं कालं तापिच्छो-पि” इत्यमरः] । तेन सहसरे ‘प्रफुल्लतापिच्छनिभे [निन्दमामृतं च सन्निविद्ध । अतएव “कल्लभ्यमानं तमो । निन्दमामृतं कालं प्रतीकाशेपमानम् ॥” इत्यमरः] सतच्छरपागुपाण्डुभि च गुभे अभीषुभि परस्परं च्छुरितामलच्छवौ तौ तदा एकवर्णौ इव बभूवतु ॥ २२ ॥

वत्] । तस्य पुष्पाणि मन्त्रच्छान्तिं तेषां पांशुवत् (१) पाण्डुभिः शुभे 'अभीषुभिः' 'अन्ती, अरगिभिः' ["अभीषु प्रगृह्य रश्मी" इति भाष्यतः] 'परस्परिण क्षुरित' रचितं 'अमलं दृढं अन्ती, लङ्काकी यथा तौ' [हृदयारभीषुणाम् (च १) अवयवा-
वयविकावात् मन्त्रिद्वयम्] तौ हृदिनास्तेऽं तदा एकवर्णा इव बभूवतु [उभय-
प्रभं मन्त्रं तं तन्मयोरपि सर्वाङ्गीणो गङ्गायमुनामङ्गम इव स्थितिकेन्द्रनीलमणिप्रभामन्त्र-
प्रभं कथितं एकौ वयं प्राणवन्धवः । तन्निमित्तं चयम् अनयारकवर्चनीयमेवम्] ३२२३

Notes on Malli

१. फुल्ल &c — This ends with च of the पञ्चादि class after फुल्ल to open Kshirasvamin says that by the rule "अनुप—", फल with निष्ठा added must give प्रफुल्ल (Char) २ Here the तद्धित is elided by the rule "कल मुक्" (Char) It is neuter because "विद्योन्—" (all words signifying produce (fruits, flower &c) are in the neuter) ३ The विग्रह does not contain all the constituents of the समास (अनुपदविग्रह) । Hence it is that चमर says "रुक्तर—" (Char) ४ A numeral when compounded may imply वीक्षा as in सदपण so says the भाष्य । ५. The भाष्यतः says अभीषु means प्रगृह्य रेन्स and रश्मि rays ६ हृदि and अभीषु are treated as अवयव and अवयविन् hence spoken of as different ७ उभय &c — By the mingling of the two tints a single shade like that got by the mingling of the lustré of crystal and sapphire appeared in both as at the confluence of the Ganges and the Jumna And to that is due the surmise (उत्प्रेक्षा) of their having the same shade

Sara—श्यामता इव धवलता च कथं इति रागद्वयस्य उभयस्य सपमान् इत्यपि ।
हृदिनास्तेऽं सर्वार्थं जाली ॥ २२ ॥

CHARCHA

१. प्रफुल्ल &c — प्रफुल्लति विकसति इति प्र + फुल्ल + च क कर्त्ति प्रफुल्लम् full blown तापिच्छ is तमाला माला when meaning the tree But तापिच्छस्य विकारं पुष्पम् इति तपिच्छ + च तापिच्छम् Tamala flowers प्रफुल्ल तापिच्छम् कथम् — । प्रफुल्लतापिच्छं न सह्यम् इत्यथ प्रफुल्लतापिच्छनिमित्तम्

looking like full blown Tamala flower a शत—of प्रकुञ्जतापिञ्च and निभ of the निद्यसमान class है । Qual अभीवृत्ति । Malli here notes the following peculiarities —(a) Why not derive प्रकुञ्ज from फल to open (विफला विगर्णे) with the affix क ? The answer is फल + क = फुल्ल no doubt but if an उपसर्ग say प्र precedes then त will not change into ल and the form will be प्रकुन्त । The rule is “अनपसर्गात् फुल्लचोवकगताया” which distinctly says that फुल्ल, चोव, कग उदादि are allowed with क *only when no उपसर्ग precedes* So with प्र we shall have प्रकुन्त प्रचोवित प्रकथित प्राज्ञाधत । (b) Why is the Tamala flower तापिञ्चम् and not तापिञ्च ? Answer—The disappearance of चण is by लृक् *rol* लृप् । If it were the latter, the form would indeed be तापिञ्च for the flower, because the word to which चण् is attached is masculine (see under कम्, sl 19) In the case of लृक् there is no such restriction and we have the नञ् after “दिहीनम्— (Malli) The लृक् is by the Varttika “पुपमूलत्वं बलम्”—In the case of पुप which is a विकार and मूल which is an अवयव there is irregularity : sometimes the चण् is retained sometimes it disappears by न्य sometimes again by लृक् । The present is an instance of लृक् Malli “अल्ल लृक्” is a little misleading having no direct application to our case, it merely introduces the लृक्प्रकरण । (c) Why is प्रकुञ्जतापिञ्चनिभ a निद्यसमान ? Ans—Because we cannot give a वाक्य containing निभ in the sense of सदृश । प्रकुञ्जतापिञ्चन निभ does not mean प्रकुञ्जतापिञ्च न सदृश । This is obvious from अमर where we find “सुस्तर—” । i. e, निभ सदृश &c mean कृञ् *only when they are joined in a compound* No वाक्य being possible the समान cannot be dissolved । i. e. । is a निद्यसमान । “नित्यं समानं निद्यसमानं दत्तं विदधा नञि”—*Bhashya*

अभीवृत्ति—अभीवृत्ति है । कृत् of the द्वि in अङ्गित । The comparison of अभीवृत्ति with तापिञ्च is not a happy one The poem means अभीवृत्ति was like the *lustre* of तापिञ्च not like the तापिञ्च itself.

3 गुण—अङ्गिते इति गुण + क कर्त्तुं गुण beautiful &c । Qual अभीवृत्ति ।

presently each tinged the others figure The वङ्ग—in वङ्गन
is by नज्जास्त्रयनाम वङ्गोहि उत्तरपटलोपा वङ्गय —" (ante)

१ सङ्कवर्णो—एक वर्ण अनग्नौ वङ्ग—

४ वङ्गवत्—सू + चिद् वङ्गम् । The were transformed because
tinged by each other Of course the new colour was neither
dark nor white

१ Voice — इविष्णु ताभ्याम एकवचन्याम वङ्गवत् ।

२३ Hari's unbounded joy

युगान्तकालप्रतिसृष्टतात्मनो जगन्ति यस्या सविकाशमासत ।

तनो ममुस्तच्च न कैटभद्विषस्तपोधनाभ्यागमसम्भवा मुदः ॥२३॥

Prak—कैटभद्विष तनो तपोधनाभ्यागमसम्भवा मुद न ममु [Hari was
mightily pained that the same had come His joy did not
find room enough within him¹ That is just as it should be
—यस्या तनो जगन्ति सविकाशम् आसत तव न ममु [The entire creation
rested in full development within Hari's body yet the joy
found the body too small to contain it and came out to be
noticed by all present] When did the whole creation get
within Hari's body?—युगान्तकालप्रतिसृष्टतात्मन कैटभद्विष तनो
[This was when the demons Madhu and Kaitabha were killed
The cycle had ended and Hari had retracted the creation
within himself just as a tortoise withdraws his limbs or as the
spider draws in his web] २३

Prose—युगान्तकालप्रतिसृष्टतात्मन कैटभद्विष यस्या तनो जगन्ति सविकाशम
आसत तव तपोधनाभ्यागमसम्भवा मुद न ममु ॥ २३ ॥

Eng—The joy caused by the arrival of the sage measured
not (it could not find room enough) in that body of the
slayer of Kaitabha in which the worlds rested in full develop-
ment with the creation retracted at the time of the close
of a Yuga २३

Ver—युगान्तकालप्रतिसृष्टतात्मन कैटभद्विष तनो जगन्ति सविकाशम
आसत तव तपोधनाभ्यागमसम्भवा मुद न ममु ॥ २३ ॥

Tap — Pr ८

॥ — १ गति युगान्काल प्रतिमहता^१ आत्मनि उपसंहृता
 अकाला जीव जन तस्य कर्मद्विष^२ हर 'दया' तनी 'अगति मविकाम' मवि
 स्वरम आस अतिरन् [आस २२३३३३३३] तत तती दह 'तदाधनाध्यामन'
 मध्वन् । मध्व मध्वता [पचायत्] 'मुद मन्वाया' न 'ममु' अतिरिष्यते
 का २ [वतुद् मध्वनभरणपण्या वपुषि अमन म नि इति कविप्रौढीकिसिद्धाति
 मने स्वत सिद्धस्य अमन अध्वमिता अतिरिष्यते । सा च मुदामन मध्व-
 वि असम्भवात्ता मध्वममध्वदया^३] ॥ २२ ॥

Notes on Malli

1. Here the printed texts have प्रतिमहतात्मन which seems to be a slip for प्रतिमहता । 2. वतुद् श &c—The अनहार is अति रियोक्ति because the natural excess of the joy is treated as identical with the excess represented by the bold statement of the poet that no room was found in the inside of frame that was wide enough to hold the fourteen worlds, and this अति रियोक्ति is of the kind in which असम्भ is stated when actually there is सम्भ because असम्भ of the joy is described though there was सम्भ of it within

Sara—मुनरागमनाज जातो हरह^४ स्फुट हृदयमापू^५ वहि प्रकटिनी,
 भूत् ॥ २२ ॥

CHARCHA

1. युगान्काल — युग a cycle of मय रेता दोहर, कलि । प्रति +
 मम् + ह + क कर्मणि प्रतिमहता withdrawn आत्मन् beings जीव (Malli)
 or दह body "आत्मा दह धनी जीव मभावे परमात्मनि" इति विद् । युग-
 अन् end of the cycle, इतन्— । मय काल the time of the end
 &c इतन्— । युगान्काल प्रतिमहता आत्मानी जन, वतु— (Malli) व १ । १
 withdrawn the creation at the end of a *Yuga* तस्य ॥ २२ ॥
 कर्मद्विष । We render जीव as *creation* because
 life in it Or we suppose there is *creation* at the end of the cycle
 आत्मा of हरि and the आत्मा at the end of the cycle । प्रकटिनी

is fully developed ~~आत्मा~~ and the other was ~~contracted~~ ~~आत्मा~~ । All the worlds rested in full manifestation in the contracted body yet the joy found no room in the fully developed body of Hari । This is a better explanation आत्मन् now means ईह । and we expound दुःखान्कान् कल्पये प्रतिबंधतः कर्मस्य सदीक्षित 'आत्मा' मन्त्रे यत् तस्य &c Also see Note 6 below

2 जगन्नि—जग + निष् कर्त्तरि (See Sl. 1) Nom to आसत ।

3 सविकाशम्—वि + कश् + घञ भावः विकासः manifestation तन् सङ्गः कश्—। Qual आसत ।

4 आसत—अस + लङ् घञ । आत्मा आमावक &c आसित्यन आसित ।

5 मनु—मा + निङ् उभ । Measured (intransitive) माति सर्मा मासति, आमासीत् । Nom मुद

6 कैटभ &c—कैटभ name of a mighty demon that was slain by हरिः । कैटभ इति कैटभ + दिव + कृप् कर्त्तरि कैटभदिद् the slayer of Karabha उपपत्तम्—। तस्य । मयिषु मयिष्यन् कैटभसिन् &c are proper names of Vishnu । After महाप्रलय Hari enjoyed sleep (यश्निद्रा) for a very very long time His first creation was ब्रह्मन् who appeared seated on a lotus that sprang from the nasal of Hari । The Lord's Car was accumulated gave birth to two mighty demons मयु and कैटभ who at once made a rush towards ब्रह्मन् to eat him up । The Lord was aroused by the appeals from the terrified ब्रह्मन् and slew the demons । Com "नाभिप्रदग्धसुहृत्सुनतः सप्तदशमः प्रदमेन धावा । अमुं युगलोपितयान्निद्रा संदयः लोकान् पुनरोपिष्यन् ॥"—Rāhu

7. तपोधन &c—अभि + वा + ण + अच् इव अध्यात्म approach, visit. मम् + भू + अच् कर्त्तरि मर्द्धेव that which happens तप धनस्य तपोधन whose wealth is penance, कश्—। तस्य अध्यात्म the visit of the sage, इत्—। तत्र सङ्घातः arising out of the visit of the sage, मुद्मया । Or तपोधन आत्मनः सङ्घात इति तपोधन आत्मनः मम् + भू + अच् कर्त्तरि । Or again सङ्घातः इति मम् + भू + अच् अदत्त न सङ्घातः cause तपोधनाध्यात्म सङ्घातः अमम्, कश्—। Qual मुद । The latter is Mallis usual way of expounding such cases, it is difficult to see why he discards it here

Expl—Hari's eyes opened wide with joy at the sight of the sage who was like a second sun. But lotuses open at the sight of the sun. Hence Hari was rightly called lotus-eyed (पुष्परीकाक्ष) Also see *Prak*

Malli—निदाघति । निदाघम् उच्यते 'धाम' किरण यस्य तदोद्गमः ["निदाघा योऽप्यकालं स्यात्तस्यैवास्तुनोरपि" इति विग्रहः] अर्कम् 'इव' अवि-
द्वीकृतम्' अधिकतमम् 'सुनिम् (अभि) अभिलक्ष्य ["अभिरभासि" इति लक्षणे
कर्मप्रवचनीयम्] । "कर्मप्रवचनीयपुरु द्वितीया"] मुदा विकारम् उपपत्तौ
उपपन्न [कर्मप्रवचनीय निपातः] अतएव अविद्विता' प्राप्ता 'द्वी' यावत् न तदापि
["इकोऽपि विभक्तौ" इति सुभाषणम्] विविचने 'विभक्त ["नान्यन्माच्छतु" इति
सुभाषणम्] 'स' हरि' पुष्परीकाक्ष इति एव 'कृत्' अभवत् ["एवमन्विधने
श्रीविकारभावात् अस्या पुष्परीकसाधन्यात् पुष्परीक इव अक्षिणी यस्य इति अवयव-
सामे पुष्परीकाक्ष इति व्यक्तम् अन्वयस्योऽभूदित्यर्थः । विभक्त' 'कृताभवत्' इति
पदान्तरमुक्तस्य काव्यनिर्दिष्टस्य निदाघधामानमिव इति उपमासाधनत्वात् अन्तरादौ हि
भावने मुदरा'] ॥ २४ ॥

Notes on Malli

1. निदाघ means योऽप्यकालं, उच्यते and स्यादपि । 2. It is a कर्म प्रवचनीय in the matter of लक्षणे by the rule "अभि—" (*Char Fa*) द्वितीया is by the rule "कर्मप्र—" (*Char Cha*) 3. It ends with the अन्तर कर्म by निपातन (*Char Cha*) 4. The augment तुम् is by the rule "इको—" (*Char Fa*) 5. The तुम् is absent by the rule "नान्य—" (*Char Cha*) 6. Because the eyes displayed the character of the lotus from manifestation of beauty in presence of the sun, therefore the meaning of the constituents, viz, "One whose eyes are like lotuses" is seen here, so evidently he was rightly named पुष्परीकाक्ष । 7. Here there is intermingling of अक्षिणी as of अक्षि and अक्षिन् because the काव्यनिर्दिष्ट, of the kind in which the अक्षि is got from the sense of अक्षि, introduced by विभक्त and कृताभवत् is dependent upon the उपमा raised by निदाघधामानमिव ।

Sarg—द्वय इव द्वितीय अक्षिन् स मुनिः । तद्विधौ च हररक्षिणी मुतरा

विकृतं न दृष्टं । तन्मन्त्रं अविद्यां पुनरीकृतं इव अन्त्रं, कदमन्त्रया दृष्टदृष्टं वा ।
 विकृतं तदा स न पुनरीकृतं इति पुनरीकृतं नाम आसीत् ॥ २४ ॥

CHARCHA

1 निदाघ ८८—निदाघं दहते अनेन इति नि+दह+घञ् करणे
 निदाघम् that which burns, *i. e.*, hot, because a hot body burns,
 उष्णम् । निदाघं धाम अनेन hot rayed, *i. e.*, the sun, बहु—। तम् ।
 Dan case with मुनिम् । निदाघम् here in the neuter presents no
 anomaly because the rule "घञ्प्रत्यय" directs the masculine only
 when the affix is भवे । Comp ईषानि in "ईषान्दीपितुं मुनिसम्पदे
 न"—Bhatti

2 अधिदाघितिम्—दीघिति beam, glow &c. अधिस्ता दीधितय अनेन
 अधिदीधिति that which has acquired lustre, बहु—। तम् । Qual.
 मुनिम् । This epithet gives the reason why the sage was like the
 sun. The बहु—is by "वादिष्या धातुप्रत्यय बहुव्रीहिसत्त्वरपक्षोपपत्तिः"—(ante)

3 मुदा—मुद+ङिप् भवे मुद १०) तथा । ईप्ती वनीषा ।
 4 विक्लागम्—वि+क्लाग+घञ् भाव opening तम् । कर्म of the
 क्रिया in उपेयुषी ।

5 मुनिम्—अभि योने रथा । See next
 6 अभि—Stands for अभिलक्ष्य (aiming at) which is a transi-
 tive verb Its कर्म is मुनिम् । If we drop ल्य it is no longer a
 verb and cannot have a कर्म । It has a कर्म, hence it is called a
 कर्मप्रवचनीय—that which had declared a कर्म (कर्म प्रोक्तवान्) । It
 now gives द्वितीया in the लृट् (a m) which is no longer the कर्म ।
 The aim of विकृत्य क्रिया is मुनि । Here the rules are (1) "अभि
 रभादे"—अभि is a कर्मप्रवचनीय when लृट्, इत्यधुनाख्यात or लोप्सा ।
 implied (2) "कर्मप्र"—There is रथा in connection with a
 कर्मप्रवचनीय ।

7 उपेयुषी—उपेयय इति उप+इ+निट् स्थाने बहु उपेयिम् ॥ २४
 which attained ति (neuter 1st case dual), उपेयुषी । Qual विष्णोः ।
 Decline उपेयिम् thus in the neuter —उपेयि उपेयुषा उपेयिणि ।
 उपेयुषा &c like विष्णुम् । The fem is उपेयुषी । My नियतन here
 Malli refers to the rule "उपेयिवादिनाद्यानन्धान्य" ।

8 विनीचने—विनीचन आभ्याम् इति वि + लाच + लुट् करण eyes ते ।
कर्म of विभक्त which see

9 विभक्त—भृ + ण्व कर्त्तृणि carrying Qual स । विभन् is inad-
missible (see under चक्रासतम, sl 8) Here ण्व being a क्त in the
कर्त्तृवाच्य, the कर्म *i. e.* विनीचने remains अनुक्त । Yet we do not
get षष्ठी in it by the rule “कर्त्तृकर्मणो कृति” This is due to
the prohibition “न लोकाच्चादिनिष्ठास्वतर्धद्वयम्—” ।

10 अधिश्रित &c—अधि + श्रि + क्त कर्मणि अधिश्रित assumed अधि-
श्रिता यो आभ्याम् वच्— । ते । Qual विनीचन । Mail's rule means—A
neuter base ending in इ, उ, ऋ, ॠ takes नुम् before a सुप् begin-
ning with a vowel The प्रतिपदिक is अधिश्रितयि which ends in
इ and the सुप् here is चो (altered into इ), a vowel, hence अधि-
श्रितयिचो । Compare जस्वजनितश्रिय, sl 19 .

11 पुष्परोक्त &c.—पुष्परीक is white lotus Here by trans-
ference of अपुष्प is it means *i. e.* पुष्परोक्त । पुष्परीक (*i. e.*, पुष्परीक
इव) अक्षिणी वस् इति पुष्परीक + अक्षि + दच् समासान्त = पुष्परोक्ताच् । इति
गमै १मा । The rule for दच् is “वह्व्रीहा सकथ्यता स्वादात् दच्” ।

12 इति—This means एवम्, *i. e.*, अनन्त प्रकारेण । Do not say
इति means एतत् *i. e.* for then स्फुट् will become स्फुटम् । Construe
स स्फुट् अभवत् he became disclosed In what capacity ?—
पुष्परीकाच् इति *i. e.*, *is* पुष्परीकाच् ।

13 Voice—विभक्ता तन् स्फुट्यन् अभूत् । [Donot change
पुष्परीकाच्] ।

25 *Hari speaks smilingly.*

सितं सितिम्ना सुतरां मुनेर्वपुर्वि-

मारिभिः सोधमिवाद्य लभ्यन् ।

द्विजावनिज्याजनिमाकरांशुभिः ।

शुचिस्मितां वाचमवोचदधुतः ॥ २५ ॥

Frst—एव अनुत् शुचिस्मिता वाचम् अवोचत् [Now, with a plain
smile, Hari commenced to speak] Why do you refer to the
smile ?—सित मुने षड् सुतरां सितिया लभ्यन् अवोचत् [As he spoke,
the white person of the sage became whiter still, and that was

[because of the smile] How so ?—मौधमिव वपु विस्तारिभि दिज्ञावनि
जानिमाकरोयुभि मितिद्या लभयन् [Just as a white washed house
looks whiter when clothed in moon shine at night so the rays
from Hari's teeth exposed through the smile rendered the
white bodied sage whiter still] 25

Pros.—अथ अग्रात विस्तारिभि दिज्ञावनिजाणिमाकरोयुभि मित मुनेषु
मौधमिव मुतरा मितिद्या लभयन् शुचिधिता वाचन् अवाचन् ॥ २५ ॥

Eng.—Now, with an artless smile Achyuta uttered a
speech causing whiteness the more to attach to the (white wash-
ed) mansion of the white body of the sage through the spread-
ing rays of the moon in the guise of the rows of teeth 25

Le.—एकस्मिन् अग्रतः प्रेरय हास्यद मुनिषु कथा वदितवान् । तादात्म्येण
हस्तद्वारा वदन् विर अवाचन् नि २५ इति च लेखने प्रोक्तं । अत्र मुनिदेहं अधिकतरं च
कथितं भुवि ॥ २६ ॥

Epl.—See *Prot.* [Now with to speak Just as a
whiter still] 25

Mal.—मितमिति । 'अथ' सम्प्रदीपवर्गनामनरम् 'अग्रात' हनुकसा
'विस्तारिभि अभीष्टा प्रसरति ["वस्तुमाभीष्टा " इति विनि] 'दिज्ञावनि
दलपङ्क्ति ["दलविप्रापञ्चा दिज्ञा " इत्यमर] मेव व्याज कपट यस्य स
तद्वत् इत्यर्थः । स आसी निगाकरय । तस्य अयुभि' किरणे 'मित सम्भावयुभं
'मुनेषु' मौध प्रासादम् इव मुतराम् अव्यक्तम् [अव्यक्तात् (+ अव्ययघात्) आम्
प्रत्यय] मितिद्या' धावत्येन प्रयोज्यकला लभयन्' व्यापारयन (+ प्रापयन्)
अतिधवलरश्मिष्वथ [लभयन् यन्तापसजनप्रासादध्वन अव्ययध्वनात् "गतिबुद्धि—"
इत्यादिना अधिकक्षुल कर्मत्वम् । तदाह वामन —"लभेर्मयध्वनात् विषयतो कथं
कर्मत्वाकर्मत्वे" इति । प्राप्तापसजनस्यार्थे ऽ कर्मत्वमेव इति रहस्यम् । २५
इति तुमायम्] 'शुचिधिता वाचमवोधत्' उक्तवान् [कथा वच्य दश लृट् २५
सुटि वधादय] । "इव उम्" इतुमायम् मुथ । अत मौधमि १ २५
मितिद्या लभयन् इत्यसम्बन्धपातिशयोक्त दिज्ञावनिष्व जानिमा करोयुभि ३४ न ३ २
मलवनिपादनद्वयापञ्चम्य च मिथो नेरपस्यात् समुक्ति १ २५

Notes on Mall

1. चिनि is the affix by the rule "वृहलम—" (*Char*) . चिनि means दन्त विग्रह अष्टजः । 3. The affix is चाम after the अक्षय सु followed by तर । 4. Here लम is प्राप्ताय रति being subordinate so the root being prominently ^मरन्द, the अविकता does not appear as कम् by the rule "रतिवृद्धि—" (*Clar*) Thus says Yamana— As लम involves motion in its sense so with गिन् the अविकता may or may not be the कम् । The secret is if रति is prominent and प्राप्ति subordinate the अविकता *must* be the कम् । 4. Here there is concurrence of अन्तरा from independence of one another—of the लपसा in माधनिव the अतिशयोक्ति of the character of असम्बन्ध (?) in सितिवा लक्ष्येन and the अपह्नव (?) from the establishment of unreality by words such as वृत्त &c in विज्ञावलिङ्गाजनिमाकरागुभिः ।

Sara—एष हरिवाचमदद । तस्य च दशनागुभिः सुनर्धन्य वपुर्ध्वनन्तर दहती ॥ २५ ॥

CHARCHA

1. सितम्—सो + क्त कर्मणि सितम् white तत् । Qual वपुः ।
2. सितिवा—सित + इनिच् भाव सितिमा whiteness तत् । अनुदे प्रयोज्ये कर्मेरि श्वा । Thus—सितिमा अप लभन whiteness attaches to the body Adding चिच्—चतुत (चतुक्ता i.e. प्रयोजक) सितिवा (अनुदे प्रयोजकता, i.e., अविकता) वपुः लक्ष्यति । See लक्ष्येन below
3. सुतरम्—सु + तर + चाम् । Qual लक्ष्येन । Mall refers to the rule "किमतिङ् अक्षयत् चाम् अक्षयमर्धे"—When तर or तम् attached to किम् an एकगण word, a लिङ् or an अक्षय, चाम comes in provided the excess does not attach to a द्वन्द्व ।
4. विमरिभिः—वि + र + चिनि चामोल्पा कर्मेरि विमरिन् spread over pervading ३ । Qual विज्ञावलिङ्गाजनिमाकरागुभिः ।
5. लक्ष्येन—लभ + चिच् इह कर्मेरि । Qual चतुत । Mall's rule "मन्द" means that लभ takes चाम when an affix begins with a vowel follows but not in लट् लाट् लङ् विधिलिङ् and लिट् । For the rule "रतिवृद्धि" "प्रत्ययान्तद्वन्द्वकनाकर्मकाचामविकतां च चो"—see ante. The meaning of the quotation from

Vamana will be clear from his illustrations. As an example of प्रत्ययसंज्ञा रति Vamana cites "दीपिकासु कुसुमानि विकसन् लम्बाणि त्रिजिह्वं शशिधाम्" । Here the चलितम् form was कुसुमानि विकसन् लम्बाणि । In this लम्बाणि means प्राप्तिवन्ति, &c., there is घञि in the case. But what is understood by विकसन् प्राप्तिवन्ति &c. is the part of motion in the petals of the flowers is intended. If petals were in a certain position when closed and they moved away from that position to open. Hence motion (रति) is prominent and attainment of a new position (घञि) is subordinate. Thus the root is prominently लयर्थे and the rule "रतिबुद्धि—" applies. We therefore say शशिधाम् कुसुमानि (चलितम् कर्म) विकसन् लम्बाणि । His instance of प्रत्ययसंज्ञा घञि is this very verse from Magha. When we say सितिमा वपु लभते we mean सितिमा वपु प्राप्नोति, but is any motion, prominently implied thereby? No, motion comes in only in as much as सितिमन् which was absent is now present, which is motion by implication only. So the root is prominently प्राप्ताप and remotely लयर्थे, the rule "रतिबुद्धि—" does not apply and the (चलितम्) does not become कर्म. Hence चनात् सितिमा (चलितम् चलितम्) वपु लम्बाणि &c.

6 दिज्ज &c.—दिजाता इति दि + जन् + ड कर्त्तरि दिजा twice born, &c. teeth. The व in दि is included in the compound मुज्जा र्ज्जा अलभत । चावलि or चावली row वि + अज् + घञ् करण व्याज ७८ निशा करोति इति निशा + क् + ट कर्त्तरि निशाकर moon. दिज्जानाम् चावलि दिजावलि इतन्—। निशाकरस्य अश्व, इतन्—। दिजावलि व्याज एवाम् दिजावलि व्याजा in the guise of the row of teeth, वद्—। ते एव निशाकराश्व, कर्मधा—। ते । श्या in the करण of the क्रिया in लम्बाणि ।

7 श्वि &c.—श्वि pure &c., artless श्वि + क् भावे वित smile श्वि क्षितमस्याम्, वद्—। ताम् । Qual वाचम् क्षितपूर्वाभिभाविता is a महापुरुषलक्षण ।

8 अशोचन्—इ or वच् + मुद् + तिप् । Conj App There is no tautology in वाचम् अशोचन् because here वच् is qualified by

गुचिच्छिताम् Even in the absence of the epithet it could be argued that as the speech (वाच) is detailed below we might say—वक्ष्यमाणा वाचम् श्रोतव्यम् and thus avoid tautology

1. *Force*—अनुतिष्ठन् लक्ष्यता गुचिच्छिता वाक् श्रोतव्यम् ।

10. *Remark*—Here comparison is implied of वपु with साध and of दिङ्मात्रम् with निष्ठाकर । Put निष्ठाकर is treated as identical with निष्ठाकर while वपु is left distinct from सौध । This sounds harsh and will take a lot of defence

26. *Hari describes the sight of Varada sight*

हरत्यघ सम्प्रति हेतुरेष्यत शुभस्य पूर्वाचरितै कृत शुभै ।

शरीरभाजा भवदीयदर्शनं व्यनक्ति कालव्रितयेऽपि योग्यताम् ॥२६॥

Prak—What did Hari say?—भवदीयदर्शनं शरीरभाजा योग्यता व्यनक्ति [When a mortal is favoured with a sight of you the fact proclaims his fitness for it] How so?—पूर्वाचरितै शुभै कृत भव दीयदर्शनम् [He must have acquired merit by pious deeds in the past and is now rewarded with a sight of you] Past merits do indeed procure worthiness—भवदीयदर्शनं कालव्रितयेऽपि योग्यता व्यनक्ति [Such a sight secures worthiness not only in the past, but in the three stages of time—past present, future] How is that?—सम्प्रति अत्र हरति [Well in the first place the sight is procured by Past worthiness which speaks of the past As for the present does not the sight itself forthwith cleanse the seer of all sins?] True but what of the future? एष्यत शुभस्य कृत भवदीयदर्शनम् [The sight removes sin as well as ensures blessings in the future] 36 .

Prose—भवदीयदर्शनं शरीरभाजा कालव्रितयेऽपि योग्यता व्यनक्ति—सम्प्रति अत्र हरति, एष्यत शुभस्य कृत, पूर्वाचरितै शुभै कृतम् ॥ २६ ॥

En—Thy sight discloses worthiness of the embodied in all the three stages of time—(1) removes sin in the present causes blessings to come is caused by merits earned in the past 26

Gen—हरत्यघ सम्प्रति हेतुरेष्यत शुभस्य पूर्वाचरितै कृत शुभै । शरीरभाजा भवदीयदर्शनं व्यनक्ति कालव्रितयेऽपि योग्यताम् ॥२६॥

Prak — See *Prak* and *Eng* above.

Mall — हरतीति । भवदीयदर्शनशरीरभागां दृष्ट्वाम् इत्ययं [“भजो न्वि”] ‘कालवितय’ भूतादिकालवितये ‘अपि योग्यता’ परिवर्तता ‘अनक्ति’ गमयति । कुत ? ‘सम्प्रति’ दशनकाल ‘अथ’ पाप ‘हरति’ । ‘उच्यते’ भाविन ‘शुभस्य’ देवस्य हेतु । तथा ‘पुत्राचरित’ प्रायशुचिते शुभे सुकृते ‘कृतेम्’ । एव नैकानिदृशे कार्यत्वन कारकत्वन च पुमि सुकृतसमवायम् अवगमयते* । अत एतादृश दर्शन कस्य न प्राप्तम् इति भावः । [अथ हरतीत्यादिवाक्यवयस्य अथस्य शरीरत्यादिवाक्यवयोरुक्त्या साक्षाददृष्टुं कार्यनिद्रमलङ्कारः] ॥ २६ ॥

Notes on Mall

1. We have here न्वि by the rule “भजो न्वि” । 2. एवम् &c — Thus it indicates an assemblage of merits in the individual, in all the stages of time, as cause and effect 3. अथ &c — Here the अथङ्कार is काव्यनिद्र of the kind in which the हेतु is got from the import of a sentence because the sense of the three sentences हरति &c is put up as the हेतु for what is said in शरीरभागां &c.

Sara—दृष्टा भवान् इति विध्वंसि कालपु दक्षिण पुत्रप्रसरं गमयति । आदौ सादत भूत सुकृत कृतभासीन् तेनैव जात दर्शनम् । ततो वरंरुग्ने पापघ्न भाविनि च कान्ते मङ्गलम् ॥ २६ ॥

CHARCHA

1. सम्प्रति—अव्यय meaning अधुना present time

2. उच्यते — आ + इ + लृट् ध्याने गृह (ग्रह) = उच्यन्ते to come. तस्य । Qual शुभस्य । एति, हेतु, अहात्, इगय etc.

3. पूर्व &c — आ + चर + क् कर्माणि आचरित practised पूर्वम् आचरितानि पूर्वाचरितानि practised in the past सुप्रमुखा, ते । Qual शुभे । पूर्व in such compounds usually appears last as in “क्षिप्रवभ्रवती मया परिणीतपुत्रा” — *Sakuntala* Act V. But such a position is only आपित by the rule “भूतपूर्वे चरट्” and nowhere विहित in Iapin. Hence as “आपकसि न सुवत्” — what is only आपित is not universal — so पूर्वनिपात, as here, is also available Comp. “पुत्राचरित दधी” ख हि परिवर्तते” — *Sakuntala* Act VII

4. शुभे —शुभते इति शुभ + क कर्त्तरि शुभाणि that which is proper ; hence blessing' as in ऐश्वर्य शुभस्य above also merit as here ते ।

5. शरीर &c —शरीर भजन्ते इति शरीर + भज + त्वि कर्त्तरि शरीरभाज. those who accept a body ; i. e., born उपपदत— । तेषाम् । देहिनाम् The soul is not affected by पाप or पुण्य unless it is embodied Hence शरीरभाजाम् is a significant epithet here

6. भवदीय &c —भाति इति भा + डक् भवान् thyself भवत इदम् इति भवत + इ भवदीयम् of thee ह्य + लाट् भाव दर्शनम् &c ' भवदीय दर्शनम्, इतत्— । भवत्कर्मक दर्शनम् इत्यर्थः । Nom to व्यक्ति ।

7. व्यतिष्ठि—वि + च्छ + लृट् तिप् discloses चनक्ति, आनय, चित्रयति —चक्षति, आधोत ।

8. काल &c —वयं चक्षयश्च चक्ष इति वि + तयप् वितयम् a triad. कालानां वितयम् इतत्— । तस्मिन् । The two here should not have been compounded because the emphasis is on वितय । कालानां वितयपि ननु केवलं भूत वक्तव्यं भविष्यति वा । As it stands it is liable to be interpreted as कालवितयं यदि न तु केवलं दर्शितय ।

9. योग्यताम्—योग्यम् चक्ष इति युज् + क्त्य कर्मणि योग्य pure (Vallī), worthy तस्य भाव योग्यता । ताम् ।

10. Voice— दर्शनेन योग्यता व्यक्तम् । द्विर्न द्वेना (भुवने) जनन (भुवन) ।

11. Remark—The idea is neither original nor a very happy one (cp. “द्वय विकल्पेन सहस्यपानि” “अनात्रपक्षोपचये” राधा) &c.—Kirt III It amounts to attributing to past merit efficacy for all times because whatever comes out of the stage's visit is really due to what procured that visit The doctrine checks all incentive to fresh exertion and is pernicious See how differently Kalidasa expresses himself on a similar occasion— “उदति पूर्वं कृमुमं तत् फल घनोदय प्रकृतं दर्शनं ययः । निमित्तं निमित्तकं ययं कमलं प्रसादं परम् मन्दः ॥”—*Sakuntala*, Act VII

27. Same idea continued

जगत्पथ्यामिमहस्रभानुना न यच्चियन्तुं समभावि भानुना ।

प्रमद्य तेजोभिरमर्यता गतैरदस्वया नुवमनुत्तमं तमः ॥२७॥

Pris—जते चक्ष चक्षुः तम सरं नुदम् । The gloom than

which none thicker exists—the gloom of ignorance—has been dispelled } thee } How?—प्रमद्य अमध्यता गते तेजोभि [By throw } out a immense mass of light } It seems to be a peculiar sort of gloom—यत् तम निवन्तु भावुना न समभावि [It was the gloom which the sun could not remove }, How could the sun remove it?—अपय्यात्रसहस्रभावुना भावुना न समभावि [He could not } His thousand rays were of no avail against it } 27

Prase—जगति अपय्यात्रसहस्रभावुना भावुना यत् तम निवन्तु न समभावि अनन्यमप्यद (तम) अमध्यता गते तेजोभि प्रमद्य त्वया नुदम् । Or—जगत्... (तम) प्रमद्य अमध्यता नुदम् १ २०३

For—This unsurpassed gloom in the world, which the sun with an inefficient thousand of rays was unable to check, has been forcibly quelled by thee with lights that attained countlessness (Or—has been quelled, lights that forthwith attained countlessness) 27

For—य गारव वे अज्ञान अकारि तस्य त्वं हारि अकर्मण्य किञ्चनहस्तं दूर करिते पादवे नहि, ताहा अ पनि अनस्त किञ्चन कटिदि दूर करिहारेन । २१ ।

For—The sun fights gloom in the world but he cannot touch the gloom of ignorance How can he, with but a poor supply of a thousand rays that are all used up in combating physical gloom So unto you devolved the task of relieving the mental gloom and, provided as you are, with countless rays, you succeeded quick and very well in your work. 27

Mall—जगतीति । ‘जगति अपय्यात्रा’ अपरिच्छिन्ना ‘सहस्रं भावुना’ अशतो यस्त तम ‘भावुना’ अर्थेण [“भावुनोऽकैहराशय” इति वैजयन्ती’] ‘यत् तम निवन्तु निवारयितुं न समभावि’ न शक्य [भावि नुद] अविद्यमानम् उक्तम यस्मात् तत् ‘अनु ज्ञान अबाधिकम्’ ‘अद तम’ भीहामिकम् ‘अमध्यता गते तेजोभि प्रमद्य त्वया नुदम्’ इति । अत आत्यदगर्भो भवान् इति भाव [“नुद विद—” इत्यादिना विख्यात् निहानत्वभावः । अथ उपमानादानीमुनिराधिकाप्रतिपादनान् व्यति-
शेकान्तरः] १ २०३

Notes on Malli.

1 भानु means चर्क हर, अग्नौ । 2 The ऋ becomes न option-ally by the rule "नुदधिद"—(Char.) 3 Here the अनङ्गार is व्यतिरेक because the sage is spoken of as having surpassed the sun which is the standard of comparison

Sara—जगति वाद्य तमो भानुना निरस्यत सत्यम्, आभ्यन्तर तु भवति ॥२७॥

CHARCHA

1 जगति—See sl. 1 for detiv. of जगत् । अधि तमो ।
2 अपय्यात &c—परि + अप + ऋ कर्मणि पय्यात gone all round, hence परिच्छिन्न measured Comp. "परिच्छिन्नभावविर्द्धिर्न मया न च विदुः"—*Lun. na* Or—received all round i. e., received in full hence प्रचुर enough sufficient Comp "पय्यातपुष्पवका-वनसो", "गङ्गापय्यातकलो नलिन्या" &c न पय्याता अपय्याता unmeasured all measured (Malli) insufficient नजतम्—: सहस्र one thousand, अपय्याता सहस्र भानव जस्य having an all measured (परिच्छिन्न) thousand of rays (Malli) Or, having an insufficient thousand of rays, वच—: तैव । Qual. भानुना । Note that the two different interpretation of अपय्यात as above ultimately yield the same meaning

3 निदनुज—नि + दम् + तुमुन् भावे to check

4 समभावि—सम् + भू + लुङ् भावे । अनुजकता is भानुना ।

5 प्रसज्य—अव्यय meaning वदान । Construe प्रसज्य अनङ्गार तम् or प्रसज्य नुदम् ।

6. अपय्याताम्—परिच्छिन्ना मया जस्य समदम् countless, वच—: तस्य भाव समता । तस्य । Note the contrast—The sun has only one thousand rays, you have a countless number Hence you succeed where he fails.

7. अद—Malli construes दत्त तम्. निदनु न समभावि, अद तदा नुदम् i. e., he takes दत्त and अदम् as correlatives. But दत्त and तदा are usually deemed as correlative—"दत्तदोदिर्नमस्तु" । We therefore avoid connecting दत्त with अदम् by a different construction thus :—अनुजसम अद तस्य तदा नुदम्, न भानुना निदनु न

सम्प्रदायद्वारा समाधर्मव्यवस्थापकतया जगत्प्रतिष्ठादितुना मवाहृता दर्शनं कस्य न
 द्वाध्यम^१ इति भावः । [अतः यजमानमाध्वन्यात् अर्चयितुं प्रवृत्तविपर^२ (१)
 इत्याह] ॥ २८ ॥

Notes on Malli.

१ एकत्र &c — In one case through study and in the other
 through endlessness. २ Who should not be proud of a
 visit from people like thee who contribute to the stability of
 the Universe by regulating right and wrong through the insti-
 tution of the schools of Sruti? ३ This is a श्रुति regarding
 the subject matter (?) and the provident householder) because
 of similarity in words only.

Sara—see Malli—श्रुतिसम्प्रदाय इति भावः ।

CHARCHA

१ प्रजा &c — प्रजाता इति प्र + जन ड कर्मेरि भूत प्रजा *creation*,
 also *offspring* यस्य welfare प्रजानां चेतः, इत्यन्तः । प्रजाचितं कृतवान्
 इति प्रजाचित + कृ + क्तिप् भूति कर्मेरि प्रजाचितकृत् one who acted for the
 good of the creation (also—for the good of his progeny), उपपद-
 तत् । तत् । Qual प्रजाश्रुता । The reference is to a *past* act, so
 the क्तिप् is भूत also it is after कृ । Yet the rule “मुकसपाप—”
 (see sl 14 under अणुश्रुताम्) is no bar, because that rule im-
 plies three restrictions only, viz.—(a) If the उपपद^१ is any one
 of मु कर्मेन् &c, the root being कृ and the affix in the past
 (भूत), we must have क्तिप् and no other. Thus कर्मे कृतवान् gives
 कर्मकृत् and not कर्मकार with अण् । (b) With the same उपपद,
 and the affix क्तिप् in the past (भूत) we must have the root कृ
 and no other. Thus पाप कृतवान् gives पापकृत् with क्तिप् but पाप
 कृतवान् gives पापमात्र with अण् । (c) With the same उपपद, root
 and affix we must have the क्तिप् in the past (भूत) and in no
 other tense. Thus पुण्य कृतवान् gives पुण्यकृत् with क्तिप् but पुण्य^२
 करोति or करिष्यति yields पुण्यकार, with अण् । We have therefore—

(i) restriction of affix (क्रिवेव), (ii) restriction of root (कृञ् एव), (iii) restriction of tense—भूते एव) । But the उपपद is not restricted In other words if कृप् is to be attached to कृञ् in the past (भूते) the उपपद need not be सु कर्मन् &c It is available with any उपपद whatever Hence प्रजावत् कृतवान् प्रजावत्कृतम् । “आदि चैव इति नियमाभावात् अन्वित्रपि उपपद कृप् । शक्यत्वं, भाव्यत्वं”—*Bhatleer*

2 प्रजासृज्—प्रजा सृजन् इति प्रजा + सृज् + कृप् कश्चि भूय प्रजासृज् the *Creator* also the *promoter* उपपदतत्—। कृप् च इति कृप् । तत् । Decline प्रजासृज्—प्रजासृज् । प्रजासृज्भ्याम् । प्रजासृज्भ्यम्—प्रजासृज्भ्यम् । रञ्जसृज्भ्याम् is seen in the Bhashya hence avoid प्रजासृज् &c भव्यप्रमाणान् “किन्मध्यम्य कृ” इति कृत्वा बाधित्वा वृद्धादित्वात् य ततो जगत्वन उ ।

3 सुपाथ &c—सुपाथ also *strong* पाथ *pers n* also vessel, नि + धि + घञ् भाव निधय । *spatio* al o *depositing* निर् + धा + कृञ् + चश् कश्चि निराकुल ea y, unconcerned चक्षुः mind सम्भन पाथम् सुपाथम् *ortho recipient* also *strong vessel* प्रदितम्—। तच्चिन् निधय *spatially to a worthy recipient* also *placm. in a strong vessel*, सुदुपाथ । निराकुल आका अस्य निराकुलान्, वर—। सुपाथनिधयेन निराकुलान्, सुदुपाथ । तत् । Qual प्रजा सृज्

4 मदा &c—मदा always, चक्षुः । उप + धृञ् + घञ् भाव उपधा *impant*, al o *draft* मदा उपधा मदुपाथ । तच्चिन् । भवे दमो ।

5 दृष्ट—*st-ht*, also *hea* । Qual निधि ।

6 चक्षुः—चक्षुःस्य चक्षुः, वर—। Qual निधि ।

7 निधि—नि + धा + कृ चक्षुःस्य receptable also one of the well known निधि such as *गङ्गा* निधि *पद्म* निधि &c.

8 वृत्तान्—वृत्तान् इति वृत् + कृञ् कश्चि वृत्त the Vedas ताम् ।

9 धन &c—धन + धृञ् भाव धनम् *accession, accumulation* धनम् धनम् *accession of wealth*, वर—। ताम् । धनम् धनम् = धनम् धनम् धनम् the wealth accumulated This is by the maxim—धनं धनं धनं धनम् ।

10 इत्—इत् निराकुलान् प्रजासृज् ताम् चक्षुः दृष्ट निधि कृतम् ।

पचान्नरप्रसिद्धी" इति यद्यव्याख्यानात्^१] ययसि विषय 'केन लब्धत' न कनापि इत्यर्थः । कृताद्यताया इवत्ताभावात्^२ इति भावः [भावे लट्] ॥ २६ ॥

Notes on Malli

१ इयमुन् is the affix by "द्विवचन—" (*Char*) डीप् is attached by "उजितश्" (*Char*) गुरु b=corner सर by "प्रियस्थिर—" (*Char*) The व्याख्यान says ययसि implies पचान्नर (alternative) and प्रसिद्धि (notoriety) २ Because there can be no limit to the sense of satisfaction

Sara—दर्शनमेव कृताः पुनः यवत् कामय । सन्त्य प्रभूतमपि संज्ञकं लब्धयः ज्ञानम् ॥ २६ ॥

CHARCHA

- १ विनोक्तन—वि + नोक्त + नृाट् भावे विनोक्तन st_{ht} तेन । २१ करणे ।
- २ एव—अवधारणे । Adds emphasis to विनाक्तन । Just a glimpse of you and I am cleared of sin
- ३ तव—कर्मणि यही owing to the कृत् in विनोक्तन ।
- ४ कृतार्थ—यद्य object प्रयोजन he means the object of life कृतार्थं यद् यद् one whose end is gained वच्— । The end of every desire is satisfaction of soul See next
- ५ निवर्हित etc—नि + वच् (हिसयां भ्वादि) + ञ् कर्मणि निवर्हित desroyed, removed चङ्म् s n निवर्हितम् यद् यद्नेन that which has removed s n, वच्— । तेन । Qual. विनोक्तन । Removal of sin ensures salvation So this epithet explains how he is कृतार्थः ।
- ६ ह्यदि—Still । e., though कृतार्थ though I have nothing else to desire, yet This indicates that what follows is superfluous or incongruous
- ७ सुश्रु—श्रु + मन् + च कर्मणि d sious of hearing Pred. adj. to चङ्म् ।

८ शरीरम्—शरीर momentous इतिग्रन्थं शरीरं इति शरीरं + इयमुन् + डीप् कृतार्थम् = शरीर + इयमुन् + डीप् = शरीर + more momentous यद् । Qual.

30 *Harishchandra about his arrival there*

गतस्मृहोऽप्यागमनप्रयोजनं वदेति वक्तुं व्यवसीयते यया ।

तनोति नम्रामुद्रिताम्भोरवो गुरुस्तवैवागम एष घृष्टताम् ॥३०॥

P a — एवं च यमन एव न तं घृष्टं तनोति [The fact that you have come, reason for or at least the name] Which emotion is it?—यया अगमनप्रयोजनं वदेति वक्तुं व्यवसीयते तं घृष्टताम् [I am about to tell you about it of your visit. This is emotion only, me and you, and I am told by your visit] Why do you call this grief?—इत्यर्थः—यया वद इति वक्तुं व्यवसीयते [It is unnecessary to be asked to know that you are past all desire. I ask you to object to the visit. The actions of one without desire must be without object. The actions of the subject after the object are self-contradictory and are] How is my visit reason for this?—यया अगमनप्रयोजनं एव न तं घृष्टं तनोति

[I have said even with me I have no more to say on my own impulse and hence I am sure that perhaps there must be some reason for your visitation.] 30

Pros—गतस्मृहोऽप्यागमनप्रयोजनं वदेति वक्तुं व्यवसीयते, अगमनप्रयोजनं एव न तं घृष्टं तनोति ॥ ३० ॥

En—The might approach itself from which has sprung the force of self-impulse prompts me to impudently try to tempt to speak thus—“Tell me the object of thy visit though with all due excuse.” 30

1 n—यया अगमनप्रयोजनं वदेति वक्तुं व्यवसीयते तं घृष्टताम् [I am about to tell you about it of your visit. This is emotion only, me and you, and I am told by your visit] Why do you call this grief?

Ex—See *Pros*

1 n—यया अगमनप्रयोजनं वदेति वक्तुं व्यवसीयते तं घृष्टताम् [I am about to tell you about it of your visit. This is emotion only, me and you, and I am told by your visit] Why do you call this grief?

अथाहं धृष्टता तनोति विस्तारयति [तनु विस्तार । नन् । मवतो नि स्पृहतेऽपि
विस्तारप्रवृत्तः प्रयोजनस्य सा मावकाग प्रश्न इति भावः ॥ ३० ॥

Notes on Malli

१. नन् & attached भाव after the root मा । २. You have
conjectured but as the wise do nothing without an ob-
ject there is room for my question.

Said—अथ मद्रः स मनसामगोचरोऽपि भवान् आगत इति आत्मनि जानादरो
धृष्टाऽस्मि संज्ञा । तथा निरोद्धाऽपि भवान् किमोद्धत इति प्रष्टुमिच्छामि ॥ ३० ॥

CHARCHA

१. गत &c—गत past स्पृह+अङ् भावे स्पृहा desire. तथा
स्पृहा अस्मि one who has nothing to ask for, वद—। Qual तम्
understood

२. आगमन &c.—प्रयोज्यत अनेन इति प्र+पुञ्ज+णिच् लुट् करण प्रया
जनम् object आगमनस्य प्रयोजनम् the object of the visit, इतन्—। तन् ।

३. व्यवमीयत—वि+अव+सी+लट् त भावे being tried. अति,
ससा, सास्यति, अमात् असासीत् । Nom यथा ।

४. तनोति—तन+लटि । तनोति तनुते, तनान तेने, तनिष्यति—ते,
अतनोत्—अतानीत्—अतनिष्ट—अतत ।

५. न—The plural for the singular and dual is optional by
the rule “अथदी द्योश्च” ।

६. उदित &c—Malli takes उदित in two ways—(a) उद्+इ+क्
कर्त्तरि उदित arisen, (b) वद+क् कर्मणि उदित declared. गृह+अण
गौरव esteem, importance The exposition is different with (a)
and (b) Thus आत्मनि गौरवम् आत्मगौरवम् self esteem सुप्तम् ।
उदितम् आत्मगौरवम् अनेन अथात् वा through which has come self
esteem, वद—। Or आत्मनो गौरवम् आत्मगौरवम् own importance,
इतन्—। उदितम् आत्मगौरवम् अनेन that which has declared its own
importance, वद—। Qual आगम । This exposition does not
suit our case. Malli wants to say—That which has declared
my own importance But आत्मन् cannot be twisted here into
that sense. If we say आगम. आत्मगौरवं वदति the आत्मन् clearly

goes with चाग्रम , so in चाग्रम उदितान्मगीरव which is only another form of the first statement, the चाग्रम belongs to चाग्रम । उदित from वद् should therefore be rejected

7. चाग्रम — चा + ग्रम + अप् भावे चाग्रम visit

8. घटताम्—घृत् + क कर्भरि घृष्ट impudent, तस्य मात्र घृष्टता impudence ताम् । The impudence lies in asking for the purpose of one who is purposeless. See *Prak.*

9. *Voise* — “सतस्युर्दण उदयताम्” या न्यवमति यद्वयन मुरणा एतेन तव चाग्रम मा घृष्टता तस्येति or ताग्रत ।

Remark—For similar sentiments see introduction page 3

31 *Varada replies*

इति ध्रुवन्तं तमुवाच स व्रती

न वाच्यमित्यं पुरुषोत्तम त्वया ।

त्वमेव साक्षात्कुरणीय इत्यत

किमस्ति कार्यं गुरु योगिनामपि ॥ ३१ ॥

Prac—इति ध्रुवन्तं त स व्रती उवाच । What did he say ?—हे पुरुषोत्तम त्वया इत्यं न वाच्यम् [You being the Soul Supreme you should not say so] Well, then what is your object ?—योगिनामपि चत गुरु कार्ये किमस्ति [You say so because I am a Yogin But for a Yogin too no momentous object can exist except this] Except which ?—त्वमेव साक्षात्कुरणीय इति चत । Except the fact that you are to be realised, I have come to see you, Your sight is the only object with all Yogins] 31.

Prose—इति ध्रुवन्तं त स व्रती उवाच—हे पुरुषोत्तम त्वया इत्यं न वाच्यम् । योगिनामपि त्वमेव साक्षात्कुरणीय इत्यत, गुरु कार्ये किमस्ति ॥ ३१ ॥

Eng—To him who was talking thus the ascetic replied—O Soul Supreme, you must not speak thus. What important aim is there of ascetics even, barring this, that you are indeed to be made manifest to their senses ? 31

P. १—“इति वदन्तं तमुवाच” इति वदन्तं—इ पुरुषोत्तम, वदन्ति वत् वदन्ति वत् । वदन्तं वदन्ति वत् इति वदन्ति वत् वदन्ति वत् वदन्ति वत् । ३१ ।

Mall — इति भुवन्तस्मिन् । इति भुवन् त' हरि 'स व्रती मुनि 'उवाच' ।
 किमिति — न पुरुषाणाम् पुरुषश्च यत् ["न निहारणे" इति षष्ठीसमासप्रतिषेधः]
 'तथा इत्य' गतस्य ह्यसि' इति न वाच्य निष्पृहस्यापि अतः प्रयोजनसम्भवादिति
 भावः तत्त्वम् — योनिनामपि त्वमव साक्षात्करणीयः 'द्रव्यचोक्तस्य' इति अतः
 अस्मात्प्रकृतं गुरु क' यः किमिति न किञ्चित् इत्यर्थः । तस्मान्न प्रयोजनान्तरप्रदावकाशः
 इति भावः ॥ २१ ॥

Exp — See *Pras* and *Eng* above.

Notes on Malli

1 १ पञ्चातमपुरुष is prohibited by the rule "न निहारणं"
 (*Charcha*) 2 No there is no room for a query after any
 other object

Sara — भवन्तुसाक्षात्कार एव परमं प्रयोजनं तत् किमिति प्रयोजनान्तरं तर्क
 यसि ॥ २१ ॥

CHARCHA

1 इति — Thus or this Refers to the immediately pre-
 ceding sloka not the whole speech

2 भुवन्तम् — वृ + ञ्ठ कर्त्तरि भुवन् speaking तम् । Note the
 वर्तमानकालः । It implies that Hari had not finished his speech
 when the sage interrupted him Here we can say neither that
 the कर्त्तव्य of the speech goes to the व्रता nor that it does not
 go to him — there is no question about the काल at all Hence
 we may use the अस्मिन्पद or परस्मैपद indifferently In the अस्मिन्पद
 we get उवाचम् with ज्ञानच ।

3 व्रती — व्रतः vow, १८, the vow of asceticism तदस्य अस्तीति
 व्रत + इति भवत्येव । Nom. to उवाच (वृ or वच + लिट्प्रत्ययः) ।

4. वाच्यम् — वच + ञ्ठ भवि (अविबलित कर्म root) to speak. If we
 attach ञ्ठ कर्मणि then we have वाच्यम् utterable and वाक्यम् speech,
 sentence The change of व into क in connection with ञ्ठ १८
 व्यवस्थित (restricted) by the rule "वचोऽण्यस्यसंज्ञावाच्यम्" ।

5 इत्यम् — अनेन प्रकारेण इति इदम् + णम् । Thus अथय । This

shows that वच here is treated as वचर्मन् because न वाचमित्यत्र वाच means—you must not *speak thus*, not you must not *say this*

6 पुरुषोत्तम—पुरुष soul उद्+तम् उत्तम the highest, पुरुषेष्ट देव पुरुषोत्तम the Soul Supreme नित्यसनाम् of the *इत*—class तत् सर्वज्ञः । Here Mallis वाक्य does not contain the word उत्तम, *तत्*, he gives वसुपदविग्रहः । The reason is he takes the word as *सुधा*, and *सुधा* has no वाच—“सुधा समुदायोपाधि । तत्र नित्यसनाम् एवयम् । न हि वाक्येन सुधा ख्यत — *Vrit* । “नित्यसनाम् नित्यसनाम् यस्य विग्रहो नास्ति”—*Bhishya* *इत*—is available by the rule “सुधायाम्” । But this will not hide the *इत* from the compound because अनुक् सन्तो is enjoined in such cases by the rule “इवदन्तु सवयम् सुधायाम्” । The final form then is पुरुषोत्तमः । The difficulty may be met by treating the word as an ordinary compound and not a *सुधा* । Thus पुरुषोत्तमः पुरुषोत्तम, सुधुमुपा । We call it सुधुमुपा because *इत*—is no longer available । The sense is the *highest* ; and as there can be but one *highest*, it serves all the purposes of a *सुधा* though it is an ordinary attributive Mallis remark “न निडा—” is to explain why he avoids the *वही*— । He means this ‘there is निहारण in this case and both *वही* and *सुधुमुपा* are proper विभक्तis in पुरुष । But with the *वही* we cannot have a *इत*—owing to the prohibition “न निडा—” । Hence the necessity of a *उत्त*— । This is misleading. According to *चैष्ट* there is no निहारण here. Simultaneous presence of three things are necessary for निहारण—(i) the part singled out (*निडाद्यन*), (ii) the whole, (iii) the basis of selection (*निहारणहेतु*) These three are not present here. So it is a case of *देव वही* and the prohibition does not apply. Thus पुरुषोत्तमः देवः पुरुषोत्तमः as a *सुधा*, or पुरुषोत्तमः उद्+तम् पुरुषोत्तम an ordinary attributive which serves the purposes of a *सुधा* (See above). Do not forget that even with निहारण there is no bar to compounding पुरुषोत्तमः देवः or पुरुषोत्तमः उत्तमः पुरुषोत्तमः, only the समास is not a *इत*—but a सुधुमुपा । The prohibition is of *इत*—only, not of सुधुमुपा also.

back 2 It is a e earl ng vo: is मोक्ष as is seen from such
 3 Hence it follows that you have to be
 4 This follows from
 5 —Attains salvation on knowing Him, there is
 6 The implication is that as to one
 7 and fleeing through some forest,
 8 some safe place offers security so to the मुमुक्षु is
 9 (1 e s d t of) by f

Sutra—त्वा प्रयत्नं चिन्ता मुमुक्षुणा पया । तमतीत्य यदि कश्चित् त्वा
 प्राप्य तत्र न स पुनरावर्तनं अता, त्वा प्राप्य ॥ ३२ ॥

CHARCHA

1 त्वा ॥ ३२ —उद् + च् (गतीं क्रादि) + कर्त्तृ कर्त्तरि उदीर्णं gone up
 2 उद् + घञ् करणं राग passion, desire प्रति + कश् +
 3 कश्चि प्रतिशब्दक hindrance also robber उदीर्णं राग the pas
 4 ns unrestrained कम्पा— । स प्रतिशब्दक च्छिन्, बहु— । तम् । Qual
 5 मोक्षपदम् (1 ich see

2 तने —इत् in the अनुक्त कता owing to the खल् in तर्गमम् ।

3 अभीक्ष्णम्—अव्यय meaning पुन पुन । Qual the क्रिया in चुम् ।
 See next Here the sense is 'not being often चुम्', १ ८, the नञ्
 should go with अभीक्ष्णम् । Hence instead of अभीक्ष्णम् अचुम्भतया we
 should say अअभीक्ष्णचुम्भतया । Put the sense is clear Hence the
 समास of नञ् with चुम् may be allowed सापेक्षत्वेऽपि गम्यताम् समास ।

4 अचुम्भतया—उद् + कर्त्तृ कर्मणि चुम् practised also beaten नञ्
 अचम्भ, नञ्त्तम्— । तस् भाव, तथा । इतीत्या । See मोक्षपदम्

5 अतिश्रमम्—अति + श्र + म + खल् कर्मणि impassable श्रम ।
 Qual माल्पदम् । “न लाक्षा—” (App) इति यतो निषधान् तने इति अनुक्ते
 कर्त्तरि द्वितीया एव ।

6 अवेतुम् = See अमुपयुता, si 24

7 भावपदम्—नालणम् इति मोक्ष + चिच् स्वायें + घञ् भवे मोक्ष sal a
 tion, also escape मोक्षम् पया मोक्ष + पयिन् + च समासाल मोक्षपद
 road to sal-ation also way of escape इत्यन्— । तम् । The समा
 स ल is by the rule “कृत्पुत्र्ध्वपदामञ्च” (ante) Owing to the

double meaning of मोक्ष the epithets also have two senses Thus (i) मोक्ष=salvation प्रतिरोधक hindrance, अचक्षुः unpractised मनस्विनः good hearted, अपाय fall (ii) मोक्ष=escape, प्रतिरोधक robber, अचक्षुः unbeaten मनस्विनः stout hearted (this suits both cases), अपाय danger “न लोके—” इति पक्षी निवेद्यन् उपेयुः इत्यमरः अत्रुक्तं कर्मणि द्वितीया एव

8 मनस्विनः—मनः कस्य चमि प्रशंसम् इति मनस + विनि मनस्वी stout hearted इत्यमरः । मत्वर्थोऽपि affixes may be attached in different senses thus —“भूमनिष्प्रशंसाम् निवृत्त्यर्थेऽतिशायम् । मस्यैव निवृत्त्यर्थं भवति मनुवादय ॥”

9 अदभुमि—अद १५ an adjective here meaning प्राप्य that which is to be reached अथा भूमि destination कर्मधा— । Or अद front अये भूमि the goal ahead मृदभुमा ।

10 निरपय १८ —अप + अय + घञ् भावः अपयः a step back fall, or, अप + अय + घञ् करणे अपाय danger मम + शि + अच् भावे संशयः resort निरत अपयः अकात् निरपयः per seant (मोक्ष=salvation), also safe (मोक्ष=escape) इति— । निरपयः सद्यः अथा इति— । Qual अदभुमि ।

11. *Voise*— त्वया मन्त्रयया अदभुमा (मन्त्र) ।

33 *Hari* is पुराणपुराण ।

उदामिताय निगृहीतमानभै

गृहीतमध्यात्मदृशा कथञ्चन ।

वहिर्विकारं प्रकृते पृथग्विदुः

पुरातनं त्वा पुरुष पुराविदः ॥ २३ ॥

Prak—पुराविदः त्वा पुरातन पुरुष विदः [You are known as the Primal Soul to those that are versed in ancient lore] Do you mean I was the first creation?—वहिर्विकारं पुरुष त्वं विदः [They know you as outside creation—uncreated] Do you take me for Prakriti?—इदं पुरुषं त्वं विदः विदः [No You are different from Prakriti and stand alto, then indicate to what Prakriti does You are the Eternal Soul] But as such how am I known at all?—निगृहीतमानभै अदभुमा अदभुमा इति त्वम् [You are indeed

सीऽपि तमेव "तत् त्वमसि" इत्यदिवाक्ये रेखाशङ्कान् । तत्तत् तमेव साक्षात्करणीय इति मुक्तम् इति भावः ॥ ३२ ॥

Notes on Mallī

1 मनु &c—'Well salvation follows from a sight of Purusha as distinct from Prakriti not from a sight of me'—Apprehending this objection he says "That too is thyself" in उदामितारम् &c 2 An अश्वयीभाव in the sense of विभक्तिः ७५ is the समासाल by the rule "अनयः" । 3 Himself unaffected because of being unrelated to Prakriti though Prakriti works for him 4 Full of knowledge all knowledge 5 The statement "मूढप्रकृतिः—" (*Char*) and Srutis like "अज्ञामकः—" (*Char*) so declare 6 That it is thyself because identity is seen from statements like "तत् त्वमसि"—Thou art That

Sara—कल्पितमोक्षं पुरुषाऽपि तमेव । अत्र मुक्तं तमेव साक्षात्करणीय इति ॥ ३२ ॥

CHARCHA

1 उदामितारम्—उद + अ + त + कर्मणि उदामिता सति नद aloof तमः । (Qual) पुरुषम् । (Comp—"तद्भिन्नमुतासीनं त्वानि प्रपद्यते" ।

2 निरुद्धेत &c—नि + रुद्ध + क कर्मणि निरुद्धेत restrained मन एव इति मनस् + चच् कार्ये मनसम् mind निरुद्धेत मनी दे । & the other it had turned their mind back from the external world इह— (Qual) अने unders ood

3 रुद्धेतम्—Seen realised (Qual) पुरुषम् ।

4 अथाह &c—अ क्त self इह + हिप् कर्मणि इहऽग्रे अथाह इति अथि अथाह् + चच् सम सास अथाहम् on self अश्वयीभावः । It is समासः । अथाह इह् अथाह इह् the sight turned towards self समुदा । तत्र । इहा in the करण of the त्रिव in गृह तम् । By the rule "अनयः" an अश्वयी—endin_ in अन् takes चच् as a सम सास after We have अथाहम् instead of अथाह by the rule "तन्निदा समासार्थम्" ।

5 कदचन—अन् is an अश्वयी implying indefiniteness, कदचन

s ne comp und It means somehow or other, with great difficulty

(बहिविकारम्—बहिम् an अव्यय meaning different from, 'out of' वि + क् + घञ् कर्मणि विकार transformation effect, विकारेभ्यो बहिश्च— I s neuter तत् । Qual पुरुषम् । अप परि, बहिम् and locatives of the root च्च are compounded into an अव्ययी— the पञ्चम्यन्त words by the rule "अपपरि—" (Mall) By सहदादिभ्यो Mall refers to the Karika मूलप्रकृति— "Taittirīkhaṇumudī In this प्रकृति स अविकृति next come सहन् &c seven in number which are प्रकृति as well as विकृति then follow 16 that are विकृति ० ५ lastly comes पुरुष which is neither प्रकृति nor विकृति । Hence बहिविकारम् excludes all the intermediate 23 between मूलप्रकृति and पुरुष । It may mean either मूलप्रकृति or पुरुष, which of these is intended will be clear from the next

प्रकृत—कृ + क्त्वि कर्मणि भाव वा कृति work, प्रकृष्टा कृतिरस्या प्रकृति the first cause (मूलप्रकृति), वच्— । तस्या । The प्रमो is optional by the rule "पृथग्विद्वानानामभिभूतोवाच्यतरस्याम्" । Hence प्रकृत्या पृथक् is also allowable प्रकृत पृथक्—different from प्रकृति eliminates मूलप्रकृति and leaves पुरुष only

8 विद—विद् + लृट् अलि । Conj App

9 पुरातनम्—पुरा is अव्यय meaning प्राक् days of yore तत्र भव इति पुरा + लृट् or लृट् । See विरत्न, Sl 15 पुराण is an optional form got by निपातन in rules like "पुराणप्रोक्तेषु ब्राह्मणकल्पेषु" "पूर्व कालैकसर्वैरतृपुराणनवकैवला समानाधिकरण" &c

10 पुराविद—पुरा प्राग्वृत्त विद्वि इति पुरा + विद् + क्त्वि कर्मणि, उपपदतत्— ।

11 Voice—पुराविदि त्वम् गृहीत उदाहिता पुरातन पुरुष विभक्ति ।

34 Hari's works

निवेशयामाशिय हेलयोद्धृतं फणाभृता छादनमेकमौकस ।

जगत्तयैकम्यपतिस्त्वमुच्चकैरहोश्वरस्तम्भशिर सु भूतलम् ॥ ३४ ॥

Prak—त्वम् अहोश्वरस्तम्भशिर सु भूतलम् निवेशयामाशिय [You converted the thousand heads of Vasuki the snake king, into so many pillars and placed the earth on them] What were the pillars

for ?—कदाभूताम् शोकम् एकम् उद्यमे द्वादश भूतल निवेशयामासिष्य [Snakes lived in the nether regions exposed to the inclemency of the weather You very kindly set up the earth on these pillars as a high roof to their abode] It was a difficult work, was it not ?—जगत्त्रयैकस्यपति त्वं ह्यनया उद्यत भूतल निवेशयामासिष्य [Difficult no doubt But you are that unrivalled mason who made the three worlds to you it was an easy task You lifted the earth up, with the greatest ease and placed it on these pillars]. 34

Prose—जगत्त्रयैकस्यपति त्वं ह्यनया उद्यत कदाभूताम् शोकम् एकं द्वादश भूतलम् उद्यमे अहीशरत्नभञ्जिर मु निवेशयामासिष्य ॥ ३४ ॥

Eng—You, the sole mason of the three worlds placed on the tall tops of the post like serpent king the earth lifted with ease—the matchless roof for the abode of the hooded horde 34

Peng—शक्तिनि उद्यमोऽयं बहुम् शक्तिं पृथिवीकं ह्यनया उद्यतं द्वादश भूतलम् उद्यमे जगत्त्रयैकस्यपति त्वं ह्यनया उद्यत भूतलम् निवेशयामासिष्य ॥ ३४ ॥

Expl.—What a wonderful mason you are ! You converted the thousand heads of Vasuki the snake king into so many pillars, lifted the earth up with the greatest ease and placed it on them as an admirable roof to the abode of snakes who were so long exposed to the inclemency of the weather. 34

Mall—एव भगवतो निर्मलस्यदपमुखा मन्त्रति प्रस्तुतोपशोभितया सुगुणमन्त्रित
वङ्गिभिर्भोजित निवेशयामासिष्य इति । 'जगत्त्रयैकस्यपति' एकाक्षर एकमिन्द्रो
ष ['अपतितरिपती तलि इहस्यतिमन्त्रितो' इति वेङ्गदली] 'त्वं ह्यनया उद्यत'
वराहावतर इति भाव 'कदाभूताम् शोकम्' अद्यम् मद्यम् ['शोक, मद्यनि
शायम्' इति विश्व] 'एक द्वादशम्' कावरेण 'भूतलम् उद्यमे' उद्यतम् 'अहीशर'
इति एव 'शर' इत्य 'शिर मु' मृदुम् चरेषु च कदाभूताम् इति भाव 'निवेशयामासिष्य'
मन्त्रित निवेशयामासिष्य [विदितयोऽस्मात् विदित एव । 'इहानुप्रवृत्तम् विदित' इति
अनेकमुपदेशः । अत्र विदितमिन्द्रपदयो इहानुप्रवृत्तम् विदितमन्त्रित
मपद्यम् ॥ ३४ ॥

Notes on Malli

1 Having thus described the characterless nature of the hero (a person) he now belauds him in six verses, beginning with निवश्यामाशिशु in his *personal* character because that suits the matter in hand. 2 व्यपति means अधिप, तत्पत्र इत्यपि मन्त्रिणः । 3 We have दन् of निट् after विश् with विश् । अन्तर्गतं मन्त्रिणः कथम्— (Clar) 4 The अलङ्कार is यिष्ट परम्परितद्वक्त्रे लक्ष्यते the शिष्ट and the अशिष्टद्वक्त्रे are related as cause and effect.

5 अ—कामद त नाशभवत्तु भवता । शयस्य शिरानि एव तस्य मन्त्रमहसम्, मन्त्र एव मन्त्रिणः पितृन् । ३४ ॥

CHARCHA

1 निवश्यामाशिशु—नि + विश् + शिच् + निट् दन् । Conj App The root “हञ्ज—” (Mall) means—ह भू or अम् is subjoined in निट् to the root काश् and roots got by adding affixes

2 हन्त्या—हन्ता ease तथा । प्रकृत्यादि श्या ।

3 अशुभम्—उद् + धृ + क्त कमणि lifted Qual भूतलम् । The allusion is to the बराहवतार । Comp “ततः समुत्प्लव्य धरो सदृष्टा महाबराहः स्फुटपद्मदीपम् । रसातलात्पद्मपत्रवदग्निं समुत्प्लव्यो नील इवाचलो मङ्गलम् ॥”

4 कणाभताम्—कणा विभति इति कणा + भृ + क्तिप् कर्त्तरि कणाभत those that bear hoods उपपन्नम्— । तेषाम् ।

5 कादनम्—कृद् + शिच् + लुङ् करण roof तन् । Qual भूतलम् ।

6 एकम्—अद्वितीयम् incomparable Qual कादनम् ।

7 आकम्—आकम् house तस्य । Malli also gives आश्रय shelter as a meaning. But it is doubtful if the poet intended a distinction to be made between *shelter* and a *house*

8 जगत् &c—जगत् the worlds (Sl 1) तस्य अवयवा अम् इति वि + अवच् तदम् a trait तस्य is also available giving वितय as in “व्यदति कालवितयेति दीगताम्”, Sl 26 व्यपति lord mason एकशायी व्यपतिश्च the sole master or, wonderful mason कर्मन्धा— । जगती तयम् इतन्— । तस्य एकव्यपति, इतन्— । The sole master of the

three worlds or the wonderful mason that made the three worlds Qual लम।

9 छक्के — See ante Qual अहीशरम्भशिरसु।

10 अहि &c — ईष्ट इति दश + वरचू कर्त्तरि ईश्वर the lord अहीशम्भ इश्वर the serpent king Vasuki, इतत् — । म एव मन्त्र the post of the serpent king कर्त्तृधा — । तस्य शिरसि, इतत् । तेषु । अहि एतौ । Here Malli has शिरम् = *top* also *head* The latter however, is not available if अहीश्वर is taken as a मन्त्र । The exposition then will have to be मन्त्ररूपसि शिरसि मन्त्रशिरसि the posts of head, कर्त्तृधा — । अहीश्वरस्य मन्त्रशिरसि, इतत् — ।

11. मृतनम् — The earth We may also construe — मृतनं कल्पमृतम् शोकम् एकं कालं निवश्यामसि — Placed the earth as an, admirable roof to the house of the snakes कालं will then be a विधिविनिर्दिष्ट of मृतनम् । This agrees better with facts because before the earth was lifted, she had ceased to be a cover (कालं) to the abode of the snakes She became so after being stead ed on the head of Vasuki.

12 Voice — जम्भयेकस्यपतिना तया निवश्यामसि ।

13 Remark — Here the earth is taken as a roof and the heads of Vasuki as so many pillars on which that roof rests This is दृष्टक । Now, जम्भयेकस्यपति is the agent that has placed this roof on these pillars But that sort of work is done by masons only. Hence जम्भयेकस्यपति must be taken as a mason. Thus a fresh दृष्टक arises by virtue of the already existing दृष्टक । This is what Malli means by दृष्टकयोः अनुवृत्तमवसानम् । Again, as स्यपति means a mason also, we may suppose that the poet intends a श्लेष in स्यपति to bring forward the character of mason. This is Malli's द्विष्टक । But here perhaps many will prefer to start with स्यपति meaning mason and do away with the श्लेष and have a plain दृष्टक in the verse

3) *Has unrealisable*

अनन्यगुर्वस्त्व केन केननः पुराणमूर्त्तर्महिमावगम्यते ।

मनुष्यजन्मापि सुरासुरान् गुणैर्मवान् भवच्छेदकरैः करोत्यधः ॥३५॥

P *o* तव परममूर्ते कवना महिमा केन अवधारयते [There is none
o h n sty f y ur ancient self in its en
 अनन्तगुण परममूर्ते महिमा [That self has none
 f h f x e ete al s v r t e s must
 l { h e f b e o con; etended by all
 n u c d y } How do you know if that
 f u l —मनुष्यजन्मा अपि भवान् सुरासुरान् अध
 क त { n y l u an hape you excel the gods and
 de mons Wh t l will be the majesty of the d v ne
 self ?] How do I the gods a d the demons ?—भवच्छ्रद्ध
 करे गुण [But h en ove the reb rth of those who see
 yo

P *c*—अनन्तगुणा तव परममूर्ते केवल महिमा केन अवधारयते? मनुष्य
 जन्मा अपि भवान् भवच्छ्रद्धकरे गुण सुरासुरान् अध करोति ॥ २६ ॥

Eng—Thou h born of man you surpass the gods and the
 demons l y v rtues that remove reb rth (of others) by whom
 then can be app ehended the whole of the majesty of your
 pr mal se f t t has none el e as progen tor? [Or—than whom
 no e l o her ex sts—*Malls*] ३३

Be g—ब्रह्म इहैवाग्रे अगनि उपपत्तिवार माधुग्येन पुनर्ब्रह्म निवर्तय करिष्या
 वेव ओ न नवर्ण क अश्रित्य करिष्याह । अवे अग्निराग्रे वेदवर्ण मुर्ति अग्रे पत्र
 शरीर समग्र महिमा के के उपपत्ति करिष्या ॥ २७ ॥

Expl—See *Prak* and *Eng*

Malls—अनन्तः । न विद्यत अन्य (१ अन्या) गुण यस्य तस्या अनन्त
 गुणा इति अनोकारान् पाठ [समानात् प्र क श्लोषि “ननुतय” इति कप्प्रमु
 णात् । यथात् तु अनुपपन्नन धिक र्णात् “वीतो गुणवचनात्” इति न माप्नोति ।
 “इति इत्यर्थ” इति वा न शीर्षान्तात् “आनन्तया” इत्याडागम । किञ्चित्तु
 समानान्तविधिरनित्य इति कप वारयन्ति] तस्या सर्वोत्तमायां तव परममूर्ते
 अमानुषसहस्रस्य केवल ज्ञत्वा [“केवल ज्ञत्वा एक स्यात् केवलधारधारण” इति
 विद्य] महिमा केन अवधारयते न केनपि इत्यर्थ । कुत ? मनुष्यात् जन्म यस्य

स 'मनुष्यजन्मा भवन्' ["अवस्था हि बहुब्रीहिर्यधिकरणो जन्माद्युत्तरपद इति वामनः] भवच्छेदकरे मसारानवर्तके गुणे घानादिभि 'सुरासुरान् [सुरा सुरविरोधस्य कार्याभाधिकत्वेन असाद्यतिकत्वात् 'येषाञ्च विरोध शान्तिकः " इति न इच्छेकवशात् इत्याहुः] अधः कराति [शेषे प्रथमः " इति प्रथमपुरुषः । भवच्छेदस्य पुनर्दण्डन्यत्वं न प्रयोज्यम् इति*] । मानुष एव तं महिमा ददवगाहः समानुषन् किम् इति तात्पर्याय [द्वितीयाहं असकृद्विज्ञानाद्व्याहकानुप्रासः] ॥३॥

Notes on Malli

१. समासन् &c — If डाय is attached (to मनु) before compounding कप् will come in by the rule "नञ्प्रत्ययः" (Char). But after compounding the rule "बोती—" does not apply because डोप् operates on what is not an उपसर्जन (Char). Now we get the augment षट् by the rule "षष्—" as the word (चनन्मनु) is optionally a नदी by "इति—" (Char). Some however exclude कप् saying that समासान्त rules are not obligatory. Vamana says— १ अधिकरण बहुब्रीहि is unavoidable with जन्मन् &c as final. They say that the feud between gods and demons arose from a special reason and is therefore not eternal hence there is no इच्छेकवशात् as required by "यथाह—" (Char). २ भवन् being neither दुष्पद nor अकद it is इव so we have प्रथम पुरुष by "शेषे—".

Sara—See Malli मानुष एव तात्पर्यायं

CHARCHA

१ चनन् &c — मह great महत् or पित्र progenitor "मुरुम्विलिङ्गं भवति दण्डेण्युनोरपि । पुमाद्विकेकादिकर पितादौ मुरुम्विलि" इति मैदिनी । In the fem we have मह or मनु + डोप् मूर्वा । अविद्यमाना चनन् मनु (great) यन्ता (हमी) सा चनन्मनुः than whom none greater exists वच— (Malli) Or—अविद्यमान चनन् मनु (progenitor) वचन् (वही) चनन्मनुः having no one else for her progenitor, वच— । The idea is the same as in सयम्, or as is expressed by "सज्ज ह्यनमाकना" । तन्मा । Qual पुरावृत्ते । The वच— is by "नञ् अकद" नाम् बहुब्रीहिरुत्तरपदयोपध वचथ — Malli warns against starting

4 मनुष्य &c —मनु was the progenitor of the human race
मनोरपय्य जति इति मनु + यत् = मनु पुत्र् + यत् = मनुष्य man मनुष्यत जन्म अयं
born of man वह—। A बहु—with constituents other than those
in the प्रथमा (समानाधिकरण) is not sanctioned by पाणिनि। The rule
“मनर्भविर्गिषी वज्रादी” provides for the solitary exception, viz मन्तनी
leading in the compound (अधिकरण)। Yamana the Rhetorician
remarks that it is not possible to avoid पञ्चमा in compounds
like अकञ्चन्मा मनुष्यञ्चन्मा etc with ऊन्मन् &c final Note the con-
trast in one case *born of man* in the other *born of Brahman*

5 मुर &c —न मुरा मुरविराधिग अमुरा, नञ्त्तल—। The नञ् here
implies विरोध। Com “तत्तन्मात्रममावय तदन्तत् तदन्तता अमावय
विराधय नञ्या यत् प्रकीर्तिता ॥” मुराय अमुराय, इत्त। तान् The rule
“यश्च—” requires the neuter singular in a दम् of those who are
in eternal feud Why not then मुरामुरम्? Mañi answers, this
feud is *not* eternal It originated with the distribution of असत्
guts by churning the ocean Comp “पूजिनी य मुरामुरे,” “देवामुरैरभत
मन्मुनिर्दिसमर्थ”।

6 भवन्—भानि इति भु + डवतु कर्त्तरि। Item भवनी।

7 भव &c —भवतीति भु + भव् कर्त्तरि भव birth re birth Or—
भवत्यनेन इति भु + य कर्त्तरि “भवत्यदिद्वयेन व भव पुषि मद्यया च
प्रागेति यः। प्रवदद्वयं ज्ञेयमज्ञायामपि यदा भान्—(Dnatavritta,
Here अच् by “कदोरप” is barred by—दिषी भुवीदुपसर्ग”। विद् +
अच् भवि इद् cessation भवन् इद् cessation of re birth, इत्त—।
त कर्त्तरि इति भवत्यद् + क + ट कर्त्तरि those that cause cessation of
re birth अद्वयदत्त—। ते। Qual दुर्गे। The re birth is of *others*
i. e., of those who come to see Kṛishna.

8 करोति—The प्रथमपुरुष is deferred by the rule “ईय
प्रथम”। Everything except दुष्टद and अष्टद is ईय। So भवन्,
which is neither दुष्टद nor अष्टद must be ईय and therefore re-
garded as प्रथमपुरुष notwithstanding that it means दुष्टद।

9 ।। &c—द्विष्य भविष्यः क दवाच्यति। अद्वय भवन् मुरा
मुरा...त्रियने।

36 *Earth made heavy by Man*

लघूकरिष्यसि भारभङ्गं रामम्, किं त्वं विदिवाद्वातर. ।

उद्धृदलोकवितयेन माम्प्रत गुरुर्धरित्री क्रियतेतरा त्वया ॥३६॥

Pro —ममप्रत त्वग धरित्री गुरु क्रियतेतराम् [You are now making her excessively heavy] How so?—उद्धृदलोकवितयेन त्वया [I have all the three worlds in your body The earth is thus burdened with three times the weight it had before]. Well what has it?—असं लघूकरिष्यन् किं त्वं विदिवात् अवातर [Did you not come down from heaven to lighten the earth?]. I for heaven's sake came here to lighten her—अतिभारभङ्गं लघूकरिष्यन् [The earth was being crushed under the weight of the misdeeds of the enemies of the gods. You came down to lighten that weight]. 36

Pro —त्वम् अतिभारभङ्गं लघूकरिष्यन् किं विदिवात् अवातर । माम्प्रत उद्धृदलोकवितयेन त्वया धरित्री गुरु क्रियतेतराम् ॥ ३६ ॥

En —You came down from heaven wishing indeed to lighten the earth that was cracking under great burden, she is now being made excessively heavy by you that bore the three worlds. 36

Pen —(देवपुत्रस्यैव ज्ञानेन स हि पृथिवीं क्षत्रियं गृहेण दक्षिणांश्च आगमिष्यति) इति च त्वं कुरुष्वेति वदित्वा अवातर । इति हि त्वय्येन आगमनं पृथिवीं दक्षिणांश्च आगमनं वाचा पृथिवीं क्षत्रियं गृहेण अतिभारं स हि दृष्ट्वा उद्धृदलोकवितयेन त्वया ॥ ३६ ॥

Expl —You came down to lighten the world but you are actually making her weighty. Also see *Prak*

N B —The verse apparently carries a censure. You forget your duty, and are doing just the opposite of what you came down for. The censure is relieved by the pun in गुरु which also means *mighty* or *weighty*. The earth has become *mighty*, because it now possesses therein whom rest all the three worlds. Compare—“महोद्यमाना भवतातिमात्रं सुशब्धं चम्पकजिवरण । दिवोऽपि दवायुधभूषणाया उद्योयते वीरवती न भवि ॥”—*Bhakti*

Mall —लघूकरिष्यसि । ‘त्वम् अतिभारभङ्गं’ उक्तेन स्वरूपेण (१) ‘भङ्गुरा’ स्वरं भवमानाम् [“भङ्गुराभमिदो घृत्वा” । “भङ्गुरं कर्मकर्त्तरि” इति वामनः] । ‘असं’ भुवमित्यर्थः “लघूकरिष्यन्” निभारां करिष्यन् “किं” [“हृभक्ति—” इत्या-

दिना समुत्ततद्वावे (१) चि० “वो च” इति दीपः । द्वितीयायां विन्धि अयं
 तस्यत [ध्वज्ये कविधानम् (१) । इतिविधयः सखायज्जम् पुराणान्त विभागान्वितः]
 चवता अवतीथाजम् । साम्यत सम्यति “नटलोकवित्तम् कुर्वी इति मय
 तथा धरितो मुक् पूया भारवती च क्रियतेतराम् अतिशयन क्रियते [“तिडय”
 इति ताप “किमतिडयधवात—” इत्यादिना आमु प्रथमः । लघुकता मुक्
 कता इति विरोधाभासाज्जहार “आभासल विरोधम विरोधाभास न्यत” इति
 न्यतान् । ॥ १६ ॥

Notes on Malli

1. चरच् is the affix by “भञ्ज—” Vamana says मङ्गुर is in the
 कमकर्तृवाच्य 2 चि० is the affix to indicate समुत्ततद्वावे by “ह्रस्वलि—”
 (Char) च is lengthened by “वो च” 3 There is क in the
 sense of चञ् (? See (Char) A card nai number in a compound
 has sometimes an ordinal sense as in विभाग ५० 4 The तरच्
 is by the rule “तिडय” । आमु s affix d by क्रियते— (Char)
 5 The चनद्वार is विरोधाभास because लघुकता is called गुरुकता,
 the definition being “विरोधाभास s the चनद्वार if the विरोध is
 merely apparent

Sara—मुक् भार लघुविद्यता अवतीर्षा भवत चाकभारव रत्न मुक्कराति ।

CHARCHA

1 लघुकृतिष्यत—चनच लघु समुत्ततद्वावे करिष्यन् इति लघु + चि +
 कृ + लृट् मड (नट) wishng to lighten नतितत्— । Malli's
 rule in full is “समुत्ततद्वावे ह्रस्वलि स समुत्ततद्वावे चि०” । Hence it
 seems here, Malli's correct reading is “समुत्ततद्वावे ह्रस्वलि—”
 इत्यादिना चि० ।

2 अति ५०—भञ्ज + चरच् कमकर्तृविजिा मङ्गुर crackng The
 rule “भञ्ज—” directs चरच् in the कमर्तृवाच्य । But the *Ashtaka* says
 “भञ्ज कमकर्तृप्रत्यय । अयमवत” ।—From the nature of the case
 the affix is in the कमकर्तृवाच्य in respect of भञ्ज । अतिशय भार
 अतिभार excessive load इत्यादि— । तत्र मङ्गुरा इत्य— । तस्य । Qual
 चमूम् । This is after Malli मङ्गुर by itself is कमकर्तृ as enjoined
 in the अतिशय and confirmed by Vamana the Rhetorician. But
 here we have तत्र मङ्गुरा which gives a reason for the cracking

अप्रशङ्ग एव भाष्य इ न केचन^१ । अनिरुद्धित अयद्वौत तम् 'इश मादृशी' चर्मे
 अलक्ष्यमिति भव विनयाक्रियाम् । इश 'इष्ट' 'यद् गोचर' 'कथं' 'म'
 कर्त्तव्यम् इत्यर्थः । तस्मात् तत्तत्तत्तत्कार एव अयमनमर्थोऽयम् इति भाष्य ॥१७३

Notes on Malli

1. 1. is शब्दविवक्षा of the कर्म and यद्वौ is added by "जर्मि
 — (C or) 2 The क is कर्त्तरि though the root is मृक्ष्मक,
 here त्
 अविवक्षा of the कर्म as in आश्रित &c. [N. B.—This
 defence of Malli is open to criticism, for Bhattoji holds in his
 मथोरमा that कर्त्तरि क is not available after roots that have
 the १८ अक्षरम् through अविवक्षा of the कर्म. Malli's defence by
 आश्रित is unfounded for the case of आश्रित is specially provided
 under आश्रित कर्त्ता । Cp "आश्रित इति क कर्त्तरि निपात्यते"—
 Bhashya. Thus आश्रित as निपातनमिदम् cannot be a passport for
 similar uses] 3 We have to regard the उत्तरपद as dropped
 as in विभक्ता भातर said of brothers when they become विभक्तधन ।
 Kanyyata says आप is but the suppression of the thing
 understood.

Sara—अयम् न दहन् युक्तमत्र त्वं द्रष्टुं शक्नुम न तु ब्रह्मद्वेषेण मितम् । तत्
 दर्शनार्थं आगतोऽसि न हि शयोऽनान्तरिणः ।

CHARCHA

1 निज &c —आजम् prowess निजम् आज कर्मधा— । तेन । करयेत्वा ।
 2 उज्जामयितुम्—उद्+अम+क्विप्+आर्द्धे लुप्तम् भवे to extirpate
 निजाममा—उज्जामयितुम् to kill with your own hands. You could
 have easily deputed some body to do this work endowing him
 with the necessary powers. But you wanted to personally do
 the work as a piece of favour to the victims. Hence necessity
 of your being born as man

3 अगदृष्टम्—अगत् the worlds (Sl 1) अगदृष्टा दृष्टानि इति अगत्
 +उद्+क्विप् कर्त्तरि अगदृष्ट the enemies of creation उपपदतम्— ।
 तथाम । कर्मणि अय यद्वौ । The कर्म of उज्जामयितुम् is here not direct
 ly thought of as कर्म । The उत्जामन is with respect to अगदृष्ट not
 of अगदृष्ट । But by the rule "जर्मिनिप्रत्ययान्तरादपि हिमाशम्"
 the कर्म of जर्मि &c, if treated as श्रेय, will take यद्वौ and will not

Mall: —ननु कीदृशं नियमा दन्तमवायं नृपतिदहाधिकार इत्यादिश्च अनन्य
साध्यत्वमव आह उपपत्तमिति^१ । विश्व विभर्त्ताति विश्वधर तत्तस्य द्वा ह 'विश्वधर'
विश्वदात { मन्त्रार्थो भूतृर्जि—" इत्यादि ता म्भव प्रत्यय सुभाषण^२ } मणोद्वैत कसा
न्निभि उपपत्त पीडितम् च विश्व पात्र तमव ईशिव शक्तोऽसि विश्वधरत्वात्
इति भाव [ईश ण्यर्थे लिङि दात (१ लङि सिधि) रूपम्] एव वधर्म्येण हृदयान्
माह—उपाया तमक्काण्टे तमोवध { "काण्टोऽग्नी दष्टवाणाववगावसरवारिषु"
इत्यमर "कन्काण्टिषु च" दात विसृजनीयम् मत्वम् } 'मनीमम मन्त्रितम् ["मनी
ममन्तु मन्त्रित कथर मन्त्रदूषितम् इत्यमर "श्रोतश्चातमिच्छ— इत्यादि" मत्
धर्मो निपात] नम चान्यितु रव कृत रति विना ["अन्दास्यान्तरके—
इति पञ्चमी] क चमत् शक्त यात् न काऽपि इत्यर्थ [एव वाक्येय समानधर्मक
एकम् इति चमत् इति शब्दद्वयन वल्गभावन निर्वृत्तात् तत्वापि व्यतिरक्तमुखत्वात्
वधर्म्येण प्रतिवन्धमानत्वात् तत्क मवस्य (तत्क मवस्य —) "वाकाघटत्वम
मामानस्य व क इय पृथङ्निर्देश प्रतिवन्धनम् () } # ३८ #

Notes on Malli

१ ननु &c —Anticipating the query— Well what rule is this that none indeed is the task of restrain the wicked he says by उपपत्तम् &c that none else is capable 2 We have to augment सुम after एव which is added by "सुभाषणम्—" (*Char*) ३ ईक means 'to lord it over' The conjunction is in लिङि दात (this is a misprint for लट् म) । 4 This is with a मवसाय a १११ नियतान् न "ज्येत्सा—" (*Char*) ५ (The text here is corrupt For तत्क मवस्य &c read तत्क मवस्य—"वाकाघट") Here the एवद्वय is प्रतिवन्धनम् because the same common attribute is spoken of by इतिच and चमत् as if they were two different things in two different sentences and it arises through वैधर्म्य (dissimilarity) because stated by the text । It is said in the मवस्य (एवद्वयमवस्य — If the common attribute derived from the sense of the two sentences is differently varied then the एवद्वय is प्रतिवन्धनम्" ।

Stra—अमृत्पानि कारणमात्रम् । इतर असमथा इति दृढनिश्चयविकार-
मन्त्रे २७ ॥ सम्पति भवि विश्वलि ॥ २८ ॥

CHARCHA

- 1 उपपतम्—उप + प + क् कर्मणि over run तत् । Qual. विश्वम् ।
- 2 मदाहत—उद + हन + क् कर्त्तरि उहृत puffed, or क् कर्मणि elate । मन्त्र उहृता इतत्— । ते । Qual जन्मे understood
- 3 विश्वधर—विश्व विभक्ति इति विश्व + भृ + स्वच् कर्त्तरि मन्त्रायाम् the upholder of the universe उपपदतत्— । proper name (मन्त्र) of Vishnu विश्वनाथाय कृत् “इत्युपक्रम्य विश्वधर कौटम्भजित्” इत्यमरः । स्वच् is annexed by मन्त्रायाम् भृ तृ ज धारि सङ्घि तवि दम्” । सुम् comes in by अङ्घ्रि पञ्जलम् सुम्” । As you are विश्वधर, it is your duty protect the विश्व ।

4 इमिप—इय + लृप्ते । इष्ट, ईशाचक्रे—इमास्वभुव—ईशमास, इमि यत् एमिष्ट

5 एव—एतयोग प्रसो । The rule is “अन्तरादितर्णेदिवृज्ज्वाघरा-
पदाजिह्वुक्त—एवसो १० attached in connection with अन्, आरात्,
इतर एत &c Sometimes एव, is seen as in “पुरुषाराधनसूते” । But
this is irregular

- 6 चान्वितुम्—चान् + विच् स्वार्थे + तुमुन् to clean
- 7 समेत—सन् + लिङ् इत । अङ्गि लिङ् । समेते, वचस, समिधत—
सम्यते, अस्मिन्—अस्मत् ।

8 सम्य &c—कान्ध multitude, mass It is also प्रशसावचन
when in an उत्तरपद । मल dirt, तदस्मि अस्मिन् इति मल + इमसच् मलार्थे
निपातनात् मलीमसम् dirty तमसा कान्ध तमस्कान्ध a mass of gloom,
इतत्— or, प्रज्ञान तम तमस्कान्ध deep gloom, कम्भा—of the नित्य
समास class अथाया तमस्कान्ध, इतत्— । तेन मलीमसम्, इतत्— । तत् ।
Qual नभः । Malli's rule is “ज्योत्स्ना नमिमा ग्रहिण ऊजस्विन् ऊजस्व-
नीमिन् मलिन मलीमसा” which sanctions ज्योत्स्ना &c (निपातनात्) ।
We call तमस्कान्ध a नित्यसमास and offer अन्त्यपदविच्छेद because प्रशसावचन
words usually are so only when compounded Alone they
do not imply प्रशसा । “कृष्णसपादिवत् एत नित्यसमासा”—*Bhanuji*

- 9 Voice— त्वया एव इत्यने । केन सम्यते ।

39 *Praise of Hari inadequate.*

करोति कंसादिमहीभृता वधा

जनो मृगाणामिव यत्तव स्तवम् ।

हरे हिरण्याक्षपुरःसरामुर-

दिपदिपः प्रत्युत सा तिरस्क्रिया ॥ ३८ ॥

Prak—हे हरे, जन तव स्तव करोति (इति) यत् सा प्रत्युत तिरस्क्रिया [They are now singing your praise but it sounds to me like a censure] Which praise do you mean ?—मृगाणामिव कंसादि महीभृता वधात् स्तवम् [I speak of the praise from the slaying of Kamsa and others who are as easily killed as the poor deer]. It seems you did not know Kamsa—हिरण्याक्षपुर सरामुरदिपदिप मा तिरस्क्रिया [I knew him well I was also aware of his iniquities. But what was he compared to Hiranyaksha, Ravana &c whom you had slain To speak of Kamsa's overthrow after having sung of the discomfiture of these redoubtable heroes is preposterous] 39

Prise—जन मृगाणामिव कंसादिमहीभृता वधात् (तव) स्तव करोति (इति) यत्, (हे) हरे, सा हिरण्याक्षपुर सरामुरदिपदिप तव प्रत्युत तिरस्क्रिया ॥ ३८ ॥

Eng.—It is really a detraction of you, the slayer of tuskers in the shape of Hiranyaksha and other demons, that the people sing your praise, O Hari, for slaying kings such as Kamsa that are but like deer 39

Ben—कंसानि क र अहं हि हिरण्याक्षपुर वध करिष्यामि एतच्च तेनैव कंसवत् स्तव करिष्यामि । किमु कंसवत् स्तव मि हरे कंस एव नो हरेषु । हिरण्याक्ष प्रहृषि अहं वध इत्येवमेव विनाम्य तव ए स्तव कंसवत् स्तव मि विनाम्य स्तव किमु हे मरु ॥ ३९ ॥

Expl.—You have slain Kamsa and several of his followers, so people are now singing in your praise But to you the mighty slayer of such redoubtable demons as Hiranyaksha, Ravana &c. is this a feat worth the name ? Also see *Eng* and *Prak.* above. 39.

Mā कराति ति । 'कस्य जन मग नामिव कसान्मिहोभतां वधात् हतो-
 मव कात्म' । मव कात् मतिमति " इत्यमरः । कराति इति 'यत्' च 'हर' कृष्ण
 = 'मह' इ च गत्यन्त मा अन्तिक्रिया द्विरण्यधपुर मरा' द्विरण्यधप्रभृतय धि
 चमर न एव दप तथा द्विष हन्तिव्यस्य तस्य तत्र प्रभुता वैपरीत्येन ["प्रभुत
 इत्युक्तवपर इति मयव्याख्यानं त्] तिरस्क्रिया अत्रमान । 'यत्' इति सामान्ये
 नपमकम् म इति विधयान्तिङ्म गजघातिन मिहस्य मगवधवर्णनमिव
 म मरन्म मव क सान्मिहोभतां वधात् तिरस्कार एव इत्यर्थः । अतः अमुरविद्यानाम
 इति हरिवहनि इति 'अष्टपरम्परितरपक मगायामिव इत्युपमया अष्टाद्विभावन
 मङ्गागतः] । १ ।

Notes on Malli

1 प्रभुत implies opposition to what is said 2 Here the
 अष्टपरम्परितरपक in हरि arising out of अमुरविद्यानाम् is mingled, as
 अष्टन व ति अष्ट, with the उपमा in मगायामिव ।

Siva—See *Malli*, गजघातिन इत्यर्थः ।

CHARCHA

1 क सादि &c—क स was king of Mathura मर्हो विभक्ति इति
 मङ्गा + भ + क्तिप् कर्भरि मङ्गीभृत kings क स आदिरणो क सादय, with
 Kamsa at their head वच— । क सादयो मङ्गीभृत कर्मधा— । तथाम् ।
 2) आदि he includes अरामस्य । कृदयोगा कर्मणि पठौ ।

2 वधात्—हन + अप् भावे वध slaying तस्मात् । द्वेती ५मी ।

3 यत्—Malli has सामान्ये नपुमकम् । But the construction
 being मव कराति इति यत् we can easily explain it as neuter
 because qualifying इति which is in the neuter इति refers to
 मवक्रिया ।

4 हर—हरि is a name of कृष्ण, also it means मिहः । "मिहा
 मनेन्द्र पद्यायो हर्म्यं कैमरी हरि" इत्यमरः । Both are intended
 See next

5 द्विरण्यध &c—द्विरण्यध was the elder brother of द्विरण्य
 कश्चिपु (See sl 42) He was killed by Vishnu in the वराहावतार ।

पुर अथ सरतीत पुरम् + म + ऽ कर्त्तरि पुरस्सर foremost उपपदत—।
 शब्दा विवति इति डि + पा + क कर्त्तरि डिप an elephant. He drinks
 by the mouth and the nose (trunk) हिरण्यच पुर सर एवम्
 हिरण्यचपुर सरा, बहु— अमुरा डिपा इव अमुरदिपा, उपमितकर्मधा—।
 हिरण्यचपुरसरा अमुरदिपा कर्मधा—। तन् इति इति हिरण्यचपुर सरा
 मुरदिप + डिप + क्रिप कर्त्तरि उपपदत— तस्य। Malli has अमुरदिपा
 डिपा अमुरदिपा कर्मधा—like गङ्गापि व (व्यपककर्मधा—)। But as
 in the preceding lines we have by implication कस्यदयो मया इव
 it seems better for uniformity's sake to say here अमुरा डिपा इव।

6 प्रयुत—A compound अव्यय implying उल्लवरीत्य i.e., the
 reverse of what is said सक्रिय is stated the reverse of it is
 तिरस्क्रिया।

7 सा—Qual तिरस्क्रिया which is the विषय।

8 तिरस्क्रिया—तिरस् is an अव्यय implying a censure. But when
 one is censured on a manner put to shade. Thus तिरस्
 then implies अवर्द्ध screening. It is then a कृति by the rule
 “तिराज्जलद”। Hence तिरस् + कृ + ष माव तिरस्क्रिया administering
 rebuke, कृतिवत्—। Again by “तिरसोऽन्तरङ्गम्” the विमर्श of
 तिरस् here optionally becomes म। Hence तिरस + क्रिया = तिरसक्रिया
 or तिरस्क्रिया।

9 Voice—अने सब क्रियते वन (भूयत) तस्य तिरस्क्रिया
 (भूयत)

40 Varadajñā of conversation with Hari

प्रवक्तु एव स्वयमुज्झितयम क्रमेण पेटुं भुवनदिपाममि।

तथापि वाचालतया युनक्ति मा मियस्वदाभाषणलोलुप मन ॥४०॥

Prat—मने मा वाचालतया युनक्ति [My mind makes me garrulous]
 Why?—निय त्वदभाषणलोलुप मन वाचालतया युनक्ति [My
 mind longs for a conversation with you at ease, hence it makes
 me garrulous] Possibly your talk will serve some purpose
 more useful than this—भुवनदिपं पेटुं स्वयम् एव प्रवक्तुं इति तन्नि
 युनक्ति [I will speak of one of the enemies of the world. But
 then you are already engaged in slaying and you stand in
 no need of being reminded of this work. My speech is

4. चालच् is the affix by "चालच्—". जल्पक, वाचाल and वाचाट mean one who speaks much and improperly

Sara—ज्ञानप्रद त्व अस्ता शत्रुन हसि न ह्यत मद्वनापन्ना तथापि त्वया जन्मनकामना किञ्चित् वल्ले ॥ ४ ॥

CHARCHA

1 प्रवृत्त — प्र + वृत् + क्त कर्त्तरि प्रवृत्त engaged Pred to त्वम् understood

2 एव—Mallī takes it with स्वयम् स्वयमेव of thy own accord indeed Or take with प्रवृत्त । प्रवृत्त एव engaged indeed without cessation

3 उत्क्षिप्त &c — उत् + क्ष + क्त कर्मणि उत्क्षिप्त discarded उत्क्षिप्तः दन चनेन with fatigue discarded । & tireless वच्— । Pred. to त्वम् understood

4 कर्मण—क्रम + घञ भाव क्रम order परिपाटी । नन । वया करबे ।

5 पटुम् — पिप् + तुक् भव to extirpate

6 भुवन &c.—भुवनानि दिवानि इति भुवन + दिप् + क्तिप् कर्त्तरि भुवनदिव the enemies of creation, उपपदत— । तथाम् । वही श्रेष्ठ, कर्मत्व being ignored Hence instead of saying त्वन् हिंसितुम् (Mallī) it seems better to say तया मन्त्रेण हिंसाक्रम कर्तुम् । The former makes the कर्मता prominent. For "जसि—" see under अगदद् वाम ॥ 37

7 वाचन्तया—वाचन् talkative (see Mallī) त्वम् भाव वाचान्ता । तथा । महार्थे श्या । This implies *censure*, but वक्षिता is all praise.

8 पुनर्नि—पुन {रुधादि} + नट् तिप् । Nom भन ।

9 तदामा &c — च + भ + भ + लृट् भावे चभावश्च conversation इति लुपति इति लुप + घङ् + चच् कर्त्तरि लोभुष unduly covetous. तथा चभावश्च, मुद्गुष । तस्मिन् लोभुष, मुद्गुष । Qual. भन । In the verse quoted by Mallī मुध चमिषाद्भुक् and तद्वच् are synonymous meaning *covetous*, but लोभुष and लोभुष mean different—*reprehensively covetous* (भाववर्द्धा घङ्) ।

10 Pouce—उत्क्षिप्तदमश्च (सत) प्रवृत्तेन भुवन (तथा) लोभुषेन मन्त्रेण च...पुन ।

// H r // O H r //

तदिन्द्रमन्दितमुपेन्द्र यद्वच क्षण मया विश्वजनीनमुच्यते ।

समस्तकार्येषु गतेन धुर्यतामहिहिषस्तद्वता निश्च्यताम् ॥४१॥

Pro — त इन्द्रमन्दितं तत् वच क्षणं भवता निगद्यताम् [Well then
st n nt to Indra's message] Where is the mes-
—यत् विश्वजनीनं वच मया उच्यते [I am going to tell you all
v t It relates to the welfare of the whole creation and
y t want to listen without interest] Why is Indra anxious to
confer with me?—इ उपेन्द्र, अहिहिष समस्तकार्येषु धुर्यतां गतन
भवत निश्च्यताम् [You are his younger brother and take great
interest in his affairs. He is himself a redoubtable warrior no
doubt yet it is you that has won him his battles. Hence
he sends us to let you know all of the present undertaking
also] 41

Pro t—तत्, इ उपेन्द्र, इन्द्रमन्दितं विश्वजनीनं यत् वच क्षणं मया उच्यते
तत् अहिहिष समस्तकार्येषु धुर्यतां गतन भवता निश्च्यताम् ॥ ४१ ॥

Eng—So, O Upendra, you that had taken up leadership
in all undertakings of the slayer of Ahi, do you listen for a
while to the message, beneficial to all people advised by
Indra and being delivered by me Or place for a while
after delivered' 41

B n—अत्र एव ईश्वर उपादेय उपकारार्थं ये कथां वणिज्ज विज्ञायेन न यानि
बलिं हिंसां च दधुन । आपनि नैवेद्यं होति त्वां आपनिई त्वां नैवेद्यं इहेहा दुःखपदं
नवन काज कर्तव्यं हेन । ४१ ।

Expl—Well then listen to Indra's message which I am
about to deliver. You are his brother and have always taken
the lead in his undertakings. He expects much from you at
the present juncture. Also see *Prak*

Mall—अथ स्वर्गाकार्यं सद्यः प्रादुर्भवत इति । 'तत्' तस्मात् इन्द्रम्
उपगतं 'उपेन्द्र' इन्द्रावरजः । तत्सम्बोधने । अतएव इन्द्रमन्दितं शीतलम्
इति भावः । किञ्च विश्वं जनाय हितं विश्वजनीनम् ["आत्मन् विश्वजनभोगोत्तर-

पदान् वा^{१३}] 'यत् वच' चर्त्त' न तु विर 'मया उच्यते तत्' वच 'बहिर्दिश' श्रवण ["सर्वे ज्ञासुर्वाप्यहि " इति वैशयनी] 'ममनकार्येषु पुन्यता' पुरश्चरत्न मतेन' अतोऽपि 'भवता निशयताम्' [प्रापनायां लोट्] 'पुरं वहतीति श्रुत्वा' ["पुरो यद्दक्षी" इति यतप्रत्यय । स्त्र्यन्वय पदाग्रहतुक्त काव्यलिङ्गमनुसारः] ॥ ४१ ॥

Notes on Malli

1 By तत् &c he now asks with reasons to listen to his speech 2 यद् is the attix by "चाय—" (Char) 3 Here obviously the चयहार is काव्यलिङ्ग in which he श्रुत्वा is got from the sense of a पद ।

Sara—अनुज्ञोऽसि त्वमिन्द्राय नता च तस्य सर्वेषु कर्मसु । आमे पुनमपि तस्य मन्त्रम्, तत् श्रुत्वा, विप्रदि च हित विप्रसा ॥ ४१ ॥

CHARCHA

1 तत्—चयय indicating हेतु । *Because* भुवनविषा पट, प्रवृत्त चमि, *therefore* &c

2 इन्द्र &c—सम् + दिश + ञ् कर्मणि सन्दिट् advised इन्द्राय सन्दिटम्, श्रुत्वा ।

3 उपेन्द्र—उपगत इन्द्रम् waiting upon Indra, प्रादितत्—। A name of विश्व । तत्समुद्भो ।

4 तदम्—For a moment अन्वयमवा २ । Construe तदम् उपचरे (Malli), or सर्व निशयताम् ।

5 विश्वजनेनम्—विश्व all सर्वे । विश्वो जन विद्वन् all persons, कर्मणा—। तथै हितम् इति विश्वजन + ष of universal good. Malli's rule means—श्रु is attached in the sense of तथै हितम् to चाक्रन्, विश्वजन and compounds having भग्न final in them. The Bhashya restricts the sense of विद्वन् saying "ममन्धिकरेणे इति वक्तव्यम्", i. e., तदम्—does not admit श्रु but takes the general अत्र श्रु । Thus विद्वन् जन विद्वन्, तथै हितम् विद्वन्—म् । The Vinn adds a further restriction by excluding वक्त्रेहि also, so विश्वो जन वक्त्रेहि विश्वजन, तथै हितम् विश्वजनेनम् । The entire implies that Indra was making no selfish request but one after the universal good

6 समस्त \c—सम + अस् + ज् कर्मणि समस्त heaped together ; e, all समस्तानि कथादि कर्मधा—। तेषु।

पुनरुक्तम्—पुन । Urde । पुन वहति इति धृ + ण् पुन the bearer of । रिक्त ह । nder तस्य भाव ताम् obj of गतम् ।

8 अहिहृत्—अहि name of अनासुर । अहिं हिह्वान् इति अहि + हि + क्त् कर्मणि अहिहृत् the slayer of अहि उदयन्तम्—। तस्य । Indra lew \ tra with the वज्र which was forged for him by Visvakar an out of the toes of the sage Dadhichi The epithet shows that Indra's undertakings are all arduous and it is no easy task that he going to set upon Krishna इत्यत्र in Malli is the 5th case singular of हवहन्

9 भवत—Sec भवान् Sl 33

10 निश्चयताम्—नि + गन् + लोट् ताम् कर्मणि । शस्यति, शशाम्, शसिष्यति अशमत् । Or नि + शम् to listen + विष् + लोट् ताम् कर्मणि । शस्यति \c But if meaning to see then शस्यति &c With लप् we get निश्चय (निश्चिदि) निश्चय्य (to listen) निश्चय्य (to see)

11 Voice— अहं व्रजेति इत भवान् निश्चय्य Or निश्चयम् ।

42 *Hiranyakasipu described*

अभूद्भूमि प्रतिपञ्चजम्बना भिया तनूजस्तपनद्युतिर्दिते ।

यमिन्द्रमर्दार्यनिसूदन हरिर्हरिण्यपूर्व कशिपु प्रचक्षते ॥४२॥

Prak—न्ति तपनद्युति तनज अभूत् [Diti had a son of a dazzling splendour like that of the sun] Whom do you mean ?—प्रतिपञ्चजम्बना भियाम् अभूमि तनूज [I mean the son that never feared an enemy cared little for who his enemies were] What was his name ?—यं हरिण्यपूर्व कशिपु प्रचक्षते [They call him कशिपु with हरिण्य preceding it In other words his name was Hiranyakasipu] But did he molest Indra ?—हर इन्द्रमर्दार्य निसूदन य प्रचक्षते [His very name Indra was rendered nugatory by him because Indra means 'resplendent but the demon was more resplendent than the ruler of the gods So he, the demon it was that deserved to be called Indra in preference to the lord of the gods] 42

slain But showing that he *must* be killed by Han, it is necessary to show that he is unassailable by others Hence by चमून् &c he relates the history of his previous births to disclose his audacity 2 The root इदि means to possess supremehly or splendour It ends with the affix रन् by नियतम् with श्रीशक्ति rule “कञ्ङ्—” (Char) 3 एव &c.—Here it is the word कश्चिद् and not the object of which it is the name that has the corl द्विरन्ता preceding it Thus the word कश्चिद् which stands for the word only cannot be used as designating the object Yet it is so used here Hence they say hence there is the defect of thought known as अवाच्यवचन “The use of a word in a sense it cannot express is अवाच्यवचन”—this is the definition In such cases a solution has somehow to be found by लक्षणा in the matter of अर्थ applied to something restricted to शब्द only as I have said in the सञ्जीवनी and चर्यापथ on “द्विचपुत्र—” and “धनुस्त्रय—” But here I add a special defence —“य देवम्—” ।

Sara—द्विरन्ताकश्चिपुनाम दैव्य चाभीन् य इन्द्रस्य इन्द्रत निरास ॥ ४२ ॥

CHARCHA

- 1 अभूमि—भूमि subject न भूमि no subject जघत्तन्— ।
- 2 प्रतिपक्ष &c—एव side प्रतिज्ञान पक्ष अन्व प्रतिपक्ष of the opposite side i.e. an adversary वच— । तस्मात् जन्म चात्मा प्रतिपक्षजन्यान caused by an adversary वद— (See under अनुपपन्न्या, Sl 35) तामाम् । Qual भियाम् । The प्रातिपक्षिक here is प्रतिपक्ष अन्वन् which though in the feminine does not admit of डोप् because the rule “सन” bars the rule “अन्नभ्यो डोप्” । Decline प्रतिपक्षजन्या जन्यानी जन्यान &c We may however add डोप् optionally giving प्रतिपक्षजन्यन् + डोप् प्रतिपक्षजन्या an आकारान्त word in the feminine
- 3 भियाम्—भो + क्रिप् भावे भो fear (fear) तामाम् ।
- 4 सनञ्ज—सनु and तन mean दह । “निर्वा मूर्तिस्तनुस्तनु” इत्यनर ।

तन्वा जतः इति तन् + जन + च कर्त्तरि कृते: तन्जः born of the loins, a son, उपपदतन्—। Nom. to चमूत् (भू + लुङ्. द)।

5. तपन &c.—तपनस्य द्युतिः, इतन्—। सा इव द्युतिः अस्य, बहु—by "सप्तन्युपमान—" (ante.).

6. इन्द्र &c.—इन्द्रति परमेष्ठये लभते इति इन्द्र + रन् कर्त्तरि श्रीचादिक इन्द्रः supremely majestic, नि + मृद + शिच् स्वायें + लुङ् कर्त्तरि कान्ति-कान्ति निमृदन् the destroyer इन्द्रस्यः शब्द इन्द्रशब्द the word Indra, कर्मधा—like शक्रपार्थिव (रूपककर्मधा—)। तस्य अर्थः the sense of the word Indra, इतन्—। तस्य निमृदनं, इतन्—। तम्। Qual. यम्। Here the लुङ् is added irregularly by the rule "कृचलुङी बहुलम्"। The Vritta adds two more derivations, thus.—नि + मृद + शिच् स्वायें + युच् अर्त्तरि निमृदनं। The prohibition "इददीपदीचय" does not apply. "चनिन्दोऽयं प्रतिविधः"—Vritti. Again नि + मृद + शिच् स्वायें + लुङ् कर्त्तरि नन्द्यादिः निमृदनः। "यद्यवा मधुमृदनादयो नन्द्यादिषु इत्यने"—Vritti.

7. हरिः—हरि a name of Indra हरिः इन्द्रशब्दार्थनिमृदनः the destroyer of the sense of the name Indra with respect to Han. This may mean that इन्द्रत्व was usurped by हरिश्चाकशिपु, or that हरिश्चाकशिपु coming into prominence, Indra was no longer deemed by people as "The most majestic"

8. हरिश्च &c.—हरिश्चः पूर्वे अस्य हरिश्चापूर्वः preceded by the word हरिश्चा, बहु—। तम्। Qual. कशिपुम्। Here the discussion introduced by Malli (See Notes on Malli) is quite uncalled for. It would have been relevant if the poet had said हरिश्चापूर्वः कशिपुः तन्जः चमूत् because the तन्ज—the thing boy—cannot be हरिश्चापूर्वः कशिपुः। it is his name which is हरिश्चापूर्वः कशिपुः। This is what the poet too says here—यं हरिश्चापूर्वं कशिपुं प्रचक्षते—who is called कशिपु with हरिश्चा preceding it. There is no absurdity in this. Malli also recognises this, for he says towards the close of his discussion, विर्रददाव &c. (See Malli and our note).

9. प्रचक्षते—प्र + चक्ष + लृट् चक्षे। चक्षे, चक्षसे-चक्षी-चक्षी-चक्षी-चक्षी-चक्षी, व्याप्ति-ने &c., चक्षन्-चक्षन् &c. Nom. पुराविदः understood.

10. Voice—...चमूदिना ...द्युतिना ...तन्जेन चमूदि। ...निमृदयः यः पुरः कशिपुः इत्यादिने।

He was a terror to gods.

સમત્સરેણાસુર ઇત્યુપેયુષા ચિરાય નાન્નઃ પ્રથમાભિધેયતામ્ ।
ભયસ્ય પૂર્વાવતરસ્તરભિના મનઃસુ યેન દુસદાં ન્યધીયત ॥૪૩॥

Prik—ગુન ગમદા મન સુ ભયસ્ય પૂર્વાવતર ચિરાય ન્યધીયત [For a long time the gods knew no fear. He it was who first taught them what fright was.] How was that?—તરભિના સમત્સરેણ યેન ન્યધીયત [He was powerful and he hated the prosperity of the gods. Hence the latter lived in apprehension of raids by him]. What could be his power against Indra, Yama, Kuvera &c.?—અસુર इति नाम प्रथमाभिधेयताम् उपेयुषा येन न्यधीयत [He became the foremost of those that were significantly called असुर—overthrowers. Hence his name was a terror to the gods]. 43.

Prose—સમત્સરણ અસુર इति नाम चिराय प्रथमाभिधेयताम् उपेयुषा तरभिना यन दुसदां मन सु भयस्य पूवावतर न्यधीयत । Or—तरभिना समत્सरण ...नाम प्रथमाभिधेयताम् उपेयुषा येन दुसदां मन सु चिराय भयस्य &c. ॥ ४३ ॥

Eng—By whom, the mighty (i. e., by whose mighty self), urged by jealousy, having, after long, appeared as the foremost among the denotations of the word Asura, the first footing of fear was laid in the minds of the denizens of heaven. Or—place after long' after 'laid.' 43.

Long—(૧) ઉપેયુષા એક સ્વરૂપે અસુર થતો । સહસ્રાલ પાત્ર એકે સહસ્રાલ સંવત્સર અસુર નામના પ્રકૃત પાત્ર રહેલા ઉદ્ભવે ઉદ્ભવે એકના પાત્ર મને એકે સહસ્રાલ મનુષ્ય થઈ ગયા । ૪૩ ।

Expl.—An Asura is an overthrower. For a long time the gods had none such with regard to them. But at last in Hiranyakāśipu arose one that was preeminently an Asura. As he was jealous of the gods, they lived in terror and for the first time came to know what fright was. 43.

Mallī—સમત્સરેણેતિ । 'સમત્સરેણ' અત્યશ્ચમદેવસદિતેન [“મતસરોન્મયભવે” इत्यमर] । 'અસુરભીતિ અસુર [असीकृत] । 'અસુર इति नाम चिराय' [“चिराय चिरादाय चिरभ्यायाचिरार्थकः” इत्यमर.] 'प्रथमाभिधेयताम्

उपपुत्रा' अन्यतया सुख्यायतां मनेन 'तरसिना' वलवता ["तरसी वलरङ्गमी" इति विश्व] 'येन' हिरण्यकशिपुना दिवि सीदतीति 'द्युमदा' देवानां मनसु भयम् पूषावतर' प्रथमप्रथम ['नृन्तीरप्'] 'श्वीयत' निहित [ध०५ कर्मणि लङ्] ।
अस्मादेव देवानां प्रथम भयमोत्तिरभूत् इत्यर्थः ॥ ४० ॥

Sira—See Malli अस्मादेव ८८

Notes on Malli

1 The अति is चरन after अम। - The अति is चत् by "कृदारप" ।

CHARCHA

1 समत्सरस—सत्सर jealousy मन मुहं वर—। Qual येन । He was jealous of the gods and the gods trembled for the consequences

अमुत्—अस्ति सिदति इति अम (सद निश्चि) + चरन कर्षति (चौषा निश्चि) the overthrower इति योनि । मा

2 उपपुत्र—See अष्टपुत्री Sl 4 ॥ ५३ ॥ २५ ।

4 विराट्—In अजय meaning here विराज । अदत्तं दद्या which has disappeared the word being an अजय

5 प्रथम ८८—अभि + धा + यत् कर्मणि अभिधाय d signat on प्रथम अभिधाय the first (or the foremost) d's signat on (d'notation), कर्मणि—। तस्य भावः, तथा । ताम् । पूर्वमद्यितम् । obj of उपपुत्रा ।

6 पूष ८८—अव + तृ + चत् भाव अवतर advent पूष अवतर, कर्मणि—। अत्र कर्म of श्वीयत । The gods rested in security before Hiranyakasipa came The rule "नृन्तीरप्" means that roots end n, in च् = च take अव in the भवत्वर्थ and to designate any कारक except कर्ता । Thus च् चत् which is how ever made compulsory in अवत and चत्तरण when a मदा is mean Thus अवतरचम इति अवतर not अवतर, but अवतरति अनेन चत्तरि वा इति अवतर not अवतर ।

7 तरसिना—तरम् ३ strength तर चम चसि इति तरम् + चिनि मन्वे तरसी strong तिज ।

8 द्युमन्म—दि सीदति इति दि + मद + चिन् कर्षति द्युम् the d's r's of heaven, उपपुत्र—। तवम् । "नृन्तीरप्" इति निश्चि

न पलम् । १३ the rule नत्पदम् इति वचनम् the सप्तमी is sometimes retained in an उपपदतन्— । Retaining it here we get निश्चितम् वा । यत्तु because the word is classed with the मुष्मन्मादिषु च and the rule म्पमादिषु च gives प ।

७ मन्त्रद्वयम्—नि + धा + लुङ्, त कर्मणि । Conj App

१० । १८—ममत्त्वं उपयिवान् तरस्वी यः पूर्वाश्रयः न्यदधात् ।

४१ *Sri served him*

दिशामधीशायतुरी यतः सुरानपास्य तं रागद्वताः सिधेविरः ।

अवापुराभ्यः ततश्चला इति प्रवादमुच्चैरयमस्करं श्रियः ॥४४॥

N I —Sl. 44 and 45 should change places. See reasons under Sl. 43.

Prak —ततः चारभ्य श्रियः प्रवादम् अवापुः [Since then wealth and prosperity have attained an unenviable name] What name ? —चला इति उच्च अयमस्करः प्रवादम् अवापुः [The name fickle which is a great infamy] What was the occasion for this infamy ? —यतः सुरान् अपास्य तः सिधेविरः ततः चारभ्य [From the moment that riches forsook the gods and commenced attending upon that demon they were branded as fickle] Which gods do you mean ?—चतुरी दिशाम् अधीशान् अपास्य [I mean no ordinary gods, but the four lords of the cardinal points themselves] Granted they are fickle but what was the reason for this lapse ?—रागद्वताः श्रियः [Well, to tell you the truth the gods themselves were to blame. The demon was worthier than they and naturally the riches attached themselves to him] 44

Prose—श्रियः यतः दिशामधीशान् चतुरः सुरान् अपास्य तः रागद्वताः (सत्यः) सिधेविरः ततः चारभ्य अयमस्करम् उच्चैः—चला इति प्रवादम् अवापुः । Or—श्रियः रागद्वताः (सत्यः) यतः तं सिधेविरः ततः चारभ्य चला इति उच्चैः अयमस्करं प्रवादम् अवापुः ॥ ४४ ॥

Eng—From the time when, drawn by love, they served him having left the four gods, the lords of the quarters, riches incurred the great infamy that they were fickle. Or—From [] incurred the infamy [] were very fickle 44

Beng—वरन इहे'त अकुराग आइहे इहे'त लखे'त छवि दिक्कलक बाइया ताहार
मेवा करि'त लागि'तम उबन हुउ त ताहार 'छक'ता एहे महर अपवार इहे'त । ॥ ॥

Mall—दिशामिति । 'दिय सन्ध'द 'यत' यदा इत्यर्थे 'दिशाम् अधीयान्'
दिक्पतीन् अपि 'चतुर सुरान्' इन्द्रवज्रयमकुबेरान् 'अपास्य' त्यज्वा 'त' हिरण्यकशिपु
'रामकृता' रामकृता सत्य' न तु बलादिति भाव' सिद्धिरि यतो बौरप्रिया दिय' इति
भाव 'तत आरभ्य तदा प्रभृति अयम् करोति इति 'अयमकर' दक्कीर्तिहेतुमित्यय
["कृत्वा इतुताध्वीव्यानुभोम्यु" इति टप्रत्यय । "अत ककमि—" इत्यादिना
विसर्जनीयस्य सत्वम्'] 'उधे प्रचुर' अन्तरा 'इति प्रवाद' जनापवादम्
आहु । दिग्गेशानामपि सर्वम्हारित्वा तदोद्भवस्य प्राकट्यम् इति भाव' ॥ ४४ ॥

Notes on Mall

1 The affix is ७ by the rule कृञ —" (*Char*) The
विभ्र' becomes म by "अत —" (*Char ka*) His boldness is
manifest because he robs even the lords the quarters of
their al'

CHARCHA

1. दिशाम्—दिशयन् इति दिश + क्तिन् कर्मणि निपातनात् दिश lit those
that are pointed out, i.e., directions, the cardinal points ताम् ।

2 अधीयान्—अधि + ईय + अच् कर्मणि अधीय lord तान् ।

3 चतुर—The reference is to the four principal points of
the compass—पूर्व, दक्षिण, पश्चिम उत्तर ।

4 सुरान्—The gods are इन्द्र of पूर्व, यम of दक्षिण, वरुण of पश्चिम,
कुबेर of उत्तर ।

5 अपास्य—अप + अस (सेव दिवादि) + लृप् having discarded

6. राम १८ —रम्यति अनेन इति रञ्ज + घञ् करणे राम passion, love.
नेन इतः, drawn by love, इतन्— । Pred to दिय । Mall says न तु
बलात् । i.e., she was not forcibly carried away by the demon,
but she of her own accord deserted the gods and went over
to him The reason is found in the epithet हरप्रिया of Sl 43
One who is हरणी is also a बौर and Mall remarks बौरप्रिया दिय ।

7 मिथविर—सञ्ज + निट् इट् । सञ्जत, मिथवे सविध्यते, अमिथित ।
Non) गिय

अवाप् अ + वाप् + निट् लृट्

आरम्भ—आ + रभ + लृट् having commenced

10 तत तत् दमि (५मी) + तमि स्वादे। अपादाने ५मी । आरम्भ
implies process hence we have अपाद्य । ध्रुवमपाद्ये—इत्यपादाने ५मी ।

1 चल —चल + अच् कर्तरि unsteadily, fickle, इति योग प्रथमा ।

1 प्रवादम्—प्र + वट् + घञ् कर्मणि infamy तम् ।

13 उभै—अज्यय (qualifying) the क्रिया in चला (Mall) or
qualifying प्रथमम् ।

14 अयशस्करम्—अयश यशोविरोधि अयश infamy, नञ्प्रत्यय—। तत्
करोति इति अयशम् + कृ + ण कर्तरि अयशस्करम् causing infamy, उप
पत्तयत्—। The ट् s by “ह्रस्वो—” Mall) which means—with a कम्
as उपपद we may attach ट् to कृ in the कर्त्तृवाच्य provided ह्रस्व,
तात्पर्य (habu) or आनुशोभ्य (obedience) is implied Here we
understand ह्रस्व (of अयशम्) । Now why not अयश करम् with a
विभक्त १ Mall answers, the विभक्त becomes स by the rule “अत —”
—१ विभक्त after an अ, and not being in an अज्यय becomes स in a
समान with कृ, कम् &c provided the विभक्त is not in an उत्तरपद ।
Thus अयश + कर अयशस्कर । In Bhatti also Mall gives the same
defence under “अयशसु कामार्थयशस्करौ” । But the विभक्त here, as
there is indeed in an उत्तरपद । अयशम् is a नञ्प्रत्यय—the उत्तरपद
being यशम् । The rule therefore does not apply We offer
an alternative exposition—यश करोति इति यशम् + कृ + ण कर्तरि
यशस्करम् causing fame, उपपदयत्—। “अत णकर्मि—” इति मत्वम् ।
त यशस्कर यशस्करविरोधि इति अयशस्करम् नञ्प्रत्यय—with a विरोधार्थ नञ् ।
“तत्साहाय्यमभावय तदन्वत् तदन्वत् । अयशसु विराजय नञ्वा पद प्रकी
र्तितम्” What is यशस्करविरोधिन् must by necessity cause
infamy, so the final result is the same

15 श्रिय—for deriv See Sl 1 The plural is on the
supposition that श्री is different with these four different indivi
duals This is not a good defence The singular should
have been used with a little manipulation of the metre. The

poet means the singular as will be clear from Sl. 36 where he calls him *यिष आर्य* ।

16 *Voice* — यौभिः स राक्षसाभिः (सतैभिः) सिष्वैः प्रवाद आये ।

43 *Gods afraid of him*

पुराणि दुर्गाणि निघातमायुध बलानि शूराणि घनाय कञ्चुका ।
स्वरूपगोभैकफलानि नाकिना गणैर्यमायङ्ग तदादि चक्रिरे ॥४५॥

Prak — What more of him ? — यम आशङ्क नाकिना गणैः पुराणि दुर्गाणि (चतएव) स्वरूपगोभैकफलानि चक्रिरे [Through fear of his raids the gods rendered their cities hard of access so that they might appear in their real character as affording shelter against marauders] Was that all ? — आयुध निघातम् (चतएव) स्वरूपगोभैकफलानि चक्र [They also rendered their weapons keen so that they could be used in fighting enemies which is the real object] What else ? — बलानि शूराणि (चतएव) स्वरूपगोभैकफलानि चक्रिरे [The selected picked warriors to recruit their armies thus rendering the army as a source of real strength] What more ? — कञ्चुका घना (चतएव) स्वरूपगोभैकफलानि चक्रिरे [They made their armours really tough keeping protection of person as the sole object in view] 43

Prose — नाकिना गणैः यम आशङ्क तदादि स्वरूपगोभैकफलानि पुराणि दुर्गाणि चक्रिरे आयुध निघातं चक्र बलानि शूराणि चक्रिरे, कञ्चुका घना चक्रिरे । —
Mell Or — नाकिना गणैः चक्रिरे स्वरूपगोभैकफलानि आयुध निघातं चक्र स्वरूपगोभैकफलानि बलानि शूराणि चक्रिरे स्वरूपगोभैकफलानि कञ्चुका घना चक्रिरे ॥ ४५ ॥

Eng — Dreadnoughts whom were there for the first time rendered by the hosts of the denizens of heaven their cities difficult of access weapons keen forces valiant armour tough with the sole object of appearing in their real character [Or — armour tough — hitherto all having the charm of their own beauty as the sole object] 45

১৮ — ই সময়ে হঠাৎ বেবশারা তাহার ভয়ে ওঁহাদের পুরী ছুঁর্ব, অত্র গৈল, সৈন্তগণ জোঁ সঙ্কল্প বর দৃঢ় করিস্ত লাগিলেন। এত দিন এতলি কেবল বেবিতেই অন্যর ছিল। [Or—অন্যত্র প বে'জা পাণ্ডাই ইহাদের মুখ প্রাণ্যদান।] ১৯।

E pl—Thenceforth the gods commenced attending to their respective forces weapons and armour with a view to make them efficiently serve the purpose for which they are intended.
Also see *Prak*

Mallī — पराशीति । किञ्च नाकिना सुराणां 'गणे यं' द्विरण्यकशिपुम्
 आगच्छा वाधकत्वेन उत्पद्यते न 'काल' 'आदि' यस्मिन् 'तदादि' तदाग्रभूति 'स्रष्टु'
 ग्रीष्मा एव एकफल मुख्य प्रयोजन येषां पुराणेषां तानि तथोक्तानि । प्राक् ईदृश
 साध्यशयोरभावात् इति भावः ["अपुमकमनपुमकेन—" इत्यादिना अपुमकेन
 ग्रैधः] पराशि टमाशि' प्राकारपरिष्वादिना अगम्यानि 'वकिर' ["मुदुरोरधिकरण"
 इति गमडः] आयुध निशात निशित 'वक्त्रे' इति विभक्तिविपरिणामन अन्वयः
 [शः तनुकरण इति धातोः कः । "शाब्दोरन्वयतरस्याम्" इति इत्यविकल्पात् पठे
 आत्वम्] न न नि सैकानि सुराशि' ग्रीष्मवनि 'वकिर' सम्पादितानि 'कञ्जुका'
 वारवाणा लोहवमाणि इत्यर्थः ["कञ्जुको वारवाणोऽस्त्री" इत्यमरः] 'वमा' दुर्भेदा
 वकिर इत्य नित्यसङ्गहा जायति अ इत्यर्थः ॥ ४३ ॥

Notes on Malli

1 Here we have एकशब्द of the neuter by the rule "सप्त-
मह—" (*Charcha*) 2 The affix is ह after मम by "सुदरो—"
(*Charcha*) 3 मी becomes म् or मि optionally by "शाब्दो—"
(*Charcha*)

Sora—द्विषाकशिपोर्निरोधमाश्रया देवा नित्यसन्नहा जायति च ।

CHARCHA

१. पुरालि—पिपुरति रक्षन्ति इति पृ + क कर्त्तरि मूलविभुजादि lit those that afford shelter & c., cities लक्षण कर्म of शक्तिर ।

2 दगाणि—दु खिन गच्छन्ति एषु इति दर् + गत + ड अधिकरण difficult to enter । red to प्राणि ।

3 निशातम—नि + शो (तनकरणे दिषादि) + त कर्मणि निशात or निशित

sharp. Refers to चायुधम् । Malli's rule means शो and हो become शि and हि or श and हो optionally when an affix dropping क and beginning with त follows Pred to चायुधम् ।

4. चायुधम्—चायुधवे चनेन इति चा+युध+क करणे घञर्थे चायुधम् weapon उक्त कर्म of चक्र which is got by विभक्तिविवरिणम् from चक्रि । The Varttika "घञर्थे कविधान व्याख्याद्विहितयुध्यर्थम्" sanctions क in the sense of घञ् in case of the roots व्या &c. Hence it is attached करणे here

5 घना—हननम् इति हन+घप्+भावे घन solidity Pred to कञ्चुका । हन becomes घन by the rule "मूर्त्ता घन"—When कृति, i. e., कठिनम् solidity, is meant, घप् is attached to हन in the भाववाच्य and ह become घ । Next by लघदा from कठिण we pass on to कठिन । So now घन means solid This is what the Vritti means by "कथं घन दधि १ घनं गच्छ न धर्मो भवति" । Pred. to कञ्चुका । When solidity is not the meaning we get हन+घप् भावे कथः execution.

6 स्वप्न &c—शोभनम् इति शुभ+घङ् भावे शोभा appearance We have शुभ by निवृत्त in "शुभशुभ शोभादर्थः" । एक फलम् एकत्वम् sole object (एक=वैयर्थ्य), or main object (एक=मुख्य) &c. , कर्मधा— । "वैयर्थ्यं मुख्यान्वयैवम्" इत्यमरः । स्व स्वप्नम् own character, कर्मधा— । स्वप्नेष शोभा स्वप्नशोभा, मुद्रमुद्रा । सा एव एकत्वम् दधा तानि the main object (or—sole object) of which is to appear in their own character, वद्— । Qnal. इमानि understood referring to पुराणि, चायुधम्, वज्रम्, कञ्चुका by अनुसक्तैकमेव (Malli) The rule is "अनुसक्तमनुसक्तेन एकवचनान्वयस्यम्"—The neuter is retained when spoken along with non neuter and it is optionally singular. The fact seems to be however, that, the rule "अनुसक्तम्—" does not apply here. The rule requires सहोक्ति of अनुसक्त and अन्वयस्यम् । "अनुसक्तमह वचने"—*First*, "अन्वयेन सहोक्तिः"—*Blattay*. Here there is सहोक्ति of अनुसक्त and अन्वयस्यम् । This स्वप्नशोभैकत्वम् पुराणि दृष्ट्वा, स्वप्नशोभैकत्वम् चायुध (वज्रम्, &c. There would be सहोक्ति if the predicates दृष्ट्वा, निगमम् &c. were omitted and the rule would apply. That is to say स्वप्नशोभैकत्वम् पुराणि, स्वप्नशोभैकत्वम्

आयुधम् &c. would say so with *separate predication* for
 शम्भकफलम् But we cannot say so with *separate predication* for
 पुराणि आयुधम् &c. A sentence like शम्भकफलम् तानि इमानि
 न्याणि निशातम् यथाणि घन is unintelligible. It could be made
 intelligible if we say *pr di ate say* इति, could be got out of
 नाणि निशातम् &c. by एकशब्दः। But that is not possible because
 here also the restriction "तत्रैवैवैदेव विद्मः"—the only dif-
 ference being that one is नयसक the other अनुसकः। अर्ग, निशात-
 कं differ otherwise also. The difference attaches to the
 original statements also, viz, पुराणि न्याणि, आयुधम् निशातम् &c. and
 furnishes an additional reason why the rule "नपुसकम्—" does
 not apply to our case. I therefore propose to explain शम्भ-
 कफलम् just like अक्षिर, &c., going with all पुराणि, आयुधम् &c.
 by विभक्तिविपरिणामः।

7 नाकिनाम्—क is सुख pleasure न कम् अकम् pain, नसूतम्—
 अक्षिमानम् अकम् अक्षिन् नाक the place where pain does not exist,
 &c. the abode of bliss heaven, बहु—। स अक्षि षष्ठी वासनेन
 इति नाक + इति सत्ये नाकिन gods तेषाम्। The बहु—is by "नञोऽप्यर्था-
 न्तम्—" (ante) Again we do not get अकम् because नसू does
 not change owing to निपातन in the rule "नभात् नपात् नवेदा नासत्वा-
 नमुचि नकुञ्च नय नपुसक नचन नञ नाकिषु प्रकृत्या"।

8 यम्—उत्तरवाक्यगतत्वेन उपालम्भात् न नञ्छब्द व्यवसा (see Remark)

9, तदादि—स आदि यच्चिन् तत् यथा तथा since then, बहु—।
 Qual अक्षिरे। Before Hiranyakasipu appeared on the scene
 the gods were careless about their defences

10 अक्षिरे—क + लिट् इरे कर्मणि। Agrees with पुराणि etc

11 Voice— गणा अयुक्तान् घनान् अक्षु ।

Remark—This verse should change places with verse-

44 The reason will be obvious on an examination of verses
 42 and 43. In 42 we have यम् in the उत्तरवाक्य dispensing with
 the direct mention of नञ्छब्दः। Thus ननुष अमृतं य प्रयच्छते। The
 उत्तरवाक्य continues in Sl 43, thus—वीन अधीयते। There is a break
 in Sl 44 which is a new वाक्य altogether. But in Sl 45 the

उत्तरवाक्य which apparently closed in Sl 45, is resumed thus दम्
चायङ्ग चक्रि । This is unnatural so the break caused by Sl 44
must be removed by reading that verse after पुराणि &c We have
then तनज भूतं य प्रचलत (42) यन नधीयत (43) यमायङ्ग चक्रि (44)
read as 44) which closes the उत्तरवाक्य ।

५6 God bow'd to him wh e'er way he went

स सञ्चरिषु भुवनान्तरषु या

यदृच्छया शिथिलयदाश्रय श्रिय ।

अकारि तस्य मुकुटोपलखत्तत

करैस्त्रिसन्ध्य त्रिदशैर्दिशे नम ॥ ४६ ॥

Prak—विश्वे तन्ने दिशे त्रिसन्ध्य नम अकारि [The gods always
used to bow to that quarter] Which quarter?—स या यदृच्छया
च शिथिलम् [Whichever quarter he occupied at the time at his
will] Were all the quarters accessible to him?—यिद्य अश्रय
भुवनान्तरषु सञ्चरिषु स [His prosperity was unbounded hence he
used to roam at pleasure in the interstellar regions] Why
then did the gods bow to the quarter and not to him?—
मुकुटोपलखत्तत करै नम अकारि [It was not a bow with which a
high personage is approached It was the bow of departure—
a hasty departure through terror which made them so nervous
that the hand raised to the head struck against the stones
on the diadems of the gods No sooner the gods knew
that Hiranyaksha was there than they beat a hasty retreat lest
they be seen by the demon and thrashed for the temerity of
having intruded upon his privacy] 46

Prose—भुवनान्तरषु सञ्चरिषु त्रिदशै विमन्ध्य तन्ने दिशे नम अकारि । Or
त्रिदशै अश्रय यदृच्छया भुवनान्तरषु सञ्चरिषु स दम् &c ॥ ४६ ॥

Eng—In the morning evening and at noon a bow r
be made by the gods with hands slipping against the st
their diadems, unto that quarter which he, the abod

pently in interstellar regions [in other worlds—*Malli*]
by chance occupied at the time 46

1 —सुप्तं रोषदोषं कश्चिद्देहं हिंसां तद्देहं तून्मन्त्रं कश्चिद्देहं
देहो देहो हिंसा । अत्र २ व्यासः कश्चिद्देहं कश्चिद्देहं कश्चिद्देहं कश्चिद्देहं
सुप्तं रोषं कश्चिद्देहं कश्चिद्देहं कश्चिद्देहं कश्चिद्देहं ३०३

1/1/ —स इति । अन्त्य भुवनं भुवनान्तरं [“सुप्तं” इति समासः]
“सुप्तिं सप्तिं सप्तिं [अन्त्यं—” इत्यादिना अन्तिष्ठम्] शिवं लक्ष्म्या
आद्यं स हिरेण्यकशिपुं यद्वत्तया स रश्मिः [“यद्वत्तया स रश्मिः” इत्यमर-
योऽन्तिष्ठम् अन्तिष्ठम् अन्तिष्ठम् [अन्तिष्ठम् । “अन्तिष्ठम्—” इत्यादिना अन्ति-
ष्ठम् इत्यङ्गादयः] “सुप्तं रोषं” मौलिरश्मिं सप्तिं करा’ दीपां तै-
मिरश्मिं कश्चिद्देहं कश्चिद्देहं [“उपलब्धं प्रत्यक्षं” इति विश्वः] तिस्रो दशा-
बाल्यकीमार्थीवनानि जन्मसप्तारहस्यो वा दीपां तै- विदुः दशैः । दश-
वि दश परिमाणमेवम् इति [“बहुव्रीहौ संज्ञायै लज्जक्यथा” इति समासः^३]
तिस्रः सप्त्या समासतां विमुच्यते [“तद्विज्ञायात्तरपद—” इत्यादिना समास-
दिगुः । “दिगुरेकवचनम्” । “वा टावन्” इति पठे नपुंसकत्वम् । अन्त्यसंज्ञेने-
द्वितीया^४] ‘तस्मै दिशि [“नमः स्तुति—” इत्यादिना चतुर्थी] ‘नमः नमस्कार-
वकारि कृतम् [कृतं कर्मणि लुङ् । “चिन् भावकर्मणो” इति चिन्] । सप्त्या
वन्द्येति द्विङ्निघर्से परिश्रज्ज तन्मसनभयान् तस्मै दिग् नमस्कार कृत इति
भावः^५ ॥ ४६ ॥

२

Notes on Malli

1 Here लुङ् is attached to शि । चङ् coming in by
“अन्तिष्ठम्” (*Char*) we have duplication and the substitution
of इङ् । 2 इङ् is added as a समासः by बहुव्रीहौ— (*Char*)
3 Here by “तद्विज्ञायात्तरपद—” (*Char*) we have दिगु implying समाहार ।
Next the rule “दिगु—” (*Char*) operates We have neuter
optionally by “वा टावन्” (*Char*) 4 Apprehending his
approach salutation was made towards that quarter disregard

ang the restriction about quarters even in the worship of मन्त्रा ।

Sara—See Malli मन्त्रा नमस्कार कृतः । Or—य यदृच्छया या दिग् यदा ययति च तो दिग् म तद्वयात् ततश्च दया विज्ञा ॥ ४६ ॥

CHARCHA

१ सचरिण—सम् + चर + इणच् कचरि ताच्छीत्य given to roaming Malli's rule in full is “अनङ् ज् निराङ्गञ् प्रजन उत्पत्त उत्पत्त उत्पत्त इति अपवप इतु इषु मह चर इणच्” ।

२. भुवन &c—भुवन world अन्त्यानि भुवनानि भुवनान्तराणि other worlds सुपुसुपा (Malli) of the निवसमास class तत्र Or भुवनानाम् अन्तराणि अवकाशान् the space between the worlds interstellar regions इतत्—। Malli calls the समास a मुद्रुपा because there is no special rule to direct this kind of समास । The मयूरव्यस कादि list does not recognise this समास । Bhattoḥ however, perhaps relying on the Vitis remark—अविहितलक्षणमनुपुन्या मयूर व्यसकादिषु दृष्टव्य—Tatpuruṣas for which no rule is found are to be classed under the मयूरव्यसकादि list—takes it as a मयूरव्यस कादि तत्पुरुष of the निवसमास class

३ यदृच्छया—अच्छन्म् इति अच् (इतो तुदादि) + य भाव अच्चा motion, impulse या अच्चा यदृच्छा whichever move, कर्मधा—। तथा । Impulsively

४ अग्निद्वयत्—अग्नि + मुङ् तिप् = अग्नि + अङ् + त् by “विदि—” = अग्नि + अ = अग्निद्वयत् । Conj App “विदि—” in full is ‘विदिमुद्रा कचरि अङ्’—विज्ञान roots and the roots दि, द म take अङ् in the कर्मधाच in मुङ् ।

५ अग्नय—अ + यि + अच् कर्मणि resort अग्नि अग्नय hence he could afford to indulge in the costly pastime of passing from world to world as impulsively stated

६ अचरि—अ + चर + कर्मणि । The rule “विच्—” means that in the भव and कर्मण्य मिच् is replaced by विच् ।

७ मुद्रुत् &c—ग्राह + मुद्रु कर्मणि ग्राहत् slipping मुद्रुत्तमस उदया the gems on the crests इतत्—। तत्र ग्राहत् slipping against the

gens \c मृमुपा । तावदा कदा पक्षस whose hands slipped &c.,
 वर- ने (uat तिदगे । The hands were *suddenly* raised
 to her heads and they struck against the gems and slipped
 1 s n plus great haste which is explained on the supposition
 tha wh rowing in a particular direction as enjoined in
 the last is in the performance of मभ्या, they suddenly
 re lected that हिरण्यकशिपु was in a different direction,
 and lest the demon came and interpreted the bow as a
 slight to him they hastily turned round and rendered ano-
 ther bow in the direction of Hiranyakasipu Or, as in the
Prak above we may explain that they saw Hiranyakasipu at
 a distance and hastily rendered a bow of retreat from his
 direction (see under नम) ।

४ तिस्र्याम्—मणक् ऽणति परमन्मानम् अद्याम् इति मम् + ध्या + षक्,
 अधिकरण मभ्या period of union Three such are recognised—
 dawn dusk and mid day The devout have to worship मभ्या
 at these periods तिस्र्या मभ्याना समाहार तिस्र्याम् collection of
 three मभ्या, द्विगु । The collection is *mental* because these
 three periods cannot be brought together physically. तिस्र्या
 व्याप्त is the sense, hence अयनसंयोग (व्याप्तये) रदा । The द्विगु is
 by the rule “तद्धित—” which means that a संख्या or a द्विक् may
 lead in a तत्पुरुष if the object of the compound is to attach a
 तद्धित, or if there is an ण्यपद following the तत्पुरुष or again if
 समाहार is intended Now the form expected is तिस्र्या and not
 तिस्र्या । The answer is, the rule “द्विगुदकवचनम्” requires this to
 be in the singular, and then “म नपुंसकम्” directs this singular
 form to be in the neuter. Hence तिस्र्या has to be neuter
 singular Next “इभ्यो नपुंसके प्रातिपदिकम्” requires the final
 vowel to be इभ्य yielding तिस्र्या । Here it may be objected
 that by the Varttika “षकारान्तात्तरपदो द्विगु म्रियाम् इट्” should
 bar the rule “म नपुंसकम्” and give the feminine form Malli
 answers “वा टावत्”—A द्विगु ending in टाप् is optionally in the
 feminine. Hence when not feminine we get तिस्र्या । If fem

nine, the rule “द्विती” guides डीप् and we get विमश्री । Malli understands that this refers to the performance of सभ्या । Or, say it is a लोकोक्ति for *all time*—unrestricted time. विमश्र्ज कराति=सदेव करोति ।

9 विदग्गे—अनुज्ञकता of चकारि । For समास see Malli Bhanuj thinks the gods do not go through दाल्य and कौमार but are always in the enjoyment of यौवन and appear like one in his 25th year “अथ विन्दति सौमित्र पञ्चविंशतिवर्षवत्”—*Ramayana*. Hence he expounds हतोया दया यौवनमित्यर्थे एषाम् विदग्गा, वद्— । हत्तिविधौ सख्याशब्दस्य पूरणार्थत्वम् (see under विदिवत् Sl 36). Malli's विदग्ग परिभाषणमेवाम् makes them 30 years of age—The measure of whose (age) is three times ten. The rule for this case is “सख्या चय्यासत्रादूर्ध्वसख्या सख्येये”—चय्य &c are compounded in a वद्—with a सख्या when the compound refers to what is counted. Next we have उच् added by “वच्चीङी—” (Malli) when the compound refers to what is counted. Thus विदग्ग + उच् = विदग्ग ।

10 दिग्गे—The rule for वतुर्दा here is “नम खल्लिखन्नामधा चन वद्व्योलाह” ।

11 नम—An चय्य meaning प्रणाम salutation. नम चकारि seems to be another लोकोक्ति indicating परित्याग abandonment दिग्गे नम चकारि forsook the quarter—The idea then will be the same as in “भुवनान्मोहनप्रोति स्वर्गभिर्नानुभूयत । मित्रैर्भूत विमानानां तदापात्तमदात् पथि ३”—*Āumara*.

12 lone— सख्येयना चय्येय नम द (दिक्) चय्येय । करा विदग्गा चकार्थ ।

47 *Har killed हरकृष्णम् ।*

मटाच्छटाभिषघनेन विभ्रता

वृमिंह मेहोमतनु' तनु' त्वया ।

म सुधकान्तास्तनमद्ग-

भद्रुरैरुविदारं प्रतिचस्करे नवुः ॥४७॥

Præf.—हे वृमिंह, म त्वया प्रतिचस्करे [The best of men as you are,

you came to the rescue and killed him] How?—नखै
उरविदार प्रतिचक्षर [You ripped him up with your nails and
killed him] How could nails be so strong?—सृगच्छगभिद्रघनम
त्वया प्रतिचक्षर [Your manes rent up the clouds so no wonder
that your nails cleft open his hard chest] My manes! You
speak in riddles—अतनु मंहीं तनु रिभता त्वया प्रतिचक्षरे [You trans-
formed yourself into a lion of prodigious proportions and
killed the demon by tearing his chest open] 47

Prose—इ मृसिह अतनु मंहीं तनु रिभता सृगच्छगभिद्रघनम त्वया म
सुस्थकालाननसदृभदुरे नखै उरविदार प्रतिचक्षर ॥ ४७ ॥

Eng—He was slain by you O the best of men by rend-
ing up his breast with nails bearing a huge leonine body
with clouds pierced by the array of manes 47

Peng—एह पूरुषोदय आगनि विनाम सिह दूर्ति वारण करिया कहार मरार
करिसेन । एक निक एकद्वारेर आघात देवसकल विघोर्न हईते मज्जि अछ निक
नान्न आघाते वैमर वक हुन विघोर्न हईछा ऐल ॥ ४७ ॥

Expl—See *Prak* and *Trans*

Mall—अय मीरिपि त्वैव हत इत्याह सटाच्छटति । इ 'मृसिह नर (१ ना)
सिंह इव इत्युपमितसमास । ना चासी सिंह इत्यपि प्रस्तावत् । सिहस्य दमां
सै हीं तनु काय रिभता मृसिहावतारभाजा इत्यर्थः । किञ्च त्वाम् ? अतनु'
विधीताम् अतएव सृगच्छगभिः केशरसमूहे भिन्ना घना मिथा यत्र अभव्य
विपद्भवान्ति भावः ["सृग अटाकिसरयो " इति "तनु काये जगत्स्ये च इति च
विश्व] 'त्वया स' नेत्य 'सुस्थौ नयो ["सुस्थ सोम्ये नव मूढे" इति वज्रयनी]
यो कालानानी' तथा 'सद्विन अपि 'भदुरे' कुटिले 'नख उरविदारम' उरौ
विशोर्न ["परिलिख्यम ने च" इति अमुलप्रत्ययः] 'प्रतिचक्षर' हत [किरते
कर्मणि लिट् । "अच्छात्ताम्" इति गुणः । "हिमायो प्रनेय" इति मुडागमः] ।
वचकदिमीरिपि मखैविदारित इति वाङ् मनसयो अलोचरमहिंसस किमसाध्यम् इति
भावः ॥ ४७ ॥

Notes on Malli

1 प्रभावात्—From the context. 2 यमुन् is the affix by “परि—” (Char) 3 लिट् is affixed to कृ in the कर्मवाच्ये । गुण takes place by “सुच्—” (Char) सुच् is the augment by “हिमा याम्—” (Char)

Sara—तथाविधमपि त भवान्नरसिंहमूत्वा जघान ॥ ४७ ॥

CHARCHA

1 मग ९c—मग manes मग array मगना मग इतत्—। ताभिः भिन्न इतत्— तादृशो घनो येन वक्र—। ननः Qual त्वया ।
2 विभता—भृ + श्व कर्त्तरि विभत bearing तेन । Qual त्वया ।
3 शर्मिष्ठ—Best of men उपमितकर्मधा—(Mall) or Man । on कर्मधा—(Mall) Both meanings suit the text

4 चतनुम्—तनु small It is fem but डीव is optional (see under चतनुम् Sl 33) न तनु चतनु not small huge मञ्च तत्—। ताम् । Qual तनुम् ।

5 सुम्भ ९c—See Mall Qual नखे ।

6 पुरोविदारम्—पुर विन्ध्य इति पुरम् + वि + लृ + विच् + यमुन् भाव by rending up the whole chest, उपपदतत्—। Qual प्रतिचन्दर । The rule is “परि—”—when a limb be not a vital organ is the उपपद in the द्वितीया यमुन् is attached to show that the whole organ suffers

7 प्रतिचन्दर—प्रति + कृ + लिट् कर्मणि was killed किरति कृणाति चकार चकरो चक्र, करिष्यति करीष्यति चकारीत । कृ becomes कर्, contrary to expectation owing to the rule “सुच्—”—सुच् क and चकारान् roots take गुण in लिट् । The rule “हिमा—” means—कृ preceded by उप and प्रति takes सुच् if हिमा is meant.

8 नखे—इहा करणे । What the gods could not do with their grim weapons you did with your nails ।

13 Voice—विभञ् चन ल तम् प्रतिचन्दरिष ।

45 He took birth as Ra-ana

विनोदमिच्छन्त्य दर्पजम्भनी रणेन कण्डूस्मिदयौ मम पुन ।

म रावणो नाम निकामभीषणं बभूव रक्ष चतुरक्षणं दिव ॥ ४८ ॥

Prat—एव म रावणो नाम रक्ष बभूव [Thus suppressed Hiranya

has put it back to the earth as a Rakshasa under the name of Kavya]—*Vi*—Did he come back?—ददंजयम् कव्या विनोदम् इच्छन् [His heart after bloodshed had not been quenched by death and he came back to allay it]—How to allay?—विदग्धे सम पुन रगन् विनामिच्छन् [To allay it by warring upon the gods again]—*Ilav*—Failed as a demon he could not hope to succeed against the gods as a Rakshasa—निकामभीषण दिव चतश्च रत्न बभूव [Oh! He became a terrible Rakshasa that demolished the defences of heaven and exceeded his old self in might] 48

Prose—अथ स पुन विदग्धे सम रगन् दंजयम् कव्या विनोदम् इच्छन् दिव चतश्च निकामभीषण रावणो नाम रत्न बभूव ॥ ४८ ॥

En—Next desirous of allaying the itch arising from pride by a tussle with the gods again he became a highly terrific Rakshasa by name Ravana who pierced (burst through) the defences of heaven 48

Eng—इहाहं च ॥ इहं वरुणकृत्येन विदग्धोऽहं नः । देवस्य च महिम्नाहं हृद्य कर्तुं चेति । ते रावण नाम अत्र तस्मै एक रत्नम् इहेति । इह इहं कर्तुं च देवस्यैव आकर्षणं कर्तुं च इहेति । ४८ ॥

Expl—See *Eng* and *Prak* above

Mal—अथान्नं ज्ञानरचितायाश्च विनोदमिति । ‘अथ स’ इति रावणं कविपु ‘पुन भूयोऽपि’ विदग्धे सम सत् [‘साक साडे सम सत्’ इत्यमरः] ‘रगन् ददात्’ अन मारात् ‘जम्’ यत्ना ‘कव्या’ मुक्तकव्यतः ‘विनोदम्’ अपनोदम् ‘इच्छन्’ प्राप्नुम्वन्मुख्ये तदपनोदाभावात् इत्यर्थः ‘दिव’ स्वर्गे ‘चत’ सत् ‘रत्न’ रत्ना पुन तत् चतश्चरत्नमित्यर्थः [सापचत्वं अपि समकत्वात् समासः । अनन्तं दत्तं मर्त्यैश्चरित्वमुक्तम्] । भीषणे इति भीषण (? भीषणम्) [नद्यादित्वात् ल्युट्] । ‘मिमी कर्तुं भयं यत्’ इति यत् । निकाम भीषण (? भीषणम्) [मुदमुपति समासः] ‘रावणो नाम रावण इति प्रसिद्धं ‘रत्न बभूव’ राक्षसयोगी जात इत्यम् । विदग्धस्य अपत्यं पुमान् रावण इति विग्रहः [‘तन्नापत्यम्’ इत्यपि कृतं ‘विदुषो विदुष्यन्तराणी’ इति प्रकृते रवणादिना । वीराधिकारो रावणतीति

व्य त्पान्यन्ति । तदुक्तमुत्तरकाण्डे — “यथाज्ञीकृतमग्नतद्भावे भयमागतम् । तस्मात्त्वं रावणो नाम नासा वीर भविष्यति” ॥ इति रौतेण्यनात् कर्त्तरि ल्यट्^१ । रावण रक्षसीर्भयतलिङ्गत्वात् विशयभावे (+ विशयविशयभावे) अपि स्तनिङ्गता^२] ॥४८॥

Notes on Malli

1 Compounded in spite of dependence because the sense is clear This indicates that he robbed the gods of their all
2 We have ल्य because the root s of the लृप्तादि class लृक् is the augment by “भियो—” *Char*) 3 अण् is attached by “तस्मात्पत्यम्” and then the stem changes into रक्ष by “विशय—” (*Caar*) But followers of the Puranas expound as रावणतीति रावण । Thus in the U tarakanda we have— You have caused the three world to shriek in fright you will therefore be known as रावण^३ । We have ल्यट् in the कर्त्तृवाच्य after ह with लिच् attached रावण and रक्षस् have specified genders hence each is in its own gender though there is विशयविशयभावे

Sara—एव नह्यपि दह तस्य दैत्यस्य आनरं सुरैरेव न गतम् । भूयोऽपि दहन् विवर्द्धी रावणे नाम रावणो बभूव ॥ ४८ ॥

CHARCHA

1 विनीदम्—वि + रुद + धञ् भावे विनीद *alla* in₂ तम् ।

2 इच्छन्—इच्छ + श्छ हती *wishing* इच्छन् रक्षा बभूव *he became a Rakshasa because (इती श्छ) he wished to allay* &c

3 अथ—अनलम् । He did not die with the loss of his body, but a little while after (अथ) &c

4 ददं &c—दृप् + घञ् भावे ददं *pride arrogance ददात् जम् अदा ददंजम्, वृ—* । तदा । *Qual. कम्प्यः* । The *प्रतिपदिक* is ददंजम् (see प्रतिपदिकनाम Sl 4)

5 कम्प्य—कम्प्यगम् इति कम्प + घञ् सघे + क्तिप् भावे = कम्प्य (सगायन धातु) + क्तिप् = कम्प्य (*fem*) तस्य । इति वृत्तौ । Or कम्पि हयोमा वृत्तौ Thus रक्ष कम्प्य विवर्द्धि (तिङ्गदा) = रक्षेत् कम्प्य विवर्द्धि (जम्पादे) । “उभयधातो कम्पि इति रक्षत् वृत्तौ” एव न वृत्तौ ।

6 तिष्ठ — With the gods सहाय योग इत्या । See विदमे, Sl 46.

7 रवण — विश्ववसु was the son of पुलस्त्य and grandson of ब्रह्मन् । म. ८११ विश्ववसु अपत्यम् इति रवण + अण् रावण, विश्ववसु having change d int रवण । It also changes into विश्ववण giving वैश्ववण which is a name of कुहर both रावण and कुवेर being sons of विश्ववसु । Mall's rule is not from पाणिनि who reads both विश्ववण and रवण in १८ शिवादि list. On this Haradatta remarks "विश्ववणरवण शब्दो पाठो न मी विश्वव शब्दस्य आदर्शो प्रकृत्यन्तर वा इतिविषये तत्समानार्थे" । In other words वैश्ववसु is inadmissible nor can we have the रावण, रवणस्य अपत्यम्. The derivation रावण्यतीति requires ल्युट् बाहल्यकात् कर्त्तरि ।

8 निकाम १८ — निकाम excessive भोषयतु इति भी + णिच् + ल्यु कर्त्तरि मन्दादि भोषणम् terrific निकाम भोषणम्, सुपमुपा । Qual रच । भोषण in Mall is a copyist's slip. Here it should be noted that the मन्दादि list does not include भोषण, though it has the word विभोषण । In fact the presence of वि argues rather the *exclusion* of भोषण । So we proceed thus—भी + णिच् + युच् भाव निशो भोषण intimidation सा अणि अस्य इति भोषणा + अण् मतर्च भोषणम् frightful. The rule "भिषी— means—भी becomes भीष् or भा when णिच् is attached the fright coming direct from the agent. Thus रावणो भोषयते or रावणो भाषयते । But रावण खड्गिन भाषयति ।

9 अत १८ — रक्ष्यत अनेन इति रक्ष + ल्युट् करण रक्षणम् defences, ramparts १८ अत रक्षण येन, बहु— । Qual रक्ष ।

10 दिव — दिव heaven तथा । शेष षष्ठो, related to रक्षणम् । दिव रक्षण अतम् अनेन is the uncompounded form. If रक्षणम् be compounded nothing remains to justify the षष्ठो in दिव । Hence either do not compound at all, or compound all. If all are compounded the form is अतद्युरक्षणम् दिव् becoming द्यु by the rule "दिव अतम्" । But दिव अतरक्षणम् does not obscure the sense. Hence although the compounding is against strict grammar, it may be allowed the sense being clear (समकलात्) । This is like दिवदणस्य गृहकलम् which means दिवदणस्य यो गृह, तथा कुलम् । The भाष्य sanctions such compounds on the ground of their being समक ।

भुवनतटम् प्रभुं स्वामीं वभूवुः भवितुमिच्छ [भुवः सञ्जन्तात् उ प्रत्यय] 'अति
रागात् उतसाहाज न तु फलविभक्त्यनित्येणात् इति भावः दशम शिरः चिकर्षिषु
कृत्तिन् कृत्तमिच्छ [कृतो छिद इति धातोः सञ्जन्तात् उ प्रत्यय] 'इष्टमाहस प्रिय
माहस अतएव इच्छामिदं इच्छानुदय 'पितृकिल प्रसाद' वर 'विघ्नमिव
अतकयत्' उपप्र स्थितवान् इति परमसाहसिकत्वोक्तिः [इत आरभ्य श्लोकपङ्क्तिपि
यच्छब्दः स रावणो नाम रघो वभूव इति पूर्वेष्वन्वयः । रङ्गराजस्तु 'न
चक्रमस्याक्रमताधिक्रम्यम्' इति उपरिष्ठादन्य इत्याह । तदसत् । 'गुणानाञ्च
पराधत्वात्' इति न्यायात् आरुणादिवत् प्रत्येक प्रधानान्वयिनी मिय सम्बन्धायोगात् ।
इदम् शास्त्राच्चक्रमणम् * । पुरा किम् रावणः काम्ये कर्मणि पशुपतिप्रोक्तनाय नव
शिरसि अर्धो कृत्वा दशम रन्ध्रं सन्नुष्टात् तन्मात् तैल्लोकाधिपत्यं वव्रे इति घोरशक्तौ
कथा अत्र अनुसमया] ॥ ४९ ॥

Notes on Malli

1 Not from despair at the delay of the reward 2 In all the six verses beginning with this the यद् goes with 'स रावणो नाम रघो वभूव' that precedes. But Rangaraja says it goes with 'न चक्रमस्याक्रमताधिक्रम्यम्' that follows (Sl 54) This is wrong. By the maxim "गुणानाञ्च—" (Because subordinates are meant for the principal) mutual relation is improper in those that go with the principal, as in redness (stoutness &c., that attach to a cow) A truce to following offshoots (i.e., discussing side issues leaving the main question)

Sara—See Malli, "पुराकिल वव्रे" ।

CHARCHA

1 वभूवुः—भू + वृ + उ कर्त्तरि= वभूव (सञ्जनधातु) + उ वभूवु wish going to become Qual य ।

2 भुवन &c.—तय अवयवाः अस्य इति वि + अवच् तयम् a triad भुवः ज्ञानां तयम्, इत—ः तस्य । मये षष्ठी related to प्रभु ।

3 शिरः—कर्म of the क्रिया in चिकर्षिषु which see

4 अति—&c —रञ्ज+घञ् भावे रागः ardour अतिमती रागः अतिरागः great ardour, प्रादितल—। तस्मान्। इती इमी। He tried it solely from his passion for the deed. The epithet repudiates the idea that Ravana was in despair when he saw that the offer of even the nine heads lopped off with his own hand made no impression on the Lord and the tenth he was going to cut off only to put an end to his life.

5 दशमम्—दशानी प्रथम इति दशन्+उद्-दशन+सदृङ्=दशन्म् the tenth तत्।

6 विकर्त्तिषु—कृत+सुन+क् कर्त्तरि=विकर्त्तिषु (समन्वयानु)+उ=विकर्त्तिषु wishing to cut off. Quasi यः। We have शिरः विकर्त्तिषु not शिरसः विकर्त्तिषु because the अनुक्तकर्म of an उकारान्त कृत does not take वटो (See “न लोका—” ante.)

7 अतक्यत्—तक+एच्+स्वर्धे+लङ् तिप् deemed तक्यति, तर्कं, यन्मास &c अतनर्कत तर्कयिष्यति।

8 विघ्नम्—विघ्नन्ने घनन इति वि+घ्न+क करणे घञ् विघ्नः his dance तम्। क is usually attached in the कर्त्तृवाच्य, it is घञ् that is available in कर्म करण &c Hence we say घञ्। The Varttika is “घञ्ये कविधानम्—” (see under अनुधम, sl 45)

9 इष्ट &c —इष्ट+क कर्मेणि इष्टम् favourite सङ्गम् strength मङ्गला हृतम्, or मङ्गलि मङ्गम्, or again मङ्गल इदम् इति सङ्गम्+अप् साहसम् foolhardiness इष्ट साहसम् Who delighted in daring वच—।

10 प्रसादम्—प्र+सद+घञ् प्रसादः or प्रासादः favour or a mansion. प्रसादः is restricted to the former meaning and प्रासादः to the latter by the Varttika “सादकारयोः कविन” which modifies the rule “अप कर्मेण घञि अमनुष्ये वचनम्”

11 इच्छा &c —इष्ट+ञ् भावे इच्छा wish. समन् इष्ट पादति इति समन् +इष्ट+कञ् सङ्गम् like, उपपदत—। इच्छादः सङ्गम् Susting the wish, एतत्—। तम्। Quasi प्रसादम्। कञ् comes in by the Varttika “समन्वाद्योश्च” and समन् becomes स by the rule “ह्रस्वमनुष्ये”। सङ्गम् सङ्गः are with the affix द्विन् and कञ् respectively. This epithet means that the Lord favoured him in accordance with his wish i.e. he granted him the mastery over the three

worlds—heaven, earth and the nether regions

१२ पिनाकम्—पिनाक is the bow of Siva मा चरति चायुधत्वेन चरन्
१३ पिनाक + इति मत्वर्थे पिनाकी । तस्य ।

१३ Voice—यैन प्रभुषा वृभुषणा विकर्त्तिषुषा साहसेन मदरा
५५२ विप्र . चतस्रस्त ।

30 Boon accepted befittingly

समुत्क्षिपन् य. पृथिवीभृता वरं वरप्रदानस्य चकार शूलिनः ।

वमत्तपाराद्रिसुतामसम्भमस्वयंयद्वाश्वेपसुखेन निष्कृत्यम् ॥५०॥

Prak—यः शूलिन वरप्रदानस्य निष्कृत्य चकार [He it was who made an adequate return for the gift of the boon made unto him by the Lord] How was the return made ?—पृथिवीभृता वरं समुत्क्षिपन् चकार [He heaved the great mountain Kailasa and thus made a return] 50

Prose—यः पृथिवीभृता वरं समुत्क्षिपन् शूलिन वरप्रदानस्य तस्यपाराद्रि-
सुतामसम्भमस्वयंयद्वाश्वेपसुखेन निष्कृत्य चकार ॥ ५० ॥

Eng—Who, heaving the biggest of the upholders of the earth made a return for the gift of the boon by Sulin with 50.

P n.—इहे वमत्तपराद्रिसुतामसम्भमस्वयंयद्वाश्वेपसुखेन निष्कृत्य चकार ॥ ५० ॥

Mall—अथ कौलामोक्षपदप्रणालमाह समुत्क्षिपन्निति । ‘यः’ रावणः
‘पृथिवीभृता’ पर्वतानां ‘वरं’ श्रेष्ठं कौलाम ‘समुत्क्षिपन्’ दर्पादिति शेषः ‘शूलिन वर
प्रदानस्य’ पूर्वाक्तस्य ‘वमत्तपरा’ शैलचलनेन विभक्त्या ‘पाराद्रिसुताया’ पार्वत्या,
‘सम्भमो’ यः ‘स्वयंयद्’ प्रियप्रार्थनां विना कष्टवहम् [मुपमपेति समासः] तेन
‘वाश्वेप’ मन्त्रेण तेन यत् ‘सुखं’ तेन तैलोत्थापितसुखात् उत्कृष्टमेव इति
भावः ‘निष्कृत्य’ प्रत्ययकारनिर्देति ‘चकार’ [निष्कृत्योऽपि योऽपि स्थात् सामर्थ्ये
निर्देतावपि] इति वैजयन्ती । यथा—‘निष्कृत्य चकार’ क्रयिष्य व्यवहारेण याचू-
त्वा-
नोपदेय (याचूत्वादेवदोष) समाज इत्यर्थः [अतः सुखवरदानयोर्विनिमयान्
यतिनिरवधारः] ॥ ५० ॥

CHARCHA

1. समुत्थितम्—उत् + उद् + थिप् + शब्द कर्त्तरि heaving. Qual यः which refers to Ravana.

2. पृथिवीभताम्—पृथिवी विभति इति पृथिवी + भ + क्तिप्, कर्त्तरि पृथिवी-भत the upholders of the earth, उपपदतम्—। तेषाम् । शिषे वशी । See next.

3. वरम्—The best, the biggest. Qual कैलास understood. Here there is no निर्द्धारण, because निर्द्धारण requires the presence of three things—(1) The thing singled out, (2) the class out of which the selection is made, (3) the basis of selection. The first is here absent. If we say कैलास, पृथिवीभता वरः then we get निर्द्धारण, but not if कैलास is suppressed.

4. वरं च—उ + चप्, कर्मणि वर boon. वरस्य प्रदानम् gift of the boon, इतत्—। तस्य । शिषे वशी, related to निष्कयम् । See next.

5. शूलिन—शूल refers to Siva's celebrated weapon the त्रिशूलः । तत् शूलं धरति इति शूल + इति सत्वर्थे शशी the wielder of the त्रिशूलः । तस्य । हृदयोऽपि कर्त्तरि वशी । This is optional by the Varttika "शिषे विभाषा", hence शूलिना is also correct, it preserves the metre too. Here, we had the uncompounded form शूलिन वरस्य प्रदानम् in which शूलिन has वशी चतुर्थे कर्त्तरि वरस्य in the चतुर्थकर्म । Now when compounding वरस्य प्रदानम् into वरप्रदानम्, note that the rule "कर्मणि च" will not be in our way, because that rule prohibits इतत्—only when the कर्म takes वशी by the rule "उभय-मात्रो कर्मणि" । Here "उभय—" has no scope, because we have वशी in शूलिन, whereas "उभय—" would have given the वशीया । Even with शूलिना वरस्य प्रदानम् we may compound and say शूलिन वरप्रदानम् if शूलिना has वशीया through the option given by the Varttika "शिषे विभाषा," but not if the वशीया is by "उभयमात्रो—" ।

6. निष्कयम्—निष् or तिष् + क्तो + चप् भवे निष्कय release, repayment, return तम् ।

7. Force—दत्तं समुत्थितम् निष्कयं च ।

8. Allusion—While warring upon Kuveta, Ravana had

occasion to pass by the mountain Kailasa where Lord Siva resided at the time with Parvati. He picked up a quarrel with Siva's followers and in a pique tugged at the mountain to uproot it. The hill shook to its foundation but the Lord steadied it with the pressure of his little toe which pressed the Kakshasas arms so hard that he shrieked with pain and then forth received the name Ravana (Sl 48)

51 *His oppressions.*

पुरीमवस्कन्दं लुनीहि नन्दनं सुपाणं रत्नानि हरामराङ्गना ।

विगृह्य चक्रे नमुचिदिषा बली य इत्यमस्त्रास्यमहर्दिव दिव ॥५१॥

Prak—बली य इत्यम् अहर्दिव दिव अमस्या चक्रे [This mighty Kakshasa imparted an ever present sense of insecurity and uneasiness into the minds of the gods] When?—नमुचिदिषा विगृह्य चक्र [He declared war against Indra and kept the gods in terror] But did he do any actual mischief?—पुरीम् अवस्कन्दं नन्दनं लुनीहि रत्नानि सुपाणं, अमराङ्गना हर इत्यम् अमस्या चक्रे [He laid siege on Amaravati wiped out its gardens raided the treasury and abducted the wives of the gods] 51

Prose—य बली नमुचिदिषा विगृह्य पुरीम् अवस्कन्दं नन्दनं लुनीहि, रत्नानि सुपाणं, अमराङ्गना हर इत्यम् अहर्दिव दिव अमस्या चक्रे ॥ ५१ ॥

Eng—Who the mighty, warning upon the slayer of Namuchi, besieged the city, cleared the Nandana removed the treasures, carried away the wives of the gods, thus created uneasiness in heaven day after day 51

Peng—एहे बलवान् राक्षस हेच्छेर महिं बुद्ध दोषदा करिणं अणुत्तेह अरात्राव नन्नादात्तमेरु उच्छेदं उग्रं विरं भूतेन च भूतनात्रेणपत्र हरणं करिणो विरुपुत्रं अर्पणं हेच्छेण यतोहेच्छेण पित ॥ ५१ ॥

Expl—See *Prak* or *Eng* above

Mall—पुरीमिति । 'य बली' बलवान् राक्षस 'नमुचिदिषा इन्द्रेण' 'विगृह्य' अथ 'पुरीम्' अमरावतीम् 'अवस्कन्द' अवकरोष 'नन्दनम्' इन्द्रजनम् । 'नन्द

वनम्" इत्यनन्तरं] लुप्तीहि चिच्छेद ["इ हलि अघो" इति इकार^१] 'रत्रानि
 मेष्ठवन्निमन्तोन् वा ["रत्र येष्ठ मन्तावपि" इति विश्व] सुमोष [सुप्रमोषे ।
 "एन यु शानच्, ही," इति श्रु शानशादश^२] 'अमराङ्गना हर' लङ्कारः । सवव
 पौन पुन्य न इत्यर्थः । 'इत्यम् अनेन प्रकारेण अहनि च दिवा च 'अहर्दिवम् अहन्त्य
 हनि इत्यद्य ["अचतुर— इत्यादिना सप्तम्यङ्गती इत्येव समासना निपातित^३]
 'अत्र स्तत्र' 'अस्य म्याम् उपद्रव चक' [अत्र अवन्तन्द इत्यादीं "क्रियासमभिहार
 लोट् लोटो हिस्वी वा च तज्जमो" इत्यनुवर्तो "समुच्चय, व्यवसरस्याम्" इति विकल्पेन
 कालसामान्य लोट् । तस्य यथोपपन्न सञ्ज्ञितादशो हिस्वी च प्रकरणादिना तु
 अद्यविशेषवसानम् । "अतो हि" इति वयाधोष्य हितक । पौन पुन्य भयाधो वा
 क्रियासमभिहार । अवन्तन्दनादिक्रियाविशेषात्^४ समुच्चय । क्रियासमभिहार तत
 सामान्यस्य करोते । "समुच्चय सामान्यवचनम्" इत्यनुप्रयोग^५ 'चक्रे' इति^६ ।
 अतः तिङ्, विभक्तिः सौमन्त्याख्यो गुणः । "मुदा तिङा पराङ्मति सौमन्त्याम्" इति
 अलङ्कार^७ । समुच्चयलङ्कारः] ॥ ५१ ॥

Notes on Malli

1 ना b'comes मो by "इ— (Char) 2 या b'comes शानच् by "इ—" (Char) 3 We have समाशान् after अ इत्य् with its constituents in the सप्तमी by निपातन in the rule "अचतुर—" (Char) 4 We have लोट् here without restriction of tense optionally by the rule "समु—" (Char) read with the rule "क्रिया—" (Char) and हि or म् are its substitutes for all तिङ्, विभक्ति according to circumstances. The particular sense has to be gathered from the context हि disappears where possible by "अतो हि" । क्रियासमभिहार implies frequency or excess We have समुच्चय of the specific acts such as अवन्तन्द &c, there is क्रियासमभिहार of the action common to all these viz. the act of doing चक्रे is subjoined by the rule "समुच्चय सामान्यवचनम्" । 5 Here we have the Guna named सौमन्त्या owing to variety in the matter of तिङ्, । The definition is—सौमन्त्या is judicious repetition of समुच्चय तिङ्, ।

Sara—स रावण इन्द्र च विग्रहा अमरावतीं करोध नन्दनममनक रत्नानि
सुमोष प्रहार च सुरवनिता ॥ ४१ ॥

CHARCHA

- 1 परोम्—भर्त् of अवस्कन्द (Malli)
- 2 अवस्कन्द—अव + स्कन्द to besiege + भूत् शोऽ् = अव + स्कन्द + हि =
अवस्कन्द often besieged “दीन पुन्यन अवस्कन्ध” (Malli) For rules
see *Remark* below
- 3 सुनोहि—सु + भूत् शोऽ् = सु + हि = सुनोहि often cut down दीन
पुन्येन चिच्छ द (Malli) For rule see *Remark* below
- 4 नन्दनम्—नन्दन is Indras pleasure garden कर्म of सुनोहि
(Malli)
- 5 सुबाण—सुप + भूत् शोऽ् = सुप + हि = सुबाण often stole दीन पुन्यन
सुमोष (Malli) For rule see *Remark* below
- 6 रत्नानि—कर्म of सुबाण (Malli)
- 7 हर—ह + शोऽ् भूत् = ह + हि = हर often abducted दीन पुन्यन
जन्वार (Malli)
- 8 अमर &c—अ + अच कर्त्तरि मर mortal न मरा अ मरा the im-
mortals gods नञ्त्—। अङ्गानि सन्नि आसां कल्याणानि इति अङ्ग +
न भर्त्त्ये अङ्गना females अमराणाम् अङ्गना, इति—। ता । कर्म of हर
(Malli)
- 9 विग्रहा—वि + वृह + ल्यप् having declared war
- 10 नमुचि &c—न मुचति इति नञ् + मुच + इन् (वीणाजिक) कर्त्तरि
नमुचि । नमुचि was a son of Kasyapa by दनु । He was the
youngest of three brothers the other two being the celebrated
युध and निरुध of the Markandeya Purana Indra killed him—
a friend of his—with the foam of the sea—“चिच्छेदास्य शिरोराजत्रपां
र्केनन वासव । सच्चिरी नमुचिर्द्विष पृष्ठत मक्रमन्विताम् ॥” Hence as the
head pursued Indra, the demon became known as नमुचि—
that which does not leave The नञ् remains unaltered (See
भाविनाम्, sl 47) नमुचिं शिष्टवान् इति नमुचि + दिप + क्तिप् कर्त्तरि नमुचिदिप्,
उपपदन्—। तेन । सहाये श्वा ।

11 चक्रे—कर्तृभिरपि क्रियाफले आत्मनेपदम् । चकार, चकरान्, चकार्यत् चकृत etc This is the क्रिया which is common to all the क्रियाः—the क्रिया in general—of which अवस्कन्दन &c are particular instances (Mallī). For rule see *Remark* below

12 इत्यम्—अनेन प्रकारेण इत इदम् + यम् । An अव्यय । See *Remark* below

13 अस्वाम्याम्—स्वस्मिन् तिष्ठति इति स्व + स्वा + क कर्त्तरि स्वय्य at ease तस्य भावः स्वास्याम् ease न स्वास्याम् uneasiness, मञ्जतम्— । तम् ।

14 अहर्दिवम्—अहनि च दिवा च अहर्दिवा + अच् समासान्तः—अहर्दिवम् day after day इत्यम् । Here अहनि and दिवा mean the same Hence there is a repetition of sense, i.e., बोधः । But बोधार्थे इत्यम् is irregular and is sanctioned *here* by निपातनः । अच् also is available by the same निपातनः । Lastly, the word अहर्दिवा got with अच् must have the gender of the last word of the compound by the rule “परवक्षिण इत्यन्तपुरुषयोः” but the last word is दिवा which is an अव्यय and therefore *neuter* Hence अहर्दिवम् । The समीचीन of this is also अहर्दिवम् by the rule “द्वितीयामन्त्योर्बहुलम्” ।

15 *Voice*—येन हनिना पुरो अवस्कन्दय लृप्तस्व मुप्यस्व क्रियस्व ।

16 *Remark*—(1) The rule “क्रियासमीभिः—” means—When frequency or excess of an action is implied लाट् is added to the root, हि and स्त्र are substituted for लाट्, but optionally if it is a matter ordinarily calling for त् or भम् । Note that no particular sense is enunciated for the लाट् in the rule above Hence it is भव because “अहिर्दिवाया प्रपद्या भवि भवति” । हि and स्त्र being substitutes of लाट् are also भावे । Consequently अवस्कन्द, लुनीहि, मुपाय इत्येव express भावे only. i.e., अवस्कन्दनम्, लवनम्, मायनम्, हरणम् । Mallī's अवसरोध, विच्छेद, मुपाय and जहार seem thus to be questionable. On the line “लुनीहि लुनीहि इत्येवयं मुनाति” Haradatta comments “लोहलं पुनः पुनर्नवनम् चाह”, i.e., he takes मुनाहि as expressing भावे only Similarly Bhattoji on “दाहि दाहि इति दाति” says “द्वन्द्वपुनः अतिगहनं वा दानं दातव्यं अर्थः” । In both these examples the लोहलं word is duplicated This is owing to the Varttika “क्रिया समन्विदह रे रे वाच्ये” । In our case there is no reduplication Hence

there is a case of क्रियामभिहार । On this Phattoji remarks "इह पन पनयन्कन्द इत्यादि अथ इति ज्ञास्यामि भवमुपक्रमः" । We therefore reject Mall's "नवन पोन पुन्येन इत्यर्थः" । पोन पुन्य is not intended by the poet. (ii) Mall's next rule "समुच्चय, अन्तरव्यञ्ज" means When several action of the same agent are spoken of together we have अट् & as above but optionally. Here अवन्कन्द, नवन & इति belong to the same agent रावण । Hence the rule applies. The optional forms are अवन्कन्द, लुन व, &c. Mall's "क्रियामभिहार तत्सामान्यस्य करोत" has to be dropped, because there is no अनुवर्ति of क्रियामभिहार in this rule "द्वितीयप्रयोगे क्रियामभिहार इत्यस्य अननुवर्तन — Bhattoji. Besides as already remarked the अट् forms would then have been doubled. (iii) The third rule "समुच्चय स सामान्यवचनस्य" means that when there is समुच्चय the single क्रिया of which the समुच्चयक्रियाः are particular instances will have to be subjoined showing the correct पुरुष, वचन &c. Here अवन्कन्द is a particular case of the general act — करण so are नवन, मावण and हरण । Hence this common act १८, करण क्रिय is subjoined by saying चक्रे । That चक्रे refers to and determine the पुरुष काल &c. of अवन्कन्द, लुनीहि &c. is indicated by इत्यम् । Thus अवन्कन्द लुनीहि मृगण हर इत्य चक्रे । This is after Mall. An objection will occur, १८, करण is common to all actions in nature. To eat, to drink, to sleep, &c. are all particular case of 'to do', the rule perhaps contemplates of a common action of a more specific nature than this universally common action 'to do'. Bhattoji here takes अस्मच्छा क्रिया as the सामान्यवचन । He means that instead of अस्मच्छा चक्रे we ought to have a single अस्मच्छाक्रियावाचक तिङन्त word say अस्मच्छीचक्रे । We should then have पुरीम् अवन्कन्द नन्दन लुनीहि रवानि मृगण अमराडना हर इत्यम् अस्मच्छीचक्रे । This अनुप्रयोग, १८, अस्मच्छीचक्रे now indicates that the भाव spoken of by अवन्कन्द, लुनीहि &c. belong to one in the प्रथमपुरुष singular, १८, to बली (य रावण.) in the verse पुरीम्, नन्दनम्, रवानि, अडना are कर्म of this अनुप्रयोग । They cannot be कर्म of अवन्कन्द &c. which indicate भाव only.

Besides this alteration in the *क्रिया* we have to omit *दिव* from the *sloka* because *चक्षुष्यम्* is no longer present in the verse. With such extensive changes we are no longer concerned with the poet's stanza, it is a new stanza altogether that we are interpreting. The question is how to explain the verse *as it stands* चक्षुष्यम् taken as the *मानान्वचन* does not help us. The standard example of *समुच्चय* is *सज्जनं पितृ धाम्ना द्याम् इति अभ्यवहरति । सज्जनं and धाम्ना here are कर्म of अभ्यवहरति. So न पुरीम् अवस्कन्द &c. इत्य चक्षुष्यम् the कर्म of चक्षुष्यम् is पुरीम् &c. But then त्वि अवस्थायां gets disconnected (iv) Nagesa prefers here to take *अवस्कन्दं लुनीहि* &c, as ordinary *भौट्* forms constituting orders to subordinates on the occasion of the raid. We are quite familiar with expressions like *मरा पाकुवावा* &c. in the *भाट* in ordinary street fights. "अवस्कन्द इत्य दोषि विधलीडनायकः । स्वसकप्रवर्णविशेषावच्छिन्नादिजन्यम् अवस्थायां मनात् एव चक्षुष्यम् इत्यर्थः"—*Siddhanta Sekhara*. In the absence of the single verb *अवस्थायां चक्षुष्यम्* I think Nagesa's view is the best we could adopt. (v) I subjoin a *Tika* after Nagesa.*

Attabhashina—बली बलवान् यः रावन् 'अमुनिदिया इन्द्राय विरुद्धाय विरुद्धाय' 'अहन्निवम् अहन्ति इति त्वि' स्वगत्य चक्षुष्यम् चक्षुष्यं पीडा जनयामास । कथं तद्विधाह—म हि अनुचरान् प्रति आह याहि भो प्रहृष्ट पुरीम्' अमरावतीम् 'अवस्कन्द निरुद्धि' 'अदि महादर तमिता' 'नन्दन लुनीहि' इति, लघु शब्दन्त रचयि मय एव काव विरुद्धं तत् पुन कुम्भकम् 'अमरावतीम्' इति बलीकुम्भ मुरवतिता 'इत्य म चक्षुष्यम् चक्षुष्यम्' ॥ ५१ ॥

५०. *Indra defeated and flies away*

मलीनयातानि न भर्तुरभ्रमोर्न चित्तमुच्चैः श्रयस पटक्रमम् ।

अनुदुहृतं सयति येन केवलं बलम्य गतुः प्रगगम गोघ्नताम् ॥ ५२ ॥

Trat—बलम्य गतुः अथवा भर्तु उच्चैः श्रयस केवलं श्रेयतां प्रगगम [Valant Indra prized the fleetness alone in the Airavata and in the Uchcharavatas] Had they no other merit to appreciate?—अथवा भर्तुः मलीनयातानि न प्रददम [The graceful tread of Airava]

is well known but Indra thought little of it] What of Uchchaistrava ?—उच्चैश्चरन् विन पदक्रमं न प्रशंसन् [The style of march of Uchchaistravas is wonderful but Indra set no value to it] But is not Indra an appreciator of merit ?—यन् मयति अनुदुतं बलस्य शतं कैवल्यं शीघ्रतां प्रशंसन् [That he is. But when chased by Ravana on the field of battle he owed his life to the fleetness of his mount alone. Hence he prized the speed only] 52

Prose—मयति येन अनुदुतं बलस्य शतं यथमी भक्तं समीक्षयात् निजं प्रशंसन् उच्चैश्चरन् विन पदक्रमं न प्रशंसन्, कैवल्यं शीघ्रतां प्रशंसन् ॥ ५२ ॥

Eng—Chased by whom in battle the slayer of Bala appreciated the fleetness alone, neither the graceful movements of the lord of Abhramu, nor the wonderful succession of the steps of Uchchaistravas 52

Text—युद्धे रावणं ह्येव गच्छन् वासिष्ठं ह्येव तिमिरं कथन्तुं श्रीरावणं कथन्तुं वा तिमिरं श्रीरावणं कथन्तुं ह्येव गच्छन् वासिष्ठं तिमिरं कथन्तुं श्रीरावणं कथन्तुं वा तिमिरं कथन्तुं श्रीरावणं कथन्तुं वा तिमिरं कथन्तुं श्रीरावणं कथन्तुं वा तिमिरं कथन्तुं श्रीरावणं कथन्तुं वा ॥ ५२ ॥

Exp—His encounters with Ravana had often ended in his precipitate retreat from the field of fight. The speed of his mount alone saved his head on such occasions. This happened so often that Indra came to prize nothing in Airavata and Uchchaistravas except their fleetness 52

Mall—समीक्षति । 'मयति' युद्धे ['समुदायं विना मयत्समिन्वाजिसं मिदयुध' इत्यमरः] 'यन् रावणेन अनुदुतं' अनुधावितं बलस्य शतं 'इन्द्र' 'यथमी भक्तं' परावतस्य 'समीक्षयात्' समीक्षितमनानि 'न प्रशंसन्' तथा 'उच्चैश्चरन्' स्वाश्रयं विन गतादिभिः 'पदक्रमं' पादविधेयं 'कैवल्यं' शीघ्रतां 'शीघ्रतां' शीघ्रगामित्वम् 'प्रशंसन्' अन्यथा शीघ्रगामं वास्तव्यं यदीयति इति भयात् इति भावः ॥ ५२ ॥

Sara—यद्धुयो हि रावणं उद्धे पराजितं इन्द्र परावतस्य उच्चैश्चरन् वा

यतिनाचवात् यदृश नोपगत । तदस्मा वाहनयोधामवेगमव बहुमने न इति
चतुर्थम् ॥ ५२ ॥

CHARCHA

१ सनील &c —नीला grace विनास । या + क भावे यत् progress
लीनया सह सनीलानि graceful, बहु— सनीलानि यातानि graceful
progress क्रमधा— । तानि । कर्म of प्रगच्छ ।

२ भर्तु अश्वमी —अश्वमी is the name of a female elephant, the
mate of Aravata (Amara) अश्वमी भवा the lord of Abhramu,
१८ परावतः । “परावतोऽभम”तद्परावताममुश्वमी” इत्यमर । तस्य ।

३ उक्षेत्रवस —परावत and उक्षेत्रवस are two of the gems got
from churning the ocean

४ पदक्रमम्—पद + घञ् भाव पदम् tread इडाभाव । क्रम + घञ् भावे
क्रम order पदानां क्रम the course of tread, इतत्— । तम् । कर्म
of प्रगच्छ ।

५ अनुदुत —अनु + द् + क् कर्मणि chased Qual शब्द ।

६ मयति—सययने अधिन इति सम् + यम + क्तिप् अधिकरणे सयत्
battle तस्याम् । अधि औ ।

७ बलघ्न—बल was a demon killed by Indra तस्य ।

८ प्रशम—प्र + शस to belaud + लिट् शब्द । प्रशति, प्रशम, प्रसिध्यति,
अशमौत् ।

९ शीघ्रताम्—शीघ्र swift तस्य भावपत्ता । ताम् ।

१० Voice— अनुदुतेन शत्रुणा . प्रशमिरे चित् + पदक्रम न
प्रशम शीघ्रता प्रशम ।

53 *Indra gone to Sumera through Ravana's fear.*

अशक्रुवन् मोदुमधीरलोचनः

महस्वरश्मेरिव यस्य दर्शनम् ।

प्रविश्य हेमाद्रिगुहागृहान्तरं

निनाय विभ्यद्विमानि कीशिकः ॥ ५३ ॥

Prak —कीशिक विभन् अश्वरथोचन दिवसानि निन्द्य [Indra spent
his days in terror casting furtive glances hither and thither]

Where?—इमाद्रिगुह्याङ्गलारं प्रविश्य निनाय [He entered his house as if it was a cave of the Sumeru hill and lived there in fright] Why so?—महेश्वरमेरिष यस्य दर्शनं मोदुम् अशक्तु वन् कौशिकः [He could not stand the sight of Ravana like an owl that cannot face the sun, and passed his days in the interior of his capital as if it was a cave of the Sumeru where like an owl he sought security in the gloom] 53

Prose—अधोरलोचनः कौशिकः महेश्वरमेरिष यस्य दर्शनं मोदुमशक्तुवन् इमाद्रिगुह्याङ्गलारं प्रविश्य निभ्यन् दिवसानि निनाय ॥ ५३ ॥

Eng—Unable to bear whose sight like that of the thousand rived sun Kausika passed the days in fright with restless eyes having entered the interior of his house which was like a cave of the golden hill Sumeru 53

Beng—इतिवक्तुं नृपस्य दर्शनं नृपः कश्चित् नो पाद्विहा कोलिक (इल) यत्र तत्र तत्र निजं गृहं यत्र तत्र तत्र आसन् कश्चित् * इति कश्चित्, न'त विन वपन कश्चित् ॥ ५३ ॥

Expl—See *Prak* and *Eng*

Mall—अशक्तुवदिति : 'अधोरलोचन' अस्मिन्वदिति 'कौशिक' महन्द्र उल्लूक्य ["महन्द्रुदुग्गुल्लुक्क्यालयादिन् कौशिक" १ इत्यमरः] 'महेश्वरमे' मूढस्य 'इष यस्य' रावणस्य विक्रमकर्मणो 'दर्शनं मोदुम् अशक्तुवन् इमाद्रे गुहा' इव 'गृह' तस्य 'अन्तरं प्रविश्य निभ्यन्' तत्रापि वेपमान एव [निभ्यन्ते अन्तरि "नाम्नभाच्छन्" इति मुमभावः १] 'दिवसानि वासरानि 'निनाय' ["वा तु लोके दिवसवासरी" इत्यमरः] : यथा वेपक मूढादिवे भीतं मनु तिष्ठति तथा भीति इति भावः । [कौशिक इत्यभिधायः प्रसूतेकमोक्षत्वेन उभयश्रेयापि विजिह्यश्रेयासश्चान् उल्लूकविषयशब्दकिमूढो अति महामरमेति इत्युपमाननिवाहकत्वात् वाच्यं सिद्धान्तम् १] ३ ५३ ॥

Notes on Malli

१ कौशिक means महन्द्र (Indra), गुग्गुलु (a kind of resin), उल्लूक (owl), व्यालयादिन् (snake charmer) २. Whose deeds

are of daring character 3 अह coming after भी the तुम् is barred by "नाथ—" (*Char*) 4 The language is obscure Malli seems to mean this —In कौशिक though अह is possible with respect to both (महद् and उत्तुक्) yet, अह in a विशेष being inadmissible the *denotation* refers to the subject matter (महद्) only So we have a mere *suggestion* (ध्वनि) regarding उत्तुक् arising out of the power of the word and it is an element in establishing the import because it justifies the उपमान in महस्वरजस रिव ।

Vara—असौ इन्द्र "रावणी मा मा द्राचीत" इति महाव्रज निपाति ॥ ५३ ॥

CHARCHA

- 1 अशक्त वन्—शक्त + अह कफरि शक्त वन able न शक्त वन unable, नञ्त्तत्—। Qual कौशिक ।
- 2 मातृम्—सह + तुमुन मातृ to bear
- 3 अधीर ऽऽ—धीर steady लीच + ल्यट् क.ग लीचन eye लधीराणि unsteady नञ्त्तत्—। अधीराणि लीचनानि अयं वर - । Indra had a thousand eyes Qual काशिक । This was due to fright He was always on the look out to see if Ravana was coming his way
- 4 सहस्र ऽऽ—सहस्र रजस्य अयं सहस्वरजस्य thousand rayed, वर—। तस्य ।
- 5 वर—Refers to Ravana who is here compared to the sun कर्मणि क्तायां षष्ठी ।
- 6 अयं दृष्टं दृष्टम्—दृक्कर्मक दृष्टम् । He took to flight as soon as he saw Ravana at a distance
- 7 इमाद्रि ऽऽ—इमस्य अद्रि (ः) इव अद्रि इमाद्रि the golden mountain कर्मधा—like शकपादिव or इतत्—। This refers to Meru तत्र गुहा a cave of the Meru इतत्—। इमाद्रिगुहा (ः) इमाद्रिगुहा महद् गृहम् house like a cave of Meru कर्मधा—like शकपादिव । तस्य अन्तरम् the interior of his house which was like a cave of Meru, इतत्—। तत् । If we wish here to keep up the suggestion about अह we may say इमाद्रिगुहाय गृहम् or इमाद्रिगुहा गृहनिव

हमाग्निगुहाग्रम् h s s s dence v h c h was a cave of Meru the rest as b o

निनाय—नी + निट् क्त नयति न निनाय नित्य नयति न चैवात्
—चनष्ट

विभक्त—भा + क्त f g h ५३) कौशिक भौ ३३३ चम्प
धन् u d no let विभक्त (See under अक्रामतम् S1 8)

० निवसति—Ti neute use of निवस is rare Com "त
हि ना विवसत " निवस परिणामरमणीय " "दिवस इवावस्थाम्" "न हि
तथा कुमुदहर्षो विवस In the use of मद्धन् this means the whole
day of a s f लङ्क t e l e day i n e o n l y

V — लोचनम् कौशिकेन अशक्रवता विभक्ता निविर ।

R ark—l o t a s n l a r जति about छलूक compare—

निव करणति या गुह्याम् भौन निवाभौतमिवाभकारम् । सुन्दरि नून शरस प्रपन्न
ममत्वमुचै शिरसा मतीव" Kunara

८५ h n s अक्र is futile on रावण

ब्रह्मिष्ठानानिष्ठुरकण्डघट्टनाद्विकीर्णलोलाग्निकण सुरद्विय ।

जगत्प्रभोरप्रसङ्गिणु वैष्णवं न चक्रमस्याक्रमताधिकम्बरम् ॥५४॥

Prak — अक्रम् अय सुरद्विय अधिकम्बरं न अक्रमत [The d scus fa led
to work on the neck of th enem of the gods] Wh c h
d scus ?—“वैवं अक्रम् [The d scus of Vishnu] Perhaps t
spared h n ou of p ty—अप्रसङ्गिणु न अक्रमत [No the neck of the
monster w s too toug h for the d scus wh c h was powerless
aga nst] Yo cant say unless you t y—विकीर्णलोलाग्निकणम्
अप्रसङ्गिणु अक्रम् [Well the d scus was ndeed t ed b ut it de el red
ts nabl ty n a shower of sparks that sl ot all r nd] How
was that ?—जगत्प्रभो ब्रह्मिष्ठानानिष्ठुरकण्डघट्टनात् [When t struck
aga nst the rock l i ke neck of th s l rd of the wor d the shock
of the impact b oug t fo th sparks the reck stood un
hamed] 54

Prose—ब्रह्मिष्ठानानिष्ठुरकण्डघट्टनात् विकीर्णलोलाग्निकणम् अप्रसङ्गिणु वैष्णवं
अय जगत्प्रभो अय सुरद्विय अधिकम्बरं न अक्रमत ॥ ५४ ॥

Expl — Even V shn s d scus made no impress on o r the

CHARCHA

1 गहनं ६८—निहुर tough घट्+दिच् स्वाँ+भुट् भवि घट् shock शिवा इव निहुर शिवानिहुर tough like a rock, उपमान कर्मधा— तच्छ कण्ठ कर्मधा—। गहन शिवानिहुरकण्ठ, कर्मधा—। तेन घट्कर्म सुदमुप तस्यात्। इतो को।

2 विकीर्णं ६८—वि+क्+क्त कर्मणि—विकीर्णं scattered भोज flying अघ कणा अघिकणा sparks of fire इतत्—। कण्ठ is the word not कणा। विकीर्णा लात्वा अघिकणा अनेन बहु—। Qual चक्रम्।

3 मुरदिश मुरान् वेष्टि इति मुर+दिष+क्षिप् कर्मणि मुरदिश the enemy of the gods, उपपदतत्—। तस्य। Qual अन्व which refers to रावण।

4 जगत् ६८—प्र+भू+ट् कर्मणि प्रभु lord जगता (sl 1) प्रभु, इतत्—। तस्य। Qual अन्व। Or we may construe 'जगत्प्रभो' जगद्राजस्य हर वैश्व चक्रम् ६८ The epithet raises an expectation of infallibility in the चक्र, because he who is जगत्प्रभु cannot fail with his weapon, his प्रभुता then becomes meaningless.

5 अपमदिशु—प्र+मह+इष्ट्व् कर्मणि माधुकारिणि प्रमदिशु a subduer, न प्रमदिशु मन्तत्—। Qual चक्रम्। For इष्ट्व् see under मघरिष्टु, sl 46 Or construe अपमदिशु मत् न चक्रमत्।

6 वैश्वम्—विश्वारिदम् इति विशु+अण्। Qual चक्रम्।

7 चक्रमत्—क्रम+लङ्त् prevailed क्रमते, चक्रमे, चक्रत्, क्रमन्ते। The rule "इति—" means that क्रम takes the चक्रमन्ते when meaning 'to prevail' (इति), 'to attempt' to make up mind', (सर्ग) and 'to develop' (सायन)।

8. अधिकश्वरम्—कश्वरायाम् इति अधिकश्वरम् on the neck, अश्वयो—। We expect अधिकश्वरा, but by "अश्वयो—" an अश्वयोभाव is in the neuter Again by "इत्यो—" if a प्रतिपदिक is to be in the neuter, its final, if a vowel has to be shortened Hence अधिकश्वरा changes into अधिकश्वरम्। अर्धं ८मी or better सप्तवर्धस्य उक्तत्वात् प्रतिपदिकार्थे १मा। Here शिवानिहुर is supposed to supply the reason why the चक्र failed This credits the चक्र with very little sharpness If it cannot cut through शिवा it is much inferior to the thunder bolt with which Indra cut down the kings of

E / —It was not Indra alone that suffered from the atrocities of this haughty tyrant. Kuvera's house too was raided and he had to part with his incomparable car the *Pushpaka*. Also see *Park* and *Eng* above 55.

Mai —विभिन्नति 'म रावण 'मर्दन दपेण दानेन च ["मर्दो दपे मर्दनया इति विश्व] दन्ताव गज इव विभिन्न' विषदित 'शङ्ख' निधिभिर्द कल्पय पुन म मल ["शङ्खो निव्यनर कम्पुल्लाटास्थितिविषु च" इति विश्व]" अकल्प्य कल्प द्युक्म आविल्लघ भवन् 'कलुषीभवन् निरस्त गान्धोर्दम्' अविकारित्वम् अग्राधल्लघ यन् तत अपास्तानि पुण्याणि पुष्पक विम नच यस्मात् तत् [पुष्पपक्ष वैभाषिक कर्त्तव्यः^१] । मनुष्यस्यैव धर्म इन्द्रमुल्लादिर्गन्ध इति व्याप्ती । तस्य 'मनुष्यधर्मण [धर्मादनिध् किवन्तात्" इति अनिव^२] 'मानसं' चित्त तदीय सरय ["मानसं सरसि स्थान" इति विश्व] 'सुख न कल्पशाम'सु न औपशामास इति 'न किन्तु कल्पशामास एव इत्यत्र [कुवेरस्य महामहिमतया सन्धावितावकम्पित निवहरणाय नञ्प्रत्ययम् । "सन्धाव्यनिधधनिवर्तने नञ्प्रत्ययम्" इति वामन^३ । अत्र दन्तिरावणयो प्रकृताप्रकृतयो श्लेष] ४५५ ॥

Notes on Malli

1. When पुष्प is the word we have the optional कप् । 2. अनिव^२ is the समासान्त by "धर्मा—" (*Char.* 3. Kuvera being of gr at majesty, his imperturbability is expected. The two negatives are to deny this. Vamana says 'Two negatives are used to negative the negative that is expected'

^३*ara*—इन्द्र इव कुवेरीदृशि नन रवेर्विद्योजित. पुष्पकश्च तस्य विमान रत्नमहारि ॥ ५५५ ॥

CHARCHA

N B—Ravana in Kuvera's place, and a wild tusker in the lake Manasa are compared. The epithets have to be taken both ways

1. विभिन्न &c.—वि+भिद+क्त कर्मणि विभिन्न *forced* also *burst* शङ्ख *treasure* *trone* of that name also *conch* विभिन्न शङ्ख अनन, बहु— ।

He that forced the treasure trove (Ravana) *also* he that burst the conches (tusk) Ravana aided Kuvera's treasury and forced the treasure troves. When a tusk plunges into a lake he bursts the conches he treads upon.

2 कलुषीभवत्—कलुष *troubled also turbid* कलुष कलुष मन्दम मान भवत् इति कलुष + चि + मू + मृड कर्त्ति becoming troubled (मानस mind) *also* becoming turbid (मानस the lake) गतितत्—। Qual मानसम् । प्रकल्प्य and कलुषीभवन do not differ much in the case of mind. Hence we मानस is *mind* we dissolve कलुषीभवन + मुह = कलुषीभवन्मुह a d construe—मदन कलुषीभवन (। e दपात्र) स मानस प्रकल्पनामास । If मानस is the lake say मान कलुषी भवत् मानसम् &c—The lake that was being soiled with the ichor &c Comp “मन्दाकिन्या पयशश्च त्विवारश्चमदाविलस —*Annara*

3 मदन मद pride (Ravana), *also* chor (tusk) तन । हती इया ।

4 मनुष्य &c—मनुष्यधम मनुष्यधम human characteristics इत्यन्तः । मनुष्यधम इव धम चरु वरु—ly “मनुष्यधमन्—” (ante). मनुष्यधमन् is a name of Kuvēra “कुवैरन्मोक्षकसखा य राजगच्छकश्चर । मनुष्यधमा धनरा राजराजो धनाविप इ” इत्यमरः । The reason is supposed to be that he grew beards &c like a human being. The rule “धमाञ्चिच्—” means—चिच् is added to a ध—in which धम is final and comes after only one पूर्वपद ।

5 निरल &c—निर + अस धमे + ल कर्त्ति निरल discarded disappeared (मानस mind) *also* set at naught (मानस the lake) गभीर imperturbable (मानस mind) *also* deep (मानस the lake) निरल गभीर्यम् अनन चक्षत् वा that which has discarded its imperturbability, that from which imperturbability has disappeared (मानस mind) *also* निरल गभीर्यम् अस the depth of which has been set at naught (मानस the lake) इह—। Qual मानसम् ।

6 अपाल &c—अप + अस अद + ल कर्त्तव्य अपाल removed पुष्पक Kuvēra's car पुष्प flower, here lotus अपाल पुष्पकम अक्षत from which the Pushpaka was gone (मानस mind) इह—। It sounds odd to say that पुष्पक the car, was removed from the mind of

पराङ्मखा (पराङ्मखा) + धि + कृ + क्त कर्मणि पराङ्मुखीकृता मतितम्—।
मराष इह र आङ्ग) १० क्ति कर्मधा—। नन पराङ्मुखीकृता इतम्—।
fired to उरसा रज्ज्वः

4 प्रहस —प्र + ह + ष कर्त्तरि प्रहसा the striker लम्बः Refers to Vāna

5 पर—चक्षयादव्यवच्छेदः । परस्परं न तु रावणम्—what he intended for the enemy happened to himself

6 रज्ज्वः &c—उरसा मच्छन्ति इति उरस + शस + ष कर्त्तरि उरसा those that cowl on the r chest, उउपपन्नम्—। उरसा राज्ञः इव इति उरस + राज्ञः + टच् समामान्य उरसरारा kingly snakes, 1 ८, mighty snakes उपमित कर्मधा—न रज्ज्व इव उपमितकर्मधा—(Mall) or तत्कृता रज्ज्व कर्मधा—like शकपायिवः । The word is fen These were n fact ropes but twisted out of fire snakes so तत्कृता रज्ज्व see s better The नान्पाशः is Varuna's weapons as the thunderbolt is of Indra Here the स of उरस disappears by the Varttika “उरसो लोप्य” । टच् is added by “र आह मुखिभट्टच—” The उपमितकर्मधा is by “उपमित व्याप्तिनिमित्तानामवयोद—”

7 सभया —भयं सह सभया frightened बभूव—। Qual उरसरारा रज्ज्वः Here Malli says मरीचकद्वारपराङ्मुखीकृता अतएव सभया —turned back by the growl and therefore frightened The fact is they wer frightened by the growl and therefore turned back—मराषद्वारिण सभया अतएव पराङ्मुखीकृता । This m sstatement of fact is not Malli's fault it is due to the bad wording of the verse As the sloka stands Malli could say nothing else

8 प्रपदिर—प्र + पट् + लिट् इह reached कच्छ प्रपदिर here means कच्छ बध्म seized him by the neck This is clear from the च्च in प्रहसु रः । But if सभया, then they have lost the r power to enchain and will not fetter Varuna The verse is therefore defective in thought (It is an unsuccessful attempt to imitate Kālidāsa who says— “किंवायमरिषा पाथी पाशं प्रचतम् । मन्त्रेण हतवीर्यस्य कपिना देवमाश्रितम्”—Kumara

9 lose—प्रहिताभि रज्ज्वभि कृताभि सभयाभि (सतीभि)

Mall — परतभक्त इति । अमुना रावणन धनुं ग्राहे विधातुं निमतुम्
 उत्तमं तम् उत्तपातितं विषण्णी यद्वा 'मल्ल' इत्ययम् सः, 'परतभक्तु' ^१
 यमस्य मर्दितं व इत्येतत् इति भावः भक्तु विधातुः [भक्तु घञ्] 'उत्ते अपि
 मल्ल' तथा एव भक्तु तस्मात् तत्तापि भक्तु इति भावः [भक्तुता क्रियादिकान्
 शब्दात् इति अपत्यम् ^२] 'भक्तुम् अत्यन्तम्' अतः 'भक्तु' अनेन उवाच
 भक्तु इति ['अमथाग्राह्यं कृतं' इति किञ्चात् "वसिष्ठाप—" इत्यदिना मल्ल
 मन्त्रणम् ^३ । 'उत्तपि भावः नतम्' इति विरोधः । तदनुपदिता अयम् अवतति
 हतुलमधम्यात् तप भारतात्प्रेक्षा ^४] § ५७ ३

Notes on Mall

1 By the rule "वृद्धो—" the affix is चप् attached to भू of the क्रादि class. 2 च is substituted for व by "ववि—" (*Char*) because by "अमथोरात्—" the affix is supposed to have dropped वः. 3 There is विराधात्कार in "उत्तपि—" । Followed by it there is also the उत्प्रेक्षा of the weight of shane because of its resemblance (with weight) in the matter of *pressing down*.

Sara—ग्राह्यं धनुं कप्तुं रावणन यमस्य माह्वयम् ग्राहे उत्पन्नित । तदाप्यमौ
 मर्दितं यत् नतमिरा एव याति नाय तस्य अधमं किन्तु लज्जाभरणं नतं तस्य
 मिरः § ५७ ४

CHARCHA

1 परत etc — परा + त् + क्त कर्तरि परत the departed the dead. परतानां भक्ता the lord of the dead, इतत्— । तस्य । Refers to यमः । "धमराजं पिबुपतिं समवर्णीं परितरात् । कृतान्ता यमुनाधाता यमभा यमराट् यमः ॥" इत्यमरः ।

2 मर्दितं—यमः is said to ride a bison. The ferocious nature of the beast perhaps led people to think that death came mounted upon it.

3 धनुर्विधं तुम्—वि + धा + लभृन् भावे । The horns of a buffalo furnish the toughest kind of bow.

4 उत्प्रेक्षा &c —उद् + प्र + क्त कर्माणि उत्प्रेक्षा up rooted विप्रेक्षा

Horn मणाल range sweep विषययो मणुलम the sweep of the horns इतत्—। उतस्यात विषयमणालम अल बहु—। Qual महिष ।

५ भर—भरति एतम् इति भू (भ्यादि) + घञ कर्मणि भार नेर hi the horns तद्धिन् । भावे ७मी

६ तपा ९c—तप + घञ भाव तपा shame भवति एतम् इति भू (भ्यादि) + घञ भव भर नेर hi तपाश्वी भर कर्मणि—। हे शक्यदिव । तकात् । इतो ५मी ।

७ उवाह—उवा + लिट् शल carted वहति ते उवाह उह वत्यति त, अवा नीत अवा उ Malli rule “अवा—” means that लिट् moves that haven't dropped प विन) are deemed as havin dropped क (कित) where co 11) after roots that are not स्यागन्त । वह is such a root no doubt but अल इति hence the rule “अम य—” does not apply to it “वहिस्याप—” means that वह म् and roots of the यणि class change य व &c into इ उ &c (सम्प्रसारणम्) before अ कित affix । As as pointed out दल् not being कित at all this rule also is quoted under असम्प्रसारणम् । Here we have वह + दल् = ववह to start with Now comes the rule “अणि अभासुह उभयम्” which means that in अणि there is सम्प्रसारणम् । the अभासु of both अवादि roots and दहानि roots, वह is of the अवादि class Thus changing the leading व into उ we have उवह ।

८ अवन—दुख difficulty नेन with difficulty प्रव्याप्ति द्या or करण द्या ।

९ भ्रमन्तम्—भ्रम much आ + नम + क कर्त्तरि आनत stoop न् भ्रमन् अन्तम् stooping very low मुमुषु Qual शिर । This the 1st of the १८११० he walks with the head low See Expl

१० लोह—महिष उह ।

55 *Sun set res line*

सृगन् सगङ्ग समये शुचावपि स्थित करार्थरसमग्रपातिभि ।

अघर्मघर्मोदकविन्दुमौक्तिकैरलक्षकारास्य वधूरहस्कर ॥ ५८ ॥

Préc—अनन्तर अह बहु अहहार [The sun himself acted as a d cora or for the wives of Ravana] How could the sun

इत्यमर] सगङ्गा स्पृशन्' अविश्रामभयादिति भावः अथवा अनुष्ठा घमात्क
 विल्व' स्वप्नोदविल्व ["मन्यान्—" इत्यादिना विकल्पान् उदकशब्दस्य उदात्त
 भवः] तेरेव मातृकै अस्य वध अलङ्कार योष तद्वयान नामस्य द्रवति
 इत्यय [अत्र प्रस्तुतस्य विग्रहमात्रसाध्यात् अप्रस्तुतप्रसाधकप्रदाने समासोक्ति
 रलङ्कारः] ॥ ५ ॥

Notes on Malli

१ २ is the affix by "दिवा—" (*Char*) The म् is substituted
 because the word is of the क्कादि class २ उदक does not
 become उद because this is optional by "मय—" (*Char*) ३
 Here the अलङ्कार समासोक्ति because the idea of a decorator
 which is foreign to the context is raised from similarity in the
 qualifying epithets only of the sun which is the subject matter
 of the verse

Sara—योष दि सुदुर्लभ करण स्पृशन् रवि रावणवध मुक्ताभिरिव स्व
 विलम्बि अलङ्कार ॥ ५८ ॥

CHARCHA

१ B—The epithets are chosen so as to apply to the sun
 and also to the decorator

- १ स्पृशन्—स्पृश+शन् touch न् (applies equally to both)
- २ सगङ्गा—गङ्गा सह with apprehension Qual चरन्कर ।
- ३ समय—समय time (sun also conduct (decorator) See
 also Malli तद्धिनः अधि रमो ।

४ गुचा—गुचि summer, also blameless तद्धिनः Qual समय ।

५ स्थित—स्थ+त् कर्त्तरि वत्तमानं conating गुची समय स्थित
 प्रसाधक = the decorator of unblameable conduct Even he
 was सगङ्गा सह for who knows what report will reach Ravana
 (अविश्रामभयात्) ।

(करण — कर rays also hand चरति It is not easy to
 realise what is meant by the *sp* of a ray For the *t* and the
ip is the *fingers* करस्य चरति करारणि : os of rays also *fingers* ,
 इत्यन्— । ते । इय करणे ।

N B—Indelicate We comment briefly

Prak—इन्दुना तस्य नर्मसाचिद्य न अकारि (इति)न । कस्य नर्मसाचिद्यम् ?—
विनामिनस्तस्य । किन्तु न इन्दुना अकारि ?—इति वितन्वता । किमायातमनन ?—
मन्त्रिणीरत्नकथितुं पगीयसा इन्दुना । कथं पुनर्वितन्वत इति ?—कलात्मस्येण
गृहान् अमुच्यता इन्दुना ॥ ५८ ॥

Prose—कलासमस्येण गृहान् अमुच्यता मनस्विनी उत्कथितुं पगीयसा इति
‘वितन्वता इन्दुना विनामिन तस्य नर्मसाचिद्य न अकारि न ॥ ५८ ॥

Malls—कलासमस्येण इति । ‘कलाभिः षाडशस्ये शिष्यविद्याभिर्य ‘समस्येण’
सम्पूर्णेन [“काले शिष्य विद्याद्वौ चन्द्राश्च कलने कला” इति वैजयन्ती] ‘गृहान्
अमुच्यता’ सदा तद्गुणैवेव वसता । दृष्टमयत्तं सबाधर्मत्वम् इति भावः । मन-
स्विनी मनिनी ‘उत्क’ उत्कृष्टा कर्तुम् ‘उत्कथितुम् [“उत्क उत्कृष्टा” इति
न्यायतनात् उत्कथयन्तात् “उत्कथयति—” इति व्यञ्जनात् मुमुन] ‘पगीयसा’ मानस-
चतुरैरेव इत्यर्थः । कुत ?—इति वितन्वता चन्द्रिकाभिः चतुरोक्तिभिर्य राग-
वदयता इन्दुना विनामिन विनामनशोभस्य [“वौ कल्पस—” इत्यादिना चित्तुन
प्रत्यय] ‘तस्य रावणस्य ‘नर्मसाचिद्य’ क्रीडासम्बन्धधिकारित सचष्टवम् [“क्रीडा
क्रीडा च नर्म च” इत्यमरः] ‘न अकारि इति ‘न’ किञ्च अकारि एव इत्यर्थः ।
अनं चित्वात् प्राननर्मसाचिद्यनियमनिवारणार्थे भङ्गद्वयम् [“सम्बन्धनिवधनिवर्तने
भङ्गद्वयम्” इति वामनः । अत्र इन्दो, प्रकृतस्य अग्रजतन नर्मसाचिद्यन द्वेषः] ॥ ५८ ॥

CHARCHA

1 कला &c—कला the sixteen's part, also line arts सकल
entire, full also perfect (sl 58) कलाभिः समस्य । सुसुप्ताः ननः ।
Qual इन्दुना ।

2 उत्कथितुम्—उत्का कर्तुम् इति उत्का + क् + तुमुन् भावः ।

3 पगीयसा—इतिशब्दस्य पठ इति पठ् + इयञ्च पगीयसा । तनः ।

4 विनामिन—वि + लस + चिन्ता अकारि विनामिनी । तस्य ।

5. वितन्वता—वि + तन + क् + वृ वितन्वता । तनः ।

6 नर्म &c—नर्विषय भावः नर्विषयः । नर्मसि सचिद्यम् सुसुप्ताः ।

7. अकारि—क + कृ + त कर्मस्य । Cor) 1pp

९ । — मम एव चन्द्रन पश्येयम् विनमन् १५५ अकार्षेत् ।

Le mar — This is a poor paraphrase of Kalidasa's

"मयाहि मम चन्द्रम कस्याभिनिदधत । नादत्त केवली मया हरचूडामणि
चित्तम् — *At last*

(*Ganesa disguised*) १३ शब्दः ।

विदग्धलीलोचितदन्तपत्रिकाविधित्मया नूनमनेन मानिना ।

न चातु वैनायकमेकमुद्धृत विषाणमद्यापि पुन प्ररोहति ॥ ६० ॥

Prat — एक वैनायक विषाणम् अद्यापि न पुन प्ररोहति [I even now one of the tusks of Ganesa does not grow again] How did he lose it? — नूनं मानिना अनन जातु उद्धृत विषाणम् [I am sure Ravana took it as he was some day had plucked it by force and since then it has not grown again] Why did he want to possess the tusk — विदग्धलीलोचितदन्तपत्रिकाविधित्मया उद्धृत विषाणम् [He wanted to make of it thin slices of ivory for the sport of sportily girls] 60

Prose — मानिना अनेन विदग्धलीलोचितदन्तपत्रिकाविधित्मया नूनं जातु उद्धृत वैनायकम् एक विषाणम् अद्यापि न प्ररोहति ॥ ६० ॥

Eng — A tusk of Vinayaka, surely drawn out sometime by him, the haughty one, to make sheets of ivory suitable for the sport of sportily girls even now does not grow again 60

Pens — विदग्धलीलोचितदन्तपत्रिकाविधित्मया उद्धृत विषाणम् अद्यापि न प्ररोहति ॥ ६० ॥

Expl — See *Eng* and *Prat* above

Malli — विदग्धेति । 'मानिना' अहङ्कारिणा 'अनेन' शब्देन 'विदग्धलीलोका' चतुरविंशसिन्धु इत्यर्थं तामास 'उचिता' च तां 'दन्तपत्रिका' च कर्तुं भूषणानि । 'विनामिनीविभमदन्तपत्रिका' इति साधोयम् पाठः [अथवा विषाणमद्यापि प्रतीतिकलेन कदाप्यार्थोपाये । "कष्टं तत्थावतमा दूरायता भवत् —" इति लक्षणात्] । 'विनामिनीना' या 'विभमदन्तपत्रिका' विभमाद्यानि यानि दन्तमद्यपयानि [विभम दन्तमद्यपयो (१) पठोसमासपदसंज्ञानां सादृश्यलभः] तामां 'विधित्तमया'

विधातुमिच्छया [विधूवात दधानि मानमेत—” इत्यादिना अच इम् । “स मि”—इति तकार । “अव लापोऽभ्यासस्य” इत्यभ्यासलोपः । ततः स्त्रियम्” इत्यनुवृत्तौ “अ प्रत्ययात्” इत्यकारप्रत्यये टाप्] “नून्” निमित्तं ‘जातु कदाचिदपि [“कदाचिज्जातु” इत्यमरः] ‘उद्धृतम् उतपाजितं विनायकस्य गणस्य इदं विनायकम् एकं विषाणं दत्तं [“विषाणं पशुगणस्य स्नातं कीडादिरददन्त्यो ” इति विश्वः] ‘अद्यापि पुनः प्रतीकृतिः’ न प्राप्तमवति [प्रपूर्वात् कृद् प्राप्तभाव इत्यध्यात लट्] । किमन्यथा कथंमस्य इति भावः । उतदन्त्यथा (१) कथं राजाननस्य एकदन्तत्वम् । उत प्रेत्यत भूतमिति] ॥ ६० ॥

Notes on Malli

1. Otherwise the defect of thought called कष्ट comes in because the perception of meaning is far away. The definition is—‘It is named कष्ट if the realisation of the sense is far away.’ 2. It ends in a वृद्धौ समास between विधुम् and दत्त (१) hence we get तादर्थ्यम् । 3. The vowel of धा preceded by वि becomes इम् (इ) by “मनि—” (Char), त is substituted by “स मि” (Char), the अभ्यास disappears by “अत—” (Char). Next च being the affix by “अप्रत्ययान्त” read with “स्त्रियम्” we get टाप् । 4. By एतम् he introduces the surmise. Otherwise how could Gajanan have a single tusk only ?

Sara—जानासि भाः कथमकदन्तो गणः ? अपरस्य दन्ता रावदन उतपाज्य गृहीत पशोना दन्तपत्रं करिष्यतीति ॥ ६० ॥

CHARCHA

1. विदग्धा &c—विदग्धा clever चतुर । स्त्रीणां graceful movement विनाम । उचितं suited दक्षपत ear-drop, दन्तपत्रं + कन + स्वार्थे निष्ठास्य दन्तपत्रिका । विधातुम् इच्छा इति वि + धा + मत् + च भावः निन्दां विहितुम् । desire to make. Malli has विदग्धा-स्त्रीणां sprightly girls चतुर विदग्धा । We proceed thus to get this meaning—स्त्रीणां मुनि-वामम् इति स्त्रीणां + चच् + स्वार्थे स्त्रीणां graceful girls विदग्धा । विदग्धा स्त्रीणां, कर्मधा— । Or—विदग्धा स्त्रीणां विदग्धा-स्त्रीणां the grace of

वृत्तान्तान्तरा इति—। ता सति चासाम् इति विदग्धत्वात् + चच् सत्वर्थे
 विदग्धत्वात् तस्य चचित विदग्धत्वात् चिता, इति—। तादृश दलपत्रिका,
 कम्पा—। विदग्धत्वात् चित्त्वत्पत्रिकाणां विधित्वा, इति—। तथा। इती
 २४ Malli deems it very round about to have विदग्धत्वात् in
 १ सत्त्वर्थे चतुरविंशतिनो because विदग्ध is restricted to males
 २ d f n des only लोका cannot be विदग्ध he therefore proposes
 ३ and विदग्धत्वात् विदग्धत्वात्—a line taken from Kalidasa This
 ४ it is dissolved विदग्धत्वात् स चचित चासाम् इति विदग्धत्वात् + इति
 सत्वर्थे विदग्धत्वात् a graceful girl विदग्ध grace विदग्धत्वात् विदग्ध
 इति—। तस्य दलपत्रिका तादृशे धर्मीयतासु like चतुरास (see note २ on
 Ma १) The rules for विदग्धत्वात् are—(१) “सति सोमाधुरभ्यभक्तपदाम्
 चच इति”—When सन् is attached the vowel of सो, मा &c be
 comes इति। Thus वि + धा सन् = वि + धा + धा + सन् = वि + धा विन् +
 सन्। Now comes the next rule (२) “स सि”—“चाधुधातुके” स becomes
 त if स follows in an चाधुधातुके। Thus वि + धा धिन् + सन्। Lastly
 by “चव”—the चच् disappears in this connection Thus वि
 + धिन् + सन् = विदग्धत्वात्—चतुरास धातु।

२ मानिना—मननम् इति मन + घञ भावे कान pride स चचित चच
 इति माने + इति सत्वर्थे मानो proud, haughty तन। Through pride
 (मान) he would not think of the tusk of any ordinary elephant
 for his purpose, but would have the foremost tusk under
 creation or the tusk of Ganesa himself

३ वैनायकम्—विनायति अपाकरोति विघ्नान् इति वि + नी + क्त्वाल् कर्त्तरि
 विनायक a name of Ganesa “विनायको विघ्नराज” इत्यमरः। तस्य
 इदम् इति विनायक + चच् वैनायकम्। Qual विनायकम्।

४ उद्धृतम्—उद् + ह or धृ + क्त कर्मणि uprooted

५ प्ररोहति—प्र + रुह + लट् तिप् sprouts Conj App

६ Voice—उद्धृतम् विनायकम् उद्धृत विनायकम् प्रकृतम्।

6r Wnd god seeks his fœrour for saving gods

निशान्तनारोपरिधानधूननम्पुटागमाप्यूरुषु लोलचक्षुषु ।

प्रियेण तस्यानपराधवाधिता प्रकम्पनेनानुचकम्पिते सुरा ॥१॥

N B—Indelicate Malli alone follows

Prose—निशान्तनारीपरिधानधननस्तृणमा अपि लक्ष्मि लीनचक्षुष तस्य
दिग्ग प्रकम्पयेन अनपराधवाधिता सुरा अनुचक्ष्मि ॥ ६१ ॥

Mall—निशान्तेति । 'निशान्त' शब्दम् । "निशान्त गृहशान्तयो" इति
विश्व । तत या 'नाय' शुद्धान्ति इत्यम् । तामा 'परिधानानि' चान्तरीयाणि
["चान्तरीयोपसञ्चानपरिधानान्यधीः शुके" इत्यमर] तदा धननम् चाननम् [धुञी
शब्दात् लाट् । "धुञीधीञीनु व वञ्च्य" इति मुक्] तेन 'लुगन्ता' व्यक्तापराधन
'अपि चान्त पुरोद्वेष्ट महपराधत्वादिति भावः । 'लक्ष्मि' तामा सकृद्युक्त 'लीन
चक्षुष' सञ्चक्ष्मणे ["सकृद्य लीव पुनानक" इति "लीनदलसञ्चक्षुषो" इति
चामर] अतएव तस्य शब्दस्य 'प्रियं प्रमोद' इत्यमतेन । अङ्गीकृता स्त्रि-
दोषय इति न्यायन इति भावः । 'प्रकम्पन' वयुना अनपराध अनपराधाभा-
'वाधिता राजपुरुषेरिति शब्द 'सुरा अनुचक्ष्मि' । स्वयम् उपासन चान्त प्रविश्य
अनपराधवाधानिन्दनेन मोचयता वयुना अनुकम्पित इत्यम् । एकम् वेदस्थान्
ब्रह्मा जीवन्ति इति भावः ॥ ६१ ॥

62 Fire got overpowered by रावण ।

तिरस्कृतस्तस्य जनाभिभाविना मुहुर्महिम्ना महसा महोदयसाम ।
वभार वाय्वैर्हिगुणीकृतं तनुस्तनूनपाडूमदितानमाधिजै ॥ ६२ ॥

Prak—तनुपात् धुविताम् वभार [Fire in his house always ex-
hibited a copy of smoke] सो it does everywhere before
it is properly lighted—चाविज वाय्वैर्हिगुणीकृत धमवितान वभार [But
in the house of Ravana Fire shed tears of grief which added
to the volume of smoke] Whence is the grief?—जनाभिभाविना
महसा तिरस्कृत (अतएव) तनु तनूनपात् [There Fire was dim be-
cause overpowered by the majesty that put every one to
shade Hence the grief] Majesty of what?—एव महोदय
महसा महसा मुहु तिरस्कृत [It was the majesty of Ravana's mighty
lustre that overpowered Fire who took it greatly to heart and
shed tears] 62

Prose—तस्य जनाभिभाविना महोदयसो महसा महसा मुहु तिरस्कृत (अतएव)
तनु तनूनपात् चाधिजै वाय्वैर्हिगुणीकृत धमवितान वभार ॥ ६२ ॥

Erg — I re greatly overpowered and therefore dimmed
by the jesty of his mighty lustre that put all others to
sleep a canopy of smoke doubled by tears born of
grief

— विप्र ७३० सद्यः प्रकाशं कतिहृतं कश्चि । अपि कतिहृतं हृदयं

इ ५८ १३३३ कतिहृतं दृष्टं विप्र ७३० १३३३ ॥

F p — c *Erg* and *Prak*

Malli — तिरस्कृत इति किञ्च 'तस्य रावणस्य 'जनाभिभाविना' लोकादि-
नकारिणा महीपमाम् अतिमहतां महता तज्जनां महिषा महत्वन ["पुत्रादिभ्य
इमनिच ष" इति इमनिच] ह्रस्व तिरस्कृत 'अतएव 'तनु' कश्च तन् न पातयति
जातकदम्ब शरीर धारयति इति तलनपात् अपि इति म्बमी ["नभट्—"
इत्यादिभ्यश्च निपातनात् तज्जनां लब्धोपाभावात्] आधिपते 'रावणे' 'वाच्ये' निपातौ
अभि ["वाचा नेवज्जनाभवा" पुत्रादिनामसौ व्यथा" इति विश्वामरी] तौ गुणौ
अत्राभावात् स द्विगुण तत वि । द्विगुणोक्तं विश्वामरी ["गुणान्तादितिगुणो
नित्यान्त्यं सुख्यतन्तु" इति वैजयन्ती] 'धमधितानं धममन्तं 'भार । अपिरपि
तलमन्त्रिणी निमेज्जको धूमायमान अत इत्येव [धूमैर्गुणान्तात्वे सन्ध्याभिधानात्
अतिशयाक्तिः] ॥ ६९ ॥

Notes on Malli

1 नभ does not elide न owing to निपातन in the rule "नभट्पात-
—" (*Char*) 2 We have अतिशयोक्ति because doubling of
smoke is stated even though it is absent

Chara—See Malli "अपिरपि चाने" ।

CHARCHA

1 तिरस्कृत — तिरम् + कृ + क कर्मणि overpowered गतिहृत—(See
under तिरस्त्रिया SI 34 Qual तनुजपात् ।

2 जन &c—अभिभूतवान् इति अभि + भू + लृटि कर्त्तरि ताप्तीना भुज
अभिभावे tha which overpowered जनानाम् अभिभावे इतत्— । Or
जनान् अभिभूतवान् जनभिभावे उपपदतत्— । Malli's equivalent लोका-
तिरस्कारिणा should be taken in a *passive* sense It must not be

supposed that गिनि is used in the *present* tense only. Compare गिरिजामुखादिद्वारि used in a *past* sense with respect to the waters of the Ganges. Vamana however restricts अभिभावी to the past only. “अभिभावी भूत” — *Asika*.

3 महिषा—महती भाव इति महत् + इमन्निच् महिषा majestic तन चतुर् कर्त्तरि श्या ।

4. महोद्यमम्—अतिमदन महत् इति महत् + इदमन् महोद or supreme majesty तदम् । Neuter because it qualifies महम् in the neuter. The comparison is with other महम् ।

5 वमार—भृ + निष् एव showed carried विभक्ति कृतं वमार विभक्तकार &c भविष्यति न वमारति अभ्यत ।

6 वायु—वायु exhalation vapour वा (उ) धन, Mal । But नक्षत्र seems to suit better.

7 दिगुणी &c—दी दुषी अन् दिगुणम् doubled वद— । अदिगुण दिगुण मध्यमान इतम् इति दिगुण + वि + ह + ऋ + कर्मणि कर्त्तव्य— । तन् । Qual भूतवितानम् ।

8 तनुमपात्—न पतयति इति नञ् + पत + णिच् + क्तिच् कर्त्तरि नपात् that which does not cause to perish नष्टतन— । तन् नपात् that which preserves the body इतन्— । तन् नपात् as given by स्वामी is only explanatory. A तनुमपात् cannot usually be had of three words. Nor can we have ननुमपात् because this also is restricted to two words only. In नपात् the नञ् remains unchanged (See “नञ्” under लङ्गिणम् Sl 43). Note the distinction of sense in तनु and तन् । तनु meaning अल्प small is इत्थन् । “तनु कादृशम्” । तन् meaning काय body may have optionally a short or a long vowel “मिथ नृत्तिननुत्तम्” । Butoji derives it as पति इति प + तिच् पत्तु preserver न पत्तु &c. We do not get पत्तु owing to निपातन । The Vitti however attaches द्विच् and adds तच् by निपातन “न पति न पत्तुदति न पत्तु द्विच्”—*Asaka* Haradatta condemns the reading “नपात् इतन्” as an अपवादः । “अपवादो पतिद्विच् इति पत्तु”—*Pidatta*. Declin— तन् नपात् पतौ पत्तु &c like भूतम् । If इत्थन्, then तनुमपात् (१० तनुमपात् because नपात् occurs in the rule as a निपातन and तद्वन्निधिः ।

Ben—तेजः शरीरं द्वावपि स्वयं तस्य मन्त्राय परस्परं समन्ते विहितं
 तेषां व्यापकं, सर्वत्रैव तद्देहा पठितं यत्कर्मन परिहरं कर्तुम् । एकं कथं
 तद्देहां त्रुत्तमं बवन्ति तद्देहा गेयम् ।

Expl—The tyranny of his rule was felt in the nether worlds
 also. The snakes who are the residents there had to renounce
 their character and serve him in human form. Also see *Prak*
and Trans 63

Mali—परस्मैति । किञ्च इत्तं दीनम उच्यते [दम्भो दीनो कथरि
 तः] 'त रावधम 'आराधयितुं सविष्टुं परस्मै स्वतस्मै 'नमा ए हृदयदिनीव
 व्यानामि ह्लाचारद्रतानि च विष्मतिं भिन्नमि इति समावित् [विष्मत्तं किप् ।
 "दहि ज्ञा—" इति समासारधम । "नमिषति—" इत्यादिना पूर्य दीर्घः] त
 'नमाविध निज विजिहताया सपत्न्या 'दीव' हृदि विषयं तम । अन्य
 विजिहता पिशुनता ["विजिह्वो सर्पश्चकौ" इत्यमरः] सा एव 'दाव' तम
 'उत्प्लव' लज्जता कलिना' सम्प्रतिमि' अजिह्वाभिः करधरणादिभिरुद्विधधरि
 तान् कथयतिभिः अकपञ्चरिभिश्च तदा कथाभ्या सह वक्तुम् इति सूक्तार्थः । ते
 चान्यद्वस्तु विज्ञाय आबिलतकथे' इत्यमरः ["तन सहति तुभ्यं ग" बह्व्रीहि ।
 "श्यादिभाया" इति कप्] । अन्यतः कर्णार्थं सव गच्छति इति कर्णको निरुप
 [कर्णश्चनन्तु] ततः पूर्ववत्समास 'सूक्तार्थे सन्निधामक इत्यमरः 'कुने' वी
 'सुजहता' सर्पता विज्ञाय ["सुजहो विज्ञायो" इति हलन्तुषः] 'न भजे' लज्जा ।
 सुजोगच्छति इति भजहता ["—गम सुपि—" । "सुच- चडिदा वा"]
 हृदि विज्ञाय स्वने सुखत्वमपि सर्वं सर्पत्वमपि विज्ञाय वदमानाभिः कृत्य
 त्वम् इत्यर्थः [अथ श्रुतसर्पविज्ञानसामान्यं अश्रुतसुखत्ववद्वारणं सम
 साक्तिः] ॥ ६३ ॥

Notes on Mali

1. The root दम्भ means 'to blaze'. The न् is in the कर्ण-
 वच्य । 2. किप् is attached to दम्भ । There is समासारध by "दहि ज्ञा—" (*Char*) and the vowel final in the पूर्ववत् is lengthened by "दहि—" (*Char*). 3. The बह्व्रीहि is by "तन सह—" (*Char*) and ह्य by

उदाहरण— (Char) 4 See (hor) 5 The चर is समोक्ति because the characteristics of the wicked (who are foreign to the noble hand) are suggested by the resemblance with the attitudes of snakes which form the subject matter of the verse.

Stra—See Malli "तस्मिन्निदमिति दितम्" ।

CHARCHA

A B—Several of the epithets apply to both *snake* and *informer*

1 परस्व—पर is स्व तर other than self तस्य ।

समाविधम्—समन् वृत्तस्य समाविधि विधिति इति समन् + व्यध + क्तिप् कर्त्तरि = सम + विध् = समा + विध् = समाविध् that which renders the vritals, उपपद्यते— । तस्य । Qual दासम् । The rules are (i) "यदि व्य-
व्यय्ये व्यवि वृत्ति विचरति इदमिति वृत्ति भ्रमतीनां इति च"—यह &c take समासात् (see under उदाह, sl 57) if a क्तिप् or इति affix follows व्यध is thus changed into विध् । (ii) "नहि इति इति व्यधि इति महि-
तानि च" — If नहि &c with क्तिप् follow, the vowel final in a पूर्वपद is lengthened

3 उज्झताम्—उज्झ् to forsake + क्त उज्झन् forsaking तयाम् । Qual कृत्ति म ।

4 द्विजिह्वा &c—द्वे जिह्वे यथा द्विजिह्वा double—tongued, i.e., a *snake* also *informer* (सुन्द), चर— । तया भाव द्विजिह्वा । द्विजिह्वायां दास, सुपुत्रा । तम् । Or द्विजिह्वा इव दास कर्मणा— । हे दासपरिवर । तम् ।

5 अजिघ्र &c—जिघ्र crooked न जिघ्रम् अजिघ्रम् not crooked नजन्तम्— । तम् यथा तथा गच्छन्ति इति अजिघ्र + गम + णिनि कर्त्तरि ताच्छीत्ये अजिघ्रगमिन no longer with a crooked motion (snakes) also no longer working deceitfully (informer, उपपद्यते— । ते । Qual कुम् । The snakes assumed human shape and no longer progressed with a crooked motion * This was with a view to render better service

6 इहम्—इह + क्त कर्त्तरि वर्त्तमान इह blazing तम् ।

7 आराधयितुम्—आ + राध + णिच् + तुमुन् भावे to serve

৬৭ The signaks were true to their names

তদীয়মাভদ্বঘটাবিঘট্টিতৈ কটম্বলম্রোষিতদানবারিभि ।

মহোতদিকৈ রপুনর্নিবর্ত্তিभि সিরায় যার্থ্যমলম্ভি দিগ্গজৈ ॥ ৬৪ ॥

Isa — দিগ্গজৈ সিরায় যার্থ্যম্ লম্ভি [After a long time did the captives of the quarters prove true to their name]
Ho — তদীয়মাভদ্বঘটাবিঘট্টিতৈ (অতএব) মহোতদিকৈ দিগ্গজৈ [They were so pounded by the tuskers of Ravana that they fled to the end of the quarters and truly became elephants of the quarters] You do not mean to say that they stuck there for good—কটম্বলম্রোষিতদানবারিभि (অতএব) অপুনর্নিবর্ত্তিभि দিগ্গজৈ [They received such a thrashing that all spirit left them, there was consequently no show of the temporal ichor, and they did not therefore return to the fight but preferred to stay where they were] 64

Prose—তদীয়মাভদ্বঘটাবিঘট্টিতৈ (অতএব) কটম্বলম্রোষিতদানবারিभि মহোতদিকৈ অপুনর্নিবর্ত্তিभि দিগ্গজৈ সিরায় যার্থ্যম্ লম্ভি ॥ ৬৪ ॥

Eng — Consistency with the significance of their name was after long time, established by the elephants of the quarters who pounded by his troops of elephants, had, with the ichoral fluid absent on their wide temples, clung to the ends of the quarters without coming back 64.

Jeng — রাবণের সেনার দ্বারা বিপক্ষেরা বিচলিত হইয়া গেল। তাহাদের গায়ে আর মরবার বহিল না। তাহারাও কিংবদন্তি কামিল ন—বহুকালের গুণ (বা—বহুকাল পরে) তাহাদের চিহ্নগুণ নান সত্যক হইল ॥ ৬৪ ॥

Expl — See *Prak* and *Eng* above.

Malli — তদীয়মিতি । ‘তদীয়মাভদ্বঘটানী ঘটাभि’ অর্থে ‘বিঘট্টিতৈ’ অভিহিত [“মহাঘটা ঘটনা ঘটা” ইত্যমর] অতএব ‘কটম্বলম্রোষিতানি অপরানি’ ‘দানবারীণি’ যথা তৈ ‘মহোতদা’ পলায়ন করিয়া ‘দিশ’ যৈ ‘মহোতদিকৈ’ [“মহা দিগ্গজা” ইতি অণু] ‘অপুনর্নিবর্ত্তিभि’ অর্থাৎ তত্বেষু স্থিতৈ ‘দিগ্গজৈ সিরায় যার্থ্যম্ লম্ভি’

दिशु स्थिता गज दिग्गजा इत्यनुगताश्रयामकत्वम् 'चरन्धि' लक्ष्म [लक्ष्मण ज्ञान
कर्मण लुङ् । "विभयं चिरमुखा" इति विकल्पत नुमासम् १] ॥ ६४ ॥

Notes on Malli

१ घटा is an array of elephants २. We have लुङ् in the कर्मणश्च after लक्ष्म with चिच् । नुम comes in optional^{ly} by "विभयं" (Char).

Sarj—रावणस्य गजैर्मांडिता दिग्गजा दिशु एव चिरं स्थिता ॥ ६४ ॥

CHARCHA

१ तदीय &c—तस्य इम इति तद्+क तदीया belonging to him
म तद् elephant (supposed to have been introduced to domes-
tic use by the sage मतद्) घट+घट अधिकरण भाव वा घट array of
elephants, or any array चि+घट+चिच्+क कर्मणि विघटिण् pound-
ed. तद्गोरा मतद्ग्रा, कर्मधा— । तेषां घटा, इतत्— । तयं विघटिता,
इतत्— । तै । Qual दिग्गजे । Here the Amara quoted by
Malli is read "करिणं घटना घटा" in the printed editions of
Amara Now घटा itself meaning 'an array of elephants, मतद्
becomes superfluous Poets, however, sometimes disregard
such superfluities Kalidasa writes "तत म विरदवृद्धितमद्" where
विरद is superfluous because वृद्धि is करिचिंत— "वृद्धि करिचिंतम"
इत्यमरः । If we take घटा as घट array (गाढो) then there is no
superfluity. "घटा घटनगोष्ठोभयत्र नमु च घाति" इति मदिने ।

२ कटस्थल &c—कट elephants temple गजमण्ड । प्र+कम्+क
कर्मणि प्रापिन absent दान elephant's ichor घटस्थ कट कटस्थलम्
broad temples, निर्यकर्मधा— । दानाया वरीणि दानवारोणि ichoral
waters इतत्— । कटस्थलान् प्रोचिवाणि कटस्थलप्रापिन नि, मुद्मुन् । तन्मणि
दानवारोणि एवम कटस्थलप्रापिनदानवारय, बहु— । ते । Qual दिग्गजे ।
This is the result of fright. The ichoral juice appears when
the elephant is in a fighting mood Its absence shows quiet-
ude through fright &c कटस्थल is a निर्यकर्मधा—because स्थल
is प्रथमवचन only when it is an उत्तरपद । So स्थल in a वचन with
it can imply वचन, consequently no अवरुद्धि can be given as

अथवा १ ८ मस स by "प्रमावचने" by which the प्रमावचन
 १) & १) c d list in the compound cp—"मतत्रिकोदमिशा सु"
 प्रक * अन्विभित्तय कल्पयतां वादपालोमवर्षिजाय ॥

ग्रहात् १ —ग्रहीता दिग् एभ इति ग्रहीतदिक् + कप् = ग्रहीतदिक्,
 दृक् — त । (Qual दिग्गजे । दिग् bec mes दिक् when कप् follows
 आत्वपृक् — इत्यादिना दिग् "किन्प्रत्ययश्च कु" इति भूमि सुखम् ।

१. अपुन १८ पुन निवर्तने इति पुनर् + नि + हत + निनि कर्त्ति
 न न् वा पुनर्निवर्त्तिन returning उपपदतम् — । न पुनर्निवर्त्तिन, नञ्
 तत — । त (Qual दिग्गजे ।

१. विराय — An अत्यय । It may be taken as तृतीयत्वं or चतुर्थत्वं
 १ d n, 1 the sense Thus विराय अन्वि was attained after
 a l 1 the अद्यतं इति । But विराय अन्वि was attained (and
 retained f 1 long time तादर्थ्ये चतुर्थे ।

१. यद्यम — अर्थश्च अनतिक्रम यद्यथम् agreement with sense,
 अथवा — यद्यथम् अति एवम् इति यद्यथ + अच्, मत्वर्थे यद्यथा true ।
 the sense तथा भाव यद्यर्थ + अच्, यद्यथैम् agreement with ser ८,
 उक्त क्रम or अन्वि ।

१. अन्वि — लभ + लुङ्, त कर्मणि was attained लभन्, लभ लभन्,
 * अन्वि — Malli wants विच् here why it is not clear There is
 no occasion for it Besides if विच् is attached the root
 will be लम् with तुम् by the rule "लभङ्" । It then becomes
 very misleading, to say the least of it, to cite "विभ वा विच् —"
 for a fresh तुम् । This rule means that लभ preceded by an
 उपसर्ग takes तुम् optionally when विच् or लुच् is attached Thus
 अन्वि is another form But not that if विच् is attached the
 only form is अन्वि ।

१. दिग्गजे — दिग्गजा दिग्गजा, सुदुर्गजा । Or दिग्गजा गजा, गजवर्दि
 वादि । ते । These are eight in number corresponding to the
 eight points of the compass Beginning with the east and
 passing through south they are in order "उत्तरावत पुनरीको
 वामन कुमुदीक्षन । पुष्यदन्त मारिचीम सुप्रतीकश्च दिग्गजा ॥" इत्यमर ।

१. Voice — विचदिता वारय दिक्का निवर्त्तिन दिग्गजा . .
 अन्वि ।

Fr — The daisies abducted from Indras house were moistened by Lavanya & work on him fans wet with scented water. The breeze from the e did not soothe him so much as the fanning of the girls themselves. Also See *Prak* 65

Mr — अभोजनमिति । उद्यता यस्मिन्महति 'मोघा' तस्य 'मोघ' तस्य उद्यता यस्मिन् अभोजनं भक्षम् 'उद्ये च प' आकात् इति भावः 'सुरेन्द्रस्य वन्द्य' वन्द्यत्वं 'व्यय' तासां 'अमिताग्निने' निश्चायमाकरो 'यथा निर्वधो' निर्वधम् । ['नवाग निव' 'मोघ' इति वैजयन्ती] 'तथा सचन्द्रस्य कथा' चन्द्रनीलकविन्दुः कथितः तस्य न कामना मृगयायै तैः 'जलाद्रावां' जलाद्विगतताम्रज्वालानां 'पवने' न निर्वधो । ["धुविम तावज्जलं कात्तृपपञ्चजनस्य तत् । जलदाद्र जल द्रा व्यात्" इति वैजयन्ती 'अथ सन्ततस्य उष्णपचाराद्रिव' इति कारणविरहितं ताव्यात्पनिर्वधो विषमालङ्कारः] ॥ ६४ ॥

Notes on Malli

Here we have विषमालङ्कार characterised by the show of effect & it is keeping with the cause because a heated person is described as soothed by the application of heat

Fr—अजलचालने नियुक्ता सुरेन्द्रा दृष्टनिश्वास विजयः । तनु तस्य सुखरा प्रीतिमकरात् ॥ ६४ ॥

CHARCHA

1 अभोजनम्—Greatly Qual. उद्ये । See अभोजनशुभ्रतया &c, sl 32

2 सुरेन्द्र &c — वन्द्य इति वन्द + इन् (औषादिक) कर्त्तरि णि one who is forced to sing in praise, &c a captive स्त्रिया वन्दि + ङीष् = वन्दी a female captive "वन्दिन मृतिपाठका" is इदम् and quite different अम + क भावे अग्निः breath सुरदासी इन्द्रस्य or सुराधाम इन्द्र लक्षण्या राजा सुरेन्द्र कर्मधा—रा इतत्— । सुरेन्द्रस्य वन्द्य captive females who belonged to the lord of the gods इतत्— । तासां अमितानि the breath &c इतत् । तेषाम् अग्निः the breeze &c, इतत्— । तैः । इया करणः ।

3 सचन्दन &c—कीमल gentle agreeable चन्दनमिश्रम् चम्प
चन्दनाम्ब water mixed with sandal कमधा like शकपाथिव तस्य
कथा इतत्—। चन्दनाम्ब कथै मङ्ग carrying sprays of water mixed
with sandal बह—। तत्र न कामलाय gentle and carrying &c
कर्मधा—। ते । Qual जलाद्रावणे The compound may be
otherwise dissolved thus—चन्दनम् मङ्ग सचन्दनम् mixed with san-
dal बह—। तादृशम् चम्प water mixed with sandal कमधा—।
तस्य कथा; sprays of water &c इतत्—। ते कामला agreeable by
the sprays &c मधुमा । त ।

4 जलाद्रा &c—जलम् पाद व्यजन जलाद्रा fan wet with water
निर्यन्त्यविह see Mall तस्य पवना breeze of the fan wet &c
इतत्—। ते । हस्तौ करण वा द्यतीया । The fan referred to is the
one in the hand of the वन्दी at the time

5 निवर्षी—निर् + णिच् ण्य enjoyed felt relieved वति,
वर्षी वासति अवाप्नोत् निर् + व means to feel pleasure as in
“लभ नवनिवासम्”—*Sakuntala* act III मा तपस्विनी निवर्षता
भवत्—*Ibid* act IV &c

6 Voice— वपुषा निवव ।

7 Remark—This is an adaptation of “बोजन म हि समुत्त
न समाध र्गानिजे । आमर मुरवन्नेना वाप्यगीकरवमि २”—*Humara*

66 All seasons in Ravana's capital

तपेन वर्षा शरदा हिमागमो यमन्तानक्षमा शिगिर मर्मत्य च ।

प्रमूनकृप्ति दधत मदतं व पुरऽप्य वास्तव्यकुटुम्बिता ययु ॥६६॥

Frak—अस्य पुर अतएव वास्तव्यकुटुम्बिता ययु । In the house of Ra-
vana the seasons appeared as so many householders in per-
manent residence } But house holders are married people—
तपेन वर्षा समस्य } So were the seasons also Sun etc was united
to Ravana as his spouse } Nice man you are—हिमागम शरदा
मर्मत्य } Hemanta resided there with his wife Autumn } That
is clever you have got two families now—हिमागम वसन्त
समस्य च } The third family is Winter wedded to the ४th Spring }
Well what children?—अस्य प्रमूनकृप्ति दधत अतएव } Children

Why there was no end of them. The six season together howed useless crops of flowers all the year round] 66

Prak—मया प्रसूनकृति दधत कलत्र वशा तदेन, हिमागम शरदा, मिमिर वसन्तलया च समन्य अस्मि पुर वामन्यकुम्भिता ययु ॥ ६६ ॥

Prak — 111 When the seasons attained the state of residential quarters always bearing the show of flowers—Rains become friendly with Summer Hemanta with Autumn Winter with the enemy of Spring 66

Prak — ३३३ मया प्रसूनकृति दधत कलत्र वशा तदेन, हिमागम शरदा, मिमिर वसन्तलया च समन्य अस्मि पुर वामन्यकुम्भिता ययु ॥ ६६ ॥

Evot — The seasons divided themselves into three families and took residential quarters in his town. They had a larger number of children in the flowers of which crop after crop made appearance all the year round. Also See *Prak*

A B — The seasons did not clash. Flowers of all seasons were always available there.

Malli — तदनति । 'मदा नित्य न नृ यथाकाल' प्रसूनकृति कुसुमसम्यगिति ["प्रसून कुसुम समम इत्यमर] 'दधत' धारयत्य 'कलत्र वशा' प्रावृत् 'तदेन' यथा य ["उच्य उच्चारणमप" इति "स्त्रिया प्रावृत् स्त्रियां भुवि वशा अथ शरत् स्त्रियाम" इति आसत्] तथा हिमागम इमन्त 'शरदा' तथा 'मिमिर वसन्त लया च समन्य मिथुनाभावन मिलित्वा 'वशा रात्रयस्य 'पुर' वसन्तीति 'वामन्य' वन्द्य ["वसन्तस्य कर्करि शिष्य" इति तत्त्वप्रत्यय*] न च 'कुम्भिता' च तथा भाव ततो प्रतिवामित्वमिच्छ 'ययु' [समन्य ययु इति समुदायसमुदायिना अमदविवक्षया समानकर्तृकत्वम्* । अतः पुरे शुभपतमर्वकुसुमस्य मिधानात् 'वसन्तस्य समन्यरूपातिशयात्*] ॥ ६६ ॥

Notes on Malli

1. प्रावृत् is in the feminine, वशा in the feminine plural, शरत् in the feminine. 2. तच्चत् is the affix by "एच —" (*Char*) We

have the same nominative in समस्त द्वय because the group and its members are here deemed as identical 4 We have इति शक्ति of the kind that declares the *presence* of what is *absent* because he says all the seasons were simultaneously present in this city

Sara—सर्वे कृतवा युगपदव रावणपुर स्थित तस्य पुत्राणि उपयनीचक्र ॥६६॥

CHARCHA

1 तपन—तपति इति तप + अच् कर्त्तरि तप 1 e heater 1 e Summer तन 1 महायै श्या 1

2 वशा—वश्यति इति वय + शिच् + अच् कर्त्तरि म्रिय म वषा (plural) rains तप and वशा make one pair Comp “बाप मुनसो वषा चरन्सुजितममा 1 एत म्रिया बहुल स्वरक्तव्युत्तरतयम् 1”

3 शरदा—महायै श्य 1 शरद 1 is the female member of the next pair

4 हिमरश्म—हिमम् आरमयति इति हिम + आ + रश्म + अच् कर्त्तरि हिमा रश्म that which causes the advent of Winter 1 e the two months intervening between Autumn and Winter, because a little cold is felt which gradually strengthens during these months उपपदतम्—1 हिमरश्म and शरद are the second pair

5 वसन लक्ष्मी—नल + शिच् + इ कर्त्तरि म्रियम् with सु लक्ष्मी the goddess of beauty वसनम् लक्ष्मी the glory of Spring इतम्—1 लक्ष्मी महायै श्या—1 This is the female on the third pair Note how लक्ष्मी is added to get a feminine word out of वसन which is masculine वषा शरद, and वसन generally show a profusion of flowers These are therefore represented as brides with तप हिमरश्म and शरद for their grooms Note वषा and शरद are in the feminine already but वसन present is a masculine which is removed by the addition of लक्ष्मी 1

6 समेय—सम् + आ + इ + अच् having united तदन वषा has इत in the male member while शरद हिमरश्म and वसनलक्ष्मी शरद have in the female. This should not be वषामिदम्

would have been in perfect order had not the metre been in the way

7 प्रभूत &c — प्र + भू + क्त कर्मणि प्रभूत ॥ १७८, कृप + क्तिन भावि प्रुति
production प्रभूतार्तां कृति, इतन्— । ताम् ।

8 दधत् — धा + गृह् दधत् । ने । (Qual शतव । We do not
let मधन (See अकासतम्, Sl 8)

9 वसन्त्य &c — वसन्ति इति वस + तन्त्य कर्तरि वसन्त्या residents
कुटुम्ब dependents “कुटुम्ब पाथवर्षे च” इति कोट । कुटुम्बानि सन्ति
एषाम् इति कुटुम्ब + इति सत्वर्थे कुटुम्बिन house holders वसन्त्या कुटुम्बिन
वासन्त्यकुटुम्बिन resident house holders, कर्मधा— । तेषां भाव वसन्त्य
कुटुम्बिताः । ताम् । कर्म of ययु । Maili says प्रतिवासित्वम् neighbour
ship It is not clear how this meaning follows, besides it
does not improve the sense I have therefore rejected it

10 ययु — या + लिट् उत्तम् attained Conj App Here Maili
raises a difficulty When we say समस्य ययु it is necessary that
समास्य (समागमन) and ययु क्रिया should have the same nomi
native The rule “समानकर्तृकयो पूर्वकाल” requires it But
here the nominative of ययु is शतव, of समस्य it is वर्षा हिमागम,
शिशिर । Thus, with different nominatives, the statement समस्य
ययु here seems bad in Grammar The defence offered is
that समुदाय and समुदायिन् here are taken as identical. This is
what is meant—शतव is a समुदाय, a collection It is the col
lection of *all* the seasons each of which is a समुदायिन् with
respect to शतव । This *collection* is the nominative of ययु ।
In समागमन क्रिया there is separate mention of the *constituents*
(समुदायिन्) of that collection as nominatives वर्षा, हिमागम and
शिशिर are prominently mentioned while the समुदाय द्वितीया in तपेन्,
शरदा and वसन्त्यश्च make these also nominatives, though in a
subordinate capacity (अग्रधानत्वेन by the rule “सहयुक्तेऽग्रधाने”) ।
Thus *all* the समुदायिन्s are the nominatives to समस्य । We have
then ययु with the समुदाय (शतव) for the nominative and समस्य
with the समुदायिन्s for its nominative If now the समुदाय be

deemed the same (समदिविवर्त्त) as the समुदायिन then there is समानकर्मकत and the rule applies

11 *Verse*—दर्शहि कनुमि वयामि हिमागमन शिशिरस्य कुट
न्विता यद ।

12 *Remark*—Compare with what infinitely greater grace and directness Kalidasa expresses the same idea in “व्यायमवा
मुक्षुः प्रपञ्चभारत-परा । उद्यमपालमामन्त्रितवन्मुपामन ॥” — *Kumara*

67 *Ravana carried away Sita*

अमानवं जातमजं कुले मनो

प्रभाविनं भाविनमन्तमात्मन ।

सुमेव जानन्नपि जानकी न य

सदाभिमानैकधना हि मानिन ॥६७॥

Prak—(अथ पुन यद्) य जादकीं न मुमाच [The seasons were resident in the house of that person who did not release Janak] He was not expected to release her—मनो कुले जत (भवन्म) अमानवम् अजं जातमपि न मुमाच [You were born in the race of Manu it is true, but he knew you were no man and was the Birthless himself yet he did not release your spouse] Perhaps he thought I could not punish him—अथ वत् भवन्म अ जत अजं जानन्नपि न मुमाच [He knew your might, nay, he was even aware that you would kill him for this, yet he did not release Janaki] Is not that strange?—मन्त्रि हि सदा अभिमनैकधना (मन्त्रि) [Nothing strange The sensitive always care for prestige If he released her, he thought he would lose prestige with the gods He could not brook the idea and preferred rather to lay down life fighting to the end] 67

Prose—अमानवम् अजं (तदपि) मनो कुले जत प्रभाविनं (भवन्म) अमानवम् अजं जानन्नपि न मुमाच । मन्त्रि हि सदा अभिमनैकधना । ०—मनो कुले जतम् अमानवम् अजं प्रभाविनं ॥ ६७ ॥

a contradiction. It is an *अलङ्कार* if *apparent* only, so he says *प्रभाविनम्* । 4 *विनि* is the affix by “*प्रभावी—*” or say *इनि* in the sense of *सन्तुप्* (*Char*)

Sara—अथमेव राजस्य दारापहारा भवतो भवतीव निहत ॥ ६७ ॥

CHARCHA

1 *अमानवम्*—मनोरथम् इति मनु + अण् मानव belonging to Manu । *त*, the race of which Manu is the progenitor, human race न मानव superhuman, *नञ्*तत्—। तम् । Pred to भवन्तम् understood Here Malli argues that the poet intends the *race* of Manu not *born* of Manu for, with the latter meaning, he would have written *मनो जातम्* and not *मनो कुलं जातम्* as he has done here (See Malli *मनाजातमिदमेव स्यात्*) । This raises another point, *वि*, if the *रा* *त* is intended why not add *अञ्* by “*मना जातावञ्ज्यती युक् च*” । Malli says the purpose is served with *अन्* because “belonging to Manu ultimately results in *मनोजात* (*पद्यवसानात्—Malli*),

2 *अजम्*—न जात इति नञ् + जन् + ड कर्त्तरि कृत अज uniform, उपपदतत्—। तम् । Pred to भवन्तम् । Malli says न ज्ञान but he means न जात ।

3 *मनो*—Manu was the first king of the solar race Here *अमानव*—मनो कुले अज—जात indicate contradiction See n-vi.

4 *प्रभाविनम्*—पुन पुन प्रभवति इति प्र + भृ + णिनि कर्त्तरि प्रभावी (re who very often *त* *त*, constantly overthrows उपपदतत्—। तम् । Malli has here misquoted the rule which is read as “*प्रकल्पमप्रभोच्छेद*”—*णिनि* is irregularly attached when frequency is implied Vishnu overthrew Ravana in his previous birth as Hiranva Kasipu But this does not establish *frequency* unless it is taken with reference to all other molesters of the god's So Malli suggests another derivation thus—महत् मह प्रभावं majesty प्रादितत्—। म अथ अन् इति प्रभाव + इति मतर्धे प्रभव । तम् । The *अ* is optional by the rule “*प्रतिप्रदिकान् कृम विभक्तिषु च*” (1) being a *प्रतिप्रदिकान् कृम* । Hence *प्रभाविनम्* also *प्रभाविनम्* ।

५ भविष्य—अवश्यं भविष्यति इति भू + भविषि कर्त्तरि भावी that which
 111 तम। Pred to भवणम् understood The sense is
 111 the भविष्यति मन्दादयः । The rule for भविषि is
 अवश्यक धमाया भविषि —भविषि is the affix if inevitability or in
 111 implied

अध्वज—अध्वजः कर्त्ता इति अध्व + विध कर्त्तरि=अध्वि (नाम धातु)
 + अध्व—अध्व is destroyer तम। Pred to भवणम् understood
 111 the rule "तत्कृति तदाचट" ।

७ मृषीय—मृष् + निष् क्तव्य released. Conj App

८ ज्ञानिन—ज्ञ + शब्द knowing

ज्ञानकोम—जनकस्य इयम् इति जनक + अण् + लिङो ङोप् ज्ञानको of
 111 Janaka 111 Janaka's daughter as she too is of Janaka
 111 is appl able to indicate all manner of relations We
 111 ज्ञानकस्य अपत्य स्त्री (See Malli) because "अत इङ्" bars it,
 111 in अ ।

१० य—उत्तरवाक्यगतत्वेन संपादानात् न तच्छब्दस्वरिणः । This verse
 111 to be taken as the उत्तरपद to complete the sentence com-
 111 in verse 66 Thus—अस्य पुरे बालचक्रवर्तिना ययु य ज्ञानको
 111 न मृषीय । This reference to a personal wrong done by the
 111 by the abduction of his spouse is intended to serve
 111 as an उद्दीपन ।

११ सदा—सर्वेस्मिन् क्षान्ति इति सर्व + हि (८मी) + दा स्यात् सदा or
 111 सदा always, 111, even at the risk of life.

१२ अभिमान &c—अभि + मन + घञ् भाव अभिमान self respect
 111 अभिमान एव धनम् एवाम्, तिपदश्च— । Pred to मज्जि ।

१३ मानिन—मान + घञ् भाव मान pride म अभि एवाम् इति मान
 111 + इति मत्वर्थे ।

१४ Voice—ज्ञानता धीन ज्ञानको न मुमुषः । मानिभि धने
 (भूयत) ।

68 You as Rama killed रावण ।

अरत्वदो दाशरथिभेवन् भवानमु' वनान्तादिनितापहारिणम् ।
 पयोधिमावदचलज्जलाविल विलङ्घ्य लङ्कां निक्षपा हनिष्यति ॥६८॥

प्रचनं च इति भूत् सृज् १ [चत् हननं भवन् कारति' इति क्राकु प्रत्यभि-
 ज्ञानं किम् इत्यर्थः] "अथ प्रथमः" ॥ ६८ ॥

Notes on Malli

१ मृत् k s लृत् for which मृत् s substituted २ द्वितीया by
 चमिति — (Char) , Here लृत् is in the past tense by
 चमिति — (Char)

Sara—कारति भवान् रामावत रे एन इतिवृत्तिः ।

CHARCHA

१ कारति—कृ+लृत् ति । The प्रथम पुण्य is by "अथ प्रथमः" (See
 करोति Sl. १०) Comp App

दाशरथि—दाशरथ्य अथ पुमान् इति दाशरथ + इत् । Son etimes
 नाशरथ्य is also seen as in "प्रदीयतां दाशरथाय मैथिला" । In such
 cases say दाशरथ्य अथम् दाशरथ &c. Comp अम नवम् Sl 67

भवन् भवन्—See under भवान् Sl 35

४ वनान्नात्—अन् वृत्स वनस्य अन् वनान्, इत्यन्— । तस्य न् ।
 अपहरण क्रमः implies अपात् hence "भूवमवाधिपोदानम्" इत्यपोदानम् ॥ १ ॥

५ वनिता &c—वनिता affectionate wife darling wife "वनिता
 जनितात्यशानुरागायाश्च याविति । वनिता मृग्य अपहृतवान् इति वनिता + अप +
 हृ + किति कर्त्तरि माधुकारिणि वनितापहारी one who abducted the be-
 loved wife उपपन्नम्— । She was वनिता hence the severity of
 the blow

६ पत्रिन्—पत्राणि धीयन् अक्षिन् इति पत्रम् + धा + क्ति अधिकरणे
 यथाधि the receptacle of waters १ / the sea उपपन्नम्— । तम् ।

७ आबद्ध &c—आ + बध् + क्त कर्मणि आबद्ध bridged अन् + शृ
 कर्त्तरि अयत् agitated आविल turbid अन्नि जलानि अन् अलज्जल the
 waters (of which were a itated) बहु— । आबद्ध अलज्जल आबद्ध
 अलज्जल , कर्मधा— । The agitation was due to the rocks thrown in
 while building the bridge आबद्धअलज्जल आबिलय कर्मधा— ।
 तम् । Qual पद्याधिम् । We cannot say आबद्ध अलज्जल आबिलय
 and make ३ कर्मधा—of three words because more than two

words are allowed in इन् and बहुव्रीहि only. Hence we have compounded two at a time here.

8. लडा—निकषा इत्यस्ययामे रया । The rule means that चमिति, परिति &c give the second case-ending

9. निकषा—An चञ्चल implying मानीष्य enighbourhood Malli construes लडा निकषा इतिष्यति । We prefer लडा निकषा आवृत्तल-ज्जाविन्दम् &c

10. इतिष्यति—इत् + लट्, स्यति killed The लट् here has a *past* sense. Nom भवान् । “शिवे प्रथम” gives the प्रथमपुरुष । Malli's rule “चमिडा—” means that we shall have लट् in the past tense if any word in the वाक्य reminds of the past Here मरिषि is such a word, hence लट् ।

11. Voice—भवता दाशरथिना भवता + हारो चसौ + इतिष्यति + अद्यत ।

69 *Ravana has now become* शिशुपाल ।

अयोपपत्तिं हलनापरोऽपरा

मवाप्यशैलूष इवैव भूमिकाम् ।

तिरोहितात्मा शिशुपालसंज्ञया

प्रतीयते सम्पति सोऽप्यसः परैः ॥ ६८ ॥

Prat—अद्य सम्पति एष स चरि परै. चर प्रतीयते [Now again this demon, though he is every way just his old hated self, is being taken as some one else by the world] Is that possible?—शिशुपालसंज्ञया तिरोहितात्मा एष [He is concealed under a new name] The cloak of a mere name cannot disguise such a rascal—अपराम् उपरन्तिम् अवाप्य तिरोहितात्मा एष [He is thoroughly disguised because he has taken another birth]. What was the object of the disguise?—इच्छनापर. एष [Ever deceitful, he wanted to deceive the world]. What was that like?—इच्छन् भूमिकाम् इव [Just as an actor entering the state under different disguises, is taken as different by the audience, so Ravana, now passing as Sisupala, is being taken as really a new personage altogether]. 69.

Prose—अथ सम्प्रति ह्यन्तापर एव शैलूष भूमिकाम् इव अपराम् उत्पत्तिम्
अथान् शिशुपालसंज्ञया तिरोहितात्मा (सन्) स अपि परे अस्य प्रतीयते ॥ ६९ ॥

F &—Next he the deceitful with his self become con-
c ealed under the name Sisupala taking a new birth as an
ac or does a d egiuse is now being taken by others as not he
thou h t s he (undoubtedly) 69

—शिशुपाल नष्ट वेदन नष्ट नष्ट परे नष्टेन स एव शैलूष क प्रतापिष्ठ
कटिरे वलिह अन्तापर अन्तिष्ठ कटिहारे । शिशुपाल स आत्मा उहव आत्मा दिष्टो
हिह र्निहारे नेटके अन्तिष्ठ ए स न ॥ ७२ ॥

Expl—See *Park* and *Eng* above

Mall :—अथति । ‘अथ रावसदहन्तागननर ‘सम्प्रति ह्यन्तापर’ पर
प्रतारणापर एव रावस ‘शैलूष नञ् तस्य (१) ‘भूमिका’ ह्यन्तापरम् ‘इव’
[शलया नटभिन्नयो ” (१) “भूमिका रचनायां स्वात्मत्वं नरपरिवह” इति विश्व]
अपराम् उत्पत्तिम् जन्मान्तरमित्यथ ‘अथान् शिशुपालसंज्ञया तिरोहितात्मा’ तिरो
हितव्यदप (सन्) ‘स’ अपि रावस एव सन्नेपि ‘परे’ इतरे स न भवति इति
अस्य तत्त्वादन्य एव [“नञ्” इति नञ्स्मास । अतएव “एतन्नदी” सुलोप —
इत्यादिना न सुलोप ” १] ‘प्रतीयते’ आद्यत इति (१) [प्रतिपुषादिषु कर्मणि
लट्] । यथा एक शैलूष ह्यन्तापरमाख्याय तद्देवभाषादिभि अन्य एव प्रतीयते
तद्वत् अयमपि मानुषदहपरिवहत् अन्य इव भाति दीर्जन्य तु तदेव इत्यवश्यं संहार्य
इति भाव ॥ ६९ ॥

Notes on Mall

1 We have नञ्स्मास by “नञ्” । Hence it is that the सु
does not disappear by “एतन्नदी —” (*Char*)

Sara—रावस एव सम्प्रति शिशुपालरूपस्य जात, तत् ह्यन्तामिष दुरात्मा ॥ ६९ ॥

CHARCHA

1 उत्पत्तिम्—उत् + पत् + क्तिन् भाव birth ताम् । The usual
word is उत्पत्ति in this sense

5 ह्यन्तापर —ह्यन् + वि + पुच् भाव कलना deceit ह्यन्ता पर प्रधान

वन्तु चस्य, or ह्यना परा चस्य with whom deceit is of prime consideration, वद— ।

3. चवाच—चव+वाच+ल्यप् having adopted

4 तिरोहिताभा—तिरस् १० an अव्यय implying चनर्द्धि concealment, disappearance तिरस्+धा+क्त कर्त्तरि कर्मणि वा तिरोहित appeared (क्त कर्त्तरि), concealed (क्त कर्मणि), रतितत्— । तिरोहित आभा चस्य, वद— । धा is to be taken as चकर्मक when the क्त is कर्त्तरि । Comp “विद्योनिन्तिरोद्ध,” “चनर्द्धि भूतयति समूत” &c. When preceded by तिरस् the चकर्मक use is very common, but सकर्मक use is also seen, comp “वदस्य रघुनिद्या तिरावत् रघुसितिम्” ।

5 शिशुपाल &c.—सप्त+धा+चङ् भावे संज्ञा designation. शिशुपालस्या संज्ञा शिशुपालसंज्ञा the designation Sisupala, कर्मभा—like शकपायिषः । त्या । श्या करणे । शिशुपाल was the son of दमघोष king of विदि । On the mother side he was connected with हृष्य, being the son of सुतद्वयम् otherwise called सुदभा who was a sister of Vasudeva the father of Krishna, another sister कुन्ती being the mother of the Pandavas

6 प्रतीयते—प्रति+इ+लट्, त कर्मणि is known Nom परे । Conj App.

7. चस—न स, नञ्त्— । Mallis rule for the retention of the विभक्ति is “एतदशो मुनोपासको चनञ्ममते हवि”—सु (first case singular) after एतद् and तद् disappears when a हन् follows, but not in a नञ्त्—or if एतद् and तद् end in क । Thus स परे प्रतीयते drops सु (the विभक्ति), but सञ्च. परे प्रतीयते, चस परे प्रतीयते retain it

8 Voice— परम् एम् शैल्यम् तिरोहितकाल (सन्म्) लम् परे चस वतिदम् ।

70. His majesty

स बाल आसीदपुत्रा चतुर्भुजो मुखेन पूर्णेन्दुनिभस्तिनोच्चन ।

युवा कराम्कान्तमहीभृदुच्चकौरमंशय सम्प्रति तेजसा रविः ॥७०॥

Prat—कर्त्तुं युवा च उच्चकै, तेजसा रवि चरदम् । Nom the

prime of youth he looks like the sun himself through his mighty lustre] You are mistaken—कराकालमहीधत् स [He is bleeding kings with taxes levied on them just as the sun exhausts hills with his rays directed on them] But what do you apprehend?—बालं स वपुषा चतुर्भुजं मुखेन पूर्येन्दुनिभं त्रिलोचनं आसीत् [Do you remember what he was when an infant? A fine boy with a lovely moonlike face, but provided with four hands and three eyes he rivalled Hari and Hara both. The force of mischief is latent in him, so finish him before they develop into a mighty conflagration] 70

Prose—स बाल (सन्) वपुषा चतुर्भुजं आसीत् मुखेन पूर्येन्दुनिभं त्रिलोचनं आसीत् । सम्पति युवा (सन्) कराकालमहीधत् (सन्) तच्चै तजसा रवि असंशयम् । Also see Note 3 below 70

Lig—As a child, he was four handed in his body in the face like a full moon and three eyed Now, a youth, with kings laid under contribution (Also—with rays surmounting hills) he is undoubtedly the sun by his mighty blaze 70

Devg—ए बालो देहे विह्वल आर इहूँ 'म' उ पूर्ण सूर्य रूपे निवेश आर त्रिलोचन छिल । एकले दोहन महीधृतिवक अक्रमन करिदा महाकाय सुदोर आर हरेरा उद्दिष्ट । १० ।

Expl—See *Park* and *Eng* above

Mall—स बाल इति । 'स गिर्यपाल 'बाल' सन् 'वपुषा चतुर्भुज' भुजचतुष्टयवान् 'आसीत्' । विधिरिति छानि । 'मुखेन पूर्येन्दुनिभं तत्पुल्य' 'त्रिलोचन' लोचनत्रयवान् 'आसीत्' । तन्मन्त्र इति छानि । आरविशयवात् सम्पति तत्सर्वम् अर्थाद्धितम् इति भाव । 'सम्पति' तु 'युवा' सन् करिष्य भविष्य 'आकाल महीधत् अधिष्ठितराजक सन् । अथवा अग्न्यामयेन ["बलिहस्ताय कर" इत्यमर] 'तच्चै तजसा रवि असंशय' संशयो नास्ति इत्यत्र [अथाभाविध्ययो-भाव । वपुषा मुखेन चिति "वेगाडविकार" इति तृतीया द्वानिवत् आधिस्रव्याधि विचारत्वात् । तथा च वामन— "द्वानिवदाधिस्रवमप्यडविकार" इति । तजसा

इति "ब्रह्मत्यादिभ्य उपसंख्यानम्" इति वृत्तीया । करारुणत्यादिना य वामुप विता
इत्यमुप वा रविरसंशयमिति तस्य (१ तया) पूर्वेन्दुनिभ इत्युपमया संसृष्टिः ।
इतिहरादिदुःखमहिमत्वात् अतिशये स इति भावः । ७० ।

Notes on Malli

१ In वपुषा and सुवेन we have वृत्तीया by "यथाङ्गविकार" (Char) for
like defect superfluity is also a deformity So says Vamana—
Like defect superfluity is also a deformity of the embodied
~ रविरसंशयम् is an उत्पन्नता enlivened by the प्रप in करारुण &c
This is commingled with the उपमा in पूर्वेन्दुनिभ ।

Sira—See Malli इतिहरादि &c

CHARCHA

१ वपुषा सुवेन—वृत्तीया । the rule "यथाङ्गविकार"—a limb that
causes deformity in the embodied takes the वृत्तीया विभक्तिः । Now
here we find he had two hands and an eye in excess Is excess
३ विकारः । Malli says १२४ on the authority of Vamana Hence
वपुष becomes विकृत with two extra hands and causes विकार in
the चर्त्री so वपुषा takes इया । Similarly सुवेन । Also see Note 3

२ चतुर्भुज—चत्वार भुजा यस्य वचः । Vishnu is also चतुर्भुजः ।
Hence the suggestion that he rivalled Vishnu in infancy

३ पूर्वेन्दु, &c—निभ equal like But it has this meaning
only when it is the last member of a compound "सुदृढतरपद
त्वमी । निभसङ्गादन्तीकाग्रपतीकाग्रपमादयः ॥" इत्यमरः । पूर्वे इन्द्र पूर्वेन्द्र
full moon कथम्—१ तस्य or तस्य सुन्द इति पूर्वेन्द्रनिभ like a full
moon, इत्यम्—or सुन्दस्या of the निन्दसमास class We say निन्दसमास be
cause पूर्वेन्द्रना निभ cannot be given as a वाक्य here's need not being
in उत्तरपद cannot mean like Now Malli construed सुवेन पूर्वेन्द्र
निभ । What does the वृत्तीया mean here ? It cannot indicate
विकारः । पूर्वेन्द्रन्युत्पत्ता is no perversion (विकार) । We have to say
सुवेन इत्या पूर्वेन्द्रनिभ स वचः । But the सुवेन was deformed (विकृत)
with an extra eye, it is unnatural to say that such a deformed
face gave him the aspect of the full moon It seems therefore

Mall's construction has to be changed. I offer the following — म पूर्वेन्दुनिभं बालं (मन्) वपुषा &c and explain 'म' शिशुपाल कमल प्रत्यय च द्वा द्वय म च पूर्वेन्दुनिभं बालं मन् &c where पूर्वेन्दुनिभं is an rd nry विशेषण used with reference to the *general* love likeness of the boy

१ विनीचन — श्रीरु लोचनानि चय, बहु — १ Siva too is विनीचन । Hence he rivalled Siva in infancy Here Malli says "बाल विशेषणत्वात् सम्पत्तिं तत्सर्वमलङ्कितम्" — From the epithet बाल we infer that the deformities have disappeared now This is true, Krishna's sight closed his extra eye and his touch remove his additional pair of hands Comp. "चदिराशकुनि ज्ञातव्याश्च एष चतुर्भुजः । एव दामोदरात्मसङ्गं देवीं सश्रद्धयात् स्तवम् । न्यनमावन्म तस्याङ्गे भुजावधिकाङ्गमी । पितृभक्ष्यं भवनं नमश्चत ललाटजम् ॥" — *Mahabharata, Sahasra Puran*

३ कर &c — कर tax, ray चा + कस + क्त कर्मेणि आक्रान्ताः sat upon pervaded मद्गो विधति इति मद्गो + भ + क्तिप् कर्त्तरि मद्गोभूत upholders of the earth, i.e., a king, also a mountain, उपपद्यत — । Mountain are supposed to have a part in steadying the earth in space Com "कारं धरित्रीधरण्यमयं" spoken of Himalaya आक्रान्ता मद्गोभूता येन by whom the kings were sat upon (म), or by whom the mountains were pervaded (रवि), बहु — । करेण आक्रान्तमद्गोभूतं who with taxes oppressed the kings (म), who pervaded the hills with his rays (रवि) इतम् — । Qual both स and रवि ।

६ उच्चैः — Mighty अत्यतं qual तेजसा । See उच्चैः Sl 7

७ असंशयम् — सम् + शी + चच् भावे संशय doubt संशयम् अभाव, अशङ्की — अभावार्थे । Nom to भवति understood Thus म रवि इत्यत्र असंशयम् संशयस्य अभावात् भवति । Or say अविद्यमान संशयं अकिन् असंशयम्, बहु — the construction being स रवि इति एतत् असंशयम् सन्देहवर्जितं सत्यम् इत्यर्थः ।

८, तेजसा — द्वितीया ।

९ रवि — With the alternative construction suggested in Note ३ we may take this to imply that as a child (बाल) he did not

make a show of the sterner virtues such as शौच औदय &c, and with his natural loveliness he resembled the *Moon*, he had four hands so he equalled *Vishnu*, with three eyes, he rivalled *Siva*. With the advent of youth, the characteristics of the Moon disappeared and he blazed as a veritable *Sun*.

११ *Voice*— त्वेन वानेन (मता) चतुर्भुजिनः समुद्यत निम्नित्विनोवनेन समुद्यतः । वना (मता) महीगता (मता) रविणा (भूयते) ।

71. *He defies all*

स्वयं विधाता सुरदैत्यरक्षसामनुग्रहावग्रहयोर्यदृच्छया ।

दशाननादीनभिराहदेवतावितीर्णवीर्यातिशयान् हसत्यमो ॥७१॥

Prak—अमी दशाननादीन हसति [This fellow Sisupala laughs in derision at Ravana and Hiranyakasipa] That is rank stupidity, they were mightier than he—अमी वदन्त्याः अनुग्रहावग्रहोः स्वयं विधाता [You do not know his strength. He can punish or promote any one at will] That may be true of ordinary king only who are his vassals—सुरदैत्यरक्षसाम अनुग्रहावग्रहोः [Not only of them but also of gods, demons and Rakshasas] Well then at most he is the equal of Ravana, how can he laugh at him?—अभिराहदेवतावितीर्णवीर्यातिशयान् [He laughs at them because they became what they were solely through the favour of the deities they propitiated by penance, whereas Sisupala revels in his inborn might] 71

Prose—वदन्त्याः स्वयं सुरदैत्यरक्षसाम अनुग्रहावग्रहोः विधाता अमी अभिराहदेवतावितीर्णवीर्यातिशयान् दशाननादीन् हसति । ७१ ।

Eng.—Himself the ordainer at will of favour and disfavour (reward and punishment) unto gods, demons and Rakshasas, he surpasses (lit. laughs at) Dasanana and others unto whom plenitude of power was granted by gods that were propitiated. 71

Comm.—अ ७१, वानर, इत्येव वदन्त्याः वानर इत्यादिभिर्वाच्यं निरुद्धं च यत्

Enk — Through pride of power even now, as of yore, the world is but oppressed by him with a longing for self aggrandisement. Nature ever unchanging goes up to one like a devil tillous even in other births 72

/ — एतत्तु एतत्तु नैव नृप नृप इत्येव तत्र जन्मन्तु उद्वेगिनः । ततो ह्यत्र तत्र प्रकृतिः प्रकृतिः सरे इत्यत्र तत्र पुनरेव यदुपपन्नं तत्र १

Expl — See *Prak* and *En* above

Malli — वल्लिः शिशुपालां निर्यासाद्वक्ता इत्यर्थे 'तत्' शिशुपालिन 'वधाव' अघात वधवधाव अधुना अपि पूर्ववत् पूर्वजन्मनि इव 'जगत्' प्रस्थाप्यत । तथाहि सती पतिव्रता यादित् इव मुनिवत् 'अतिथिरा' 'प्रकृति' स्वभाव 'भवान्नरिषु' जन्मान्नरिषु अपि पुनसम् अभ्यति' ["पति या लाभिचरति मनोवाक्कागमयता । मा भक्त्यैकमाप्नोति मतिं साधोति चोच्यते । " इति मनु । उपमानापमेय (१) पुनस्कृताऽपानरन्यास *] । ७२ ।

Notes on Malli

1 The woman that, being restrained in mind, words and deed does not sin against her husband attains her husband's world and is called साध्या by the wise 2 We have an अर्थान्तरमिति backed by an उपमा (१) ,

Sara — जगती पीडनमस्य स्वभाव तत् अप्यत्रपि जन्मनि तदेवैव कराति ।

CHARCHA

1 वन — वन + निव + घञ् भावे अवलप pride बन्धस्य अवलप the pride of power, इतत् — । तव्यात् । इती ५मी ।

2 अधुना — अधिन् काल इति इदम् + कि (७मी) + घुना स्वार्थे निशातनात् अधुना now, i e, in this birth, "इदम् अज्भाज घुना च प्रत्ययो निपात्यम्" — *Vrtti*

3 पूर्ववत् — यथा पूर्वयो तथा इति पूर्व + वति as in the preceding two births i e, as he used to do when appearing as Hiranya kashipu and Ravana The rule for वति "तत्र तस्मै च" — वति may be

attached without reference to a द्विधा in the sense तव इव or तस्य इव । Here we have तव इव । The idea that शिशुपाल रावण and हिरण्यकशिपु are the same individual born at different periods is not the poet's invention. The Mahabharata says—"एष ह्यतिबल्यो दैव्यो हिरण्यकशिपुः पुरा । शिपुः सुराणामभवद्वरदानेनर्षितः । तथाभीद्रावणो नाम रावणो ह्यतिवीर्यवान् । तेनैव बलवीर्येण बलं नागययन्मम ॥" This is Krishna's remark to Daruka, his charioteer, who was surprised to see Sisupala fight Krishna on equal terms at the Rajasuya of Yudhisthira.

4. प्रप्राप्यते—प्र + प्राप् + लट् ते कर्मणि is being oppressed पीडयते । Conj. App

5 जगत्—Deny sl 1 Refers to all the worlds, जगत् एव वचनम् । That the reference here is not to the earth alone is obvious from sl 71—सुरदैत्यरचसाम् &c. उक्तकर्म of प्रप्राप्यते ।

6 जिगीषुषा—जिजुम्षु इति जि (to prosper—चक्रमेक) + जन् + ल कर्त्तरि=जिगीषु' मद्रन् धातु) + ल=जिगीषु' wishing to thrive तेन । Mall's निव्योतसाद्यता may be had from this or from the मुकमेक root with चविवचा of the कर्म ।

7 सती—चम् + शृङ् कर्त्तरि + डीप् म्रियाम् a chaste woman. See Mall पति या &c.

8 प्रकृति—प्रकृष्टा कृतिरस्या one whose feats are great, / / , nature , बहु— ।

9. मुनिदन्ता—चनन्तीति चच् + चक् कर्त्तरि चन्ता movesable निर्मिता चनेत्या निदन्ता motionless, प्रदितम्— । अतिशयेन निदन्ता मुनिदन्ता very firm, unchangeable , प्रदितम्— । Qual सती and प्रकृति ।

10 चम्बेति—चम्भि + इ + लट् तिप् approaches, reaches Conj. App

11 भव &c.—भवन्ति इति भू + चच् कर्त्तरि भवन् births. Madhava derives भव with करणे घ after भू । भावे चच् by "चडीरप्" is not sound here, for this rule is barred by the rule "दिशोभुवोनुपमन्" । चम्बे भवतः भवन्तरपि other births, मुद्मुदा or मद्भूय सकृदितम्—(see मुवनाकरिषु, sl. 46). तिषु । चम्बि' एवौ ।

12. विजिगीषु—जिगीषु सः प्रप्राप्यते । सया द्योषिता इव मुनिदन्त्या प्रकृष्टा --पुमान् चम्बेति ।

73 So kill this tyrant,

तदेनमुद्धतशामन विधेर्विधेहि कीनाशनिकेतनातिथिम् ।

शुभतराचारविपक्षिमापदो निपातनीया हि सतामसाधवः ॥७३॥

P —तत् एन कीनाशनिकेतनातिथि विधेहि [Such being the case, let him kill him at once] But what is the specific character to kill him ?—विध उद्धतशामनम् एन विधेहि [As I have said he does what he likes with gods demons and Rakshasas, and this upsets the laws of nature as laid down by Vidhata Himself] Very good, let Vidhata look out for the enforcement of his laws why trouble me ?—असाधव सता निपातनीया हि [It is the duty of the good to punish the wicked, and you are the foremost among the good] But punishment comes as the result of one's own deeds, none can punish one at pleasure—शुभतराचारविपक्षिमापद असाधव [Quite true, but the wicked have so many misdeeds to answer for, that disaster is constantly awaiting them and only wants the intervention of the good to set them at work, the misdeeds of Sisupala will kill him, be you but the nimitt in the matter] 73

Prose—तत् विधे उद्धतशामनम् एन कीनाशनिकेतनातिथि विधेहि, शुभतराचारविपक्षिमापद असाधव सता निपातनीया हि । ७३ ।

Eng —So make him, that has transgressed the laws of the Ordainer, a guest at the house of Death. The unrighteous whose disaster has matured through iniquitous deeds, have indeed to be brought down by the noble 73.

Beng —ଏ বিধির বিধন লঙ্ঘন করিয়াছে অতএব ইহাকে ধবলক্স প্রেরণ করুন ।
অস ধূর্য্য অকার্য্য করিয়া নিজের বিপদ চক্ষিমা জানে, তখন তাহদের বিনাশ করি
ন সুবিরত কর্তব্য । ৭৩ ।

Expl —By his iniquities this man has upset the Divine laws and his doom is only waiting for your interference. Also see *Prak* and *Eng*

Math —ନିର୍ଦ୍ଦେଶମିତି । ‘ତତ୍’ ଶଙ୍କ୍ଷାତ୍ ‘ବିଧେ’ ବିଧାନୁରପି, ଉଦ୍ଧତଶାମନର୍ଥ

स्वयं विधाता इत्याद्युक्तरीत्या अतिज्ञातदेवम्^३ इत्यर्थः [सापेक्षत्वेऽपि गमकत्वात् समासः^४] 'एन' शिशुपाल 'कीनाशनिकेतनातिथि' कीनाशो यम तस्य निकेतन गृह, तव अतिथि प्राधुनिक 'विधेहि' कुत यमगृह प्रेषय इत्यर्थः ["कीनाश. कर्षके चूद्रे हतान्नीपायघातिनोः" इति विश्व.] । न चेत्तत् प्राधुनिकहस्तेन सप्रेमारेण, भवा-
दृशम् अवश्यकर्तव्यत्वादित्याह^५—'युमेतराचारेण' दुराचारेण 'त्रिपक्षिमा' परिपाकेण निर्वृत्ता' काल (१ फल) परिपाकेण प्राप्ता 'आपद' येषां ते तयोक्ता ["जित् क्ति." इति पक्षे क्ति प्रत्ययः । "वेमप् नित्यम्" इति तद्धितो मप् प्रत्ययः] 'अमाधव' दुष्टा 'सता' भवादृशी जगन्निग्रहणा 'निपातनीयाः' बध्ना, 'हि' । न च नैधुःखदोष स्वदोषेणैव तेषां विनाशे निमित्तमावत्वात् अस्माकम् (१ युष्माकम्) इत्याशयेन "युमेतराचारः—" इत्यादिविशेषणोक्तिः^६ [सामान्येन विशेषसमर्थनरूप अर्थान्तर आसः] । ७३ ।

Notes on Malli

1. One who has transgressed the laws of God in the manner described under "स्वयं विधाता—" (sl. 71) 2. There is समास in spite of dependence because the sense is clear. 3. He says this is not like killing the snake by the hand of the guest because this is the unavoidable duty of people like thyself 4. The affix is क्ति after दित्.—। 5. The तद्धित affix मप् is added by "वे,—". 6. The attributive "युमेतरा—" is mentioned with a view to say that no blame for cruelty attaches to this, because they are killed by their own fault. You are only incidental to it 6. We have अर्थान्तरव्यास of the kind in which the particular is defended by the general.

Sara—दुष्टाः स्वदोषैरेव जगन्निग्रहणं साधकमत्र निमित्तमात्रं भवन्ति तत् शिशुपाल-
हनने आत्मदोषं भा द्वाची ।

CHARCHA.

1. एनम्—अस्मादिने एनदेशः ।
2. उन्नद्धित &c.—उद् + नद् + ल कर्मणि उन्नद्धित transgressed. शास + ल्युट् करणे शासन law. उन्नद्धितं शासनम् अनेन, बहु— । तम् ।

3 विध — यही ग्रन्थ related to शासनम् । विधि and शासन are परस्परम् । हि ८ शासन should not have been compounded. म पठम यमसम्बन्ध भवति । But though compounded the sense is २ (नञ्) Hence the यमसम्बन्ध is allowed—सापेक्षत्वेऽपि यमकत्वादे ममम् । उद्बुद्धितशासनम् विध — उद्बुद्धितविधिशासनम् ।

4 विगृह्ण वि + धा + लाट् हि do you render Conj App
क नञ् १८ — नि + हित् + ल्यप् अधिकरण निमित्तम् house कीनामम् निमित्तम् । house of Yama इतन् — । तस्य or तस्मिन् अतिविधि & in the house of Yama इतन् — or मुपमुपा । तम् । Pred
। पठम

गम १८ — गमन् इति गृध्र + क कर्त्तरि घुम् good इतर different, वा + चर + घञ् भाव आचार conduct वि + पच + जि भावे + मप् = विपक्षि + मप् = विपक्षिम् natured वा + पद + क्तिप् भाव आपद disaster गृभान् इतर गमन्तर मुपमुपा । Also cp “वामन्तर” in Sak तादृश आचार conduct different from good : i.e. had conduct, कर्मधा — । तन् विपक्षिता matured through bad conduct इतन् — । तादृश आपद एवम् वद — । Qual असाधव । The rule “ङित् ङि” means that roots that drop ङ take ङि to indicate भाव and any कारक except कर्त्ता । “वेभेप्-” attaches मप् to what ends in ङि । The मप् is compulsory

7 निपातनीय — ङि + पत + णिच् + अनोवर कर्मणि to be brought down to be killed Pred to असाधव ।

8 मताम् — अय + श्च कर्त्तरि मत् the good तेषाम् । यही in the अनुक्त कर्त्ता of the क्रिया in निपातनीय । सङ्घि is also correct by the rule “कृत्यानां कर्त्तरि ञ्” ।

9 असाधव — न साधव नञ् तत् — ।

10 Votce — शासन एव अतिविधि विधीयताम् (लया) ।
आपदि असाधुभि निपातनीये (भूयत) ।

74 Let Indra enjoy

हृदयमरिवधोदयादुद्धूढद्रुढिम दधातु पुन. पुरन्दरस्य ।

घनपुनकपुलोमजाकुचाग्रदुतपरिरम्भनिपीडनघमत्वम् ॥ ७४ ॥

N B — Indelicate Malli alone is added

Prose—परिवधोदयात् उदूढदर्शिनं पुरन्दरस्य अन्य पुन घनपुनकपुनीमशा
कुषाग्रदुतपरिरम्भनिपीडनचमत्त दधातु ॥ ७४ ॥

Malla—कच एव ऋनिदह मिष्टानुरह स्नात् इत्याह उदयमिति 'परि-
वधोदयात्' विपुलाश्रम भात उदूढदर्शिनं शिख्यात् पुरन्दरस्य मलमिति यावत्
[पुष्पादिस्नात् दृढशब्दात् इमनिच प्राप्य । 'र सता हमादलघा' इति सकारस्य
रकादम्] 'पुर' यत्पुराणि दारयतीति 'पुरन्दर' इन्द्र ["पू-संघोदारिषो "]
इति खच् प्रत्यय "खणि ऋस" इत्युपाश्रयः । "बाधयमपुरन्दरी च" इति
निपातनात् अदन्तत्तु सुमाश्रय (१) । तस् "उदय पुन" भूय अपि पूर्ववदव इति
भावे 'घनपुनकथा' सान्द्रासाधयो पुत्राधो ज्ञाता पुनीमशा शची तस्या 'कुषा-
ग्रया' दुतपरिरम्भ' शीतमुखात् शोभानिद्रन तव यत् 'निपीडन तस्य चमत्त सङ्गत
'दधातु' । प्राक् चित्तविषयात् त्वज्जमीन शक्य सम्प्रति तत्प्रसादादिष्टक
स्वकीय राग्य भुञ्जताम् इत्यर्थः । [चत दास्य पदाद्यन्व उदूढदर्शिन इति विग्रहगत्या
निपीडनचमत्त प्रति हेतुत्वात्का पदाद्यस्तुक्त काव्यनिद्रम् । उदयनिपीडनचमत्त
सम्बन्ध इति सम्बन्धोक्त्य सम्बन्धसम्बन्धपा चित्तयोक्ति इत्ययान्तर । इत्यनु-
दास्य । ते चलोऽप्य र्मैरुच्यते ॥ पुपितया इतम् । "चपुजि नपुमरकतो जकारा
युजि च न भी जराय पुपितया ॥" इति लघुयात्] ॥ ७४ ॥

75 *Narada retires Hari resolves killing the enemy*

श्रीमित्युक्तवतोऽयं शार्ङ्गिण इति व्याहृत्य वाचं नमः
स्तस्मिन्नुत्पतिते पुरः सुरमुनाविन्दो, श्रियं विभ्रति ।
शत्रूणामनिशं विनाशपिशुनं क्रुद्धस्य चैव प्रति
व्योम्नोव भुक्कुटिच्छलेन वदने कृतयकारास्पदम् ॥ ७५ ॥
इति श्रीमाध्वकृतौ शिखण्डपादवधे महाकाव्ये ह्यनारद

सम्भाषणं नाम प्रथमः सर्गः ।

Prob—यद्य शार्ङ्गिण वदने कृतं चम्पदं चकार [Now Arjuna appeared
on the face of Krishna] What do you mean ?—आदि इव वदने
भुक्कुटिच्छलेन कृतं चम्पदं चकार [Krishna's face looked like the blow

) and a frown appeared in the
 k] चय प्रति कुड्मस्य चाम् इति चक्रवत् शार्ङ्गिण वदने
 { w d k If cr Krishna made up his mind
 }) said so be it the memory of past
 } a frown on his face this looked like *Ketu*
 i c s } Was that in the sage's presence ?—
 मरुतुन इति वाच व्याहृत्य नम उन्मत्तिते केतु आस्पद चकार [The frown ap-
 o is th sage stepped back into the sky after
 l) of this speech and it looked like *Ketu* appearing in the
 ky] Well why are you constantly harping on *Ketu's* appear-
 ance the sky —अनिम शब्दुणा विनामपिपुन केतु [The appearance
 f *Ketu* strongly presages the downfall of an enemy of the
 gods—some mighty king so this indicated the death of
 Sisupala] You are mistaken to be of such portent the *Ketu*
 has to face the moon You may call the frown *Ketu*, but where
 is the moon ?—शार्ङ्गि च पुर मरुतुनो इन्दो दिय विभति केतु आस्पद चकार
 [I am not a fool The sage had just stepped up He stood like
 the moon while the frown on Krishna's face faced him, thus
 reproducing the scene of *Ketu* facing the moon and portend-
 ing evil to the evil doers—the kings of Sisupala's ilk] 75

Prose—तस्मिन् मरुतुनो इति वाच व्याहृत्य नम उन्मत्तिते पुर इन्दो
 दिय विभति (सति) चय चोम् इत्युक्तवत् चैव प्रति कुड्मस्य शार्ङ्गिण वदने व्योम्नि
 इव अनिम शब्दुणा विनामपिपुन केतु भुक्कुटिच्छलेन आस्पद चकार (*Mallī*) —
 Or—चय इन्दो दिय विभति तस्मिन् मरुतुनो इति वाच व्याहृत्य चोम् इत्युक्तवत्
 शार्ङ्गिण पुर नम उन्मत्तिते चैव प्रति कुड्मस्य वदने । ६५ ।

Eng—Now the divine sage, bearing the likeness of the
 moon with this speech delivered having leapt into the sky in
 front of Sarangin who had uttered Om, a comet ever an omen
 of the destruction of enemies, put in appearance in the guise
 of a frown, on the sky like face of him who was provoked
 against the king of *Chedi* 75

Bang — छल्लर छार काठिविन्ष्टि वेववि नारर एहेछन बन्निन छिदक 'उथात्र' बन्नि
भीहार बाका अन्नेकार करिन्न । उबन मुनि आबार आकाशे उठैन्न । सेहै समार
निउपात्र अति क्रोशे ककर आकाशे छार नीन भूब भूकडूर नारर अहुँ
अविहृत हईछ छेहूँ भूनिर अदिगुण अरहि हईन । अछेहै बुका सेन वेवअछाशेर
विनाश आग्र ॥ १० ॥

Expl — Krishna said 'So be it' and undertook the mission entrusted to him. The sage then leapt back into the sky on his way to Heaven. Also see *Prik* and *Eng* above.

Malls — भोमिति । 'तखिन मुरमुनी' नारदे 'इति' इत्यभ्युता 'वाच व्याख्य' उक्ता 'नम उव्यतिते' खम् उद्वते 'पुर' अये 'इन्द्री' द्विय विभति' सति 'अय' मुनि वाक्यानकर 'भोम् इति उक्तवत्' तथास्तु इत्यङ्गीकृतवत् ["भोम् प्रथेऽङ्गीकृतौ तोषे इति विश्व] सेदोना जनपदानामय 'चैय' श्रियपात् ["इहैत्कोषलाजादान् आङ्" इति आङ् प्रत्यय १] त 'प्रतिरुद्धस्य शार्ङ्गिष' वदने व्योधि इव अनिय' सर्वदा अन्धभिचारिष इत्यर्थे 'अवृणां विनाशस्य विगुण सूचक ["बन्धमभ्युक्षित' केतु धिलीयानी विनाशकृत' इति शास्त्रान् इति भाव २] 'केतु' उन्मत्तविशेष ["केतु' एतौ पताकायां दक्षीत्पातारिखण्डम्" इत्यमर] 'मुकुटि' अस्तेन समुद्राजिन 'आम्य' प्रतिष्ठां स्थितिं 'अकार' ["आम्यद प्रतिज्ञायाम् इति निघातशान् मुट्' नम' ३] 'अनेन वक्ष्यायभूतस्य वीररसमहकारिणो रौद्रस्य आयो कौष' आनुभावेन भुङ्क्त्वा आरभ्यभूत अनुभव इत्याहम् । तथा तदविनाशतस्य अङ्गिनो वीरस्य श्रुद्यौ मयवोपमेय' उत्तम' ह्येपि उत्तम एव 'इन्दुमुच्येयम्' ४] 'इन्द्रे' द्विय विभति' इत्यव मुने इन्दुद्विय अयोमान् तत्सहस्रोम इति साहस्र्यायेपान् असम्भवदन्तुसम्भव इव निदर्शनात्कार' । 'वदने व्योधि इव इत्यात्मिषा । "मुकुटि' अस्तेन केतु' इति क्लृप्तियच्चेन असत्यप्रतिपादनद्वय अपञ्च । तत्र शब्दविनाशसूचकै तु अपे चित्तेभ्यश्चान्निष्पन्नोभावस्यानसम्पदकत्वे निदर्शनीयमयो अपञ्चवीरकार' (?) क) तत् अङ्गाङ्गिभावेन सहार' ५] 'अमकारकारितया महत्त्वाचरयदतथा च समान्य तोषेण शोभत्यर्थीय' । यथाह भरतन् भाषकार— "महत्तादीनि महत्तममन्नि महत्तमन्नि शब्दादि प्रयत्ने वीरपदयदि आनुभूतपदयदि च भवन्ति अथोत्तरश्च प्रवक्तारो भवन्ति" इति ६] 'मर्दानविशेष' इत इत्तम् । "स्य शर्ममङ्गलता' मरुरव शर्ममङ्गलता' इति लघ्वान् ७] 'महालता' इत्यमर । यथाह दक्षी— "मर्दरतिविशेष' अत्रापि सुसम्भि । सर्वे भिन्नसमानेवदन्त लोकेन्द्रकम् ८' इति ८] ॥ ७१ ॥

अथ कवि कविज्ञान्यवर्धनेयस्यानपूर्वसंभ्रमं कथयति इतीति । 'इति'—

अथ मम ग्री माचक्षती इति कविनामकदनम् 'महाकाव्ये' इति महम्मद्वेन लघव
मन्थलि मन्थिता शिशुपालवधे इति काव्यनामकदनम् । 'प्रथमं सर्गं' इति
समाप्त इति अथ एवमुक्तमपि दृष्टव्यम् ।

इति श्रीमह महीपात्र्य यक्षोत्पात्तमन्त्रिभाष्यद्विरिचरित शिशुपालवध
काव्यव्याख्याने सप्तमपात्र्ये प्रथमं सर्गं ॥

Notes on Mall.

1 प्राड is the affix by ह्रस्व- (*Char*) 2 From the text that a comet rising with its face to the moon causes the death of kings 3 सु is the augment by निदानम् । 4 'काव्यद' — (*Char*) 5 अर्थे &c — जोष, which is the basis (*स्यदिन्*) of the sentiment रीद that accompanies वीर and which is expressed by the sentence here, can be inferred from its indicator मकुटि = This is what is stated here Also it has to be borne in mind that of वीर, which cannot arise without जोष and is its अदिन् the basis (*स्यदिन्*), viz *ardour* (*उत्साह*) that has to be brought forth with effort, has certainly appeared too 5 In इन्दी — " as the मुनि cannot have the श्री of इन्दु we have to say like the श्री of इन्दु hence there is निदर्शनद्वार of the kind अवयववद्वयसम्बन्ध । 'वदने — is an उत्प्रेक्षा । 'मकुटि — is an अवयव of the kind in which fictitiousness is established by words like हल &c. Of these again there is commingling of अवयव with निदर्शना and उपमा, as of अह with अदिन्, because these two help the अवयव since they establish the presence of रीद in the श्रीमन् near इन्दु which is necessary to portend the death of enemies 6 The word श्री is used in the concluding verses owing to its charm and because of its character of महलाचरण । Thus says His Reverence the Bhashyakara — Such treatises prosper as have महलाचरण at start, during their course and at the end, and they make people heroic and long lived besides their readers become masters of speech' 7 The metre is गाल्पविकीर्तित the definition being "द्वयार्थ" — (*see*

Supplemental Note on Metre) 8 The metre is changed because the Canto closes. Thus says दक्षिण—'It pleases people if the Cantos are not too long the metre sweet to the ear, the stages well laid and the conclusion of the Cantos marked by a change of metre' 9 The word महत् indicates the presence of all the characteristics

Sara—अथ हरिं शिष्यालवधमङ्गीषके मुनिव प्रीतो दिवमभिप्राय्यैः ।
ममवानपि रिपुगतमेव ध्यायन्मयी ॥ ७३ ॥

CHARCHA

1 चीम्—An अव्यय, indicating here चङीकृति acceptance (See (Mall.)) He undertook the task, imposed.

2 उक्तवान्—उक्त + क्तवान् कर्त्तरि = उक्तवान् one that has said. तस्य । The *past* indicates that Narada got up *after* Hari had said चीम् । Qual शार्ङ्गिण

3 अथ—अव्यय indicating चानलये । The चानलये is with respect to the speech, preceding Note the sequence— 1) the sage's speech, (ii) Hari's acceptance (iii) sage's departure.

4 शार्ङ्गिण—घङ्ग horn, : r, bison's horn तस्य विकार इति घङ्ग + चञ् = शार्ङ्गम् made of bison's horn Refers to the bow of Hari तन् अस्ति अस्त्र इति शार्ङ्गं + इति मत्वर्थे = शार्ङ्गी । This is a name of Hari तस्य "विश्वनाथाय च हृषीकेश्यो विहरणवा । पीताम्बरोऽप्युत शार्ङ्गी विश्वकुक्षीनो जगद्गण ॥ —इत्यमरः । Construe शार्ङ्गिण पुनः also शार्ङ्गीको बद्धे । The reference to the weapon at this stage is significant

5 आहव्य—वि + वा + वृ + क्तृ having delivered

6 उत्सृजिते—उत् + पत + क्त कर्त्तरि । Leapt up तस्मिन् । Qual दुरमुक्तौ । The root is दृश्य hence कर्त्तरि क्त । Do not say चञ्चले चञ्चलकर्त्तरि क्त because we have क्त for its कर्म here

7 पुनः—Deriv sl ७,—"पुनः प्रशयैरिव पूरिताववा" । In both constructions under the *Prose Order* this goes with शार्ङ्गिण । Mall.'s पुनः बद्धे त्रिदम् &c. = शार्ङ्गिण पुनः बद्धो न्ययम् ।

८ सुरमुनी—सुराणां मुनि इतन्—। तस्मिन् भावि ८मी ।

९ विद्यम्—This is the word to which Mall. refers when he says 'सर्गाव्युद्धीकेषु श्लोकाव्युद्धीक' । The Plural in व्युद्धीक is with reference to *all* the cantos, they *all* have the word व्युद्धीक in their last verse. Thus Canto II has 'व्यननिवर्तनिवर्तदोषतां व्युद्धीकम्', in Canto III we find "सुततं पृतद्विष", Canto IV gives "व्युद्धीकतमिद्विषीयधीमि" &c., right through all the twenty cantos without exception. Also for मङ्गलादीनि as quoted from the भाष्य we refer to 'द्विष पति शोपति' in sl. 1, मङ्गलमङ्गलानि is illustrated by 'जम्बुजनिताद्विष द्विषम्', sl. 19, 'वधिविषी', sl. 24, 'वधमन्त्रं द्विष' sl. 44, "वापय द्विष", sl. 46, "द्विष विवति illustrates मङ्गलादीनि । Obj. of विवति ।

१० विवति—म + ऋ कर्त्तरि ष्विप्—विषन् । तस्मिन् । Qual. सुरमुनी । The sage has been already compared to the moon more than once (see sl. 5, sl. 16, sl. 21, sl. 25).

११ अनिवृत्तम्—निशा night. But at night there is cessation of all movement. Hence by अवस्था the word निशा here means विरति cessation. अनिवृत्तम् निशा यस्मिन् तन् यथा तथा ceaselessly, i. e., unfailingly, invariably, वृत्—। Qual. The ज्ञिया in विद्यन् ।

१२ विनाश &c —वि + ण्य + घञ् भावि = विनाश destruction तस्य विद्यन् इतन्—। Qual. केतुः । See Mall. "वन्द्यमभ्युदित &c"

१३ चैद्यम्—चैदि is primarily a clan of Kshatriyas. चैदीनां निशाद्यो जनपद इति चैदि + ण्य = चैद्य the ण्य disappearing by the rule "जनपदं लुप" । Then we get चैद्य in the plural by the rule 'लुपि शुद्धवर्तनिवर्तने'—when an affix disappears by लुप् the resultant word will have the gender and number of the stem that took the affix. Hence चैदीनाम् in the ऋ ऋ being masculine plural the जनपद also becomes masculine plural. Hence चैद्य । Next चैदीनां राजा इति चदि + ञ् = चैद्य the king of the district Chedi तम् । प्रति इति कर्मप्रवचनीयरीतिरिति । The rule 'इहति'—means words denoting चक्षिष्य and also जनपद takes ञ् in the sense of ण्य or ण्यन् if such words are what is technically known as इह, or

Supplemental Note on Metre 8 The metre is changed because the Canto closes. Thus says दक्षिण—“It pleases people if the Cantos are not too long, the metre sweet to the ear, the stages well laid, and the conclusion of the Cantos marked by a change of metre” 9 The word मङ्गल indicates the presence of all the characteristics

Sara—अथ इति शिष्टान्तराधमङ्गीचक्रे मुनिश्च प्रीतो दिवमभिप्राये ।
ममवानपि विपुलमेव ध्यायन्मण्यौ ॥ ७१ ॥

CHARCHA

1 भीम्—An अव्यय, indicating here चङ्गीकृति acceptance (See (Malli)) He undertook the task, imposed.

2 उक्तवान्—उक्त् + क्तवन् कर्त्तरि = उक्तवान् one that has said. तस्य । The *past* indicates that Narada got up *after* Hari had said भीम् । Qual शर्द्धिन्

3 अथ—अथय indicating चानन्तर्य । The चानन्तर्य is with respect to the speech, preceding. Note the sequence—(i) the sage's speech, (ii) Hari's acceptance, (iii) sage's departure.

4 शार्द्धिन्—शर्द्द + बन्, i. e., bison's horn, तस्य विकार इति शर्द्द + बन् = शार्द्धिन् made of bison's horn. Refers to the bow of Hari. तन् शर्द्धिन् यन् इति शार्द्धि + इति मन्त्रे = शार्द्धिः । This is a name of Hari. तस्य “विष्णुनामग्रथं हृषी वैकुण्ठी विष्टरद्वयः । पितृस्वरोऽभ्युत शार्द्धिं विद्वद्भूमौ महादर्शनः” —इत्यमरः । Construe शार्द्धिन् पुनः also शार्द्धिन् यदने । The reference to the weapon at this stage is significant.

5 आहवन्—वि + आ + व + ल्यप् having delivered

6 उतपतित—उत् + पत + त कर्त्तरि । Leapt up. तन्निम् । Qual दूरदुर्गो । The root is मय्यथ hence कर्त्तरि त । Do not say चक्रमं कचन्कर्त्तरि च because we have चम for its कर्म here

7 पुनः—Deriv sl 9,—“पुनः प्रवर्त्तयितुं पूरितः” । In both constructions under the *Prose Order* this goes with शार्द्धिन् । Malli's पुनः इत्ये दिवम &c. = शार्द्धिन् पुनः इत्ये दिवम् ।

8 सुरमुनी—सुराणां मुनि, इतन्—। तच्चिन्। भावे ङी।

9 द्वियम्—This is the word to which Malli. refers when he says 'सगान्द्वीकेषु श्रीशब्दप्रयोगः'। The Plural in श्रीकेषु is with reference to *all* the cantos they *all* have the word श्री in their last verse. Thus Canto II has "अननितनिवन्तश्रीपुतां शशुषान् म", in Canto III we find "सुतं पृथग्विद्य", Canto IV gives "अनुकृतमिगिरीषश्रीनि" &c, right through all the twenty cantos without exception. Also for मङ्गलादीनि as quoted from the भाष्य we refer to 'द्विष पति शोपति' in sl 1. मङ्गलमप्यानि is illustrated by 'अशुक्रनितद्विष द्वियम्, sl 19, 'अभिद्विषी, sl 24, 'अद्यमकर द्विष, sl 44. "आश्व द्विष", sl 46, "द्विषं विमति" illustrates मङ्गलाद्यानि। Obj of विमति।

10 विमति—म + मृत् कर्त्तरि = विमत्। तच्चिन्। Qual. सुरमुनी। The sage has been already compared to the moon more than once (see sl 5, sl 16, sl 21, sl 25)

11 अनियम्—निशा night. But at night there is cessation of all movement. Hence by लक्षणा the word निशा here means विरति cessation. अविवक्षाना निशा यच्चिन् तन् यदा तदा ceaselessly, i. e., unfailingly, invariably, वृत्—। Qual. The क्रिया in विद्यन्।

12 विनाश &c—वि + नश + चञ्, भवि = विनाश destruction तन् विद्यन्, इतन्—। Qual. कर्त्तुः। See Malli. "अश्वमशुचित् &c"

13 चेदम्—चेदि is primarily a clan of Kshatriyas. चेदीनां निवासो जनपद इति चेदि + चञ् = चेदम् the चञ् disappearing by the rule "जनपदे लुप्"। Then we get चेदम् in the plural by the rule 'लुपि युक्तवर्ध्याङ्गिचञ्ने'—when an affix disappears by लुप् the resultant word will have the gender and number of the stem that took the affix. Hence चेदीनाम् in the वाङ्म being masculine plural, the जनपद also becomes masculine plural. Hence चेदम्। Next चेदीनां राजा इति चेदि + आङ् = चेद्य the king of the district Chedi तम्। प्रति इति कर्मप्रवचनोपशोभे च यः। The rule "ह्रस्वङ्— means words denoting अस्मिन् and also जनपद takes आङ् in the sense of चण्ड or राजन् if such words are what is technically known as ह्रस्व, or

Test and University questions on Sisupala I. & II.

CANTO I

- Q 1 What is the source of the plot of Sisupala ? *Ans* See Intro "source of the plot"
- Q 2 Give an account of Sisupal's previous births *Ans* See Sl 41 to 72,
- Q 3 What did Narada say to Hari in Canto I *Ans* See headings on Sl's 31 to 73
- Q 4 Mark the following Slokas with Translation Grammar (Samāsa, derivation &c) everywhere —[for answer see body of the book under respective Slokas]
- Sl 4 —Why Sun is अनुसारायि ? who is अनु ? (C U)
- Sl 5 —Parse शत्रुणा । Defend हित in अथ (C U)
- Sl 7 —Explain the simile here (C U)
- Sl 10 , Sl 12 (C U)—Write notes on तद्विज्ञान् and उदतिष्ठन् । Explain the उपमा here
- Sl 16—Derive निवेदिषान् and विहरे । Explain अभिमात्रम् ।
- Sl 17—Derive प्रसेदुष , शीघ्रत ।
- Sl 19—Defend अविद्यत । Explain ननु कृतमिदम् ।
- Sl 20—Explain the allusion in बाहवशात्तवेदस ।
- Sl 21—Who is रथाद्विपाति ।
- Sl 23—Express the idea here
- Sl 24—Deriv अमुदेगुरी, विद्यत + अधिगित शीघ्रि ।
- Sl 25—Prose & derive सतिष्ठा, लब्धयन्, अवीचन् । Expound विज्ञावविज्ञान etc (C U)
- Sl 26, 27 and 28 (C U)
- Sl 30—Write Gram on मोक्षयद् & उपदुष ।
- Sl 33—Explain the साख्य philosophy here as evidenced from महति + पुत्रव । (C U)

Sl 36 —Deriv विनिश्चयः क्रियते तत्राम् । (C U)

Sls 37 42 43 45 46, and 49

Sl 51—Write Gram on आत्मन् लुक्लोहि इर सुवाच । (C U)

Sls 53 54 55 57 62 63 67 68 69 70 (parse बहुधा मुखन
नेत्रा here) and 71 (prose & expound भस्मरेव) ।

Canto II

Q 1 Give the substance of the Speeches of बलराम & अहम् ।
• Which of these appealed Hari ? Ans See Intro in
Canto II

Q 2 Mark the following slokas with Translation & Gram
mar on difficult words there —

[N B —For answer see our book under the Slokas]

Sl 3 —Parse गन्तव्ये । Deriv समुपेययो व्यप्योतिष्ठ । Who are the
prominent men referred to by नरसिंहिवयो ।

Sl 4 —Deriv दैववेद्य ।

Sl 7 —Deriv अहित । Parse विनै [= बहुलं कतरि रथा] ।

Sl 8 —For d ff bet पुर्वं रथ + प्रणावना (see Mallinatha Acc for
रथो in प्रसङ्गाय ।

Sl 10—Deriv वत्त मन्त्री ।

Sl 11 —See Gram on दुःखाकरोति लब्धत + मद्यम्

Sl 13 —See Gram on यावत्संपन्नाम्

Sl 23—See अतिमव्यति & इन्दुमोघधक

Sl 26.—What are बहुगुणश्च शक्ति in नीतिशास्त्र

Sl 27 28 30 (Parse & defend वाचस्पत्यम्)

Sl 31, 33 (Parse समूलघातम् with der v)

Sl 34 35 (Deriv प्रियते) ।

Sl 36 —Mark the d ff kinds of सत्ता and शब्द

Sl 42 —Parse and defend अभिम नतम् ।

Sl 43 and 45 (See मा जीवन् with Gram)

Sl 47 —Explain

Sl 50—Deriv प्रथमतः Deriv and parse बहुदण्डम् ।

Test and University questions on Sisupala I. & II.

CANTO I

- Q 1 What is the source of the plot of Sisupala ? *Ans* See Intro "source of the plot"
- Q 2 Give an account of Sisupal's previous births *Ans* See Sl 41 to 72.
- Q 3 What did Narada say to Hari in Can'to I *Ans* See headings on Sl's 31 to 73
- Q 4 Mark the following Slokas with Translation, Grammar (Samsa, derivation &c.) everywhere. —[for answer see body of the book under respective Slokas]
- Sl 2 —Why Sun is अनुसारादि ? who is अनु ? (C U).
- Sl 5 —Parse शत्रुणा । Defend दिल in अध (C U)
- Sl 7 —Explain the simile here (C U)
- Sl. 10. , Sl 12 (C. U)—Write notes on तडित्वात् and उदतिष्ठत् । Explain the उदसा here.
- Sl 16—Derive निषिद्धिवात् and विवरे । Explain अग्निमात्रम् ।
- Sl 17—Derive प्रसेदुष , श्रीदत्त ।
- Sl 19—Defend अविद्यन् । Explain जम्बूजनिमयम् ।
- Sl 20—Explain the allusion in बाहवज्जालवेदम् ।
- Sl 21—Who is रघाद्विपादि ।
- Sl 23—Express the idea here
- Sl 24—Deriv. अक्षुपेयुषी, विवत + अधिहित श्रीषि ।
- Sl 25—Prose & derive सितिया, लम्बयन्, अवीचन् । Expound विजयविज्वात् etc (C. U.)
- Sl 26, 27 and 28 (C. U)
- Sl 32—Write Gram on मोचदध & उदयुष ।
- Sl 33—Explain the सांख्य philosophy here as evidenced from महति + पुत्रव । (C U)—

Sl 36 — Deriv त्रिदिशम् त्रिवर्ते तसाम् । (C U)

Sl's 37 42 43 45 46 and 49.

Sl 51 — Write Gram on आत्मन् सुनोहि हर सुवाच । (C U)

S's 53 54 55 57 (2 63 67 68 69 70 (parse वपुषा सुखेन तेजसा here) and 71 (prose & expound भवानरेव) ।

Canto II

Q 1 Give the substance of the Speeches of कपिलम् & उद्धव । Which of these appealed Hari ? Ans See Intro. in Canto II

Q 2 Mark the following slokas with Translation & Grammar on difficult words there —

[N B — For answer see our book under the Slokas]

Sl 3 — Parse ज्ञानये । Deriv समुपेयथी व्यस्योतिष्ठ । Who are the prominent men referred to by मरुसिखिवथी ।

Sl 4 — Deriv वैद्वेष्य ।

Sl 7 — Deriv अविता । Parse ब्रिहते [= अनुष्ठे कलरि इवा] ।

Sl 8 — For diff bet पुत्रैरह + प्रजापता (see Mallinatha. Acc for श्रुयो in प्रसङ्गात् ।

Sl 10 — Deriv वर्णं व्यली ।

Sl 11 — See Gram on दुःखाकरोति लब्धस्यत + मद्यम्

Sl 13 — See Gram on याचददपदाम्

Sl 23 — See अतिमथ्यत ९ इन्दुलोचनम्

Sl 26 — What are बहुगुणश्च शक्ति in नीतिशास्त्रे

Sl 27 28 30 (Parse ९ defend वाचस्पत्यम्)

Sl 31 33 (Parse समूहघातम् with deriv)

Sl 34 35 (Deriv त्रिवर्ते)

Sl 36 — Mark the diff kinds of छछः and श्व

Sl 42 — Parse and defend अभिमाहृतम् ।

Sl 43 and 45 (See मा जीवन् with Gram)

Sl 47 — Explain

Sl 50 — Deriv प्रथमते Deriv and parse बहुवचम् ।

- Sl. 56—Mark अवाधातव्यात् and अनाद्वयम् ।
 Sl. 57—Explain
 Sl. 59—Explain सांख्य theory here
 Sl. 60—Deriv ईमातुर here
 Sl. 61, 62 and 63—Explain
 Sl. 66 and 68 (See Gram there)
 Sl. 70—Mark खलुका खलुवाधिकम् ।
 Sl. 75, 76 and 77 (With Gram &c)
 Sl. 78 (Expand the idea)
 Sl. 81—Mark the राजपत्र or मद्यन् here
 Sl. 82, 83, 85 and 86—Explain the ideas
 Sl. 88, 89 and 90—Explain
 Sl. 93—Explain, mark and parse बह्वचम् । what are ग्रन्थि ?
 Sl. 95, 97—Mark the idea
 Sl. 100—Explain with Gram &c
 Sl. 105—Deriv विमनैकता
 Sl. 107—Explain
 Sl. 108—Mark allusion here
 Sl. 111, 112—Mark the idea
 Sl. 113—Mark नीति here. The present illustration is in
 कृत्वागच्छ । (See Notes there)
 Sl. 114—Mark deriv in उदेतिद्वि बाह्यान्तरवै and राजन्याकानि ।
 Sl. 116—Mark भविता here.
 Sl. 117—Mark द्युमतम् व्यमतम् । Expound स्वामन्वैर्देविभावसी ।

